



E G I D I J U S N E D Z I N S K A S

---

**B Ū S I M Ū J Ū  
P R O F E S I O N A L Ū  
A T S A K O M Y B Ē S  
U G D Y M A S ( I S )  
U N I V E R S I T E T E**

---

D A K T A R O D I S E R T A C I J A

K a u n a s  
2 0 1 7

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

EGIDIJUS NEDZINSKAS

BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS  
UGDYMAS(IS) UNIVERSITETE

Daktaro disertacija  
Socialiniai mokslai, edukologija (07S)

2017, Kaunas

Disertacija rengta 2008 – 2013 m. ir 2016 – 2017 m. Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultete. Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba.

Disertacija ginama eksternu.

**Mokslinė konsultantė:**

Prof. dr. Nijolė BANKAUSKIENĖ (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07S).

Interneto svetainės, kurioje skelbiama disertacija, adresas:

<http://ktu.edu>

Redagavo:

Evelina Gruzdienė (VŠĮ „Kūrybinių inovacijų sprendimai“).

© E. Nedzinskas, 2017

ISBN 9786090213124

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

## TURINYS

<b>IVADAS.....</b>	<b>11</b>
<b>1 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE TEORINIAI ASPEKTAI .....</b>	<b>18</b>
1.1 PROFESIONALO SAMPRATA .....	18
1.2 ATSAKOMYBĖS SAMPRATA TEORINIŲ ASPEKTU .....	23
1.2.1 <i>Atsakomybės samprata.....</i>	23
1.2.2 <i>Profesionalų atsakomybė filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu aspektais.....</i>	28
1.2.3 <i>Socialiai jautrų profesijų atstovų atsakomybė .....</i>	41
1.3 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ UGDYMAS(IS) .....	49
1.3.1 <i>Bendrojo ugdymo(si) edukaciniai veiksniai .....</i>	49
1.3.2 <i>Būsimųjų profesionalų ugdymo(si) universitete ypatybės .....</i>	55
1.3.3 <i>Būsimųjų profesionalų atsakomybės ugdymo(si) universitete teorinis modelis .....</i>	58
<b>2 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE TYRIMO METODOLOGIJA .....</b>	<b>61</b>
2.1 TYRIMO LOGIKA IR METODAI .....	61
2.1.1 <i>Tyrimo strategija ir logika .....</i>	61
2.1.2 <i>Tyrimo duomenų rinkimo metodai .....</i>	64
2.1.3 <i>Tyrimo duomenų analizės metodai .....</i>	65
2.2 TYRIMO IMTIS .....	66
2.2.1 <i>Apklausoje raštu imties charakteristikos.....</i>	66
2.2.2 <i>Interviu su dėstytojais metodo imties pagrindimas .....</i>	71
2.2.3 <i>Giluminio interviu imties pagrindimas .....</i>	72
2.3 TYRIMO INSTRUMENTŲ PAGRINDIMAS .....	74
2.3.1 <i>Apklausoje raštu klausimynas .....</i>	74
2.3.2 <i>Interviu su dėstytojais klausimynas.....</i>	93
2.3.3 <i>Giluminis interviu su ekspertais.....</i>	95
2.4 TYRIMO INSTRUMENTŲ VALIDUMAS IR ETIKA .....	95
2.4.1 <i>Tyrimo instrumentų validumas.....</i>	95
2.4.2 <i>Tyrimo etika .....</i>	98
<b>3 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE EMPIRINIS TYRIMAS .....</b>	<b>99</b>
3.1 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ – POLICIJOS PAREIGŪNŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMAS(IS) UNIVERSITETE .....	100
3.1.1 <i>Būsimųjų policijos pareigūnų atsakomybės suvokimas .....</i>	100
3.1.2 <i>Būsimųjų policijos pareigūnų bendrasis atsakomybės ugdymas(is) .....</i>	103
3.1.3 <i>Būsimųjų policijos pareigūnų studijų programos pasirinkimo priežastys .....</i>	107

3.1.4	<i>Būsimųjų policijos pareigūnų atsakomybės ugdymas(is) universitete .....</i>	<i>111</i>
3.1.5	<i>Būsimųjų profesionalų – policijos pareigūnų atsakomybės raiška .....</i>	<i>122</i>
3.2	<b>BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ – SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMAS(IS) UNIVERSITETE .....</b>	<b>132</b>
3.2.1	<i>Būsimųjų socialinių pedagogų atsakomybės suvokimas .....</i>	<i>132</i>
3.2.2	<i>Būsimųjų socialinių pedagogų bendrasis atsakomybės ugdymas(is) .....</i>	<i>133</i>
3.2.3	<i>Būsimųjų socialinių pedagogų studijų programos pasirinkimo priežastys ....</i>	<i>135</i>
3.2.4	<i>Būsimųjų socialinių pedagogų atsakomybės ugdymas(is) universitete .....</i>	<i>136</i>
3.2.5	<i>Būsimųjų profesionalų – socialinių pedagogų atsakomybės raiška .....</i>	<i>138</i>
3.3	<b>BŪSIMŪJŲ POLICIJOS PAREIGŪNŲ IR SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) LYGINAMOJI ANALIZĖ .....</b>	<b>142</b>
3.4	<b>DĖSTYTOJO VAIDMUO UGDANT BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĘ UNIVERSITETE .....</b>	<b>146</b>
3.4.1	<i>Dėstytojo požiūris į atsakingumą .....</i>	<i>146</i>
3.4.2	<i>Dėstytojo vaidmuo ugdant būsimąjį profesionalo atsakomybę .....</i>	<i>149</i>
3.4.3	<i>Kiti veiksniai, ugdantys būsimųjų profesionalų atsakomybę universitete .....</i>	<i>152</i>
3.5	<b>KOKYBINIS GILUMINIS INTERVIU SU EKSPERTAIS APIE BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMĄ(SI) UNIVERSITETE .....</b>	<b>155</b>
3.5.1	<i>Studentų atsakomybė.....</i>	<i>156</i>
3.5.2	<i>Stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priešasčių analizė.....</i>	<i>162</i>
3.5.3	<i>Atsakomybės ugdymas(is) universitete .....</i>	<i>164</i>
3.6	<b>TYRIMO REZULTATAI IR DISKUSIJA .....</b>	<b>173</b>
3.6.1	<i>Studentų teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas.....</i>	<i>173</i>
3.6.2	<i>Stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priežastys .....</i>	<i>175</i>
3.6.3	<i>Studentų – būsimųjų profesionalų atsakomybės ugdymas(is) universitete.....</i>	<i>176</i>
3.6.4	<i>Atsakomybės raiška.....</i>	<i>183</i>
3.6.5	<i>Būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės raiškos ypatumai.....</i>	<i>187</i>
	<b>IŠVADOS.....</b>	<b>193</b>
	<b>REKOMENDACIJOS.....</b>	<b>195</b>
	<b>LITERATŪRA.....</b>	<b>197</b>
	<b>PRIEDAI.....</b>	<b>218</b>

## LENTELIŲ SĄRAŠAS

<b>1.1 lentelė.</b> <i>Profesionalo</i> bruožai ir vaidmenys.....	21
<b>1.2 lentelė.</b> <i>Atsakomybės</i> samprata.....	26
<b>2.1 lentelė.</b> Apklaustos raštu imties charakteristikos .....	68
<b>2.2 lentelė.</b> Demografinės imties charakteristikos .....	68
<b>2.3 lentelė.</b> Būsimųjų socialinių pedagogų demografiniai duomenys.....	70
<b>2.4 lentelė.</b> Ekspertų atrinkimo motyvai .....	73
<b>2.5 lentelė.</b> Respondentų <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> asmeninis suvokimas .....	75
<b>2.6 lentelė.</b> Respondentų <i>atsakomybę</i> ugdantys veiksniai.....	77
<b>2.7 lentelė.</b> Didžiausią įtaką <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> susiformavimui darė asmenys .....	78
<b>2.8 lentelė.</b> Taisyklės mokymosi mokykloje metais .....	79
<b>2.9 lentelė.</b> Stojimo priežastys .....	81
<b>2.10 lentelė.</b> Studento priesaikos teiginiai.....	83
<b>2.11 lentelė.</b> Norai ir pareigos, kurie studentams padeda ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> .....	85
<b>2.12 lentelė.</b> Studijų metodai.....	87
<b>2.13 lentelė.</b> Savijauta, kaip savo srities <i>profesionalo</i> ir kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus.....	89
<b>2.14 lentelė.</b> Savijauta, atliekant kasdienes pareigas ir priimant ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklauso žmogaus likimas .....	90
<b>2.15 lentelė.</b> Apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose priimamą sprendimą įtakojantys veiksniai.....	91
<b>2.16 lentelė.</b> Mokymo įstaigų tipai.....	92
<b>2.17 lentelė.</b> Pažymių vidurkis.....	92
<b>2.18 lentelė.</b> Tėvų išsilavinimas .....	93
<b>2.19 lentelė.</b> Struktūruoto interviu su dėstytojais klausimai .....	94
<b>2.20 lentelė.</b> Studentų – ekspertų vertinimas ir galutinis sprendimas dėl klausimyno .....	96
<b>2.21 lentelė.</b> Kronbacho alfa koeficientai .....	97
<b>3.1 lentelė.</b> Kiekybiniai tyrimai.....	99
<b>3.2 lentelė.</b> Ryšiai tarp <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> formavimosi toje pačioje aplinkoje.....	103
<b>3.3 lentelė.</b> Ryšiai tarp mokyklos tipo (gimnazija, vidurinė mokykla) ir taisyklių (mokyklos vidaus, kelių eismo, priešgaisrinės saugos, mokinių elgesio) laikymosi .....	106

<b>3.4 lentelė.</b> Studijų metodų vertinimų vidurkiai <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymo(si) aspektu, 2011 ir 2015 metai .....	116
<b>3.5 lentelė.</b> Studijų metodų klasifikacija 2011 ir 2015 metais .....	120
<b>3.6 lentelė.</b> <i>Atsakomybės</i> suvokimo, atliekant kasdienines pareigas, ir priimant ypač svarbius sprendimus, dažnių lentelė .....	126
<b>3.8 lentelė.</b> Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymo(si) lyginamoji analizė, 2015 metai .....	145
<b>3.9 lentelė.</b> Panašumų ir skirtumų tarp asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus ir <i>profesionalaus</i> policijos pareigūno <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo kategorijos</i> ir subkategorijos .....	149
<b>3.10 lentelė.</b> Dėstytojų pateiktų teiginių apie studentų <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymą(si) kategorijos ir subkategorijos .....	150
<b>3.11 lentelė.</b> Dėstytojų patirties, ugdant būsimųjų <i>profesionalų atsakomybę</i> , šaltinių kategorijos ir subkategorijos.....	151
<b>3.12 lentelė.</b> Kitų veiksmių, ugdančių studentų <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> universitete, kategorijos ir subkategorijos.....	152
<b>3.13 lentelė.</b> Situacijos universitete, kurios galėtų ugdyti būsimųjų <i>profesionalų atsakomybę</i> , kategorijos ir subkategorijos.....	153
<b>3.14 lentelė.</b> Giluminio interviu bendrieji klausimai ekspertams.....	155
<b>3.15 lentelė.</b> Priežasčių, lemiančių studentų <i>atsakomybės</i> susiformavimą, kategorijos ir subkategorijos .....	157
<b>3.16 lentelė.</b> Ekspertų teiginių apie <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingą</i> studentą kategorijos ir subkategorijos.....	158
<b>3.17 lentelė.</b> Studentų tapsmo <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingesniais</i> kintamumo kategorijos ir subkategorijos.....	160
<b>3.18 lentelė.</b> Studentų <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> sąryšio kategorijos ir subkategorijos.....	161
<b>3.19 lentelė.</b> Studentų stojimo priežasčių kategorijos ir subkategorijos .....	164
<b>3.20 lentelė.</b> Universitete studentams ugdytis <i>atsakomybę</i> padedančių veiksmių kategorijos ir subkategorijos.....	165
<b>3.21 lentelė.</b> Studijų metodų, kurie padeda studentui ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> , kategorijos ir subkategorijos.....	167
<b>3.22 lentelė.</b> Studijų metodų, kurie padeda studentui ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> , kategorijos ir subkategorijos.....	168
<b>3.23 lentelė.</b> Studentų priesaikos prasmės kategorijos ir subkategorijos .....	170
<b>3.24 lentelė.</b> Universiteto veiksmių, padedančių ugdyti <i>atsakingą profesionalą</i> , kategorijos ir subkategorijos.....	171

## PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

<b>1 pav.</b> Disertacijos loginė schema .....	14
<b>1.1 pav.</b> <i>Atsakingumo</i> požymiai .....	25
<b>1.2 pav.</b> <i>Atsakomybė</i> filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu, aspektais .....	28
<b>1.3 pav.</b> <i>Teisinės atsakomybės</i> rūšys .....	36
<b>1.4 pav.</b> <i>Socialinio atsakingumo</i> rūšys .....	38
<b>1.5 pav.</b> Policijos veiklos sritys ir policijos pareigūno atliekami vaidmenys.....	43
<b>1.6 pav.</b> Socialinio pedagogo funkcijos .....	47
<b>1.7 pav.</b> Būsimųjų <i>profesionalų atsakomybės</i> ugdymo(si) universitete (BPAUU) teorinis modelis .....	60
<b>2.1. pav.</b> Būsimųjų <i>profesionalų atsakomybės</i> ugdymo(si) universitete tyrimo loginė schema .....	63
<b>3.1 pav.</b> Respondentų <i>teisinė atsakomybė</i> ir <i>socialinis atsakingumas</i> , 2011 ir 2015 metai .....	100
<b>3.2 pav.</b> Edukaciniai veiksniai, formuojantys <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , 2011 ir 2015 metai .....	102
<b>3.3 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, dariusius didžiausią įtaką mokantis bendrojo ugdymo mokykloje, 2011 ir 2015 metai .....	104
<b>3.4 pav.</b> Edukacinių veiksmų įtaka padedant formuoti respondentų <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , 2011 ir 2015 metai .....	105
<b>3.5 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie mokymosi mokykloje metais taisyklių žinojimą ir laikymąsi, 2011 ir 2015 metai .....	106
<b>3.6 pav.</b> Respondentai apie priežastis studijuoti Teisės ir policijos veiklos studijų programoje, 2011 ir 2015 metai .....	110
<b>3.8 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> , 2011 ir 2015 metai.....	114
<b>3.9 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> , 2011 ir 2015 metai .....	115
<b>3.10 pav.</b> Studijų metodų vertinimai <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymo(si) aspektais, 2011 metai .....	118
<b>3.11 pav.</b> Studijų metodų vertinimai <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymo(si) aspektais, 2015 metai .....	119
<b>3.12 pav.</b> Respondentų atsakymų pasiskirstymas apie <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , kaip policijos pareigūno ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus, 2011 ir 2015 metai.....	123



<b>3.13 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , atliekant kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, 2011 ir 2015 metai .....	124
<b>3.14 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas, 2011 ir 2015 metai .....	125
<b>3.15 pav.</b> Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie tai, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja <i>atsakingumo</i> prieš žmogų jausmas, 2011 ir 2015 metai .....	127
<b>3.16 pav.</b> Respondentų atsakymų pasiskirstymas apie apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų pareigą laikytis įstatymo ir baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas, 2011 ir 2015 metai.....	128
<b>3.17 pav.</b> Socialinių pedagogų <i>teisinė atsakomybė</i> ir <i>socialinis atsakingumas</i> .....	132
<b>3.18 pav.</b> Edukaciniai veiksniai formavę socialinių pedagogų <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> .....	133
<b>3.19 pav.</b> Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, dariusius didžiausią įtaką jiems mokantis bendrojo ugdymo mokykloje.....	133
<b>3.20 pav.</b> Socialinių pedagogų edukacinių veiksmų įtaka, padedanti formuoti <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> .....	134
<b>3.21 pav.</b> Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie mokymosi mokykloje metais taisyklių žinojimą ir laikymąsi .....	134
<b>3.22 pav.</b> Socialiniai pedagogai apie priežastis studijuoti Socialinės pedagogikos studijų programoje.....	135
<b>3.23 pav.</b> Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> .....	136
<b>3.24 pav.</b> Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> .....	137
<b>3.25 pav.</b> Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i> , kaip socialinio pedagogo ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus.....	139
<b>3.26 pav.</b> Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie jausmus atliekant kasdienes pareigas ir priimant ypač svarbius sprendimus .....	139
<b>3.27 pav.</b> Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie tai, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja <i>atsakingumo</i> prieš žmogų jausmas .....	140
<b>3.28 pav.</b> Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų pareigą laikytis įstatymo ir baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas.....	141

<b>3.29 pav.</b> Būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų nurodyti studijų metodai, kurie padeda ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> .....	179
<b>3.30 pav.</b> Būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų nurodyti studijų metodai, kurie padeda ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> .....	180
<b>3.31 pav.</b> Studentų ir ekspertų požiūris į <i>teisinės atsakomybės</i> ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus .....	181
<b>3.32 pav.</b> Studentų ir ekspertų požiūris į <i>socialinio atsakingumo</i> ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus .....	182
<b>3.33 pav.</b> Būsimųjų <i>profesionalų atsakomybės</i> ugdymo(si) universitete (BPAUU) modifikuotas modelis .....	191

## **DISERTACIJOJE NAUDOJAMOS SANTRUMPOS**

ATPK – Administracinių teisės pažeidimų kodeksas

BPK – Baudžiamojo proceso kodeksas

CK – Civilinis kodeksas

CPK – Civilinio proceso kodeksas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

PVĮ – Policijos veiklos įstatymas

TPV – Teisės ir policijos veiklos studijų programa

VŽTD – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

## IVADAS

**Tyrimo aktualumas.** Šiandieniniame pasaulyje pastebimi akivaizdūs pokyčiai politiniu, ekonominiu, demografiniu ir kultūriniu lygiu, vis didesnę aktualumą įgyja socialiniai prieštaravimai visuomenėje. Šiuose procesuose kritiškai svarbia tampa socialines paslaugas teikiančių *profesionalų atsakomybės* ir profesinės kompetencijos problema.

Būsimojo *profesionalo* parengimo aktualumą lemia Lietuvos aukštojo mokslo reforma ir dabartinė šalies ekonominė, kultūrinė, demografinė ir kriminogeninė situacija. Esama situacija skatina ugdymo institucijas lanksčiai reaguoti į aplinkos ir visuomenės poreikius, orientuotis į specialistų *profesionalų* rengimą. Keliamas klausimas, ar studijų metu įgyjamos žinios, gebėjimai ir įgūdžiai atitinka tai, ko iš besimokančių laukia visuomenė, ko reikalauja nuolat kintantis ir besikeičiantis pasaulis. Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ ir 2014 – 2020 metų nacionalinės pažangos programoje teigiama, kad pasaulinės aukštojo mokslo kaitos tendencijos ir Bolonijos procesas itin akcentuoja studijų paradigmos kaitą, kai žinių ir studijų modulių dominavimą keičia gebėjimų ugdymas ir orientavimasis į studijų rezultatus. Šie pokyčiai reikalauja ir kitokių didaktinių sprendimų, kompleksinių sudėtingų užduočių, per kurias būtų ugdomi ne tik praktinės veiklos gebėjimai, bet ir kūrybiškumas, lyderystė, kritinis mąstymas ir vertybinės nuostatos.

Scott (2014), Girard (2015) ir Sidaravičiūtė (2012), teigia, kad šiuolaikinė visuomenė vadinama žinių visuomene, kurios pagrindas – bet kurios srities specialisto *profesionalumas*, paremtas ne tik profesinėmis, bet ir naujai įvardijamomis kompetencijomis. Aukštojo mokslo erdvėje nemažai diskutuojama apie konkrečių studijų dalykų vietą rengiant *profesionalą*. Svarbu parengti šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančius *profesionalus*, kurie gebėtų spręsti globalias problemas ir suprasti jas kitų mokslų kontekste, turėtų komunikacijos, bendradarbiavimo įgūdžių, sugebėtų kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, mokėtų valdyti riziką, būtų aktyvūs ir pilietiški, galėtų keisti savo profesinį tapatumą. Akcentuotinas teigiamas požiūris į *profesionalą*, turintį ne tik profesinių žinių, bet ir asmenybinių, socialinių pasirengimą.

Boitier ir Rivière (2013), Briar, Liddell ir Tolich (2014), Gomez (2014) teigia, kad žinios, mokėjimai, įgūdžiai, įgyti universitete, turi suformuoti visapusiškai išprususią asmenybę, žmogų, galintį planuoti, analizuoti veiksmus, tinkamai ir atsakingai vadovauti kitų asmenų veiklai. Tam reikia įgyti atitinkamą kompetenciją. Kad būsimas specialistas pereitų ribą nuo žinojimo iki praktinio žinių taikymo, nuo idėjinės iki naudojamosios teorijos, nuo gebėjimo atpažinti iki sugebėjimo analizuoti ir integruoti turimą informaciją, demonstruoti aukštą bendrakultūrinę kompetenciją, į ugdymo procesą turi būti įtraukta ne tik daug įvairių modulių, derinančių teoriją su praktika, bet ir sudarytos sąlygos pasireikšti dorinėms nuostatoms.

Per pastaruosius keletą dešimtmečių technologijų ir komunikacijų progresas labai išplėtė gyventojų mobilumo ir migracijos galimybes. Su laisvu asmenų judėjimu atėjo ne tik galimybė laisvai keliauti po Europos Sąjungos šalis ir pasaulį, bet ir nauja politika, pabėgėlių klausimas, ksenofobijos, karo grėsmės, terorizmas ir

kiti sunkūs nusikaltimai. Tai vaizdžiai parodo pastarųjų metų įvykiai Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitose Vakarų demokratinėse valstybėse. Šios globalios problemos egzistuoja Europos Sąjungoje (toliau – ES) ir kitose pasaulio valstybėse, taigi neaplenkia ir Lietuvos Respublikos. Dabartinis Lietuvoje egzistuojantis teisinis reglamentavimas suderintas ir atitinka ES teisės aktus visuomenės saugumo klausimais, tačiau pagrįstai yra keliamas klausimas, ar visuomenė pajėgi viena susitvarkyti su nusikalstamumu, gilėja teisinė kolizija tarp nusikalstamumo ir visuomenės saugumo. Taigi šalia įstatymų, kurie reguliuoja santykius visuomenėje, reikia ir aktyvaus tarpininkų įsikišimo, todėl svarbu pasitelkti specialistą *profesionalą*, kurio pagalba atsiranda galimybė rasti tinkamus ir teisingus problemų sprendimo būdus.

Vienas iš svarbiausių *profesionalo* bruožų yra *atsakomybė*. Ypač svarbu parengti tokį būsimąjį *profesionalą*, kuris turėdamas aukštą *atsakomybės* lygį sugebėtų ne tik išspręsti įsisenėjusias ir naujai bręstančias problemas visuomenės saugumo klausimais, bet ir būtų išsilavinęs, nuolat tobulėjantis, prisitaikantis prie naujai diktuojamų sąlygų, išgyvenantis daugiakultūrinėje aplinkoje. Nagrinėjant būsimųjų *profesionalų atsakomybės* formavimąsi, jau iki studijų universitete yra akcentuojami bendrojo ugdymo(si) edukaciniai veiksniai mikroaplinkoje: šeima, mokykla, savarankiškas ugdymas(is). Studijų proceso metu būsimąjį *profesionalą atsakomybę* ugdo universiteto aplinka, studijų programa, dėstytojai, jų taikomi studijų metodai. *Atsakomybės* ugdymas(is) yra labai svarbus šiuolaikinėje greitai besikeičiančioje visuomenėje, nes santykiai visuomenėje tampa vis sudėtingesni, didėja reikalavimai *profesionalams*, nuo kurių priimamų sprendimų tiesiogiai priklauso ir visuomenės, ir atskirų žmonių gerovė. Dėl to kyla dideli iššūkiai būsimųjų *profesionalų* rengimui.

**Mokslinės problemos ištyrimo lygis.** *Profesionalo* sampratą, jo ugdymą nagrinėjo užsienio ir Lietuvos autoriai: Crisafulli, 2009; Le Boterf, 2010; 2012; Fenwick ir kt., 2012; Velotti, Botti ir Vesci, 2012; Roman, Roman, ir Boghiu, 2012; Gisselquist, 2012; Augustinienė, 2012; Horbačauskienė ir Gudaitytė, 2012; Sirghani, Sirghani, Entezari ir Keramatnia, 2013; Bang ir Esmark, 2013; Edwards, 2014; Sejjaaka ir Kaawaase, 2014; Jatkauskienė, Eidukevičiūtė ir Večkienė, 2014; Tolutienė, 2014, Taub, 2015; Latygovskaya, Bukharina ir Chubik, 2015; Madan ir Nalla, 2015, Hamzelou, 2015. Tačiau minėti autoriai nepakankamai išryškino *atsakomybės*, kaip esminio *profesionalo* bruožo, svarbą.

*Atsakomybės* klausimus nagrinėjo ir šia tema rašė užsienio ir šalies mokslininkai: Okoye, 2009; Ruiz Mora ir kt., 2009; Argandona ir kt., 2010; Russell, 2010; Fenwick, 2011; Tauginienė, 2011; Lange ir kt., 2012; Vasiljevienė, 2011; 2012; Duch, Przepiorka ir Stevenson, 2014; Jeppsson, 2015; McDonald, 2015; Miller, 2015; Pickard, 2015; Ramasastry, 2015; Dwyer, Maki ir Rothman, 2015; Chuchai, Nathawat ir Chatwiboon, 2015; Moore, 2015; Dahl, Fischer ir kt. 2015, Redford ir Ratlif, 2015; Mont, Kosa ir kt, 2015; Hébert ir Hauf, 2015. Tačiau tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslinėje literatūroje pasigendama būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete tyrimų.

Todėl šie tyrimai yra ne tik aktualūs visuomenės gyvenimui, bet ir iškyla kaip svarbi **mokslinė problema**, kuri formuluojama klausimu: kaip universitete yra ugdoma(si) būsimųjų *profesionalų atsakomybė*?

**Mokslinio darbo objektas** – būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymas(is) universitete.

**Mokslinio darbo tikslas** – atskleisti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete.

#### **Mokslinio darbo uždaviniai**

1. Teoriškai pagrįsti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete modelį.

2. Pagrįsti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete empirinio tyrimo metodologiją.

3. Empiriškai ištirti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete.

#### **Disertacijoje remiamasi šiomis teorinėmis nuostatomis:**

- **Ekologinė sistemų teorija** įgalina tirti žmones bei socialinius reiškinius, neatskiriant jų nuo socialinės aplinkos, kaip vieningą sistemą. Asmuo ar tiriamas reiškinys čia suvokiamas kaip sistemos elementas, kurio funkcionavimas priklauso nuo sistemos poveikio (Germain ir Gitterman, 1970). Pagal ekologinės sistemos teorijos nuostatas *atsakomybė* tiriama savo veiklos kontekste – ugdant būsimuosius *profesionalus* universitete, tačiau tuo pačiu įvertinant ir kitų aplinkų poveikį prieš jaunuoliui įstojant į universitetą.

- **Humanistinio ugdymo nuostata** – pažinimas neatskiriamas nuo išgyvenimų, svarbu yra sužadinti studento norą mokytis, siekti, kad jis suprastų įgyjamų žinių reikšmę sau ir kitiems, gebėtų pasirinkti ugdymosi būdus (Maslow, 1968).

- **Konstruktyvaus mokymosi teorija** pabrėžia mokymosi aplinkos svarbą bei asmens *atsakomybę* už savo veiksmus priimant sprendimus. Ši teorija teigia, kad dėstytojas tampa vadybininku, kuris planuoja, organizuoja, kuria ir vertina sąlygas, vadovauja studentams ir rūpinasi studentų mokymosi motyvacija. Ugdymas yra prasmų konstravimo, kaip protinės veiklos ir socialinių mainų, procesas. Kiekvienas ugdytinis ugdymo(si) procese yra aktyvus ir kiekvienas gali susikurti labai skirtingų tų pačių objektų toje pačioje aplinkoje suvokimą (Collins, Greeno, Resnick, Berliner ir Calfee, 1992). Ugdymo procese akcentuojamas ne studijų modulio turinys, o dėstytojo naudojami studijų metodai, kurie labiau atspindi darbo su I kurso studentais situaciją, nes per metodus geriau generuojama (pasiekiamo) informacija.

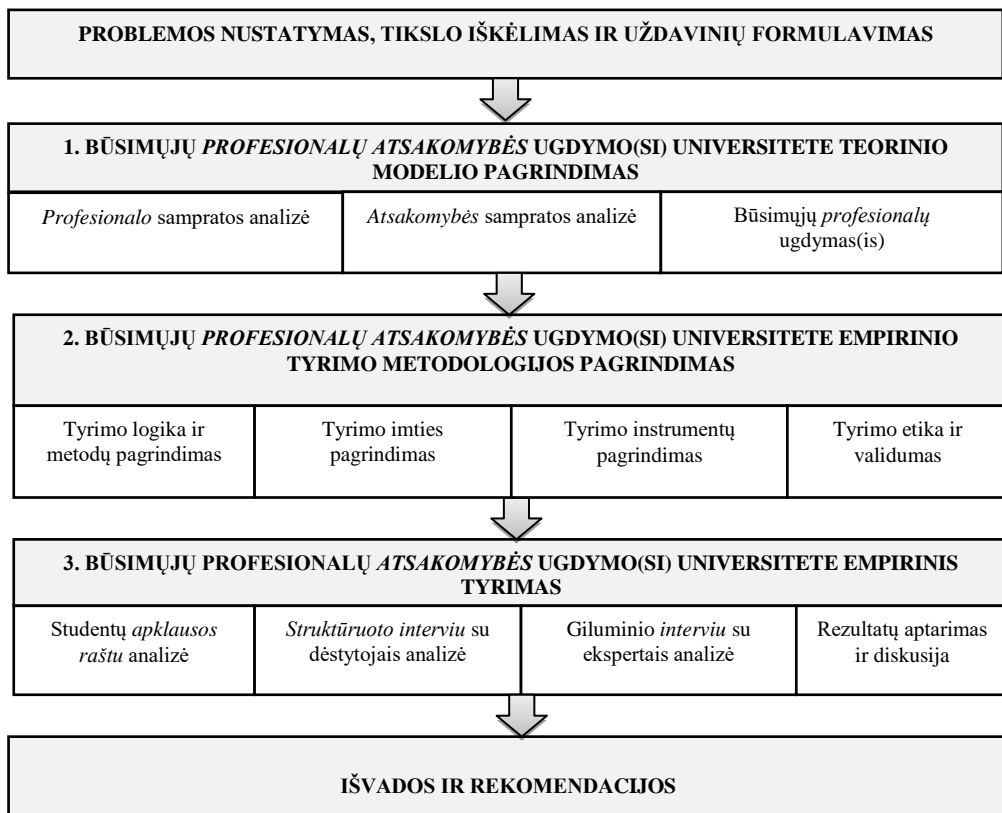
#### **Tyrimo metodologinės nuostatos**

- **Mišrių tyrimų strategija.** Sudėtingesnių tyrimų atvejais, siekiant nuodugniau ir plačiau suprasti tiriamą reiškinį, taikomi keletas skirtingų tyrimo metodų. Viename tyrime gali būti derinami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai: abu mokslo pažinimo būdai papildo vienas kitą (Yin, 2003; Kardelis, 2007; Bitinas ir kt., 2008). Pripažįstama kiekybinio ir kokybinio tyrimų derinimo svarba

(Creswell, 2013, 2015), šios disertacijos atveju akcentuojant kiekybinį tyrimą ir jo metu gautų rezultatų aiškinimą papildant kokybinio tyrimo duomenimis. Taikoma konkuruojančios procedūros strategija. Ji taikoma, kai konvertuojami kiekybiniai ir kokybiniai duomenys, siekiant atlikti išsamią tyrimo problemos analizę (Creswell, 2015).

### Disertacijos loginė struktūra

Disertacijos loginė struktūra sudaryta remiantis darbo tikslu ir jam pasiekti išskeltais uždaviniais (1 pav.).



1 pav. Disertacijos loginė schema

### Tyrimo duomenų rinkimo metodai

- **Mokslinės literatūros** analizės metodas, kuris leidžia atlikti *profesionalo* ir *atsakomybės* sąvokų konceptų analizę, atskleisti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete, bruožus.

- **Studentų apklausa raštu** leidžia nustatyti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) požymius. Studentų apklausa raštu naudojama, siekiant nustatyti, kaip bendrieji edukaciniai veiksniai, stojimo priežastys, studijų procesas įtakoja *atsakomybės* ugdymą(si) universitete. Tyrimui pasirinktas Lietuvos universitetas, kuriame yra vykdoma Teisės ir policijos veiklos (toliau – TPV) studijų

programa. Papildomam tyrimui pasirinktas Lietuvos universitetas, kuriame yra vykdoma Socialinės pedagogikos studijų programa.

- **Struktūruoto interviu** su pasirinktos studijų programos dėstytojais metu siekiama atskleisti dėstytojo vaidmenį ugdant studentų *atsakomybę*. Sudaromi klausimai, panaudojant literatūros analizės metodą.

- **Giluminio interviu** su ekspertais tikslas – surinkti kuo išsamesnę (gilesnę) empirinę medžiagą apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete ir visapusiškai suprasti nagrinėjamą objektą, kas įgalintų suformuoti tyrimo išvadas, pateikti išvalgas ir rekomendacijas. Giluminis interviu su ekspertais leidžia patikslinti kokybinio tyrimo (struktūruoto interviu) ir kiekybinio tyrimo (apklausos raštu) metu gautas išvadas apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete ypatumus.

### **Tyrimo imtis**

Apklausiai raštu atlikti pasirinkti socialiai jautrių profesijų atstovai. Tyrimas atliktas dviejuose Lietuvos universitetuose, kuriuose ugdomi būsimieji policijos pareigūnai ir būsimieji socialiniai pedagogai. Pagrindiniame tyrime 2011 metais dalyvavo 102, o 2015 metais – 109 Teisės ir policijos veiklos studijų programos studentai. Pagrindinis tyrimas buvo atliktas 2011 ir 2015 metais, siekiant nustatyti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete dinامينius pokyčius. Papildomame tyrime 2015 metais dalyvavo 40 Socialinės pedagogikos studentų. Pasirinkti šie būsimieji *profesionalai* todėl, kad tiek policijos pareigūnų, tiek socialinių pedagogų profesijos yra socialiai jautrios ir priklauso tai pačiai, t.y. socialinių mokslų sričiai. Tyrime dalyvavo I kurso studentai, kadangi akcentuojamas *atsakomybės* ugdymas(is) nuo mokyklos iki studijų universitete ir studijų metu, studijuojant pasirinktą programą, ir prašoma respondentų retrospektyviai prisiminti *atsakomybės* ugdymą(si) mokyklos metais ir studijų proceso metu. Tyrimas atliekamas pirmo kurso pabaigoje, baigus pavasario semestrą, kai studentai gali įvertinti *atsakomybės* ugdymą(si) visų pirmųjų mokslo metų metu. Pirmajame kurse studentai išklauso didžiąją dalį bendrauniversitetinių modulių, kurių metu jie inspiruojami suvokti *socialinio atsakingumo* ir *teisinės atsakomybės* sritis. Kadangi socialinių mokslų sritį apima tiek teisės mokslų kryptis (01S), tiek edukologija (07S), todėl I kurse studentai išklauso ir teisės mokslų pagrindų modulius, kurie vėliau yra plėtojami ir tiesiogiai padeda studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* vėlesniuose kursuose.

Struktūruotas interviu atliktas su 34 Teisės ir policijos veiklos (TPV) bakalauro studijų programos dėstytojais. TPV studijų programos turinį sudaro 3 dalykų grupės: bendrojo lavinimo dalykai, studijų programos pagrindų ir studijų programos specialaus lavinimo dalykai. Atsižvelgiant į tai, dėstytojai atrinkti pagal dėstomus modulius: bendrojo lavinimo dalies – 8 dėstytojai, studijų pagrindų dalies – 14 dėstytojų, specialiosios (profesinės) dalies – 12 dėstytojų. Iš visų apklausoje dalyvavusių dėstytojų 22 dėstytojai buvo dirbę su I kurso studentais. Šie dėstytojai tiek moksliniais darbais, tiek savo praktine metodine veikla glaudžiai susiję su dėstomais dalykais, kuriuose analizuojami įvairūs su *atsakomybe* susiję aspektai.



Dauguma dėstytojų yra teisės krypties, socialinių mokslų specialistai. Programoje dalyvaujančių dėstytojų akademinė kvalifikacija, mokslinės publikacijos, jų aktyvus dalyvavimas moksliniuose projektuose bei didelė praktinio darbo patirtis ne tik Lietuvos valstybiniame sektoriuje, bet ir užsienyje sudaro palankias sąlygas programos sėkmingam realizavimui.

*Giluminiam ekspertų interviu* nustatyti šie respondentų atrankos kriterijai: 1) mokslo laipsnį ir ne mažiau 10 metų administracinio – vadovujančio bei mokslinio – pedagoginio darbo patirtį turintys dėstytojai arba 2) turintys ne mažiau 15 metų praktinio darbo ir mokslinio – pedagoginio darbo patirtį dėstytojai. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus giluminiam interviu atrinkti penki ekspertai: trys iš jų atitinkantys pirmą kriterijų, turintys mokslinius laipsnius ir užimantys docentų pareigas; du dėstytojai – be mokslinio laipsnio ir dirbantys lektorių pareigose. Atrinkti docentai, turintys po 20 metų mokslinio – pedagoginio darbo patirtį, nuolat dalyvauja studijų programų ir jų modulių kūrimo, atnaujinimo, svarstyme, pritarime bei patvirtinime, du iš docentų, turintys 12 metų administracinio – vadovujančio darbo patirtį. Atrinkti lektoriai yra dirbę 20 metų policijos įstaigose ir lygiagrečiai 14 metų dirbę mokslinį – pedagoginį darbą universitete. Šie lektoriai, turėdami praktinio darbo policijos įstaigose patirties, nuolat dalyvauja studijų programų ir modulių kūrimo bei atnaujinimo. Giluminis interviu atliktas 2015 metais.

#### **Tyrimo metu gauti duomenys analizuoti šiais metodais:**

- **Aprašomoji turinio (*content*) analizė** leidžia a) apdoroti interviu su dėstytojais rezultatus; b) apdoroti giluminio interviu su ekspertais rezultatus.

- **Kiekybinių duomenų statistinė analizės metodai** leidžia apdoroti studentų apklausos raštu rezultatus. Atliktas respondentų atsakymų homogeniškumo tyrimas, vidurkių lygybės tikrinimas, sąryšiui tarp kintamųjų nustatyti apskaičiuoti Spirmeno ir Kramerio V koeficientai, taip pat atlikta studijų metodų klasterinė analizė. Duomenys apdoroti IBM SPSS Statistics 23.0 statistinės analizės programa.

#### **Mokslinis naujumas ir teorinis reikšmingumas**

- Pagrįstas būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (toliau – BPAUU) teorinis modelis.

- Pagrįsta originali būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete tyrimo metodologija.

- Surinkti mokslui reikšmingi empiriniai faktai apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete.

- Išryškinti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete ypatumai ir tendencijos ugdant būsimuosius policijos pareigūnus ir būsimuosius socialinius pedagogus.

- Patikslintas ir išplėstas BPAUU teorinis modelis.

#### **Praktinis disertacijos tyrimo reikšmingumas**

- Remiantis atliktų tyrimų duomenimis padarytas išvadas galima laikyti metodologiniu pagrindu *profesionalaus* policijos pareigūno, socialinio pedagogo ir

kitų *profesionalų teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* ugdymui(si) universitete tobulinti.

- Disertacijoje pateikiamos rekomendacijos, kaip tobulinti *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymą(si), lemiantį būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūno atliekamų vaidmenų efektyvumą.

- Disertacijos praktiškumas grindžiamas nuostata, kad tinkamai ugdant būsimąjį *profesionalą* ir suregulius mokymo procese *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo aspektus, teigiama linkme turėtų keistis *profesionalų* elgsena socialinėje aplinkoje, jų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* visuomenės požiūriu ir socialiai jautrių profesijų patrauklumas.

- Darbo išvados, rekomendacijos, empirinių tyrimų duomenys, gauti atliekant šį disertacinį tyrimą, gali būti panaudoti tobulinant Lietuvos Respublikos teisės aktus, plėtojant policijos teisės ir socialinės pedagogikos mokslus ar kitiems tyrimams atlikti, analizuojant *profesionalus* supančią aplinką, *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymą, profesijos pasirinkimo motyvaciją, kvalifikacinių gebėjimų pakankumą vykdant policijos pareigūno, socialinio pedagogo ar kitų socialiai jautrių profesijų atstovų vaidmenis.

### **Disertacijos struktūra ir apimtis**

Mokslinį darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados ir rekomendacijos. **Pirmojoje darbo dalyje** analizuojama *profesionalo* ir *atsakomybės* samprata ir pagrindžiamas Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete teorinis modelis. Modelį sudaro: bendrojo *atsakomybės* ugdymo(si) edukaciniai veiksniai (šeima, mokykla, savarankiškas ugdymasis, priežastys lėmusios studijų programos pasirinkimą, universitetinė aplinka (studijų procesas – studijų programa ir metodai bei dėstytojo vaidmuo ugdant studentų *atsakingumą*), būsimąjo *profesionalo atsakomybės* raiška. Šiame modelyje akcentuotinas visa apimantis mokymosi visą gyvenimą aspektas. **Antrojoje darbo dalyje** pagrindžiama būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete empirinio tyrimo metodologija, kurioje detalizuojama tyrimo logika ir metodai, tyrimo imties ir tyrimo instrumentų pagrindimas bei aprašoma tyrimo etika ir validumas. **Trečiojoje darbo dalyje** atliekamas pagrindinis empirinis būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų *atsakomybės* ugdymo(si) universitete tyrimas. Pasirinktoje analizuoti TPV studijų programoje 2011 ir 2015 metais atlikta studentų apklausa raštu, siekiant atskleisti studentų požiūrį į *atsakomybės* ugdymą(si) universitete. Siekiant iširti, kaip kitame universitete ugdoma būsimųjų socialinių pedagogų *atsakomybė* ir rezultatų palyginimui, 2015 metais atlikta papildoma Socialinę pedagogiką studijuojančių studentų apklausa raštu. Taip pat atliekamas struktūruotas interviu su dėstytojais, dėstančiais TPV studijų programoje, siekiant atskleisti dėstytojų vaidmenį ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete. Siekiant giliau pažvelgti į tiriamą problemą, atliekamas giluminis struktūruotas interviu su ekspertais. Pateikiamos gilesnės išvalgos apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete.

Darbo apimtis – 217 psl. be priedų. Darbe pateiktos 47 lentelės, 42 paveikslai ir 7 priedai. Darbe panaudota 316 mokslinės literatūros šaltinių.

# 1 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE TEORINIAI ASPEKTAI

Šioje disertacijos dalyje atskleidžiama *profesionalo* samprata ir *atsakomybės* esmė, atliekant mokslinių darbų analizę ir pateikiant autoriaus išvalgas nagrinėjamu klausimu. Sudaromas būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete teorinis modelis.

## 1.1 *Profesionalo samprata*

Šiame skyriuje analizuojama *profesionalo* samprata, bruožai bei atliekami vaidmenys. Apie *profesionalą*, jo bruožus ir atliekamus vaidmenis rašė ir šią problemą nagrinėjo užsienio ir Lietuvos mokslininkai: Parsons, 1939; 1968; Millerson, 1964; Payne, 1996; Daukilas, 1998; 2001; Dewe ir Otto, 2001; Evetts, 2003; Godvad, 2004; Lowendahl, 2005; Žorga, 2006; Vasiljevienė, 2006; Tight, 2007; Jovaiša, 2007; Crisafulli, 2009; Le Boterf, 2010; Makštutytė ir Vaškevičiūtė, 2011; Poviliūnas, 2011; Samašonok ir Šimkovič, 2012; Fenwick, Jensen ir Nerland, 2012; Janušauskaitė, 2012; Tolutienė, 2014; Eidukevičiūtė ir Večkienė, 2014; Latygovskaya, Bukharina ir Chubik, 2015; Carpenter, 2015.

*Professionalumas*, anot Latygovskaya, Bukharina ir Chubik (2015), yra dinamiška charakteristika, atspindinti kvalifikaciją, kuri lemia aukštą *atsakomybės* lygį, iniciatyvą ir kūrybingumą. Parsons (1939) *profesionalą* apibūdina kaip kompetentingą ir autoritetinę asmenį tik savo specifinės veiklos atžvilgiu. Savo ruožtu profesinės veiklos visuotinumas reiškia visuotinį profesijos ir specifinių profesinių kompetencijų pripažinimą. Ypatingomis profesinėmis kompetencijomis disponuojantys *profesionalai* steigia savo asociacijas, kurios garantuoja visuomenei teikiamų *profesionalių* paslaugų kokybę. Visuomenė savo ruožtu pripažįsta *profesionalų* kompetencijas, vertina jų pastangas ir sudaro jiems galimybes gauti didesnes pajamas, garantuoja aukštesnį prestižą ir didesnę veiklos autonomiją (Parsons 1968).

Panašiai pagrindinius profesijos bruožus apibūdino ir anglų sociologas Millerson (1964), kuris priskirtinas tipologinei profesijų analizės tradicijai. Anot Millerson (1964), profesijos reikalauja teorinėmis žiniomis grįstų įgūdžių, todėl jiems įgyti reikia teorinių žinių ir specialaus lavinimo; prieš pradėdamas veiklą būsimas *profesionalas* turi įrodyti savo kompetencijas, atlikdamas specialius testus, *profesionalo* principingumą, dorumą (angl. *integrity*) garantuoja griežtas *profesionalų* grupės nustatytų taisyklių laikymasis, *profesionalo* paslaugos yra skirtos viešam labui, o *profesionalų* bendruomenė yra organizuota.

Daukilas (1998) nurodo, kad *profesionalas* labiausiai vertinamas už gebėjimą dirbti kūrybiškai, kompetentingai, savarankiškai ir atsakingai. Taip pat akcentuojami patikimumo, darbo tempo, sensomotorinės orientacijos kriterijai, profesiniai (darbiniai) įgūdžiai. Gebėjimas realiai vertinti gamybinę situaciją, gebėjimas matyti gamybinėje situacijoje save, profesinis ir geografinis mobilumas.

Šiuolaikinę įgalinimo kompetenciją darbe apibrėžiančių tekstų analizė leidžia teigti, kad kiekviena situacija, kurioje atsiduria *profesionalas*, gali būti specifiška. Kita vertus, *profesionalas* dažnai veikia kaip įgalintojas (Payne, 1996). Pasak Godvad (2004), įgalinimas susideda iš dviejų svarbių dalių – įgaliojimo ir galios suteikimo. Klientų įgalinimas yra tiesiogiai susijęs su jų dalyvavimu. *Profesionalas* privalo siekti, kad klientai turėtų galimybių ir dalyvautų priimant sprendimus – turėtų galios ir prisiimtų *atsakomybę* už sprendimus savo gyvenime dėl savo socialinės, psichologinės ir materialinės gerovės (Makštutytė ir Vaškevičiūtė, 2011).

Kitokias veiklas ir bruožus apie *profesionalą* nurodo Dewe ir Otto (2001), kurie teigia, kad *profesionalas* kiekvieną kartą privalo veikdamas išspręsti įtampą tarp žinojimo ir nežinojimo. Evetts (2003) teigia, kad *profesionalo* prasmė taip pat glūdi ir visumoje išorės keliamų imperatyvų jo veiklai, misijoms, rezultatyvumui ir kitiems visai naujiems dalykams. Veiklos pasaulyje *profesionalui* keliami reikalavimai tapo bendrinium modernybės raiškos bruožu: kiekvienas darbuotojas privalo būti *profesionalas*. Tačiau kuo toliau, tuo sudėtingiau tampa suprasti paties *profesionalo* termino prasmę: *profesionalas* nebesiejamas vien tik su kvalifikuoto, savarankiško, pareigingo, atsakingo, kūrybingo, iniciatyvaus darbuotojo asmeniu. *Profesionalo* prasmė taip pat glūdi ir visumoje išorės keliamų imperatyvų jo veiklai, misijoms, rezultatyvumui ir kitiems visai naujiems dalykams (Evetts, 2003).

Remiantis Lowendahl (2005), galima teigti, jog *profesionalas* – tai asmuo, užsiimantis veikla:

- kuriai atlikti reikalingas išsilavinimas (dažnai aukštasis);
- kurios pagrindas – žinios kartu su patirtimi;
- kurios *specialistai* veikia pagal bendruosius etikos principus, juos vienija tam tikros organizacijos, prižiūrinčios tų principų laikymąsi, o už pažeidimus šalina iš savo gretų.

Žorga (2006) teigia, kad *profesionalas* geba atrasti pusiausvyrą tarp mąstymo ir veikimo savo profesinėje veikloje, žino stipriąsias ir silpnąsias vietas, turi pageidaujama klientų grupę. Darbuotojas turi daugiau profesinių teorinių žinių ir praktikos, labiau pasitiki savo profesine ir komunikacine kompetencija. Lietuvos mokslininkė Vasiljevienė (2006) teigia, kad *profesionalai* neturėtų rinktis specialybių, kurioms jie menkai pasirengę (arba visai nepasirengę) ar neturi profesinės patirties. Anot mokslininkės, *profesionalas* privalo būti:

- nepriekaištingos reputacijos, gebėti tinkamai atlikti savo pareigas, nuolat tobulintis;
- būti mandagus, malonus, paslaugus ir tvarkingas;
- pareigas atlikti laiku, efektyviai, atidžiai ir *profesionaliai*;
- tolerantiškas, pagarbiai elgtis su kitais žmonėmis;
- konfliktinėmis aplinkybėmis elgtis objektyviai ir nešališkai.

Tight (2007) nurodo, kad sąvoka *profesionalas* žymi aukšto lygio veiklą ir tam tikrą išskirtinumą – pabrėžiamas veiklos kokybės aspektas. Jovaiša (2007) *profesionalu* apibūdina asmenį, išmanantį savo veiklą ir gebantį puikiai ją atlikti. Taigi *profesionalas* atsiskleidžia praktinėje veikloje. Profesinių žinių įgijimas

formuoja objektyvų *profesionalo* (žinovo) paveikslą, internalizuojamos profesinės vertybės, vyksta asmenybės transformacijos, priimant profesinio vaidmens charakteristikas ir perkeltiant jas į asmeninį gyvenimą. Šiame procese reikšmingos socialinės ir edukacinės aplinkos, sąlytis su praktika ir perteikiamų profesinių žinių branduolys (Crisafulli, 2009).

Le Boterf (2010) akcentuoja praktinės veiklos rezultatus, teigdamas, kad *profesionalas* moka veikti, t. y. įgyvendinti rezultatyvią praktiką. *Profesionalas* praktikoje, ištraukęs į veiklą, gali išrasti originalius būdus, siekdamas numatytų tikslų, ir pamažu tobulinti savo asmeninį veiklos modelio taikymo būdą, netgi jį išvystyti. Todėl svarbu akcentuoti, jog *profesionalu* netampama tik pradėjus veikti profesinėje aplinkoje, tai ilgas procesas, nulemtas turimų žinių, įgyjamos patirties ir jų tinkamo pritaikymo praktikoje.

Poviliūnas (2011) išskiria profesines kompetencijas. Autoriaus teigimu, kad iš kitų darbų arba užsiėmimų *profesionalų* veikla skiriasi tuo, kaip jie naudojami savo specifinėmis kompetencijomis. *Profesionalų* išskirtinis autoritetas yra pagrįstas ne koku nors aukštesniu natūralaus, savaiminio pobūdžio statusu, bet jų išskirtinėmis profesinėmis kompetencijomis. Profesinę kompetenciją garantuoja „funkcijos specifiškumas“, kitaip tariant, techninės kompetencijos yra susijusios su specifiniu žinojimu ir įgūdžiais. Kaip teigia Fenwick, Jensen ir Nerland (2012), *profesionalų* žinios ir sprendimai daro įtaką visiems šiuolaikinio gyvenimo aspektams. Laiku pasidalintos profesinės žinios nėra stabilios, bet vis daugiau ir daugiau paveiktos nuolatinės transformacijos. Sutinkama, kad 1) *profesionalų* praktika yra tam tikra sritis profesinio studijavimo ir darbo, 2) profesinės praktikos ir žinios keičiasi ir turi svarbią reikšmę išsilavinimui.

Janušauskaitė (2012) nurodo, kad specialistai, siekdami būti didesniais savo srities *profesionalais*, turėtų dažniau vertinti savo meistriškumą, įgūdžius, žinias, savybes bei veiklą. Šią veiklą siūlo atlikti tokiais etapais:

I etape – analizuoti savo veiklą, tam tikrais laiko tarpais, užrašyti juos, lyginti skirtingų laikotarpių pasiekimus.

II etape – žymėti savo pasiekimus per tam tikrą laikotarpį (išklaudyti kursai, įgytas mokslinis laipsnis ir žmonių aptarnavimo kokybė ir kiekybė).

III etape – lyginti asmenines analizes su kolegomis. Tai skatintų konkurenciją ir tuo pačiu metu informacijos sklaidą tarp kolegų. Šiame etape *profesionalumo* ir aukštesnio kompetencijos lygio siekiantys specialistai turėtų galimybę į visa tai pažvelgti iš objektyvios pusės ir „pamatyti save iš šono“, nes, kaip pažymi Eidukevičiūtė ir Večkienė (2014), *profesionalui* kasdien tenka spręsti santykio užmezgimo, palaikymo ir plėtojimo problemas.

*Profesionalo* bruožai ir vaidmenys pagal užsienio ir Lietuvos mokslininkus pateikti lentelėje (žr. 1.1 lentelę).

**1.1 lentelė. Profesionalo bruožai ir vaidmenys (sudaryta autoriaus, remiantis mokslininkų interpretavimu)**

<b>Autoriai</b>	<b>Profesionalo bruožai ir vaidmenys</b>
Parsons (1939)	<i>Profesionalas</i> yra kompetentingas ir autoritetingas tik savo specifinės veiklos atžvilgiu.
Millerson (1964)	Prieš pradėdamas veiklą būsimas <i>profesionalas</i> turi įrodyti savo kompetencijas, atlikdamas specialius testus, <i>profesionalo</i> principingumą, dorumą (angl. <i>integrity</i> ) garantuoja griežtas <i>profesionalų</i> grupės nustatytų taisyklių laikymasis, <i>profesionalo</i> paslaugos yra skirtos viešam labui, o <i>profesionalų</i> bendruomenė yra organizuota.
Daukilas (1998)	<i>Profesionalas</i> turi sugebėti derinti religinę-etinę ir pragmatinę gyvenimo puses, veikdamas socialinėje, ekonominėje, politinėje ir kultūrinėje aplinkoje turi sugebėti kritiškai vertinti jos raidos tendencijas, sugebėti joje prisitaikyti, ieškoti techninių-technologinių bei organizacinių naujovių, kelti kvalifikaciją ir, būdamas laisvu demokratiškos visuomenės nariu, jausti <i>atsakomybę</i> už savo darbo rezultatus.
Dewe ir Otto (2001)	<i>Profesionalas</i> privalo veikdamas išspręsti įtampą tarp žinojimo ir nežinojimo.
Evetts (2003)	Kiekvienas darbuotojas privalo būti <i>profesionalas</i> . <i>Profesionalas</i> nesiejamas vien tik su kvalifikuoto, savarankiško, pareigingo, atsakingo, kūrybingo, iniciatyvaus darbuotojo asmeniu. <i>Profesionalo</i> prasmė glūdi visuose išorės keliamų imperatyvų jo veiklai, misijoms, rezultatyvumui.
Lowendahl (2005)	<i>Profesionalas</i> – tai asmuo, užsiimantis veikla, kuriai atlikti reikalingas išsilavinimas (dažnai aukštasis).
Žorga (2006)	<i>Profesionalas</i> geba atrasti pusiausvyrą tarp mąstymo ir veikimo savo profesinėje veikloje, žino stipriąsias ir silpnąsias vietas, turi pageidaujama klientų grupę.
Vasiljevienė (2006)	<i>Profesionalas</i> privalo būti: a) nepriekaištingos reputacijos, gebėti tinkamai atlikti savo pareigas, nuolat tobulintis; b) būti mandagus, malonus, paslaugus ir tvarkingas; c) pareigas atlikti laiku, efektyviai, atidžiai ir <i>profesionaliai</i> ; d) tolerantiškas, pagarbiai elgtis su kitais žmonėmis; e) konfliktinėmis aplinkybėmis elgtis objektyviai ir nešališkai.
Tight (2007)	<i>Profesionalas</i> žymi aukšto lygio veiklą ir tam tikrą išskirtinumą – pabrėžiamas veiklos kokybės aspektas.
Jovaiša (2007)	<i>Profesionalas</i> – tai asmuo, išmanantis savo veiklą ir gebantis puikiai ją atlikti. <i>Profesionalas</i> atsiskleidžia praktinėje veikloje.

Autoriai	<i>Profesionalo bruožai ir vaidmenys</i>
Crisafulli (2009)	Profesinių žinių įgijimas formuoja objektyvų <i>profesionalo</i> (žinovo) paveikslą, internalizuojamos profesinės vertybės, vyksta asmenybės transformacijos, priimant profesinio vaidmens charakteristikas ir perkeltiant jas į asmeninį gyvenimą.
Le Boterf (2010)	<i>Profesionalas</i> moka veikti, t. y. įgyvendinti rezultatyvią praktiką. Geba veikti ne tik įprastose, bet ir sudėtingose, naujose situacijose. <i>Profesionalumo</i> tobulinimas neatskiriamas nuo pritaikymo lauko, o būti <i>profesionalu</i> reiškia nuolat rezultatyviai veikti profesinės veiklos situacijose. Tapimas <i>profesionalu</i> – tai ilgas procesas, nulemtas turimų žinių, įgyjamos patirties ir jų tinkamo pritaikymo praktikoje.
Poviliūnas (2011)	<i>Profesionalų</i> išskirtinis autoritetas yra pagrįstas jų išskirtinėmis profesinėmis kompetencijomis.
Samašonok ir Šimkovič (2012)	<i>Profesionalas</i> savarankiškai veikdamas socialinėje ir ekonominėje aplinkoje, turi sugebėti vertinti jos raidos tendencijas, gebėti lanksčiai prisitaikyti prie nuolat kintančių sąlygų, ieškoti naujovių, jausti <i>atsakomybę</i> už savo darbo rezultatus.
Eidukevičiūtė ir Večkienė (2014)	<i>Profesionalui</i> tenka spręsti santykio užmezgimo, palaikymo ir plėtojimo problemas.
Tolutienė (2014)	<i>Profesionalas</i> yra praktikas, sukaukęs veiklos patirtį. Jis pasižymi kompleksinėmis kompetencijomis, gebėjimu jas pritaikyti, jo žinojimas atsiskleidžia veiksmis, kurie tampa automatiškai išvystytose savo srities profesinėse situacijose.
Carpenter (2015)	<i>Profesionalas</i> tas, kuris užsiima bendradarbiavimo kultūros skatinimu, nuolat tobulėjantis, susiformavęs bendrą ir palaikomąją lyderystę ir pagarbą bei pasitikėjimą.

Tiek ankstesnių laikų mokslininkai Parsons (1939), Millerson (1964), tiek šiuolaikiniai mokslininkai Poviliūnas (2011), Tolutienė (2014) *profesionalą* supranta, kaip kompetentingą, principingą, dorą ir autoritetingą tik savo specifinės veiklos atžvilgiu. Daukilas (1998), Evetts (2003), Samašonok ir Šimkovič (2012) tirdami *profesionalo* bruožus ir vaidmenis akcentuoja *atsakomybę*. Lowendahl (2005) nurodo, kad *profesionalui* reikalingas išsilavinimas. Dewe ir Otto (2001) Žorga (2006) teigimu, *profesionalas* privalo veikdamas išspręsti įtampą tarp žinojimo ir nežinojimo, geba atrasti pusiausvyrą tarp mąstymo ir veikimo savo profesinėje veikloje, žino stipriąsias ir silpnąsias vietas, turi pageidaujamų klientų grupę. Vasiljevienė (2006) ir Jovaiša (2007) *profesionalą* supranta, kaip neprikiaštingos reputacijos, gebantį tinkamai atlikti savo pareigas, nuolat tobulėjantį, mandagų, malonų, paslaugų ir tvarkingą. Tight (2007) tirdamas *profesionalo* sampratą, pabrėžiamą veiklos kokybės aspektą. Crisafulli (2009)

akcentuoja profesines vertybes. Le Boterf (2010) teigia, kad *profesionalas* moka veikti, t. y. įgyvendinti rezultatyvią praktiką ir geba veikti ne tik įprastose, bet ir sudėtingose, naujose situacijose. Carpenter (2015) *profesionalą* supranta kaip bendradarbiaujantį, kultūringą, nuolat tobulėjantį ir lyderį.

Apibendrinant mokslininkų darbus, galima teigti, kad *profesionalas* susiduria su nuolat besikeičiančiomis sąlygomis, aktyviai dalyvauja problemos sprendimo procese ir dažnai veikia kaip įgalintojas, užtikrina tokią pagalbą procesą, kuris padidina asmeninę, tarpasmeninę, socioekonominę ir politinę galią, padeda gerinti aplinkos sąlygas, pasiekti numatytą pokytį. Savo veikloje nuolat susiduria su situacijomis, kurios reikalauja apibrėžto bendravimo būdo, nepriklausančio nuo jo įsitikinimų, o padiktuoto turimo socialinio vaidmens, kiekvieną kartą privalo veikdamas išspręsti įtampą tarp žinojimo ir nežinojimo, nuolat rezultatyviai veikti profesinės veiklos situacijose. Dėl savo praktinės patirties sugeba atpažinti vaizdinius, kurie gali būti panaudoti naujoje profesinės veiklos situacijoje, kasdien sprendžia santykio užmezgimo, palaikymo ir plėtojimo problemas. *Profesionalu* tampama mokantis iš patirties ir per veiklą. Jo patirtis – esminis mokymosi šaltinis. Pasižymi kompleksinėmis kompetencijomis, gebėjimu jas pritaikyti, jo žinojimas atsiskleidžia veiksmis, kurie tampa automatiški išvystytose savo srities profesinėse situacijose.

Atlikta užsienio ir Lietuvos mokslinių darbų analizė parodė, kad mokslininkai koncentruojasi į skirtingus *profesionalo* sampratos aspektus. Taigi šiame darbe naudojama apibendrinta, išplėstinė *profesionalo* sąvoka: ***profesionalas* – tai išsilavinęs, kvalifikuotas, kompetentingas asmuo, turintis praktinės veiklos patirties, nuolat tobulėjantis, generalistas, aktyviai dalyvaujantis ir kuriantis, kuris pasižymi aukštu atsakingumo lygiu, nepriekaištinga reputacija, pagarbiai, objektyviai ir nešališkai elgiasi visose situacijose, savo pareigas atlieka laiku, efektyviai ir atidžiai.**

Kalbant apie *profesionaliai* atliekamas pareigas, ypatingai yra svarbu jas atsakingai atlikti. *Atsakomybė profesionalui* gali kilti už neatliekamas, netinkamai atliekamas, ne iki galo atliekamas, nekvalifikuotai, nerūpestingai atliekamas pareigas. Kadangi *atsakomybė* yra vienas iš *profesionalų* bruožų, todėl kitame poskyryje analizuojama *atsakomybės* samprata.

## 1.2 *Atsakomybės samprata teoriniu aspektu*

### 1.2.1 *Atsakomybės samprata*

Ankstesniame skyriuje buvo pagrįsta *atsakomybės* svarba, kalbant apie asmens *profesionalumą*. Taigi tikslinga apibrėžti *atsakomybės* sampratą, išnagrinėti ją filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu, aspektais.

Mokslininkai vieningai nesutaria ir negali apibrėžti visų *atsakomybės* ir kompetencijos niuansų (Janušauskaitė, 2012).

Jovaiša (2007) nurodo, kad edukologijoje žodis *atsakomybė* – bendriausias asmenybės dorovinis bruožas, motyvuojantis rūpestingą veiklą atliekant pareigas



(šeimos, visuomenės, darbo, bendravimo). Sąvoka *atsakomybė* – tai dorovinių, pareiginių ir teisinių reikalavimų paisymas: asmeninė, kolektyvinė, *teisinė atsakomybė*. *Atsakomybė* ugdoma reikalaujant atsakyti už savo veiksmus. Ji yra svarbiausias asmenybės dorovinio brandumo požymis.

Bitinas (2004) *atsakingumą* nagrinėja kaip bazinę asmenybės savybę ir nurodo, kad ji grindžiama elgsenos savireguliacija, nusako aktyvius, patvarius, socialiai vertingus asmens santykius su socialine realybe ir konsoliduoja asmenybės poziciją kaip sistemą. Bazinės vertybės – laisvė, savęs realizavimas, asmenybės autonomiškumas, *atsakingumas*, tolerancija, nuoširdumas, individualumas. Autorius nurodo, kad šiuo metu vis dažniau aukščiausia vertybe laikomas *atsakingumas* ir tolerancija. *Atsakingumas* reiškia, kad ugdytinis skatinamas aktyviai rūpintis kitais ir savimi, tolerancija – nedaryti to, kas nepriimtina kitiems. *Atsakingumas* ir tolerancija kaip pilietiškumą lemiančios bazinės vertybinės orientacijos ugdymo(si) procese konkretinamos, atsižvelgus į tą socialinę tikrovę, kuri nusako pilietiškumo turinį. Pilietiškumo pagrindas – asmeninės *atsakomybės* už tai, kas vyksta šalyje, jausmas (Bitinas, 2004). Pilietiškumo ugdymu siekiama, kad ugdytinis išmoktų ir įprastų savanoriškai derinti asmeninius siekius ir šalies poreikius. Tad *atsakingumo* vertybė yra bendras pilietinio ir dorinio ugdymo tikslas.

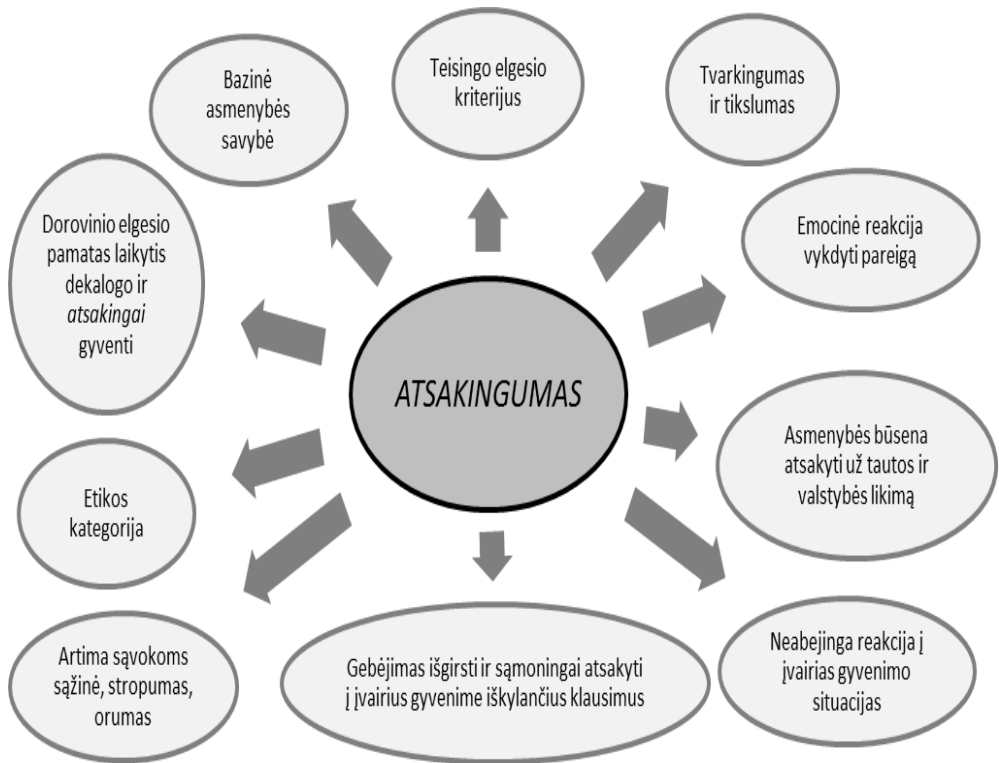
Janušauskaitė (2012), nagrinėdama *atsakomybę*, greta jos nurodo laisvę, teisumą ir kaltės jausmą. Bulka (2001) teigia, kad *atsakomybė* gali būti apibrėžta kaip:

- asmens, žmonių grupės, institucijos įsipareigojimas už padarinius, sukeltus jų poelgių, sprendimų ar įsitikinimų;
- apima apsvarstytą ir sąžiningą pasirinkimą, įsitikinimą, kai jis teisingas, ir jo padarinių pripažinimą;
- priklauso nuo problemos reikšmingumo ir sprendimo pobūdžio;
- gali būti už ką ir prieš ką;
- būtinybė, pareiga atsakyti už elgesį, veiką;
- reiškiasi kaip asmenybės savikontrolės mechanizmas;
- pagrįsta žmogaus gebėjimu ne tik laisvai apsispręsti ir pasirinkti poelgius, bet kartu krypti juos siekiant prasmingų tikslų ir teigiamų veiklos rezultatų;
- tai asmens suvokimas, kad jis naudojasi teisėmis nuolat būdamas visuomenėje ir dėl to yra jai nuolat atitinkamai įpareigotas.

*Atsakomybę*, kaip pamatinės etikos kategoriją, nagrinėja Jaffey (2008), kuris nurodo, kad ši etikos kategorija nusako asmens santykį su dorovine privalomybe, kai žmogaus veiksmai ir poelgiai atitinka išsąmonintą pareigą. Sąvoka *atsakomybė* dažniausia vartojama, kai kalbama apie teisinių reikalavimų paisymą, teisinę normą. *Atsakingumo* samprata – pamatinė etikos ir teisės kategorija. Ji artima sąvokoms „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija vykdyti pareigą ir *atsakomybe* už savo savarankiškus ir suverenius veiksmus. *Atsakomybė* pasireiškia pasekmėmis, kylančiomis subjektui dėl jo paties ar kitų asmenų elgesio.

Bulka (2001) nurodo, kad asmens *atsakomybė* yra socialiai komunikatyvios prigimties. Tai grindžiama tuo, kad žmogaus elgesys visuomenėje tampa socialiai reikšmingas ir yra socialinių normų reguliavimo objektas. Prisiimdamas *atsakomybę* už savo veiksmus ir poelgius, žmogus reiškiasi kaip visavertė asmenybė. *Atsakomybę* jis prisiima kaip savo paties tapatumą.

Ankstesniuose autoriaus darbuose (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2010) nustatyta, kad žmogaus *atsakingumas* išryškėja buityje ir šeimoje, profesinėje veikloje ir kaip piliečio – valstybės mastu. Galima teigti, kad *atsakingumas* – bazinė asmenybės savybė, dorovinio elgesio pamatas laikytis dekalogo, teisingai elgtis ir *atsakingai* gyventi, etikos kategorija, artima sąvokoms – sąžinė, privalomybė, stropumas, orumas – susieta su vidine nuostata vykdyti pareigą; teisės kategorija, turint omenyje valstybės ir tautos likimą. Pagrindiniai *atsakingumo* požymiai pateikiami 1.1 pav.:



**1.1 pav.** *Atsakingumo* požymiai (šaltinis Nedzinskas ir Bankauskienė, 2010)

*Atsakingumas* – tai fiksuota nuostata elgtis „teisingai“, vadovaujantis vertybėmis, netgi esant nepalankioms aplinkybėms. Panašiai *atsakomybę* apibrėžia ir Janušauskaitė (2012), kuri teigia, kad *atsakomybė* – tai vienas iš teisingumo bruožų, dorovinio elgesio pamatas, pamatinė etikos ir teisės kategorija. Ji artima sąvokoms

„sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą. Tai savimonės konstruktas, asmens savikontrolės mechanizmas, susijęs su teisumo ir kaltės suvokimu, ir reiškiasi kaip žmogaus prisiimama *atsakomybė* už savo savarankiškus ir suverenių veiksmus, parodo sąmoningumo, dorovinės kultūros ir laisvės laipsnį. *Atsakomybė* – tai pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, tai pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas. Sąvoka *atsakomybė* dažniausiai vartojama, kai kalbama apie teisinių reikalavimų paisymą, teisinę normą.

*Atsakomybės* samprata pagal užsienio ir Lietuvos mokslininkus pateikta lentelėje (žr. 1.2 lentelę).

**1.2 lentelė.** *Atsakomybės* samprata (sudaryta autoriaus, remiantis mokslininkų darbais)

Autorius	<i>Atsakomybės</i> samprata
Jovaiša (1995)	<i>Atsakingumas</i> yra dorovinio elgesio pamatas, asmenybės būseną jausti <i>atsakomybę</i> , atsakingai laikytis gyvenimo normų, atsakingai gyventi. <i>Atsakingumas</i> – dorybė, pasireiškianti valia užtikrinti gerus veiklos ar elgesio rezultatus. Jis apima visus žmogaus veiksmus, bet pirmiausia – poelgių teisingumą. <i>Atsakingumas</i> yra vienas iš teisingumo kriterijų. Terminas <i>atsakingumas</i> yra vartojamas šalia terminų sąžiningumas, pakantumas, laisvė, solidarumas
Bulka (2001)	<i>Atsakomybė</i> gali būti apibrėžta kaip asmens, žmonių grupės, institucijos įsipareigojimas už padarinius, sukeltus jų poelgių, sprendimų ar įsitikinimų. <i>Atsakomybė</i> – tai asmens suvokimas, kad jis naudojasi teisėmis nuolat būdamas visuomenėje ir dėl to yra jai nuolat atitinkamai įpareigotas. Dėl kiekvieno individo suvokiamos <i>atsakomybės</i> už savo veiksmus tampa įmanomas visų visuomenės narių bendras gyvenimas kartu. <i>Atsakomybė</i> reiškiasi kaip asmenybės savikontrolės mechanizmas.
Bitinas (2004)	<i>Atsakingumas</i> – humanizmo ir demokratijos vertybėmis pagrįsta pilietinė sąmonė, nusiteikimas imtis aktyvių pilietiško iniciatyvų, <i>atsakomybės</i> , gyvenime ir veikloje vadovautis humanizmo ir demokratijos vertybėmis; pagarba demokratinės visuomenės ir valstybės tradicijoms, principams ir institutams (žmogaus teisėms ir laisvėms, teisėtumui, socialiniam teisingumui), nusiteikimas juos puoselėti, tobulinti, skleisti ir ginti. <i>Atsakingumas</i> – tai bazinė asmenybės savybė, kuri grindžiama elgsenos savireguliacija, nusako aktyvius, patvarius, socialiai vertingus asmens santykius su socialine realybe ir konsoliduoja asmenybės poziciją kaip sistemą.
Jaffey (2008)	<i>Atsakomybė</i> , kaip pamatinė etikos kategorija, nusako asmens santykį su dorovine privalomybe, kai žmogaus veiksmas ir poelgiai atitinka įsisąmonintą pareigą. <i>Atsakingumo</i> samprata – pamatinė etikos ir teisės kategorija. <i>Atsakomybė</i> reiškiasi kaip asmens savikontrolės mechanizmas. <i>Atsakomybė</i> pasireiškia pasekmėmis, kylančiomis subjektui dėl jo paties ar kitų asmenų elgesio.
Nedzinskas ir Bankauskienė (2010)	<i>Atsakingumas</i> – bazinė asmenybės savybė, dorovinio elgesio pamatas laikytis dekalogo, teisingai elgtis ir atsakingai gyventi, etikos kategorija, artima sąvokoms sąžinė, privalomybė, stropumas, orumas, susieta su vidine nuostata vykdyti pareigą; teisės kategorija, turinti omenyje valstybės ir tautos likimą.

Autorius	<i>Atsakomybės samprata</i>
Pocevičienė (2012)	<i>Atsakingumą</i> galima apibrėžti kaip asmenybės savybę, pasireiškiančią mokėjimu savarankiškai ir laisva valia priimti sprendimus, atitinkančius dorines vertybes, situaciją ir asmens mokėjimus, ryžtą bei mokėjimą įgyvendinti prisiimtą sprendimą.
Janušauskaitė (2012)	<i>Atsakomybė</i> , tai pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, tai pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas. <i>Atsakomybė</i> – tai vienas iš teisingumo bruožų, dorovinio elgesio pamatas, pamatinė etikos ir teisės kategorija, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą. Tai savimonės konstruktas, asmens savikontrolės mechanizmas, susijęs su teismo ir kaltės suvokimu.
Bakutytė (2015)	<i>Atsakingumas</i> – viena iš labiausiai akcentuojamų humaniškumo apraiškų, greta užuojautos ir pagalbos, rūpesčio savimi ir kitais, sąžiningumo, teisingumo, pareigingumo ir draugiškumo.

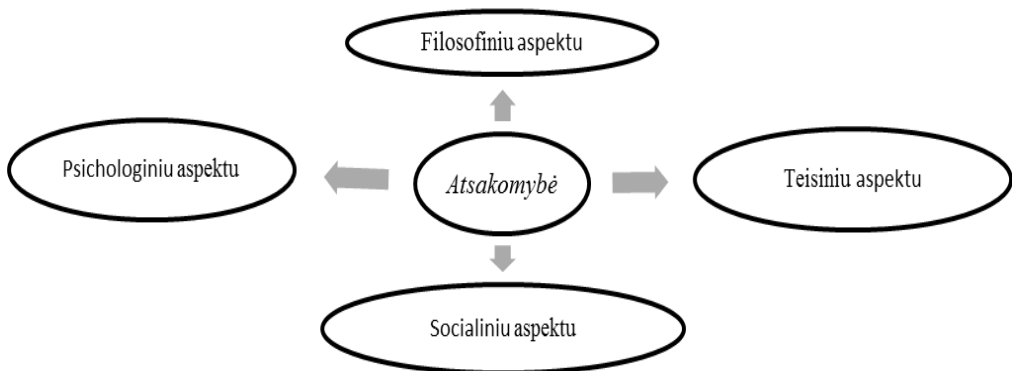
Mokslininkai Jovaiša (1995), Jaffey (2008) ir Pocevičienė (2012), tyrinėdami *atsakingumo* sampratą, akcentuoja, kad *atsakingumas* yra pamatinė etikos kategorija, dorovinio elgesio pamatas, asmenybės būseną jausti *atsakomybę*, atsakingai laikytis gyvenimo normų, atsakingai gyventi. Bulka (2001) šalia visa to nurodo, kad *atsakomybė* yra pareiga, reiškiasi kaip asmenybės savikontrolės mechanizmas. Bitinas (2004) ir Janušauskaitė (2012) *atsakingumą* traktuoja, kaip humanizmo ir demokratijos vertybėmis pagrįstą pilietinę sąmonę, pagarbą demokratinės visuomenės ir valstybės tradicijoms, principams ir institutams. Bakutytė (2015), tirdama *atsakingumą*, nurodo, kad tai viena iš labiausiai akcentuojamų humaniškumo apraiškų, greta užuojautos ir pagalbos, rūpesčio savimi ir kitais, sąžiningumo, teisingumo, pareigingumo ir draugiškumo.

Tačiau mokslininkai, politikai ir kitos socialiai atsakingos asmenų grupės vieningai nesutaria, kurią sąvoką – „*atsakomybė*“ ar „*atsakingumas*“ – naudoti. Ankstesniuose autoriaus darbuose (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009) nurodyta, kad, analizuojant sampratas *atsakomybė* ir *atsakingumas*, būtina išsiaiškinti priesagų –*umas*, ir –*ybė* reikšmes. Anot Umbraso (2009), priesaga –*umas* rodo, kad tai yra ypatybės pavadinimas. Priesagos –*ybė* vediniai taip pat įvardija ypatybių pavadinimus, bet tai dažnai būna jau ne gryna ypatybė; reikšmė konkretesnė, apibrėžtesnė. Kadangi ir *atsakomybė*, ir *atsakingumas* tiesiogiai ar per darybos pakopas remiasi veiksmažodžiu atsakyti, t. y. čia abstrahuojama iš to paties veiksmažodžio kylanti ypatybė, juos tam tikrais atvejais galima laikyti sinonimais, pvz. sinonimiškai vartojama atsakomasis redaktorius ir atsakingasis redaktorius. Sinonimija terminijoje yra yda, todėl ji yra šalinama arba diferencijuojamos reikšmės. Šioje disertacijoje, siekiant tikslinės šios sąvokos interpretacijos, bus naudojamos sąvokos „*atsakomybė*“ ir „*atsakingumas*“, kaip tapačios.

Apibendrinant mokslininkų darbus, galime teigti, kad vieni autoriai *atsakomybę* nurodo, kaip vieną iš etikos kategorijų ir pagrindinę vertybę, kiti daugiau akcentuoja kaltumo, teismo, pareigos suvokimą ir *atsakomybės* prisiėmimą už savo veiksmus.

Šiame darbe naudojama išplėstinė *atsakomybės* sąvoka. *Atsakomybė* – aukščiausia asmens vertybė, etikos, dorovinio elgesio pamatas, vienas iš teisingumo kriterijų ir bruožų, asmenybės savikontrolės ir savimonės mechanizmas, laisvė pasirinkti savo veiksmus ir pareiga atsakyti už savo veiksmus, susijus su teismo ir kaltės suvokimu; pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas.

Galima teigti, kad atsakingas žmogus visų pirma pasižymi gebėjimu veikti atsakingai, jausti ir suvokti *atsakomybę* už savo elgesį ir jo padarinius. Taigi į atsakingo asmens *atsakomybę* galima pažvelgti keliais aspektais (žr. 1.2 pav.):



**1.2 pav.** *Atsakomybė* filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu, aspektais (sudaryta autoriaus)

Remiantis mokslinės literatūros analize, išskirti keturi *atsakomybės* aspektai: filosofinis, psichologinis, teisinis, socialinis. Siekiant detalesnio *atsakomybės* suvokimo kitame poskyryje ši samprata nagrinėjama visais išvardintais aspektais.

### 1.2.2 *Profesionalų atsakomybė filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu aspektais*

#### ***Atsakomybė filosofiniu aspektu***

Halder (2002) filosofijos žodyne *atsakomybę* aiškina kaip žmogaus priedermę atsakyti už savo veiksmus (ir neveikimą) tais atvejais, kai jų padariniai priskiriami jam, tai yra, už kuriuos jis privalo laiduoti ir, esant reikalui, atsiskaityti atitinkamai institucijai, kuri šiuo atžvilgiu yra autoritetas.

Filosofas teologas Hildebrand (1950) teigia, jog dorovinės vertybės yra pačios svarbiausios iš visų vertybių, nes jos visada esančios asmeninės, nes tik žmogus gali jas įgyvendinti. Hildebrand (1950) nurodo, kad žmogus, būdamas laisvas pasirinkti vertybes ir nuostatas, yra atsakingas už tokį pasirinkimą, taip pat už vertybių įsisąmoninimą ir įgyvendinimą. Vadinasi, tik sąmoningai ir laisvai

vertybėms atsidavęs žmogus gali žvelgti į pasaulį per jų prizmę, suvokdamas ne tik asmeninę, bet ir socialinę vertybių reikšmę.

McLaughlin (1997) filosofiniu aspektu akcentuoja asmens *atsakomybę* kaip vertybę. *Atsakomybė*, anot jo, kaip santykius reguliuojanti kategorija gali būti nagrinėjama filosofinio liberalizmo požiūriu. Jis nagrinėja klausimą, „kaip asmenys gali gyventi kartu kaip laisvi ir lygūs demokratiški piliečiai stabilioje ir teisingoje visuomenėje, kurioje egzistuoja giliai išsiskynę ir pagrįsti skirtingi požiūriai fundamentaliais klausimais, taip pat ir moraliniais“.

Bitinas (2000), cituodamas Spinoza (*Spinoza*, 1632-1677), pabrėžia, kad individo elgesys pagal savo norą yra susijęs su pareiga ir *atsakomybe* bei laisvės sąvoka. Tikroji laisvė negali būti ribota, pareiga ir *atsakomybė* tik skatina žmones reguliuoti tai, ką jie pasirenka patys ir ką leidžia daryti kitiems. Prievarta peršamas gėris nėra gėris, o laisvai pasirenkamas gėris kartais implikuoja ir blogio rinkimąsi. Tai reiškia, kad laisvės problema yra žmogaus laivės problema. Ji apibūdinama, kaip individo galimybė rinktis veiksmus, elgseną. Ugdymo realybėje svarbus praktinis valios aspektas – žmogaus *atsakomybė* už savo veiksmus. Jei žmogus negalėjo veikti kitaip, galimybė rinktis buvo ribota, jo elgsena negali būti vertinama remiantis doroviniais kriterijais. Net nepajėgdamas pakeisti aplinkos kaip būtinybės, žmogus turi įvairių galimybių rinktis savo elgsenos strategiją bei taktiką, apibrėžti optimaliausius tikslus, jiems įgyvendinti pasirinkti reikalingas priemones.

Flynn (2004) ir Hudson (1983) nurodo, kad žmogus yra atsakingas už savo elgesį ir net jausmus. Vaišvila (2000) pabrėžia *atsakomybę* kaip pasirengimą atsakyti už savo poelgius. Pagal Halder (2002), *atsakomybė* reiškia žmogaus priedermę atsakyti už savo veiksmus (ir neveikimą) tais atvejais, kai jų padariniai priskiriami jam, t. y., už kuriuos jis privalo laiduoti ir, esant reikalui, atsiskaityti atitinkamai institucijai, kuri šiuo atžvilgiu yra autoritetas. Taigi *atsakomybės* prielaida yra žmogaus, kaip asmens, laisvė ir jo sprendimas atlikti tam tikrus veiksmus, kartu išpareigojant nepažeisti atitinkamų elgesio normų. *Atsakomybė* – tai žmogaus asmeninis santykis su kitais asmenimis. Atsiskaitymo reikalaujanti instancija yra žmonių arba Dievo teismas. Taigi *atsakomybė* už atliktą poelgį žmogui kyla tuo atveju, jeigu jis veikė sąmoningai, suprasdamas neleistinumą poelgio, paskatinto tiek savo charakterio, tiek išorinių aplinkybių.

Teoretikas Vansevičius (2000) *atsakomybę* apibūdina, remdamasis filosofiniu aiškinimu, kad *atsakomybė* suprantama kaip asmens požiūris į visuomenę ir valstybę, į kitus asmenis, tenkinant atitinkamus jų reikalavimus, savo pareigos visuomenei, valstybei ir kitiems asmenims išsąmoninimas ir teisingas suvokimas. Tai – teisinė priemonė, blokuojanti priešingą teisei elgesį ir skatinanti visuomenei naudingą veiklą.

Žemaitis (1995) teigia, kad asmenybės *atsakomybė* yra pagrįsta dorovine laisve. Jei žmogus neturėtų realios galimybės laisvai pasirinkti savo poelgių, tai negalima būtų ir kalbėti apie *atsakomybę*. *Atsakomybė* atsiranda tik tada, kai yra galimybė laisvai rinktis. Visose etinėse ir teisinėse doktrinos *atsakomybės* problema nagrinėjama ryšium su filosofine laisvės problema.

Miller (2015) nurodo, kad bet kokia organizacija iš filosofijos pusė, turi visų pirma prisiimti kolektyvinę moralinę *atsakomybę*, o tik po to kiekvienas joje dirbantis individas turi prisiimti individualią *atsakomybę*.

Moore (2015) teigia, kad kiekvienas asmuo yra laisvas savo privačioje erdvėje, tačiau jis turi prisiimti individualią *atsakomybę* už tai, kas vyksta viešojoje erdvėje. Asmens privatumas yra didžiausia vertybė.

Apibendrinant *atsakomybę* filosofiniu aspektu, galima teigti, kad tai asmens laisvė, savo noru sąmojingai apgalvotas tam tikrų iškilusių uždavinių sprendimas. Tai – santykius reguliuojanti kategorija, susijusi su pareiga, žmogaus *atsakomybė* už savo elgesį, jausmus, veiksmus, nuostatas, už savo norus ir siekius, o ypač už pačias svarbiausias savo dorines nuostatas, kurios nėra įgimtos, o tik sąmoningai ir laisvai pasirenkamos. Tai yra atsakingo už savo poelgius žmogaus protingo atsakymo gavimas; žmogaus priedermė atsakyti už savo veiksmus santykiyje su pasauliu: savimi, kitais žmonėmis, visuomene ir gamta, t. y. su išpažįstamomis vertybėmis (fundamentaliosiomis, bendražmogiškosiomis ir visuomenės).

### ***Atsakomybė psichologiniu aspektu***

Psichologijos mokslas *atsakomybę* nagrinėja kaip asmenybės savybę. Šia prasme pagrindinis klausimas: ar ši savybė priskirtina asmenybės bruožams, ar situaciniams veiksniams? Asmenybės bruožų teorija atsakingumą nagrinėja kaip pastovų asmenybės darinį, kuris pasireiškia nepriklausomai, kokia situacija yra susiklosčiusi. Prisimenant filosofinį šios kategorijos aspektą, *atsakingumas*, kaip asmenybės bruožas, sietinas su *atsakomybės* kaip visuomeninės *atsakomybės* vertybės pobūdžiu.

Gailienė (2008) teigia, kad psichologijoje *atsakomybė* yra siejama su kaltės išgyvenimu. Psichologijoje kaltė reiškia nusižengimą sau, savo vertybėms ir elgesio normoms. Mowrer (1961) tvirtina, kad kaltės išmokstama. Šį išmokimą lemia identifikacijos su tėvais ir pamėgdžiojimo mechanizmai. Vaikai gan greitai pastebi, kad už blogus darbus yra baudžiami, o už gerus – pastiprinami. Taip formuojasi gėrio ir blogio supratimas. Vaikai, vengdami bausmės, pradeda *atsisakyti* blogo elgesio, tačiau ne visada jiems tai pavyksta. Padarę ką nors blogo ir žinodami, kad bus nubausti, jie pradeda bijoti bausmės ir pasijunta kalti dėl savo negero elgesio. Vadinasi, bausmės baimė esti pagrindas atsirasti kaltės jausmui. Tėvų reikalavimas būti drausmingiems ir bausmės atlieka pastiprinimo vaidmenį. Taigi tėvų ir vaikų sąveikos pobūdis daro didelę įtaką kaltės jausmo vystymuisi.

Baranova (2002), cituodama Froidą (*Freud*, 1856 – 1939), nurodo, kad baimė, yra pagrindinis kaltės jausmo šaltinis. Be to, baimė dalyvauja ir *superego* atsiradime, o šis yra atsakingas už kaltės jausmus. Taigi kaltės jausmo atsiradimą ir vystymosi pobūdį gerokai sąlygoja tėvų savybės, jų elgesys, moralės normos ir vertybės. Anot Froido (*Freud*, 1856 – 1939), kaltė – pažeistų vertybių jausmas. Kadangi kaltė pagrįsta tėvų normų interiorizavimu, tai kaltės jausmas gali būti ugdomas ir skatinamas nuo pat vaikystės, jo pobūdis priklauso nuo konkrečių tėvų elgesio ir auklėjimo būdų

Reali egzistencinė kaltė yra neatskiriama susijusi su kiekvieno žmogaus gyvenimu ir būtimi. Kiekvienas yra atsakingas už savo gyvenimą ir egzistavimą, už tai, kad gyvena. Egzistencinė kaltė susijusi ne tik su atskiro individo *atsakomybe*, bet ir su *atsakomybe* už tai, kas dedasi pasaulyje, už visas pasaulio neteisybes, skriaudas ir ypač už nusikaltimus žmonijai, daromus tau matant ir žinant. Kaltės jausmas kyla dėl savo bejėgiškumo įsisąmoninimo, kad štai vienas nieko negali padaryti ar pakeisti, kad pasaulis būtų laimingesnis, kad žmonės nežūtų, nes ne nuo vieno tavęs tai priklauso. Jautiesi kaltas, kad iki šiol dar gyveni, kad nesugebi solidarizuotis su kitais žmonėmis ir užkirsti kelią neteisybėms. Pagal šią koncepciją kaltė yra labai glaudžiai susijusi ir su *atsakomybe*.

Neurotinis kaltės jausmas atlieka kiek kitokias funkcijas, dažniausiai gynybines. Horney (2004) pažymi, kad neurotikai, prisidengdami kaltės jausmu, maskuoja savo baimę būti pasmerkti, atstumti ir perprasti. Jie bijo, kad kas nors nepamatytų jų silpnumo, bejėgiškumo, nesaugumo, nesugebėjimo savęs apginti. Kaltės jausmu neurotikas gali stengtis ką nors pagražinti ar parodyti sau palankiomis sąlygomis. Taip demonstruodamas savo kaltės jausmą, jis ne tik tikisi būti aplinkinių nuramintas, bet ir nori parodyti jiems (taip pat ir sau patvirtinti), koks jis moralus ir sąžiningas. Be to, savo kaltės pripažinimas neurotikui atstoja būtinumą keistis, tai tarsi savęs tobulinimo pakaitalas.

„Sveikas“ kaltės jausmas, anot Gailienės (2008), prisideda prie *atsakomybės* jausmo vystymosi ir moralaus elgesio formavimosi. Jausdamasis kaltas dėl savo neteisingų veiksmų, žmogus pamažu pradeda jausti ir įsisąmonina asmeninę *atsakomybę* už savo veiksmus bei jų rezultatus. Vengdamas dar kartą patirti kaltės jausmą ir kartu suprassdamas, kad jis pats atsako už savo veiksmus bei jų pasekmes, žmogus stengiasi nebepažeisti elgesio normų, vertybių. Tai yra moralaus elgesio vystymosi pagrindas. Taip kaltės jausmas atlieka reguliuojančią funkciją: jis kartu su *atsakomybės* jausmu sąlygoja ir kontroliuoja žmogaus elgesį.

Situacinės teorijos požiūriu *atsakomybę*, kaip žmogaus savybę, skatina pasireikšti išoriniai veiksniai, pvz., veikianti teisėtvara (Gage ir Berliner, 1991). *Atsakomybė* – tai tokia asmens psichinė būseną, kai asmuo suvokia, kad pareigos vykdymas yra jo subjekcinės teisės garantas ir kad nuo šio vykdymo priklauso jo paties teisių likimas (Vaišvila, 2000).

Dwyer, Maki1 ir Rothman (2014) teigia, kad psichologijos mokslas turi skatinti prisiimti asmeninę *atsakomybę* už savo elgesį, kai yra pažeidžiamos socialinės normos.

Picard (2015) savo darbuose teigia, kad kiekvienas asmuo turi suvokti savo atliekamų veiksmų santykį su savo psichine būseną. Tada jis gali prisiimti *atsakomybę* už savo veiksmus.

Apibendrinant *atsakomybę* psichologiniu aspektu galima teigti, kad tai asmenybės savybė, bruožas, sietinas su *atsakomybės* kaip visuomeninės *atsakomybės* vertybės pobūdžiu, siejama su kaltės išgyvenimu, suvokimu, padarius kažką negero. Vengimas patirti kaltės jausmą skatina nepažeisti elgesio normų, skatina žmogų kontroliuoti savo elgesį. Taip formuojasi moralus elgesys, prasideda



savęs tobulinimas, nelaukiant visuomenės pasmerkimo. Jausdamasis kaltas dėl savo neteisingų veiksmų, žmogus pamažu pradeda jausti ir įsisąmonina asmeninę atsakomybę už savo veiksmus bei jų rezultatus. *Atsakomybė*, kaip *atsakingumas*, psichologiniu aspektu yra fiksuota nuostatos teorija elgtis „teisingai“, vadovaujantis vertybėmis, normomis, taisyklėmis.

Todėl toliau sąmoningai keliamas klausimas, kaip galima apibūdinti *teisingą atsakomybę*.

### ***Atsakomybė teisiniu aspektu***

*Atsakomybės* sampratą *teisiniu* aspektu nagrinėjo teisės teoretikai ir kiti mokslininkai: Žemaitis, 1983; Saladin, 1984; Radelbach, Wrangowska ir Ziembinski, 1993; Morawski, 2000; Vaišvila, 2000; 2004; 2009; Okoye, 2009; Lange ir kt., 2012.

Vaišvila (2009) teigia, kad daugelio Vakarų šalių teisės teorijos vadovėliuose ar „teisės filosofijose“ nerasime *teisinės atsakomybės* kategorijos. Vaišvila (2009), cituodamas vokiečių teisės teoretiką Rėlį, teigia, kad plačiame (daugiau kaip 600 puslapių) „Bendrosios teisės teorijos“ vadovyje apibūdinama įvairiausi teisės teorijos klausimai, išskyrus *teisingą atsakomybę*. Tik viename puslapyje jis užsimena apie *atsakomybę* „išiskolinimo“ (vok. *Verschuldungshaftung*) ir „grėsmės kėlimo“ (vok. *Gefährdungshaftung*) atveju. *Teisinės atsakomybės* nenagrinėja ir austrų teisės teoretikas Koleris savo darbe „Teisės teorija“ (vok. *Theorie des Rechts*, 1997). Panaši tendencija – lenkų teisės teorijoje (Radelbach, Wrangowska ir Ziembinski, 1993; Morawski, 2000). Nerasime *teisinės atsakomybės* sąvokos ir Leono „Teisės enciklopedijoje“ (1931). Tai galima konstatuoti kaip tam tikrą bendrąją tendenciją, kuri *atsakomybę* pašalina iš teisės teorijos akiračio. Tai gali būti aiškinama kaip padarinys bendrosios tendencijos kalbėti apie asmens teisės neaiškiai jaučiant jų santykį su pareigomis. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948), reikalaujama naudotis teisėmis, nevaržant kito asmens teisių (28 str.) kalba ne apie teisių įgijimo, o tik apie naudojimosi jomis sąlygas. Šia linkme eina ir Lietuvos Respublikos Konstitucija (1990). Joje nedaromas skirtumas tarp žmogaus teisių, egzistuojančių teismo ir subjektinės teisės lygiu.

Kaip nurodo Žemaitis (1983), cituodamas *Tardov, Archangelskij* ir *Samošenko*, teisės reguliuojama pareiga yra atsakyti už savo veiksmus ir juos vertinti. Tai pasirengimas atsakyti už savo poelgius, tai pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas. *Atsakomybė* teisine prasme aiškinama kaip valstybės reakcija į vienokį ar kitokį teisės pažeidimą. Šiuo atveju *atsakomybės* esmė ir paskirtis yra valstybinės prievartos taikymas teisės nustatytiems ir reguliuojamiems visuomeniniams santykiams saugoti ir ginti, teisės reikalavimams užtikrinti. Todėl *teisinė atsakomybė* apibrėžiama kaip teisės pažeidėjui daromas poveikis, pasireiškiantis pažeidėjo antivuomeninio poelgio smerkimu ir teisinių sankcijų (*atsakomybės* priemonių) taikymu, dėl kurio pažeidimą padaręs kaltas asmuo patiria nepalankių moralinio, asmeninio, turinio, fizinio, organizacinio pobūdžio padarinių.

Tešiant *teisinės atsakomybės* aptarimą, kaip pareigos supratimą, verta paminėti Šveicarų teisininką Saladin (1984), kuris *atsakomybę* sieja su laisve ir pareiga, laiko

net „pagrindine moderniosios teisinės valstybės kategorija“. Vansevičiaus (2000) teigimu, *teisinė atsakomybė* yra asmens pareiga iškęsti atitinkamą teisinio pobūdžio, numatyto įstatyme už padarytą teisės pažeidimą, praradimą. Tokia *teisinės atsakomybės* samprata reiškia, kad *atsakomybė* visada yra susijusi su valstybės prievarta, ir tokia prievarta yra *teisinės atsakomybės* turinys.

Vaišvilos (2000) teigimu, pagrindas formuoti naujam požiūriui į *teisinę atsakomybę* atsiranda su pilietine (demokratine) teisės samprata, kuri teisę aiškina, kaip subjektinių teisių ir pareigų vienovę ir ją pirmiausia plėtoja kaip įrankį, skirtą neįtvirtinti, palaikyti politinį režimą, o apsaugoti žmogaus teises, garantuoti abipusio santykių dalyvio naudą. Taigi *teisinę atsakomybę* reikia aiškinti remiantis ta pačia teisių ir pareigų vienove. Vadinasi *teisinė atsakomybė* susijusi ne tik su prievole, bet ir su pareiga. Būti atsakingam reiškia būti pareigingam: suvokti, kad naudojimasis teisėmis tik tiek legalus ir leistinas, kiek jis garantuoja pareigą nepažeisti kito asmens teisių. Lastauskienė (2002) *teisinę atsakomybę* supranta, kaip antrinę teisinę pareigą, kurios atsiradimą nulemia teisinių pareigų nevykdymas arba piktnaudžiavimas teise.

Kaip nurodo Vaišvila (2000), *teisinės atsakomybės* samprata gali būti kildinama tik iš pačios teisės prigimties. Kol vyravo etatistinė (normatyvistinė) teisės samprata, tol *teisinė atsakomybė* buvo suprantama tik kaip valstybės prievarta teisės pažeidėjui taikant jam asmeninio, turtinio, organizacinio pobūdžio ribojimus. Tokiu būdu *teisinė atsakomybė* faktiškai tapatinama su sankcijų taikymu. Autorius pabrėžia, kad *teisinės atsakomybės* samprata kinta. Vaišvila (2000), cituodamas Poliakov, teigia, kad *teisinė atsakomybė* gali atsirasti ir už socialinių, ir už organizacinių normų reikalavimų nepaisymą. Toliau Vaišvila (2000), cituodamas Juralenko, nurodo, kad *teisinė atsakomybė* visada yra išreikšta kaip teisės santykis tarp valstybės, kuriai atstovauja tam tikrus įgaliojimus turinčios institucijos ir teisės pažeidėjas ar teisės pažeidėjus. Vengerov (2005) pastebi, kad *teisinė atsakomybė* – tai viena iš valstybės prievartos formų, užtikrinančių visuomenės teisinę sistemą. Numavičius ir Maksimaitis (1989) nurodo, kad *teisinė atsakomybė* – tai valstybinis poveikis teisės pažeidėjui, kuris pasireiškia visuomeniniu – valstybiniu pažeidėjo pasmerkimu, asmeninio, turtinio ir organizacinio pobūdžio apribojimų jam taikymu.

Vėliau Vaišvila (2004), analizuodamas *teisinės atsakomybės* sąvoką, remiasi žymiais teisės teoretikais, kurie *teisinę atsakomybę* taip pat sieja su pareiga. Dž. Ostino teigimu *teisinė atsakomybė* – tai sankcijos už pareigos neįvykdymą taikymas, kur sankcija – tam tikras blogis, patiriamas už nepaklusimą komandai. Grocijus nurodo, kad *teisinė atsakomybė* – tai pareiga atsakyti už padarytą blogį, ji atsiranda kaltai padarius skriaudą ar blogį, pasireiškiantį neatlikimu to, ką žmogus privalėjo atlikti. Taigi *teisinė atsakomybė* – tai pareigos įvykdymo garantas.

Lastauskienė (2001) teigia, kad *teisinė atsakomybė*, kaip privertimas nukentėti už stipriosios visuomenės grupuotės nustatytų elgesio taisyklių sulaužymą – tai nuosekli statistinės teisės sampratos koncepcijos šaka. Lastauskienė (2002) išskiria du kardinaliai priešingus požiūrius į *teisinę atsakomybę*:

- *teisinė atsakomybė* suprantama kaip abstrakti loginė konstrukcija, siejanti tam tikrus abstrakčius (konkrečius) teisinius padarinius su tam tikrais abstrakčiais (konkrečiais) teisės pažeidimo faktais.

- *teisinė atsakomybė* suprantama kaip abstrakti loginė konstrukcija, siejanti abstraktų (konkretų) įpareigojančios normos adresatą su teisinėmis pasekmėmis, nepriklausomai nuo to, ar teisės normos adresatas laikosi dispozicijoje nurodyto elgesio modelio ar jį pažeidė.

Anot Šato (2004), *teisinė atsakomybė* – tai kalto asmens pasmerkimas ir bausmės (sankcijos) jam taikymas už netinkamą elgesį. *Teisinė atsakomybė*, kaip teigia Vaišvila (2004), cituodamas Juralenko, turėtų būti suprantama, kaip valstybinės prievartos priemonė, besiremianti teisiniu ir visuomeniniu pažeidėjo poelgio pasmerkimu ir yra išreiškiama jam nustatomais asmeniniais arba turtiniais apribojimais. *Teisinė atsakomybė* aiškinama, kaip įstatymais numatytų prievartos priemonių taikymas pažeidėjui procesiškai nustatytu būdu. Vaišvila (2004) nurodo, kad *teisinė atsakomybė* – tai teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įsipareigojimas naudotis leidimais (teisėmis) vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu ar siaurinimu. *Teisinė atsakomybė* – tai įsipareigojimas veikti pagal teisę – teisės normas ir teisės principus bei atsakyti už priešingą teisei veiką – pagal galiojančius įstatymus atlyginti žalą, patirti neigiamas pasekmes, numatytas teisinėse sankcijose. *Teisinė atsakomybė*, kurią suponuoja teisės normos kaip norminis visuomeninio santykio modelis arba socialiai atsakingas elgesys, kurį nebūtinai implikuoja teisės normos (Vaišvila, 2006; Okoye, 2009; Lange ir kt., 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad *teisinė atsakomybė* – tai teisės reguliuojama pareiga atsakyti už savo veiksmus, poelgius ir juos vertinti; šią pareigą sąlygoja *atsakomybė* prieš įstatymą; neretai žmogui *teisinę atsakomybę* primena baimė, kad nusikaltus bus baudžiama pagal atitinkamą įstatymą.

*Teisinė atsakomybė* gali būti skirstoma į pozityviąją ir deliktinę (negatyviąją), tačiau Lastauskienė (2001) nurodo, kad *teisinė atsakomybė* – tai vientisas reiškinys, apimantis pozityvią ir deliktinę (negatyvią) *atsakomybę*.

**Pozityvioji teisinė atsakomybė** – tai asmens suvokimas, kad, naudodamasis subjektinėmis teisėmis, jis privalo vykdyti atitinkamas pareigas ir savanoriškai atlyginti žalą, jei ši bus padaryta kito asmens teisėms. Taigi, kaip pabrėžia Lastauskienė (2002), tai ne tik žinojimas, kaip reikia elgtis artimo teisės atžvilgiu, naudojantis teisėmis, bet ir žinojimas, kodėl šitaip reikia daryti ir kokių teisių praradimą reikš atsisakymas vykdyti pareigas. Ši pozityvioji *teisinės atsakomybės* forma rodo dvasinę socialinę asmens brandą ir gebėjimą suvokti, kad jis gyvena visuomenėje ir žino, ką reiškia joje gyventi.

Pozityviąją *atsakomybę* sudaro trys struktūriniai elementai:

1. Naudojimasis subjektinėmis teisėmis. Tai įkūnija *teisinės atsakomybės* demokratinę idėją dėl individo primato prieš valstybę, nes nurodo, kad ne iš valstybės, o iš individo interesų kyla *teisinės atsakomybės* iniciatyva.

2. Pareiga naudotis savo teisėmis kito asmens teisėms nepavojančiu būdu.

3. Pareiga savanoriškai atlyginti kitam asmeniui padarytą žalą, atsiradusią nesugebėjus naudotis savo teisėmis nepažeidžiant kito asmens teisių.

Pozityvioji *atsakomybė* yra ne moralinė, o teisinė, nes ji suponuoja pareigų vykdymo privalomumą ir užtikrina nekonfliktišką asmens naudojimąsi savo teisėmis. Ji itin svarbi pilietinėje visuomenėje, kai asmuo pirmiausia elgiasi *atsakingai* ne iš baimės patirti valstybės prievartą, o dėl to, kad suvokia save kaip asmenybę ir mato joje esant kitą žmogų, kuris kito asmens teises brangina dar ir todėl, jog brangina savašias. Vaišvila (2000) akcentuoja, kad civilizuootoje visuomenėje vyrauja pozityvioji *teisinė atsakomybė*, nes dauguma tokios visuomenės narių nori būti laisvi ir orūs, o tokie jie gali išlikti tik vykdydami pareigas, legalizuojančias jų teises.

Šalia pozityviosios *teisinės atsakomybės* galioja ir **deliktinė (negatyvioji) arba retrospektyvi teisinė atsakomybė**. Tai valstybės akcija, kai valstybė priverčia vieną iš teisinio santykio šalių vykdyti kitos šalies naudai pareigą arba susiaurina teisės pažeidėjo subjektines teises. Tokiu būdu deliktinė (negatyvioji) *teisinė atsakomybė* sutampa su teisingumo vykdymu. Jos įgyvendinimo įrankis – sankcija ir jos prievartinis taikymas. Deliktinė (negatyvioji) *teisinės atsakomybės* forma yra asmens teisių ir pareigų pusiausvyros atkūrimas, kuris jau vykdomas valstybės prievartos priemonėmis. Todėl galima teigti, kad deliktinė (negatyvioji) *teisinė atsakomybė* yra pozityviosios *atsakomybės* tęsinys ir garantas. Pozityvioji *atsakomybė* yra pirminė *teisinės atsakomybės* forma, o deliktinė (negatyvioji) *teisinė atsakomybė* yra antrinė. Tokiu būdu valstybė, įgyvendindama deliktinę (negatyviają) *atsakomybę* ir taikydama sankcijas, vykdo teisingumą.

Numavičius ir Maksimaitis (1989) nurodo, kad *teisinė atsakomybė* – tai teisiųjų sankcijų taikymas teisės pažeidėjui, o teisinė sankcija yra deliktinės (negatyviosios) *teisinės atsakomybės* priemonė. Lastauskienė (2002) deliktinės (negatyviosios) *atsakomybės* paskirtis kompensuoti pažeidėjui nepakankamumą. Deliktinė (negatyvioji) *teisinė atsakomybė* – tai valstybės akcija, kai valstybė priverčia vieną iš teisinio santykio šalių įvykdyti kitos šalies naudai pareigą arba susiaurina teisės pažeidėjo teises iki jo paties susiaurintų pareigų apimties. Hegel deliktinę (negatyviają) *teisinę atsakomybę* apibrėžia kaip neigimo neigimą, jei nusikaltimas yra teisės neigimas, tai bausmė (teisingumo vykdymas) yra nusikaltimo, kaip teisės neigimo, neigimas (Vaišvila, 2004).

Selelionytė (2006) nurodo, kad šiuos du požūrius į *teisinę atsakomybę* reikia sujungti į vientisą procesą. Iš esmės yra ne dvi savarankiškos *atsakomybės* formos, o viena, tęstinė *teisinė atsakomybė* – procesas, kuris prasideda pozityviaja ir prireikus – baigiasi deliktine (negatyviaja).

Vaišvila (2000) nurodo, kad pagal teisės pažeidimo rūšį *teisinė atsakomybė* skirstoma į baudžiamąją, administracinę, civilinę, drausminę, materialinę.

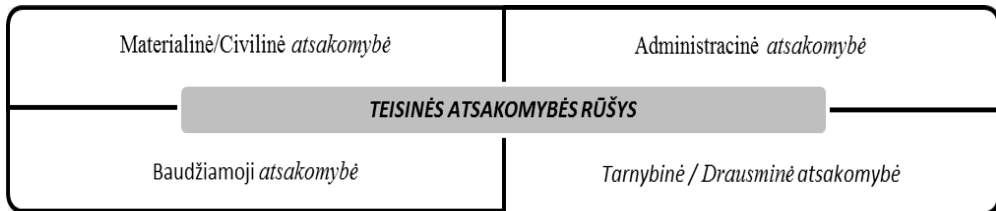
Baudžiamoji *atsakomybė* yra griežiausia negatyviosios *teisinės atsakomybės* rūšis, kurią taiko teismai už pavojingiausius teisės pažeidimus – nusikaltimus.

Administracinė *atsakomybė* taikoma už administracinės teisės pažeidimus, t. y. už mažiau pavojingus teisės pažeidimus, aprašytus Administracinių teisės pažeidimų kodekso normose.

Civilinė *atsakomybė* yra turтино pobūdžio ir taikoma asmeniui ar organizacijai (juridiniam asmeniui) už sutartyje prisiimtų įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą vykdymą, taip pat padarius žalą kito asmens teisėms.

Drausminė *atsakomybė* taiko įmonės, įstaigos administracija savo pavaldiems darbuotojams už darbo drausmės pažeidimus.

Materialinė *atsakomybė* – tai darbdavių ir darbuotojų tarpusavio pareiga atlyginti turтинę (materialiąją) žalą, atsiradusią jiems pažeidus darbo sutarties sąlygas (žr. 1.3 pav.).



**1.3 pav.** *Teisinės atsakomybės rūšys* (sudaryta autoriaus, vadovaujantis Vaišvila, 2000)

Apibendrinant galima teigti, kad *teisinė atsakomybė* – tai teisės reguliuojama pareiga *atsakyti* už savo veiksmus, poelgius ir juos vertinti. Tai valstybinės prievartos taikymas teisės nustatytiems ir reguliuojamiems visuomeniniams santykiams saugoti ir ginti, teisės reikalavimams užtikrinti, pasireiškiantis pažeidėjo antivalstybinio poelgio smerkimu ir teisinių sankcijų (*atsakomybės* priemonių) taikymu, dėl kurio pažeidimą padaręs kaltas asmuo patiria nepalankių moralinio, asmeninio, turтино, fizinio ir organizacinio pobūdžio padarinių.

#### ***Atsakomybė socialiniu aspektu***

*Socialinio atsakingumo* samprata domėjosi ir Lietuvos ir užsienio mokslininkai Kolberg, 1980; Frederick, 1992; Donaldson ir kt., 1995; Vasiljevienė, 2011; Butkienė ir Kepalaitė, 1996; Leonavičius, 1993; 1997; 2002; Carroll, 1999; Bitinas, 2000; Vansevičius, 2000; Grigas, 2002; Zwetsloot, 2003; Poliakov, 2003; Vitkus ir Kupčikienė, 2003; Vasiljevienė ir Štreimikienė, 2004; Miechelsen ir Rieckmann, 2008; Vaišvila, 2009; Ruiz Mora ir kt., 2009; Argandona ir kt., 2010; Baublys, Beinoravičius ir kt., 2010; Russell, 2010; Siebert ir Michelsen, 2011; Fenwick, 2011; Augustinienė, 2012; Tauginienė, 2013; Jeppsson, 2014.

Mokslininkai, politikai ir kitos *socialiai atsakingos* asmenų grupės, nesutaria ir neaprežia, kas gi yra *socialinis atsakingumas*. Todėl kai kuriuose mokslo darbuose ir kituose literatūros šaltiniuose aptinkamos formuluotės *socialinė atsakomybė* arba *socialinis atsakingumas*. Šioje disertacijoje, siekiant tikslinės šios sąvokos interpretacijos, kai kalbama apie *socialinę atsakomybę*, bus naudojama sąvoka „*socialinis atsakingumas*“, o kaip apie *atsakomybę* teisine prasme, bus vartojama

sąvoka „*teisinė atsakomybė*“, nes tai yra teisės terminas ir yra vartojamas teisiniuose dokumentuose.

*Socialinis atsakingumas*, kaip moralinė vertybė, yra etikos objektas ir, kaip veiksnių instrumentas, vadybos mokslo disciplina (Frederick, 1992; Donaldson ir kt., 1995; Vasiljevičienė, 2011; 2012). Žmonės, dorovingai elgdami, laikosi vidinės savikontrolės principo. Dorovinio sąmoningumo lygį, kurį pasiekė žmonės, įsisavinę dorovines elgesio normas vyraujančioje socialinėje aplinkoje, Kolberg (1980) suskirstė į dvi stadijas. Pirma – žmogus orientuojasi į bendruomenės priimtas elgesio normas, į principus, vertybes, kuriuos sukūrė visuomenė. Antra – jiems būdingi sąmoningai jų pačių priimti sprendimai. Dorovinė sąmonė pasiekia aukščiausią išsivystymo lygį, kai elgesys reguliuojamas aukščiausiais doroviniais kriterijais, „auksinėmis etikos taisyklėmis“: nedaryk kitam to, ko pats nenorėtum, kad tau tai padarytų kiti. Iš savo stebėjimų Kolberg (1980) padarė išvadą, kad žmogus gali būti chemiku – teoretiku, galvojančiu aukščiausiam abstraktaus mąstymo lygmenyje, bet tuo pačiu jis gali pasilikti pačiame žemiausiame dorovinės sąmonės išsivystymo lygyje.

*Socialinio atsakingumo* sąvokos turinys gana sudėtingas. Galima išskirti keletą pagrindinių jo elementų (Leonavičius 1993):

- sąmoningai formuojamų ekonominių, politinių, teisinių, dorovinių santykių tarp organizacijos ir visuomenės ar jos struktūrų formų įvairovė;
- pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus;
- gebėjimas atlikti pareigą ir, esant tam tikroms teisingumo arba kaltumo sąlygoms, reaguoti į visuomenės sankcijas.

Butkienė ir Kepalaitė (1996) teigia, jog žmogui yra būdingos esminės vertybės ir gyvenimo principų įsisąmoninimas bei *atsakomybė* sau pačiam. Žmogus pajėgia priimti savo asmens pusiausvyros stokos pasireiškimus, labiau vertindamas juos, negu klatingai gudraudamas. Kalbant apie brandžią asmenybę dažniausiai yra akcentuojamas jos vientisumas, gebėjimas kuo objektyviau suvokti pasaulį ir save, tvarkyti ir keisti aplinką, prisiimti *atsakomybę* už savo veiksmus. Asmeninė branda veda į *socialinį atsakingumą*.

Kaip teigia Leliūgienė (1997), paprastai žmonės elgiasi pagal tokius moralinius principus, kuriuos įsisavino ir patikrino savo gyvenimo patirtimi. Vienos ar kitos situacijos metu sprendimus jie priima savarankiškai, tačiau nėra teisinga moralinio pasirinkimo požiūriu. Teisingai elgiasi dėl galimos bausmės už nusikaltimą baimės, ar laukdami paskatinimo.

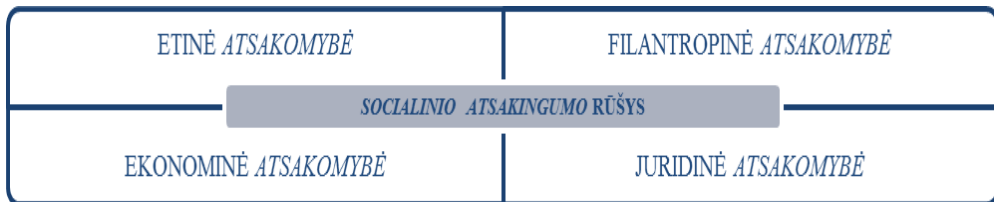
Bitinas (2000) nurodo, kad *socialinis atsakingumas* ugdomas reikalaujant atsakyti už savo veiksmus. Jis kyla kaip moralinės organizacijos narių *atsakingumo* rezultatas, kaip etiškų ir neetiškų sprendimų priėmimo, sprendžiant moralines problemas, pasekmė. Svarbiausios vertybės yra laisvė ir *socialinis atsakingumas*. Šia vertybių sistema grįstas ugdymas įgyja visuminį ir į asmenybę orientuotą pobūdį.

Anot Leliūgienės (2002), ugdymo turinys ir metodika turi padėti ugdyti aktyvią asmenybę, nes aktyvumas – tai viena iš pagrindinių savybių, formuojant

atsakingą visuomenės narį. *Socialinis atsakingumas* atspindi kultūrinės vertybės bei tradicijas ir skirtingose visuomenėse įgyja skirtingas formas.

Tuo tarpu Grigas (2002) teigia, kad laisvas nuo bendruomeninių įsipareigojimų ir nuo *atsakomybės* bendruomenei individas pavirsta savo paties, sąmoningai ar ne, puoselėjamo individualizmo auka. Laisvė, neturinti jokių moralinių stabdžių, visada išsigimsta ir virsta chaosu, o žmonės, suvokiantys laisvės kainą ir prasmę, atvirksčiai, labai rimtai žiūri į tą *atsakomybę*, kurią jiems užkrauna laisvė. *Socialinis atsakingumas*, tai *atsakomybė* už tai, kas vyksta už mūsų būsto, už mūsų šeimos ribų.

Mokslinėje literatūroje skiriamos kelios *socialinio atsakingumo* rūšys. JAV profesorius Carroll (1999) mini tarpusavyje susijusias *socialinio atsakingumo* rūšis: ekonominę, juridinę, etinę ir filantropinę. Filantropinė *atsakomybė* reiškia įnešti didelį indėlį į bendruomenės gyvenimą, įrodyti gyvenimo kokybę; Etinė – įpareigoja daryti tai, kas yra teisinga, sąžininga ir dora, vengti žalos. Juridinė – reiškia laikytis įstatymų. Ekonominė – gauti pelno (žr. 1.4 pav.):



1.4 pav. *Socialinio atsakingumo* rūšys (sudaryta autoriaus, pagal Carroll, 1999)

*Socialinio atsakingumo* paskirtis yra „daryti teisingus dalykus“, kurie gali virsti į „elgtis teisingai“ bei „tobulėti ir kurti inovacijas“ (Zwetsloot, 2003). Kaip teigia Vitkus ir Kupčikienė (2003), vertybės kinta žmogui natūraliai bręstant arba ištikus įvairioms krizėms. Jas taip pat galima tikslingai veikti ugdymo procese. Humanistinės ir egzistencinės psichologijos atstovai teigia, kad nuo žmogaus vertybių – integruotos jos ar primastos – priklauso žmogaus pilnatvės išgyvenimas. Atsižvelgiant į vertybes, santykį su jomis, yra vertinama žmogaus branda.

*Socialinis atsakingumas*, anot Vasiljevienės ir Štreimikienės (2004), tai visų veiklos subjektų pasirengimas priimti *atsakomybę* už savo veiklos pasekmes. Iš *atsakomybės* principo išplaukia ir visi kiti principai, kurių būtina laikytis taikant politines reguliavimo priemones.

*Socialinis atsakingumas* nagrinėjamas kaip vienas iš darnaus vystymosi komponentų, glaudžiai susijusių su socialine darnaus vystymosi dimensija: žmonių sveikatos, aplinkos tausojimu, lygiomis teisėmis socialinės raidos atžvilgiu, lygybe visuomenėje, būsimųjų kartų poreikių paisymu ir demokratija (Miechelsen ir Rieckmann, 2008; Siebert ir Michelsen, 2011). *Socialinis atsakingumas* aiškintinas ne kaip vienkartinis veiksmas, o procesas, nuolatinis įsipareigojimas visuomenei, suvokiant, kad leidimas gyventi joje įpareigoja atitinkamoms socialinėms pareigoms siekiant tos visuomenės stabilumo ir sugyvenimo (Vaišvila, 2009).

*Socialinis atsakingumas* yra etinis konceptas (Ruiz Mora ir kt., 2009; Argandona ir kt., 2010). Pratešiant termino „*atsakomybė*“ aiškinimą, išskiriami keturi šios sąvokos aspektai (Argandona ir kt., 2010):

a) *atsakomybė* kaip savybė: *atsakomybė* yra protingumo vertybė, ir ji yra retrospektyvi;

b) *atsakomybė* kaip pareiga: asmuo elgiasi atsakingai arba kitaip etiškai pageidaujama būdu, ji yra sudėtinė teisingumo vertybės dalis, ir ji laikoma perspektyvia;

c) *atsakomybė* kaip *atsakingumas*: asmuo yra pajėgus būti atskaitingas už savo veiksmus ir pripažįsta savo veiksmų sukeltas pasekmes, tarp jų ir nenumatytas pasekmes;

d) *atsakomybė* kaip atskaitingumas: tai *atsakomybės* kaip savybės pasekmė. Šiuo atveju *atsakomybė* – tai normatyviniai standartai, kurie keliami tarpasmeniniam elgesiui, bei atidus jo išorinis tyrimas, vertinimas ir sankcionavimas.

Pagal socialinių įpareigojimų įsisąmoninimą *atsakomybė* gali būti nagrinėjama perspektyviuoju arba retrospektyviuoju aspektu:

**Perspektyvusis aspektas.** *Socialiai atsakingas* žmogus veikia visuomenei priimtinu būdu, žiūrėdamas į ateitį. Jis jaučia pareigą atlikti tam tikrus dorovinius, pareiginius, teisinius ar kitus reikalavimus, kuriuos asmeniui kelia visuomenė ir valstybė, ir jų paisyti. Taigi *socialinis atsakingumas* perspektyviuoju požiūriu – tai asmens požiūris į visuomenę ir valstybę, į kitus asmenis tenkinant atitinkamus jų reikalavimus, savo pareigos visuomenei, valstybei ir kitiems asmenims įsisąmoninimas ir teisingas suvokimas (Vansevičius, 2000). *Socialiai atsakingo* asmens elgesys gali būti vertinamas atsižvelgiant į socialinių normų rūšis (Vaišvila, 2009) kaip teisėtas, moralus, atitinkantis etiketo normas.

**Retrospektyvusis aspektas.** *Socialinį atsakingumą* galima suvokti kaip žmogaus įpareigojimą / išpareigojimą atsakyti už praeityje padarytus veiksmus, nes kaltinti už veiksmus, kuriuos žmogus gali padaryti ateityje, negalima ir neįmanoma. Kiekvieną asmens poelgį galima vertinti pagal atitinkamos srities tam tikrų elgesio taisyklių pažeidimus: kaip nemoralų, jei nėra laikomasi pripažintų moralės normų, neetišką, kai nėra laikomasi etinių elgesio nuostatų (Baublys, Beinoravičius ir kt., 2010).

Russell (2010) *socialinį atsakingumą* įvardija kaip „altruizmą“, „konkurencinį pranašumą ar ekonominę darną“, „korupcijos vengimą“, „organizacijos vertybes“. Fenwick (2011) teigia, kad *socialinis atsakingumas* dažnai skatina moralines vertybes, idealius visuomeninius santykius ir žmogaus išsivystymą, tobulėjimą, tai socialinis teisingumas, demokratinis dalyvavimas visuomeniniame gyvenime.

*Socialinis atsakingumas* ugdomas reikalaujant atsakyti už savo veiksmus. Jis kyla kaip moralinės organizacijos narių *atsakomybės* rezultatas, kaip etiškų ir neetiškų sprendimų priėmimo, sprendžiant moralines problemas, pasekmė (Augustinienė, 2012; Tauginienė, 2013). *Socialinis atsakingumas* grindžiamas vertybėmis, moraliniais įsitikinimais, kurie veda teisingumo principo įgyvendinimo link. *Socialinis atsakingumas* atsiskleidžia kaip sąmoningas, paremtas vertybėmis,



*socialiai atsakingas*, atskaitingas suinteresuotosioms šalims elgesys. *Socialinis atsakingumas* nėra tik teisinis įpareigojimas ar dar vienas standartas. Jis grindžiamas vertybėmis, įsitikinimais. Į *socialinį atsakingumą* žiūrima kaip į fenomeną, akcentuojant esminį aspektą, – *atsakomybę* visuomenei, kuri yra ekonomiškai pagrįsta. *Atsakomybės* suvokimo lygis gali varijuoti: 1) *atsakomybę* prilyginama atskaitomybei už atliekamus veiksmus; 2) *atsakomybę* įgyvendinama per socialinių vaidmenų kuriamas elgesio taisykles; 3) *atsakomybę* siejama su asmens moralinių normų, mąstysenos sąveika su kitu asmeniu priimant sprendimus. Jeppsson (2014) teigia, kad kiekvienas žmogus turi būti socialiai / moraliai atsakingas už tai, ką jis daro. Už pavyzdinius darbus turi būti giriamas, o už blogus darbus baudžiamas įstatymo nustatyta tvarka. *Socialinis atsakingumas* – tai asmeniškai pripažįstamų bendražmogiškų vertybių sąlygotas rūpinimasis kitu (-ais) žmogumi (-ėmis), pagalba jam (-iems), noras būti teisingam santykiuose su žmogumi (-ėmis), reiklumas, kad ir kitas (-i) būtų teisingas (-i).

Apibendrinant *atsakingumą socialiniu aspektu*, galima teigti, kad *socialinis atsakingumas* gali būti suprantamas kaip altruizmas, sąmoningai formuojamų ekonominių, politinių, teisinių, dorovinių santykių tarp asmenybės ir visuomenės įvairių jos struktūrų forma; kaip pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus; gebėjimas atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teismo ar kaltumo sąlygoms. Tai *atsakomybę* už tai, kas vyksta už mūsų būsto, už mūsų šeimos ribų. Tai – vientisumas, gebėjimas kuo objektyviau suvokti pasaulį ir save, tvarkyti ir keisti aplinką, prisiimti *atsakomybę* už savo veiksmus. *Socialinis atsakingumas* susiklosto kaip normų sąlygoti žmonių santykiai. Tik asmeninė branda veda į *socialinį atsakingumą*, kuri pasižymi vientisumu, gebėjimu objektyviai vertinti pasaulį ir save, tvarkyti ir keisti aplinką, prisiimti *atsakomybę* už savo veiksmus, kuris paveikia žmones, jų bendruomenes ir aplinką.

**Apibendrinant visus atsakomybės aspektus** galima teigti, kad *atsakomybę* filosofiniu *edukaciniu* aspektu – žmogaus priedermė atsakyti už savo veiksmus santykiyje su pasauliu: savimi, kitais žmonėmis, visuomene ir gamta, t. y. su išpažįstamomis vertybėmis (fundamentaliosiomis, bendražmogiškosiomis ir visuomenės); *atsakomybę* kaip *atsakingumas* psichologiniu aspektu yra fiksuota nuostatos teorija elgtis „teisingai“ vadovaujantis vertybėmis, normomis, taisyklėmis; *teisinė atsakomybę* (prievolė), teisės reguliuojama pareiga atsakyti už savo veiksmus, poelgius ir juos vertinti; *socialinis atsakingumas* – pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus; gebėjimą atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teismo ar kaltumo sąlygoms.

Europos integracijos procesų akivaizdoje *profesionalas* turi gebėti analizuoti ir naujose situacijose taikyti turimas žinias, taip pat spręsti išskylančias nestandartiškas problemas, be to, suvokti *atsakingumą* ne tik už individualų, bet ir grupės darbą. Visa tai pagrindžia būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete svarbą ir aktualumą.

### 1.2.3 Socialiai jautrų profesijų atstovų atsakomybė

Šių dienų situacija reikalauja atviro ir laisvo žmogaus, kuris būtų lankstus, jautrus aplinkai ir kitam žmogui, tolerantiškas, gebėtų išklausti kito nuomonę, mokėtų užmegzti ryšius, tobulintų šias kompetencijas. Tai gali nusakyti socialiai jautrių ir dėmesingų, etiškai ir atsakingai besielgiančių profesijų *profesionalai*.

Apie socialiai jautrias profesijas rašė ir šią temą nagrinėjo Lietuvos ir užsienio autoriai: Bitinas, 2004; Malinauskas, 2004; Maslow, 2006; Lileikis, 2007; Crockett, 2010; Jovaiša, 2011; Walker ir Crawford, 2014; Kalantari, Mirshekari ir kt., 2014; Seligman ir Csikszentmihalyi, 2014; Mohamed, Donkers ir kt., 2014; Chechak, 2015; Spencer, Katherine ir kt., 2016; Ruškus, 2016.

Jovaiša (2011) teigia, kad dorinis ir socialinis jautrumas padeda suprasti kitą, įvertinti situaciją. Sociume ir ugdyme žmoniškumo vertybės yra pagalba, pagarba, atidumas kitam, gerumas, gailestingumas, teisingumas – sąžiningumas, *atsakingumas*, pareigingumas, pakantumas, veiklumas. Maslow (2006), nagrinėdamas socialiai jautrios profesijos atstovus, pagrįstai kelia klausimą, kas sukuria socialiai pageidaujamas savybes, tokias kaip geraširdiškumas, visuomeninė sąžinė, polinkis padėti, tapatinimasis, tolerancija, draugiškumas, teisingumo troškimas, teisėtas piktinimasis, pareigos, ištikimybės, įsipareigojimo visuomenei jausmas, *atsakomybė*. Visa tai gali būti prilyginama altruizmui, kaip socialiai vertingam žmogaus ugdymui, teigia Lileikis (2007), kuris pabrėžia, kad tai apima nesavanaudiškumą, pasiaukojimą bei aukojimąsi kitiems, rūpinimąsi kitais, palaikymą, atsidavimą darbui; su tuo glaudžiai siejasi pagalbos žmogui, jautrumo, pakantumo, pareigingumo, *atsakingumo* vertybės. Tačiau akcentuotina yra tai, kad socialiai jautrių profesijų atstovų profesinės pareigos atlikimas pats savaime nelaikomas altruistine elgsena. Tik kai ši pareiga realizuojama moralinio įsipareigojimo pagrindu, kai jos vykdymas susijęs su didesne ar mažesne rizika kažką asmeniškai prarasti, tarp jų – gyvybę, kalbama apie altruistinį poelgį. Šios rizikos pobūdis ir praradimo vertė yra pagrindinis altruistinio elgesio kriterijus (Bitinas, 2004).

Malinauskas (2004) nurodo, kad socialinis jautrumas – tai įgūdis, kuris reiškia gebėjimą dekoduoti ir suprasti žodinę informaciją, taip pat supratimą normų, kurios reguliuoja tinkamą socialinį elgesį. Socialiai jautrūs individai yra dėmesingi kitiems, jie yra geri stebėtojai ir klausytojai. Tačiau tokie individai puikiai žino elgesio normas ir taisykles, kurių privalu laikytis, kartais jie ima per daug griežtai vertinti savo ir kitų elgesį. Ekstremaliais atvejais socialiai jautrus asmuo dėl šios priežasties jaučia didelę įtampą, kuri varžo jo dalyvavimą socialiniame gyvenime. Lileikis (2007) pabrėžia, kad socialiai jautrių profesijų atstovai yra labiausiai pažeidžiami sociumo narių atžvilgiu. Apie tinkamo socialinio elgesio reguliavimą, teigė Walker ir Crawford (2014), kurie savo darbe pagrindė, kad tik tinkamai suregulavus socialinį elgesį, galima pasiekti teigiamo rezultato vertinant savo ir kitų elgesį, jį analizuojant.

Ruškus (2016) socialinį jautrumą apibūdina kaip žmonių gebėjimą atpažinti kitų žmonių pažeidžiamumą, atitinkamai suprasti diskriminaciją ir jausti pareigą

atstatyti lygias teises. Socialinis jautrumas tvirtinamas ne tik remiantis gera valia, kurios neretai pasigendama. Socialinis jautrumas ir meilė savo artimui nėra savaime suprantamas dalykas, šiuos gebėjimus reikia ugdyti. Tik socialiai jautri, o ne žmonės rūšiuojanti, visuomenė gali vadintis humaniška, jautria kiekvienam žmogui, jo poreikiams ir siekiams.

Mokslininkai Mohamed, Donkers ir kt. (2014), Kalantari, Mirshekari ir kt. (2014), Chechak (2015), Spencer, Katherine ir kt. (2016) teigia, kad socialiai jautrių profesijų *profesionalai* turi būti jautrūs etikos ir *socialinio atsakingumo* požiūriu. Profesinei *atsakomybei* būdinga tai, kad *profesionalo* veiksmai vertinami taikant griežtesnius atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo standartus.

Puikus socialiai jautrių profesijų atstovų pavyzdys yra policijos pareigūnai ir socialiniai pedagogai. Taigi tikslinga apibrėžti šių profesijų atstovų funkcijas ir *atsakomybę*.

***Policijos pareigūnai.*** Policija, anot Tidikio (2003), kaip valstybės institucija, kuri tarnauja visuomenei, atlieka socialinės kontrolės, įstatymo saugos, visuomeninės tvarkos funkciją. Policija įgyvendina teisėsaugą, gindama žmones ir turta, perduodama teisės pažeidėjus teisėsaugos institucijoms, sulaiko teisės pažeidėjus ir kovoja su nusikalstamumu, teikia specifines paslaugas visuomenei. Ji, įgyvendindama savo veiklos funkcijas, remiasi įstatymais ir visuomenėje susiklosčiusiomis elgesio normomis. Policijai suteikta teisė naudoti prievartą užkertant kelią nusikaltimams. Šios koncepcijos laikosi ir Smalskys (2008), teigdamas, kad policija yra gana konservatyvi statutinė viešojo sektoriaus organizacija, tačiau sietina su paslaugos piliečiams koncepcija. Policijos pareigūnų ugdymo srityje (ypač viešosios policijos) propaguojamas universalumo ir darbo bendruomenėje principas. Chatthong, Kovitaya ir Kongjaroen (2014) teigia, kad policija turi būti orientuota į skubią pagalbą žmonėms ir paslaugų teikimą visuomenei.

Policijos veiklos kryptys gali būti susistemintos į keturias pagrindines sritis:

- 1) viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo, gyventojų turto ir asmens bei gyventojų laisvių ir teisių apsauga;
- 2) nusikalstamumo prevencija;
- 3) juridinės pagalbos ir paslaugų teikimas gyventojams;
- 4) nusikaltimų tyrimas bei nusikaltėlių paieška ir sulaikymas.

Policijos pareigūnas, kaip nurodo Policijos veiklos įstatymas (2000), yra LR pilietis, priimtas statutiniu valstybės tarnautoju į policijos įstaigą ir turintis viešojo administravimo įgaliojimus nepavaldiems asmenims. Policijos pareigūno statusas – policijos veiklos įstatymo ir kitų įstatymų apibrėžtų tarnybinių teisių ir pareigų visuma, nustatyta teisės aktuose, reglamentuojančiuose policijos pareigūno priėmimą ir atleidimą iš tarnybos, jo teises, pareigas, *atsakomybę*, darbo užmokestį, socialines bei kitas garantijas. LR policijos pareigūnai yra LR piliečiai, būtinai įgiję vidurinį išsilavinimą, neteisti, pagal asmenines savybes, dalykinį ir fizinį pasirengimą bei sveikatos būklę jie turi tikti teisėsaugos pareigūno darbui vidaus reikalų įstaigose. Jie yra statutiniai valstybės tarnautojai, priklausantys vidaus

tarnybos sistamai, turintys viešojo administravimo įgaliojimus nepavaldiems asmenims ir yra davę Policijos pareigūno priesaiką.

Atlikus užsienio ir Lietuvos autorių mokslinių darbų analizę pagal išskirtas keturias pagrindines policijos veiklos sritis galima išskirti policijos pareigūnų atliekamus vaidmenis (žr. 1.5 pav.).



**1.5 pav.** Policijos veiklos sritys ir policijos pareigūno atliekami vaidmenys (sudaryta autoriaus, vadovaujantis literatūros šaltiniais)

Apibendrinant galima teigti, kad policijos pareigūnas prižiūri tvarką ir įstatymų laikymąsi, saugo asmenis ir turtą nuo pažeidėjų neteisėtų veiksmų, sulaiko asmenis, pažeidusius įstatymų nustatytą tvarką: susipažįsta su aplinka ir žmonėmis, gyvenančiais jo prižiūrimoje teritorijoje, atkreipia dėmesį į įtartinus asmenis ir įstaigas, patrulinuoja priskirtoje teritorijoje, reguliuoja transporto eismą, atstovauja valdžios institucijoms nelaimingų atsitikimų atveju, suteikia pirmąją medicinos

pagalbą ir atlieka apklausą, prižiūri tvarką gaisro metu, tikrina leidimus viešiem susirinkimams organizuoti, teikia bendrojo pobūdžio informaciją, sulaiko ar padeda sulaikyti įstatymo pažeidėjus, registruoja įvykius, parengia ataskaitas apie savo veiklą ir liudija teismuose.

Policijos pareigūnas, atlikdamas jam būdingus veiklos vaidmenis skirtingose erdvėse ir priimdamas sprendimus, turi juos atlikti *profesionaliai*, t. y., būti savo atliekamų vaidmenų *profesionalas*. Taigi keliamas klausimas, kas apibrėžiama terminu policijos pareigūnas *profesionalas* ir kokiais bruožais pasižymi *profesionalo* veikla. Policijos pareigūnas turi būti atsakingas, sąžiningas, dorų minčių, žodžių ir veiksmų, teisingas, drąsus, jam būdingos *atsakomybės*, tolerancijos, palankumo ir jautrumo savybės. Tobulinti tokias savybes gali išsilavinęs, aukštos kultūros, humaniškas, taurus žmogus. Taigi galima teigti, kad policijos personalui keliami reikalavimai yra policijos pareigūno, kaip *profesionalo*, veiklos siekiamybė. Ypatingai svarbu yra tai, kad policijos pareigūnas būtų ne tik savo profesijos žinovas – *profesionalas*, bet ir prisiimtų *atsakomybę* už savo veiksmus ir poelgius. Išanalizavus policijos pareigūnų atliekamus vaidmenis ir jų, kaip *profesionalų*, bruožus nustatyta, kad vienas iš svarbiausių policijos pareigūno bruožų yra *atsakomybė*. Policijos pareigūnas tai – atsakingas asmuo kaip tarnybos žmogus. Jis, kaip pareigūnas, privalo vadovautis profesine *atsakomybe*, kaip asmuo – vidine *atsakomybe*. Kiekvienas policijos pareigūnas, atlikdamas pareigą, nuolat išgyvena vidinę *atsakomybę*, įtampą už savo veiksmus, kurių jis imasi. Profesinės *atsakomybės* ypatumas tas, jog nepakanka gerų norų ir valios. Dar reikalingos žinios, išsiauklėjimas bei mokėjimas vadovautis profesiniais reikalavimais. Vadinasi, policijos pareigūnas, neįsisąmoninęs savo profesinės *atsakomybės*, negali sėkmingai atlikti ir profesinės pareigos (Janušauskaitė, 2012).

Disertacijos autoriaus moksliniuose straipsniuose (Nedzinskas, 2012; Nedzinskas ir Bankauskienė, 2013) teigiama, jog policijos pareigūnų veiklos kokybiškumas yra preziumuojamas, todėl jų veiklai taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai, o rūpestingumo pareigos turinys ir pobūdis yra specifiniai. Policijos pareigūno veikla grindžiama balanso įtvirtinimu tarp kliento interesų patenkinimo ir teisingumo įgyvendinimo. Todėl šių *profesionalų* veiksmams taikomi ne tik bendražmogiški, bet ir specialūs elgesio standartai. Taigi policijos pareigūno profesinė *atsakomybė* gali kilti ne tik tada, kai pažeidžiami specialūs standartai, nustatyti policijos pareigūno veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, bet taip pat ir profesinės etikos taisyklėse. Teisinės pareigos nėra orientuotos į apibrėžtą rezultatą, policijos pareigūnų profesinės *atsakomybės* taikymas priklauso nuo to, ar buvo įdėtos visos įmanomos pastangos konkrečiam rezultatui pasiekti. Policijos pareigūnui svarbu savyje turėti moralines – dvasines vertybes ir vykdyti pareigą. Apie tai kalbama analizuojant *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Othman, Omar ir kt. (2014), kalbėdami apie policijos pareigūnų *atsakomybę* socialinėje srityje, akcentuoja policijos pareigūnų sąžiningumą ir etikos kodeksų laikymąsi. Bakria, Saidb, ir Karimb (2015) nurodo, kad policijos pareigūnai pasielgdami neetiškai, nesąžiningai, neatsakingai bei piknaudžiaudami savo

įgaliojimais, padaro didelę žalą valstybės institucijoms. *Socialinis atsakingumas* analizuojamas nagrinėjant policijos pareigūno dorovines asmenybės savybes ir bruožus. Ankstesniuose autorius (Nedzinskas, 2012; Nedzinskas ir Bankauskienė, 2013) darbuose, apibendrinus įvairias mokslininkų mintis, teigiama, kad nors policijos pareigūno *socialinio atsakingumo* samprata apima įvairias *atsakomybės* rūšis, tačiau ypač svarbus vaidmuo tenka *moralinei* policijos pareigūno *atsakomybei*, nes ji lemia policijos įstaigos *socialinio atsakingumo* sudedamąją dalį ir reiškia teigiamą policijos pareigūno ir policijos įstaigos požiūrį į savo pareigas bei priedermes. Policijos pareigūnas, įsisąmoninęs jam skirtą vaidmenį, savanoriškai apsisprendžia vykdyti tam tikras socialines funkcijas kaip visuotinai svarbias ir būtinas. Moralinė *atsakomybė* remiasi laisvu tam tikrų išpareigojimų priėmimu. Policijos pareigūnų *socialinio atsakingumo* ypatumus išreiškia platūs viešojo administravimo įgaliojimai, pavesti jiems įgyvendinti. Pareigūnų drausmė, jų *atsakingumas* priklauso nuo to, koks yra įstaigos vadovų požiūris į vienus ar kitus tarnybinės drausmės ir etikos pažeidimus. Todėl policijos įstaigų vadovai turi didelę įtaką. Teisinga personalo politika yra vienas iš veiksnių, palaikančių ir įtvirtinančių pareigūnų *socialinį atsakingumą*. Policijos įstaigų ir jų pareigūnų *socialinis atsakingumas* sietinas su specialiąja asmenybės teorija. Policijos pareigūnų suvokimas yra gana stipriai priklausomas nuo socialinės aplinkos, kurioje jie atlieka savo pareigas.

*Socialinis atsakingumas* funkcionuoja greta su *teisine atsakomybe*. Tačiau *socialinis atsakingumas* egzistuoja visada, jis yra vidinis, įsisąmonintas, išgyvenamas kaip dorovinis jausmas. Tuo tarpu *teisinė atsakomybė* pasireiškia kaip išorinė sankcija taikoma nusikaltus. Pagrindinė policijos pareigūnų *teisinės atsakomybės* rūšis yra drausminė. Ji skiriama už tarnybines pražangas. Ši nuostata kyla iš numatytos svarbiausios valstybės tarnautojo pareigos – savo tarnybiniu elgesiu palaikyti tvarką valstybėje, nes nuo tvarkos institucijose ir įstaigose priklauso ir tvarka valstybėje. Macijauskienė (2000) nurodo, kad policijos pareigūnų drausminė *atsakomybė* skiriasi nuo kitų *teisinės atsakomybės* rūšių – baudžiamosios, administracinės, civilinės ir materialinės, pabrėžiant tik tuos esminius elementus bei jų skirtumus, be kurių negali atsirasti *teisinė atsakomybė*. Tuo tarpu baudžiamoji *atsakomybė* yra susijusi su priverstiniu baudžiamųjų priemonių taikymu, administracinė *atsakomybė* – su priverstiniu administracinių priemonių taikymu. Baranauskas (2003) teigia, kad civilinė *atsakomybė* – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Civilinės *atsakomybės* samprata susijusi su civilinės teisės subjekto būtinybe atsakyti už savo veiką (veikimą arba neveikimą).

Misiūnas (2010) teigia, kad policijos pareigūnų *atsakomybė* atskleidžia statutinių tarnautojų statuso išskirtinumą. Pažymėtina tai, kad policijos pareigūnai, turėdami teisę naudoti prievartos priemones, gali suklysti rinkdamiesi prievartos priemonės rūšį ar efektyvumą ir tokiu būdu gali būti patraukti baudžiamojon ar

civilinėn atsakomybėn. Jei pareigūnai dėl kvalifikacijos stokos nesinaudoja suteiktomis teisėmis ir nevykdo pareigų, vadinasi jie bijo *teisinės atsakomybės*. Kuo mažesnė pareigūnų kvalifikacija, tuo didesnė pareigūnų *atsakomybės* baimė. Tokiu būdu daugiau pareigūnų vengia naudotis suteiktomis teisėmis, vykdyti pareigas ir dėl to menkėja policijos veiklos efektyvumas. Policijos pareigūnas pirmiausia turi pasižymėti *atsakomybės* jausmu už visus įstatymus pažeidžiančius veiksmus, kuriuos jis gali atlikti vykdydamas pareigas. Šis *atsakomybės* jausmas turėtų padėti apibrėžti pareigūno veiklos ribas: policijos pareigūnas gali atlikti tik tokius veiksmus, kuriuos leidžia įstatymas, jis neturi teisės peržengti įstatymo nustatytą ribą.

Anot Mozūraitės (2001), *teisinė atsakomybė* atsiranda tik tada, kai pasireiškia *socialinio atsakingumo* stoka arba kai ji išviso prarandama, kai grubiai pažeidžiami kitų žmonių ar visuomenės interesai. Vadinasi, profesinėje veikloje *socialinis atsakingumas* yra pagrindinis ir pastovus, o *teisinė atsakomybė* – pagalbini ir epizodinė. Teisinė sankcija, reikalaujanti *atsakomybės*, iš esmės siekia ne tik atlyginti padarytą žalą, bet taip pat ir sustiprinti *socialinį atsakingumą*, nes jeigu specialistas jaučia *socialinį atsakingumą*, jis nepažeidžia ir teisės normų, reguliuojančių jo veiklą.

**Socialiniai pedagogai.** Bitinas (2000) nurodo, kad socialinė pedagogika – tai mokslas ir praktika, sukurianti asmenybės ugdymo tam tikromis socialinėmis sąlygomis optimizavimo priemonių sistemą. Socialinė pedagogika kaip pedagogikos sudėtinė dalis atskleidžia makroaplinkos, mezoaplinkos ir mikroaplinkos konkrečių socialinių kultūrinių sąlygų reikšmę, jų įtaką ugdymo procesui, atlieka tarpininko tarp socialinės aplinkos ir atskirų pedagogikos mokslo šakų vaidmenį. Socialinė pedagogika – pedagogikos mokslų šaka, nagrinėjanti vaikų (asmenų nuo gimimo iki aštuoniolikos metų) socialinį ugdymą, jų sėkmingos socializacijos proceso organizavimą bei valdymą makrosociume ir mikrosociume. Socialinė pedagogika yra orientuojama į ugdymą, jo organizavimą, pritaikymą įvairioms susiklosčiusioms situacijoms. Ugdymas siejamas su ugdytinio santykiais, kuriuos jis plėtoja visuomenėje, siekiama kurti bendradarbiavimą tarp socialinės pedagogikos su veikla, kuri siekia teikti pagalbą vaikams, rūpintis jų ugdymosi sąlygomis, auklėjimu, adaptacija, poreikiais ir galimybėmis. Pagalba ugdytiniam teikiama siekiant juos įgalinti koreguoti savo aplinką priklausomai nuo jų poreikių ir galimybių. Šia tema taip pat rašė Back (1987), Krajewski-Jaime, Brown ir kt. (1996), Weaver (1999) ir Bergem (1986), kurie socialinę pedagogiką ir socialinio pedagogo profesiją nagrinėjo socialiai jautrios profesijos kontekste.

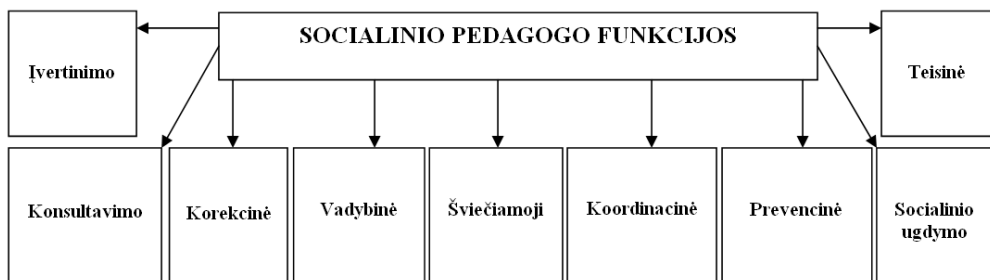
Socialinis pedagogas, anot Leliūgienės (1997), yra specialistas, tiesiogiai ar netiesiogiai organizuojantis vaikų ugdymą laisvu nuo jų mokymosi laiku. Juo gali būti asmuo, turintis specialų bazinį išsilavinimą ir teoriškai bei praktiškai pasirengęs realizuoti pareigybės funkcijas. Socialinio pedagogo pareigybė integruoja dviejų profesijų ypatumus: jis yra *profesionalus* pedagogas, gebantis optimizuoti vaiko asmenybės raiškos, sklaidos ir raidos sąlygas, ir socialinis pedagogas teikiantis

socialinę pagalbą ugdytiniams ir jų tėvams asmenybės raidos probleminėse situacijose, jis turi pakankamą socialinio darbuotojo išsilavinimą.

Kaip nurodo Leliūgienė (2002), socialinis pedagogas yra delikačios, ypatingos ir humaniškos profesijos atstovas. Jis atlieka tarpininko vaidmenį asmenybės, šeimos ir visuomenės santykiuose. Jis dirba ugdymo ir socioedukacinės pagalbos šeimoms teikimo sistemoje. Jo sprendžiami uždaviniai yra organiškai susiję su suaugusiųjų ir vaikų ugdymo uždaviniais, stiprinant jų moralinę, psichologinę ir fizinę sveikatą. Socialinis pedagogas savo veikloje taiko įvairias asmenybės gynimo formas, teikia socialinę pagalbą šeimai ir asmenims, kurios ypatingai joms reikia.

Pagrindinis socialinio pedagogo profesinės veiklos tikslas – vaiko gerovės siekis, ankstyvoji prevencija, socialinių gebėjimų ugdymas, vaikui reikalingų socialinių paslaugų suteikimas, sudarant prielaidas sėkmingai augančio žmogaus socializacijai ir pilietinei brandai. Socialinio pedagogo paskirtis – būti vaiko advokatu visose kritinėse situacijose. Tuo remiantis, galima pabrėžti, jog socialiniam pedagogui būtina išklausti vaiko problemas, stengtis palaikyti vaiką ar jo globėjus, būti tarpininku tarp vaiko ir kitų *profesionalų*, padėti spręsti iškilusias problemas arba numatyti specialistus (institucijas), galinčius padėti išspręsti konkrečią problemą.

Savo veikloje socialinis pedagogas siekia vaiko gerovės, saugumo, pozityvios integracijos ir socializacijos visuomenėje, skatinant visavertę asmenybės raišką, pilietinę brandą (Socialinio pedagogo rengimo standartas, 2008). Socialinis pedagogas siekia įvairiomis priemonėmis kompensuoti asmens nepilnavertę socializaciją bei švietimą ir dažniausiai pasitelkia pačio ugdytinio įgalinimą inicijuoti savo gyvenimą (Korbeck, 2002). Socialinio pedagogo veikla ypač aktuali ir būtina šiandienos gyvenime. Jai skiriama vis daugiau dėmesio ir išskiriama įvairių socialiniam pedagogui būdingų vaidmenų, kurių dėka specialistas gali tinkamai įgyvendinti savo veiklą ir padėti ugdytiniams. Socialinio pedagogo veikla atskleidžiama socialinio pedagogo kvalifikaciniuose reikalavimuose (2001), kur pateikiamos pagrindinės funkcijos, kurias turi vykdyti socialinis pedagogas siekdamas ugdytinio gerovės (žr. 1.6 pav.):



1.6 pav. Socialinio pedagogo funkcijos



Socialinio pedagogo funkcijų analizė atskleidė, kad tai yra labai plačios paskirties specialistas. Socialinis pedagogas, norėdamas sėkmingai atlikti savo profesinę veiklą, turi išsiugdyti šias asmenines savybes: komunikabilumą, kūrybingumą, greitą orientaciją, kruopštumą, sąžiningumą, darbštumą, pareigingumą, dėmesingumą, optimizmą, humaniškumą, ryžtą, drąsą, empatiją, organizuotumą, gebėjimą priimti sprendimus, darbą kolektyve, taktiškumą, tolerantiškumą. Viena iš svarbiausių socialinių pedagogų savybių galima laikyti *atsakomybės* jausmą.

Kaip teigia Poškus (1986), kad baigęs universitetą socialinis pedagogas galėtų atlikti savo socialinius vaidmenis, savo socialines funkcijas, jam turi būti būdingas *socialinis atsakingumas*. Pagrindinis *socialinio atsakingumo* ypatumas yra tas, kad jis yra tam tikra valios išraiška, nulemta socialinių normų ir funkcijų. *Atsakingumo* (veiklos kontrolės) objektas yra ir pats žmogus (pedagogas), ir visuomenė. *Socialinis atsakingumas* gali būti traktuojama kaip vienas iš socialinės kompetencijos komponentų, leidžiančių veikti socialinėje aplinkoje (Stanišauskienė, 2000). Vaitkevičius (1995) mano, kad mokyklos socialinio pedagogo veikla yra ypač *atsakinga*. Autorius (1995), nurodo, kad *atsakomybės* už savo pedagoginį darbą, už savo žodžius ir veiksmus, už santykius su moksleiviais prisiėmimas yra vienas iš svarbiausių pedagoginio darbo įprasminimo komponentų. Pasak Teresevičienės (1997), *atsakomybė* yra vienas iš pagrindinių mokymosi bendradarbiaujant elementų. Todėl psichologiškai pagrįsta bei skiepijanti *atsakomybę* socialinio rengimo sistema – tai vienas iš galimų būdų rengti pedagogus, gebančius spręsti moksleivių dorovinio ugdymo problemas.

Socialinis pedagogo darbdavys dažniausiai yra valstybinės institucijos vadovas, taigi socialinis pedagogas yra išlaikomas iš mokesčių mokėtojų pinigų. Taigi, atsakydamas ne tik prieš savo institucijos ar vietinę bendruomenę, bet ir visą visuomenę, socialinis pedagogas realizuoja: 1) *atsakomybę* už nuolatinę profesinės kompetencijos tobulinimą, konkrečių įpareigojimų ir išipareigojimų vykdymą, 2) *atsakomybę* už *profesionalų* komandos socialinėms pedagoginėms vaikų problemoms spręsti subūrimą, 3) *atsakomybę* už bendradarbiavimo, demokratinės aplinkos ir pilietinių iniciatyvų skatinimą tiek institucijoje, tiek užjos ribų.

Socialinis pedagogas atsako už savo pareigų nevykdymą, netinkamą vykdymą, įgaliojimų viršijimą, nesinaudojimą savo teisėmis ir neteisėtus veiksmus administracine ir LR įstatymais numatyta tvarka. Taigi socialinis pedagogas, kaip ir policijos pareigūnas gali būti traukiamas drausminėn, materialinėn / civilinėn, administracinėn ir baudžiamojon *atsakomybėn*.

Socialinis pedagogas atsako:

- už sukauptos informacijos konfidencialumo pažeidimą;
- už socialinio pedagogo vertybinių nuostatų pažeidimą;
- už profesinės etikos klaidas, pažeidimus, nustatytų pareigų nevykdymą.

Vis daugiau dėmesio skiriama socialinio pedagogo veiklos *atsakomybei*. Socialinis pedagogas nėra atsakingas vien mokyklos vadovybei. Jis yra atsakingas klientui ir turi palaikyti jo interesus sudarydamas sutartis, taip pat turi teikti

paslaugą, dėl kurios su susitarta. Be to, socialinis pedagogas, kaip savo profesijos atstovas, yra atsakingas už socialinio etikos kodekso, o ypač konfidencialumo, laikymąsi teikiant paslaugas. Jis yra atsakingas mokyklai ar organizacijai, kurioje dirba, už paslaugų teikimą remiantis tos įstaigos nuostatomis, programomis ir veiklos politika.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio pedagogo *atsakomybė* yra vienas iš socialinės kompetencijos komponentų, leidžiančių veikti socialinėje aplinkoje. Jis turi jausti *atsakomybę* už savo pedagoginį darbą, už savo žodžius ir veiksmus, už santykius su moksleiviais, tai vienas iš svarbiausių pedagoginio darbo įprasminimo komponentų, vienas iš pagrindinių mokymosi bendradarbiaujant elementų. Socialinis pedagogas atsako už savo pareigų nevykdymą, netinkamą vykdymą, įgaliojimų viršijimą, nesinaudojimą savo teisėmis ir neteisėtus veiksmus. Socialinis pedagogas gali būti traukiamas drausminėn, materialinėn / civilinėn, administracinėn ir baudžiamojon *atsakomybėn*.

### 1.3 Būsimųjų *profesionalų* ugdymas(is)

Atsižvelgiant į daktaro disertacijos tikslą, kyla klausimas, kaip reikia parengti būsimąjį *profesionalą*, kuris gerai suvoktų savo veiklos vaidmenis, galėtų juos *profesionaliai* atlikti, būtų įsisavinęs vidinį *socialinį atsakingumą* ir išorinę *teisinę atsakomybę*. Asmens *atsakomybės* formavimasis pradedamas dar gerokai prieš jam pasirenkant profesiją. Galima išskirti šiuos pagrindinius bendrojo ugdymo(si) veiksnius: šeima, mokykla ir savarankiškas ugdymasis. Šie veiksniai padeda ugdytis asmens charakterio bruožus, vertybes, tokias, kaip kūrybiškumas, pareiagingumas, *atsakomybė*. Šių veiksmų ugdymo(si) rezultate, tinkamai mąstydamas, asmuo gali pasirinkti sau tinkamą profesiją. Taigi, prieš analizuojant būsimųjų *profesionalų* ugdymą(si) universitete, tikslinga detalizuoti bendrojo ugdymo(si) edukacinius veiksnius.

#### 1.3.1 Bendrojo ugdymo(si) edukaciniai veiksniai

Šiame poskyryje analizuojami bendrojo ugdymo edukaciniai veiksniai mikroaplinkoje: tai šeima, mokykla ir savarankiškas ugdymas (Jovaiša, 2007; Lileikis, 2007). Šie ugdymo veiksniai turi įtakos studentų – būsimųjų *profesionalų atsakomybės* susiformavimui iki jų studijų universitete.

Kaip teigia Jucevičienė (2013), edukaciniai veiksniai kyla iš specialiai tam tikslui sukurtos edukacinės aplinkos, turi ugdomąjį poveikį individui, ir taip įgalina spręsti kylančias jo gyvenimo ir veiklos problemas. Monkevičienės (2008) teigimu, kokybiško ugdymo(si) aspektas yra vaiko individualybės puoselėjimas, todėl svarbu, kad vaikų įgytas patyrimas sietųsi su jau turimu patyrimu ir jį papildytų. Pažinti vaiką ir jo aplinką, formuoti jo gyvenimo būdą, pagelbėti randant vietą suaugusiųjų pasaulyje turėtų padėti gerai organizuota ugdomoji veikla ir glaudus bendradarbiavimas taip vaiko ir šeimos, tarp vaiko ir pedagogo, taip šeimos ir ugdymo(si) įstaigos, tarp ugdymo(si) įstaigos ir bendruomenės. Malinauskienė ir Lukavičienė (2012) nurodo, kad kokybiško ugdymo sampratų kontekstas akcentuoja

tikslingą pedagogų, šeimos ir ugdytinių sąveiką kaip sudėtingą ir daugiaspektį procesą bendraujant ir bendradarbiaujant, pasitelkiant įvairius metodus ir priemones, koreguojant, planuojant ir organizuojant ugdomosios veiklos procesą.

Užsienio šalių mokslininkų (Bryant, Peisner-Feinberg ir Miller-Johnson, 2000; Henderson ir Mapp, 2002; Fan ir Chen, 2001) atlikti tyrimai taip pat leidžia teigti, kad bet kokio amžiaus vaikų ugdymo kokybė yra neatsiejama nuo suinteresuotų vaikų ugdymu asmenų – tėvų, pedagogų ir kitų asmenų partnerystės. Jezierska – Wiejak (2014) nurodo, kad šeimoje ir mokykloje vyksta augančio žmogaus socializacijos procesai. Jų bendradarbiavimas ir veiksmų derinimas leidžia vaikui susidaryti darnų savo paties tapatybės ir santykio su visuomene vaizdą. Šeima ir mokykla ugdo, perduoda visuomeninę – istorinę patirtį jaunajai kartai, siekdama parengti ją gyvenimui ir darbui. Šiandieninėje besikeičiančioje visuomenėje labai svarbu, kad šeima ir mokykla rastų bendrus sąlyčio taškus, turėtų bendrus tikslus, viena kitą palaikytų ir bendradarbiautų. Būtent šiose svarbiausiose vaiko (paauglio) institucijose formuojasi pagrindinės vertybės, o per jas ugdomas *socialinis atsakingumas ir teisinė atsakomybė*.

**Šeima.** Labai svarbu akcentuoti tai, kad šeima yra pirmoji ir natūraliausia vaiko ugdymo aplinka, mokanti vaiką tinkamo kasdienio elgesio ir supažindinanti su visuomenėje priimtomis elgesio normomis bei vertybėmis. Vertybių perdavimo iš kartos į kartą mechanizmai užtikrina skirtingų kartų vertybių tęstinumą per procesus, kurių metu tėvai, tiesiogiai bendraudami su savo vaikais, įskiepija jiems svarbiausias savo vertybes.

Kaip teigia Nedzinskas, Janušauskas ir kt. (2008), šeima – pirmasis vaiko socializacijos institutas, lemiantis asmenybės formavimąsi. Būtent auklėjimo klaidos šeimoje, šiltų emocinių santykių stoka, vaiko elgesio kontrolės trūkumas ir prieštaringi reikalavimai gali lemti, kad nepilnametis padarys nusižengimą. Čepulienė ir Senkus (2010) teigia, kad tėvai yra pirmieji vaiko mokytojai, pagrindiniai asmenybės ugdytojai.

Šeima – svarbiausioji vaikų ugdymo institucija, svarbiausia mikroaplinka, kurioje vykdoma vaikų socializacija, svarbiausias veiksnys, apsprendžiantis vaiko asmenybės raidą. Šeimoje perteikiamos ir puoselėjamos tėvams ir vaikams brangiausios žmogiškosios vertybės. Šeimos ryšiai ir tėvų bendravimo su vaiku stilius yra pirmasis ir įtakingiausias socialinių įgūdžių formavimo modelis (Ralys, 2009).

Šeima vaikui perduoda pagrindines normas ir vertybes. Šeimos jungiasi į bendruomenes, kurios taip pat turi labai didelę įtaką vaiko socializacijai (Kvieskienė, 2003). Žmogaus auklėjimas ir socializavimas yra susiję procesai. Kintant visuomenės gyvenimo būdui auklėjimas taip pat turi keistis. Šeimoje atsispindi kasdieninis visuomenės gyvenimas, nes tėvai yra visuomeninio gyvenimo dalyviai. Šeima plėtoja vaiko savarankiškumą, kūrybiškumą, kritinį mąstymą.

Anot Dharsee (2010), šeimos ugdymo stilius lemia individo aukštą/žemą mokslo pasiekimų lygį. Autoritetingas auklėjimas (dėmesys vaikui, didelis įsitraukimas į ugdymą, dideli lūkesčiai ir aukšti standartai, adekvatus palaikymas,

konsultavimas ir parama) padeda asmenybei tapti savarankiška. Taigi tėvai, iš pradžių nustatę konkrečius standartus, lemia asmenybės nepriklausomumą, pasitikėjimą savimi. Berns (2009) teigia, kad šeimos funkcijos ir jos narių asmeniniai santykiai stipriai veikia vaiko psichosocialinę raidą. Bendraudamas su šeimos nariais – broliais, seserimis, seneliais, giminaičiais – vaikas susikuria santykių su kitais žmonėmis modelius. Šie modeliai taikomi ir tobulinami bendraujant su draugais, valdžios atstovais, bendradarbiais, galiausiai – su sutuoktiniu ir vaikais. Vadinasi, bendravimas su giminaičiais plačiaja prasme gali turėti studento – būsimąjo profesionalo *socialinio atsakingumo* ir *teisinės atsakomybės* susiformavimui. Autorius (ten pat) atkreipia dėmesį į šeimoje įgyvendinamą funkciją – įtaką svarbiausių žmogaus vertybių, nuostatų ir motyvų formavimuisi. Vertybės šiuo atveju pasireiškia tam tikrais įsitikinimais, troškimais. Jei šeimoje tėvai nuolat kalba apie *atsakomybės* svarbą gyvenime, tuomet vaikui formuojasi *atsakomybės* jausmas. Ir vertybių, ir nuostatų išmokstama stebint aplinkoje veikiančius dalyvius. Tai gali būti įsisavinama matant pavyzdžius, remiantis tiesiogine patirtimi ar nurodymais.

Malinauskienė ir Lukavičienė (2012) teigia, kad pedagogo vaidmens ir požiūrio į savo darbą kaita, naujų šiuolaikiniam pedagogui būtinų kompetencijų įgijimas ir jau turimų kompetencijų plėtojimas neabejotinai prisideda prie ugdymo(si) proceso kokybės, kad sėkmingai būtų realizuotas vienas iš ikimokyklinio ugdymo(si) tikslų – padėti šeimai puoselėti visas vaiko galias (intelektines, emocijų, valios, fizines), lemiančias jo asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę, teikiant ikimokyklinio ugdymo(si) programą ir / ar reikalingą švietimo pagalbą vaikui ir šeimai.

Orte, Ballester ir kt. (2015), ištyrę šeimas, auginančias paauglius, nustatė, kad nuo šeimos tipologijos priklauso paauglių pasaulėžiūros ir vertybių susiformavimas, kurių dėka jie, baigę mokyklą, pasirenka tinkamą specialybę. Šeimoje formuojamos ir vertybės, kurios ne tik turi įtakos teisingos studijų programos pasirinkimui, bet ir tolimesnei karjerai.

Menasco (2015) teigimu, nuo vaiko ir tėvų ryšio stiprumo priklauso vaiko integravimasis / įsitraukimas į visuomenę, joje priimtų normų įsisavinimas. Sėkminga integracija į visuomenę susideda iš keturių dalių: 1) įsitvirtinimas, 2) įsipareigojimas, 3) dalyvavimas ir 4) tikėjimas. Įsitvirtinimas yra apibūdinamas kaip emocinis ryšys tarp tėvų ir vaiko. Įsipareigojimas yra apibūdinamas kaip noras pasiekti socialinius tikslus. Dalyvavimas yra susijęs su vaiko veikla visuomenėje. Tikėjimas remiasi vaiko vertybių sistema. Šios keturios dalys veikia kartu, kuria vaiko norą įsitvirtinti visuomenėje ir puoselėti visuomenėje priimtas normas.

Risen, Tripses ir Risen (2015) nurodo, kad šeimoje susiformavusios vaiko vertybės turi įtakos jo *atsakomybei* bei mokyklos reikalavimų laikymuisi. Mokslininkai teigia, kad nuo šeimos ekonominės padėties ir skiepijamų vertybinių nuostatų priklauso tolimesnis paauglio asmeninių vertybių, gebėjimų ir konstruktyvių sprendimų priėmimas.

Gaeta ir Maio (2015) teigia, kad tėvų išsilavinimas, turi įtakos paauglių pagrindinių vertybių ir nuostatų formavimuisi bei profesijos pasirinkimui. Mokslininkai daro išvadą, kad paaugliai, iš labiau išsilavinusių šeimų, pasiekia aukštesnius rezultatus negu iš šeimų, turinčių žemesnį išsilavinimą. Tai patvirtina ir mokslininkai Mohanty ir Rammohan (2015), kurie teigia, kad nuo tėvų išsilavinimo priklauso vaiko gebėjimas įsisavinti žinias ir gebėjimus mokykloje.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad šeima yra ta vaiko (paauglio) pagrindinė ir artimiausia ugdymo(si) institucija, kurioje formuojasi jo požiūris į visas teises ir pareigas bei vertybes. Šeimoje formuojasi vaiko (paauglio) charakteris, kūrybiškumas, *atsakomybė* ir pareigos jausmas.

**Mokykla.** Tėvai, vaikui pradėjus eiti į mokyklą, dalį savo pareigų ir *atsakomybės* tikisi perduoti mokymo ir ugdymo institucijai – mokyklai. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarbą įrodo pats ugdymo procesas. Mokykla apima tą vaiko raidos periodą, kada vaikas tampa struktūruotos socialinės grupės nariu, kur visiems privalu laikytis tų pačių taisyklių, nes tik taip visi tokios grupės nariai kaupia žinias apie visuomenę ir kultūrą, kuria individualų ir unikalų savo pačių ir juos supančio pasaulio supratimą. Šiuo laikotarpiu taip pat yra labai svarbu parengti vaikus autonomiškiems sprendimams ir produktyviai veiklai.

McLaughlin (1997) teigimu, pagrindinis bendrasis ugdymo uždavinys yra įdiegti mokiniams įvairių visuomeninių vertybių, įpročių, taisyklių bei lojalumo (visuomeninių dorybių) supratimą, įsipareigojimą tai puoselėti ir, atsižvelgus į įvairovę, kartu skatinti būdingą asmeninei sričiai nagrinėjimą, supratimą, debatus, kritiškai apmąstyti individų sprendimus. Visuomeninių vertybių srityje mokykla siekia daugiau nei mokinių supratimo ir kritiško šių vertybių vertinimo. Mokykla skatina moksleivius, savarankiškai apmąščius, daryti sprendimus, užtikrindama tarpusavio supratimo, atvirumo ir tolerancijos atmosferą.

Bryce, Frigo, McKenzie ir Withers (2000); Longworth, (2007) teigia, kad mokinio ugdymui mokykla skiria daugiau dėmesio. Pasak pastarųjų autorių, mokyklos misijoje atsispindi mokyklos bendruomenės įsipareigojimas siekti mokymosi visą gyvenimą tikslų. Mokyklos ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose keliamas tikslas ugdyti mokinius, pasižyminčius mokymosi visą gyvenimą bruožais. Ugdymo programos parengtos taip, kad jose atsispindėtų, kokios žinios yra teikiamos. Ugdymo turinys struktūruotas taip, kad žinios būtų pateiktos laipsniškai ir nebūtų sudėtinga padaryti sąsajas su kitomis ugdymo sritimis.

Rajecko (2002) nuomone, bendrojo ugdymo mokykla atlieka ypač svarbų vaidmenį ugdant visapusišką asmenybę. Tam pritaria Čepulienė ir Senkus (2010), kad mokykla gali padėti mokiniui susigaudyti vertybių hierarchijoje, kurti laisvą, kritiškai mąstantį pilietį. Kaip teigia Jackūnas (2006), mokykla, mokymo procese suteikdama žinių ir įprasmindama bei susistemindama iš įvairių šaltinių įgytą informaciją, suteikia mokslo pagrindų ir bendražmogiškų vertybių sistemą. Čepulienė ir Senkus (2010) pabrėžia, kad didesnė dalis mokinių ir mokytojų vieni kitais pasitiki, o tai lemia mokinių kūrybiškumą, skatina mokinių norą mokytis, ugdo savarankiškumą, pilietiškumą.

Kaip nurodo Svirskytė (2008), mokykloje vaikai mokomi, lavinami, auklėjami. Mokymas mokykloje – tai svarbiausia mokinių lavinimo ir auklėjimo priemonė bei būdas. Mokykla, anot Vasiliausko ir Gaižučio (2007), yra visuomeninė institucija, kuri atsakinga už jaunosios kartos ugdymą. Ji turi sudaryti jauniems žmonėms sąlygas mokytis besikeičiančiame pasaulyje. Mokykla turi sudaryti sąlygas žmogui suvokti savo tikruosius troškimus bei sugebėjimus ir išmokyti išreikšti juos gyvenime, padėti pasirinkti tolesnį gyvenimo kelią, suteikti pasiekimo, pasisekimo džiaugsmą, padėti mokytis bei prisitaikyti prie aplinkos pasikeitimų, išmokyti kaip mokytis, nes tik tai užtikrina atvirumą pasikeitimams nuolat besikeičiančiame pasaulyje.

Gedminienė ir Gumuliauskienė (2008, p.78), analizuodamos bendrojo ugdymo mokyklos kokybės klausimus, teigia, kad „būtina aprėpti ugdymo proceso dalyvių požiūrius, kurių nuomonės gali padėti išsamiau analizuoti institucijos veiklos kokybę, efektyvina grįžtamąjį ryšį tarp ugdymo proceso dalyvių, didina ugdymo proceso dalyvių asmeninę *atsakomybę* už ugdymo kokybę, skatina ugdytis naujas kompetencijas, bei plėtoti turimas; padeda suvokti savo instituciją kaip lankščią ir atvirą kaitai sistemą, yra prielaida visuotinės kokybės filosofijai formuotis“.

Mokykla, kaip nurodo Nedzinskas, Janušauskas ir kt. (2008), antras svarbus socializacijos elementas. Mokykla, ugdydama žmogiškųjų vertybių sistemą, sudaro galimybes individui kūrybiškai mąstyti ir sąmoningai panaudoti įgytus gebėjimus.

Kaip teigia Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė (2009), neformalaus švietimo koncepcijoje nurodoma kryptinga veikla, padedanti vaikui įgyti kompetencijos tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybiškai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos. Malinauskienė ir Lukavičienė (2012) teigia, kad ikimokyklinis ugdymas yra švietimo sistemos posistemė, nuo kurios vystymosi pobūdžio ir rezultatų priklauso tolesnė vaiko gyvenimo ir ugdymo kokybė. Kokybės, kaip susitarimo, samprata turėtų vadovautis ir ikimokyklinį bei priešmokyklinį ugdymą teikiančios institucijos.

Pagrindinis mokyklos tikslas, kaip teigia Augienė (2012), yra paruošti jauną žmogų gyvenimui. Ugdymo(si) turinys turi brandinti dvasines, intelektines ir fizines asmens galias, ugdyti(is) aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgijusį bendrąsias ir kiekvieno dalyko kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai, profesinei veiklai mokymuisi visą gyvenimą. Ugdymo turinys turi būti vertingas ir svarbus tolimesniam mokymuisi, profesinei veiklai ir saviraiškai. Visų dalykų ugdymo turinys parenkamas taip, kad ugdytų mokinio gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti problemas, dirbti grupėje ar komandoje, prisiimti lyderio vaidmenį, santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spęsti konfliktus.

Mocetti (2012) nurodo, kad yra ypač svarbu, kokią mokyklą paauglys baigia, nes nuo to priklauso jo studijų ir profesijos pasirinkimas. McDonald, Miller, Sandler (2015) teigimu, sėkmingą paauglių ugdymą užtikrina tėvų ir mokyklos santykių palaikymas. Kuo glaudžiau bendradarbiauja tėvai su mokykla, tuo sėkmingesni mokinių mokymosi rezultatai ir gebėjimų ugdymas bei asmeninių vertybių formavimasis. Duke (2015) nurodo, kad išsivysčiusiose šalyse pagrindinę laiko dalį

vaikai / paaugliai praleidžia mokykloje. Tai viena iš pirmųjų organizacijų, su kuria vaikas susiduria savo gyvenime. Mokykloje yra taisyklės, kurių vaikai privalo laikytis, ir taip ugdomas jų išsiliejimas į visuomenę. Vaikai, nesilaikantys taisyklių, yra baudžiami, o už gerą elgesį yra skatinami. Taip yra ugdoma vaikų *atsakomybė*.

Carpenter (2015) teigia, kad mokyklos kultūrą lemia joje puoselėjamos vertybės ir tai atspindi mokyklos bendruomenės socialines normas. Tai patvirtina ir mokslininkai Ryan, Schoenfeld ir Dinse (2015), kurie nurodo, kad nuo mokyklos kultūros ir klimato priklauso mokinių pasiekimai ir jų adaptavimasis visuomenėje.

Taigi antroji (po šeimos) vaiko vertybinių nuostatų formavimosi institucija – mokykla, kurioje jis praleidžia daug laiko, bendraudamas su mokytojais, bendraamžiais ir kita jį supančia aplinka. Šioje aplinkoje ugdomos pagrindinės vertybės, kurių kontekste ugdosi mokinių *atsakomybės* jausmas, skatinama laikytis įvairių taisyklių ir įsipareigojimų.

**Savarankiškas ugdymasis.** Norint pasiekti, kad mokinys ugdytųsi savo dvasines vertybes, puoselėtų papročius, kūrybiškumą ir *atsakomybę*, jam reikalingas ir savarankiškas ugdymasis. Jo dėka mokinys galėtų apmąstyti savo poelgius ir sprendimus, suvokdamas priimamą sprendimų laisvę *atsakomybės* kontekste.

Juodaitytė (2002) nurodo, kad galima išskirti dvi ugdymo kryptis: vaiko asmenybės vystymąsi per jo paties natūralią sąveiką su aplinka, laisvės, savarankiškumo, saviraiškos skatinimą ir kitą ugdymo kryptį, kai siekiama, kad vaikas išmoktų pateiktus elgesio ir veiklos formų pavyzdžius.

Savarankiškojo ugdymosi sampratą nagrinėjęs Bitinas (2004) teigia, kad savarankiškumas – esminė asmenybės savybė, kuri leidžia tinkamai pasirinkti mokymosi ir bendravimo tikslus, priemones ir būdus, aktyviai ir produktyviai veikti. Paauglių savarankiškumo ugdymasis turi būti vienas iš svarbiausių ir tęstinių švietimo įstaigos darbo užduočių. Psichologas Navaitis (2007) aprašė svarbius savarankiškumo uždavinius, kuriuos vyresnysis paauglys turi atlikti: ugdytis vertybines ir etines sistemas, ugdytis intelektualinius ryšius su grupėmis, planuoti savo tikslus ir laiką, ugdytis atsparumą kitų įtakai.

Dovydienė, Zapolskienė, Černiauskienė ir kiti (2012) nurodo, kad šiuolaikiniame ugdymosi procese vis dažniau yra akcentuojamas savarankiškumo ugdymo aktualumas. Anot Šumskaitės (2012), ugdymosi pagrindinis tikslas – savarankiška, kūrybinga, maksimaliai savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė.

Mokslininkų Pileckaitės ir Tandzegolskienės (2010), Ruškaus ir Žvirdausko (2010), Prakapos ir Čepaitės (2011), Gedvilienės, Kaminskienės ir kt. (2012) nuomone, galima teigti, kad savarankiškas paauglys geba greitai ir nesunkiai savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kontroliuoti savo emocijas, suvokti savo *atsakomybes* ir pareigas, atkakliai ir valingai užsibrėžti sau pačiam svarbius tikslus ir jų siekti (tapti tuo, kuo nori būti).

Pocevičienė (2012) nurodo, kad vaiko *atsakomybė* yra kaip laisvo, savarankiško ir sąmoningo apsisprendimo galimybė, nes pastaruoju metu ir Lietuvoje, ir užsienyje vis daugiau dėmesio skiriama vaiko *atsakingumo* ugdymuisi, t. y. rengimuisi gyventi, veikti, elgtis pagal priedermes, laisvai ir atsakingai

pasirenkant sprendimą. Sohn (2015) pažymi, kad išsilavinimo siekimui paaugliams svarbus yra savarankiškasis ugdymasis bei teisinga gyvensena, nuo kurios priklauso sąmoningas pasaulėžiūros susiformavimas.

López, Pérezir kt. (2015) teigimu, savarankiškasis asmeninių savybių ugdymasis ir tolimesnio išsilavinimo siekimas turi įtakos paauglių studijų programos pasirinkimui.

Berggren ir Olofsson (2015) savo darbuose, atlikę tyrimus, nustatė, kad nuo lyties priklauso savarankiškasis ugdymasis ir tolimesnė karjera. Jų teigimu, moterys labiau savarankiškai ugdomi, yra atsakingesnės, teisingai susiplanoja studijų pasirinkimą ir, baigusios studijas, siekia karjeros. Priešingai nurodo Mohanty ir Rammohan (2015), kurie teigia, kad lytis turi įtakos vaikų pasaulėžiūros ir vertybių sistemos formavimuisi. Mokslininkai, atlikę tyrimus, teigia, kad vaikinai mokykloje yra pranašesni ir savarankiškesni, negu merginos. Vaikinai atsakingiau žiūri tolimesnės profesijos pasirinkimą ir karjeros planavimą.

Tinkamai pasirinkus profesiją ir studijas universitete prasideda naujas etapas, kuriame vystosi ir toliau formuojasi studento savarankiškas požiūris į vertybes ir pareigas bei sprendimų priėmimą. Universitetas studentui tampa antroji institucija po mokyklos, kur tęsiasi jo asmenybės charakterio ir vertybių formavimasis, savo pagrindinių principų laikymasis, kuris ugdo *teisinę atsakomybę*, kaip kategoriją ir *socialinio atsakingumo* bruožą, šioje, nuolat kintančioje socialinėje aplinkoje. Taigi tikslinga detalizuoti būsimumų *profesionalų* ugdymosi universitete ypatybes.

### 1.3.2 Būsimumų *profesionalų* ugdymo(si) universitete ypatybės

***Profesionalų ugdymą(si)*** aukštajame moksle nagrinėjo Barnett, 1994; Bitinas, 2004; Juozaitis, 2008; Augustinienė, 2012; Horbačauskienė ir Gudaitytė, 2012; Jatkauskienė ir Le Boterf, 2012; Švedaitė-Sakalauskė, 2012; Samašonok ir Šimkovič, 2012.

Pagal Barnett (1994), edukacija aukštajame moksle padeda atskleisti studentui žinių apie įvairias mokslo sritis ir galimybę pasinaudoti reikiamomis žiniomis, kurios sudaro prielaidas tolesniam tobulėjimui. Tai tampa integralios asmenybės ugdymo(si) prielaida. Taip ugdomas plačiai suvokiantis profesinę veiklą *profesionalas*, pasižymintis visomis aukščiausiomis žmogiškosiomis asmenybės savybėmis. Bitino (2000) teigimu, žinioms gauti ir panaudoti reikia švietimo sistemų, kurios skatintų gebėjimų ir įgūdžių bei asmenybės savybių, būtinų tam tikrai veiklai, skleidimąsi. Tokiam rengimui keliamas tikslas – parengti *profesionalų*, kvalifikuotą specialistą, kuris galėtų spręsti įvairaus pobūdžio socialines problemas praktinėje veikloje. Kasdien didėja psichologinė ir fizinė įtampa, sudėtingėja tarpusavio santykiai. Šalia įstatymų, kurie reguliuoja santykius visuomenėje, reikia ir aktyvaus tarpininkų įsikišimo. Būsimieji *profesionalai* šiandieninėje visuomenėje turi pasižymėti labai svarbiomis ypatybėmis, iš kurių viena – aukštas *socialinio atsakingumo* lygis. Dėl to kyla dideli iššūkiai būsimumų *profesionalų* ugdymui, etinėms jų savybėms.



Juozaitis (2008) teigia, kad universitetų pastangų nepakanka, siekiant aprūpinti darbo rinką *profesionaliai* parengtais specialistais, nes žmonių, gebančių *profesionaliai* teikti paslaugas, poreikis yra didelis. *Profesionalas* yra praktikas, sukaupęs veiklos patirtį. Tapsmas *profesionalu* prasideda tada, kai studentų rengimo metu įgytos žinios, gebėjimai pradeda taikyti praktikoje. Augustinienės (2012) teigimu, universitetinėse studijose turi ugdyti tokius būsimuosius *profesionalus*, kurie sugebėtų spręsti globalias problemas ir suprasti jas kitų mokslų kontekste, būtų *profesionalai* generalistai, aktyviai dalyvaujantys ir kuriantys, sėkmingai išgyvenantys daugiakultūrinėse bendruomenėse, galintys patys keisti savo profesinį tapatumą, kuriems artima įvairi meniškumo ir kūrybiškumo raiška.

Anot Horbačiauskienės ir Gudaitytės (2012), aukštojo mokslo erdvėje nemažai diskutuojama apie konkrečių studijų dalykų vietą ugdant *profesionalą*. Išskirtinis tokio *profesionalo* bruožas – jo kompetencijų ir gebėjimų „perkeliamumas“ reiškiasi ne tik vadinamųjų „perkeliamųjų gebėjimų“ (pvz., komunikacinių, vadybos.) kėlimu iš vienos srities į kitą, bet ir konkrečios veiklos srities specifinių gebėjimų perkėlimu ir sujungimu. Šiuolaikinis *profesionalo* rengimas, atitinkantis visuomenės poreikius, tai tokių būsimųjų *profesionalų* ugdymas(is), kurie gebėtų spręsti globalias problemas ir suprasti jas kitų mokslų kontekste, turėtų komunikacijos, bendradarbiavimo įgūdžių, sugebėtų kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, mokėtų valdyti riziką, būtų aktyvūs ir pilietiškai, galėtų keisti savo profesinį tapatumą. Yra teigiamas požiūris į *profesionalą*, turintį ne tik profesinių žinių, bet ir asmenybinį, socialinį pasirengimą. Anot Švedaitės-Sakalausės (2012), *profesionalų* ugdymas(is) aukštosiose mokyklose atveria galimybę kitokiai profesijos traktuotei ir, žinoma, įvaizdžiui, nes tai reiškia, kad profesinis praktinis veikimas nebėra tiesiog amatas, o remiasi moksliniais pagrindais ir reikalauja aukštos kvalifikacijos specialistų.

Samašonok ir Šimkovič (2012) teigia, kad ekonominiai, socialiniai ir kultūriniai procesai lemia, kad jauniems specialistams nepakanka vien tik profesiniais įgūdžiais paremtų kompetencijų. Vis labiau pripažįstama, jog tinkamas asmens socialinės kompetencijos lygis užtikrina galimybes sėkmingai atlikti užduotis, pasiekti norimą rezultatą. Kita vertus, *profesionalas*, savarankiškai veikdamas socialinėje ir ekonominėje aplinkoje, turi sugebėti vertinti jos raidos tendencijas, gebėti lanksčiai prisitaikyti prie nuolat kintančių sąlygų, ieškoti naujovių, jausti *atsakomybę* už savo darbo rezultatus. Todėl jaunųjų specialistų ugdymas(is) turi būti orientuotas ne tik į profesinių žinių bei įgūdžių ugdymą(si), bet ir į iniciatyvius, sugebančius konkuruoti darbo rinkoje bei prisitaikyti prie nuolat kintančių sąlygų, t. y. socialiai kompetentingos asmenybės ugdymą(si).

**Studijų procesas.** Kaip teigia Tidikis (1994), optimalus pedagoginis procesas susiformuoja tuomet, kai organizuotas kryptingas pedagoginis poveikis aukštojoje mokykloje ir socialinės aplinkos įtaka įtikina studentą, kad pateikiamos žinios ir idėjos yra teisingos, pripratina jį prie visuomeniškai reikšmingos ir asmeniškai prasmingos profesinės veiklos ir elgesio, suteikia jam pagrįstus teisinius, dorovinius socialinių vertybių, būsimosios profesinės veiklos vertinimo kriterijus. Taigi kalbant pedagogine terminologija, įtikinimas, išmokymas (įpratimas) ir pedagoginis,

profesinis, dorovinis vertinimas yra pagrindiniai specialisto rengimo metodai. Kiekvienam iš šių metodų realizuoti egzistuoja tam tikri metodiniai būdai, kurie gali būti įgyvendinami įvairiomis ugdymo formomis. Pavyzdžiui, įtikinimo metodas gali būti realizuojamas įrodymo, pagrindimo, argumentavimo, palyginimo, ekstrapoliacijos, iliustracijos ir kitais būdais per įvairias mokymo ir bendravimo formas – paskaitas, seminarus, pratybas, konsultacijas, disputus ir pokalbius. Išmokymo, įpratimo metodas realizuojamas per instruktavimą, vadovavimą pratimams, veiklai, per pavyzdžius, kontrolę, užduotis ir įpareigojimus. Pedagoginio vertinimo metodas realizuojamas per vertybinį vertinimą (loginį, racionalų, teorinį, praktinį), norminį ir imperatyvinį vertinimą (fiksuotą, integruotą, retrospektyvųjį), ekspresyvųjį – emocinį (jausminį, emocinį, empirinį).

Malinauskienė ir Lukavičienė (2012) nurodo, kad šiandieninei visuomenei reikia ugdytojo, atsižvelgiančio į nuolatinę kaitą, gebančio valdyti ugdytinio ugdymo procesą. Iš ugdytojo reikalaujama kokybiško, kompetentingo darbo, *atsakomybės*, intuicijos. Čiužas (2013) nurodo, kad ugdytojas turi gebėti atskleisti tai, kas ugdytiniams yra geriausia, skirti laiko suprasti ugdytinius kaip žmones, turi būti harmoningas, turėti humoro jausmą, sudaryti sąlygas ugdytiniams gerai jaustis bei pats turi jausti *socialinę atsakomybę* prieš studentus, socialinius partnerius, visuomenę. Visi organizacijos bendruomenės nariai turi savo *atsakomybę* ir atskaitomybes. Švietimo organizacijų specifiskumas reikalauja didelės darbuotojų *socialinės atsakomybės* (Gumuliauskienė, 2012).

Mokslininko Kregždės (1994) nuomone, daug profesinių įgūdžių ir savybių turi suformuoti specialus mokymas. Jis būna efektyviausias, kai žmogui būdinga motyvacija ir maksimali orientacija į saviugdą. Ryškesnis šio proceso vaizdas susidaro žvelgiant į *profesionalo* asmenybės standartinę schemą. Dažniausiai joje akcentuojami šie struktūriniai komponentai:

- fiziniai ir psichofiziologiniai duomenys;
- bendrųjų ir profesinių sugebėjimų prielaidos;
- žinios, mokėjimai ir įgūdžiai;
- asmenybės profesinis kryptingumas.

Pirmieji du komponentai, vykdant specialistų atranką, yra gana tiksliai diagnozuojami, trečiasis – formuojamas ugdymo(si) procese. Ketvirtasis, turintis lemiamos įtakos trimis pirmiesiems, sunkiausiai diagnozuojamas tiek per preliminarinę atranką, tiek ir *profesionalo* tapsmo procese. Ši asmenybės savybė yra gana dinamiška, be to, jos struktūra sudėtinga, skirtingų psichologinių mokyklų labai nevienodai traktuojama.

Valantinienė ir Emeljanovas (2010) akcentuoja, kad, ruošiant būsimus specialistus universitete, vis labiau susitelkiama į profesinių įgūdžių vystymą, tarpdalykinį mokymąsi, platesnį praktinį žinių pritaikymą, idėjų generavimą, problemų savarankišką sprendimą ir *atsakomybės* prisiėmimą sprendžiant sudėtingus veiklos uždavinius.

Jatkauskienė ir Le Boterf (2012) akcentuoja dėstytojo vaidmens svarbą ir nurodo, kad šiandien dėstytojų *profesionalumui* keliami nauji reikalavimai, tačiau

kad ir koks būtų indikatorių, apibūdinančių jų *profesionalią* veiklą, sąrašas, jis vis vien tebus idealistinis. Palšio (2014) teigimu, akademinė visuomenė turėtų ir toliau ugdyti *profesionalius*, akademiškai išprususius specialistus, kurie konstruotų teigiamą atliekamo darbo įvaizdį visuomenėje ir kitų profesijų veikimo laukuose. Reikia sukurti papildomą saugiklių sistemą, kuri užtikrintų galimybę *profesionalų* darbą dirbti tik kvalifikuotiems darbuotojams.

**Atsakomybės ugdymas(is).** Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) nurodo, kad viena svarbiausių veiksmingo ugdymo(si) sąlygų – vertybių laisvas pasirinkimas, kai studentas gali būti atviras savo jausmams, orientuosis į savo patirtimi įgytas vertybes, jausti *atsakomybę* už savo pasirinkimą, pasitikėti savo patirtimi. Humanistinė koncepcija į vertybių hierarchijos viršūnę iškelia *atsakomybę*. Humanistinio ugdymo(si) tikslas – laisvas ir atsakingas žmogus. Kelias į šį tikslą – leisti studentams pajusti, kad jie geba, gali atsakyti už savo elgesį. Universitete studentams turi būti sudarytos sąlygos *atsakomybę* išgyventi, patirti, kad jie iš tikrųjų gali rinktis, ką veikti ir už tai atsakyti. Žmogus, tik išmokęs atsakyti pats už save, gali imtis *atsakomybės* už kitus ir jos vengti, kai tai reikalinga. Humanistinio ugdymo(si) principais grindžiamą universitetą apibūdina visų jos struktūrinių komponentų veiksmų vienvėdis ir komunikacinė sąveika – teigiami ryšiai universiteto bendruomenės viduje ir jos ryšiai su socialine aplinka. Tam turi būti plačiai taikoma studentų savivalda, bendruomeninis ugdymas(is), *socialinio atsakingumo* principai.

Mendelė-Leliūgienė (2012) nurodo ugdymus socialinius gebėjimus ir savybes, iš kurių vienas yra *atsakingumas* (atsakingas sprendimų priėmimas). Ugdomos šios savybės: jautrumas, sąžiningumas, ryžtingumas, valingumas, didžiavimasis ir mėgavimasis darbu, įsiklausymas, laki vaizduotė, kūrybingumas, draša, nuojauta, kruopštumas ir įžvalgumas. Autorė taip pat nurodo emocinius gebėjimus ir vertinimo aspektus, iš kurių vienas yra *atsakingumas* (atsakingas sprendimų priėmimas). Vertinimo aspektai yra mokėjimas atsipalaiduoti, susikaupti, savo ir kito privalumų ir trūkumų įvertinimas, savo sprendimo padarinių sau ir aplinkiniams numatymas, *atsakomybės* už savo sprendimą prisiėmimas. Brandžios asmenybės veiklą lemia pasirinkti aukštesni gyvenimo tikslai, savarankiškumas, *atsakingumas*, pagarba kito laisvei, dorovinis elgesys.

### 1.3.3 Būsimųjų profesionalų atsakomybės ugdymo(si) universitete teorinis modelis

Atsižvelgiant į teorinės analizės rezultatus sudaromas teorinis būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete modelis. Todėl tikslinga aptarti pagrindinius šio modelio etapus ir sudedamąsias dalis.

**I Bendrasis atsakomybės ugdymas(is).** Bendrojo ugdymo(si) edukaciniai veiksniai mikroaplinkoje gali būti sugrupuoti į tris grupes: 1) šeima; 2) mokykla; 3) savarankiškas ugdymasis.

**1) šeima** yra ta vaiko (paauglio) pagrindinė ir artimiausia ugdymo(si) institucija, kurioje formuojasi jo požiūris į visas teises ir pareigas bei vertybes.

Šeimoje formuojasi vaiko (paauglio) charakteris, kūrybiškumas, *atsakomybė* ir pareigos jausmas.

**2) mokykla** yra antroji (po šeimos) vaiko vertybinių nuostatų formavimosi institucija, kurioje jis praleidžia daug laiko bendraudamas su mokytojais, bendraamžiais ir kita jį supančia aplinka. Šioje aplinkoje formuojasi pagrindinės vertybės, kurių pagrindu ugdomi mokinių *atsakomybės* jausmas, skatinama laikytis įvairių taisyklių ir įsipareigojimų.

**3) savarankiškas ugdymasis** leidžia paaugliui apmąstyti savo poelgius ir sprendimus, suvokiant priimamų sprendimų laisvę, *atsakomybės* kontekste. Savarankiškas paauglys geba greitai ir nesunkiai įveikti gyvenimo sunkumus, kontroliuoti savo emocijas, suvokti savo *atsakomybę* ir pareigas, atkakliai ir valingai užsibrėžti sau pačiam svarbius tikslus ir jų siekti

Bendrojo ugdymo(si) edukaciniai veiksniai ugdo būsimųjų studentų *socialinį atsakingumą* ir *teisinę atsakomybę*, taip pat padeda lengviau apsispręsti, kokią specialybę pasirinkti. Edukacinių veiksmių įtakoje pradeda formotis būsimos *profesionalios* asmenybės bruožai.

## **II Pagrindinis modelio etapas – atsakomybės ugdymas(is) studijų procese.**

Pasirinkus profesiją ir studijas universitete, prasideda naujas etapas, kuriame toliau formuojasi studento asmenybės charakteris ir vertybės. Šiame etape išryškėja universiteto, studijų programos ir dėstytojo vaidmuo, padedantys formotis studento *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*:

**1) universiteto misija, vizija ir strategija.** Bendrų tikslų ir veiklos vizijos formavimas, dalyvaujant studentams, dėstytojams ir visai bendruomenei. Dalyvavimas universiteto veikloje, prisidėjimas prie universiteto misijos, tikslų įgyvendinimo.

**2) studijų programos moduliai ir taikomi studijų metodai.** Modernios studijų programos, skatinančios lankstumą, kūrybingumą, iniciatyvumą, komandinę veiklą. Modulių, įtakojančių *atsakomybę*, ypatumai. Modulių ypatingumas, mokantis spręsti problemas, atsakingai elgtis, kūrybingai dirbti. Mokymasis tirti ir apdoroti informaciją. Mokymasis veikti komandose, keistis ir rizikuoti, pasitikėti kolegomis, gebėjimas pažinti save ir įsijausti į kitų žmonių emocijas.

**3) dėstytojo vaidmuo.** Dėstytojas prisiima *atsakomybę* už standartais paremtą mokymą(si), kai studentai taiko žinias nepažįstamoms problemoms spręsti ir efektyviai jas perduoda šias žinias kitiems. Dėstytojas suteikia studentams galimybę įsitvirtinti aukštos kvalifikacijos, žinių, informacijos, komunikacijos, inovacijų pasaulyje. Dėstytojo veikla grindžiama *atsakomybe* už studento ugdymą(si), nuosekliai siekiamus užsibrėžtus asmenybės tobulinimo tikslus, parenkamas optimalias ugdymo priemones. Dėstytojo asmeninis pavyzdys yra naudojamas kaip vienas iš profesionalios asmenybės ugdymo(si) metodų.

Visi minėti veiksniai padeda studentui – būsimajam *profesionalui* išsiugdyti *atsakomybę* ir, baigus studijas, ruoštis tapimui *profesionalu*.

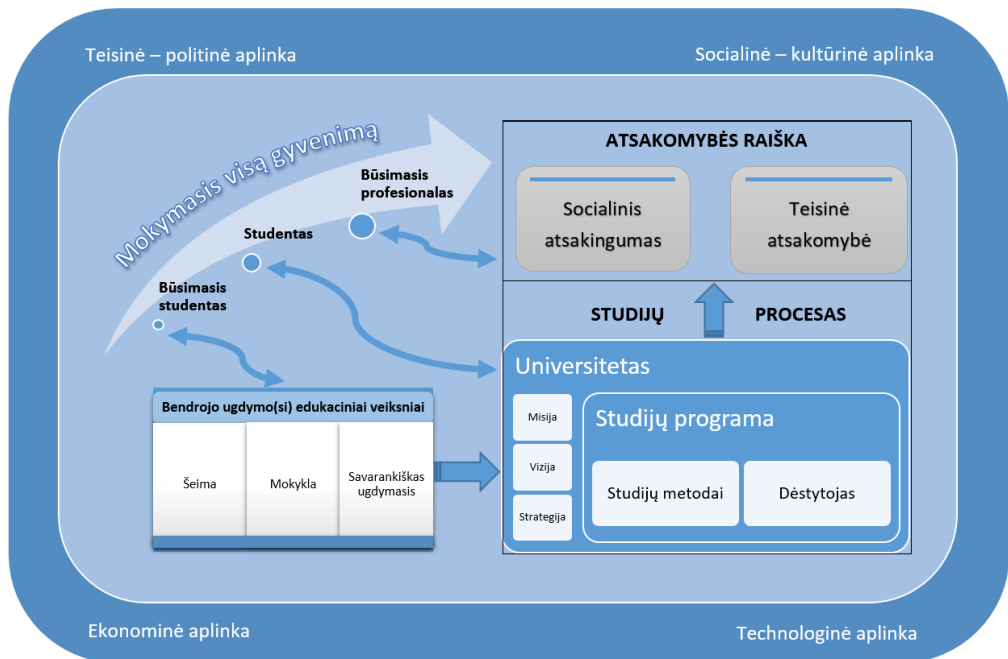
Kalbant apie atsakingą *profesionalą* yra akcentuojama mokymosi visą gyvenimą koncepcija. Ši koncepcija išreiškia švietimo, ekonomikos, socialinės

kultūrinės veiklos integravimo būtinumą ir naudą, siekiant mokymusi visą gyvenimą užtikrinti visuomenės, bendruomenės problemų sprendimą. Taigi mokymui(si) visą gyvenimą paremti reikia realių fiskalinių žingsnių – tiek vyriausybės, tiek pačių bendruomenių (Jucevičienė, 2007).

Studentų – būsimųjų *profesionalų atsakomybę* veikia ir išoriniai makroaplinkos veiksniai: politiniai ir teisiniai, socialiniai ir kultūriniai, ekonominiai bei technologiniai. Visi šie veiksniai daugiau ar mažiau veikia būsimųjų *profesionalų* sprendimus, tuo pačiu darydami netiesioginę įtaką ir jų *atsakomybės* ugdymuisi universitete.

Empirinis tyrimas leis labiau detalizuoti visų aukščiau minėtų veiksnių įtaką būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) procese, ypač šių veiksnių tarpusavio sąveikos aspektu. Gauti konkretūs duomenys gali pasitarnauti būsimųjų *profesionalų teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymui universitete.

Apibendrinant būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete teorinės analizės aspektus, sudarytas bendras būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (toliau – BPAUU) teorinis modelis (1.7 pav.).



**1.7 pav.** Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (BPAUU) teorinis modelis

## 2 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE TYRIMO METODOLOGIJA

Antroje disertacijos dalyje pagrindžiama empirinio tyrimo metodologija, kurią sudaro tyrimo logika, metodų pristatymas, imties ir tyrimo instrumentų pagrindimas, klausimyno validumo nustatymas bei tyrimo etika.

### 2.1 Tyrimo logika ir metodai

#### 2.1.1 Tyrimo strategija ir logika

Šiame skyriuje aptariama būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete modelio tyrimo logika, argumentuojamas jos pasirinkimas, pateikiama empirinio tyrimo loginė schema.

Empirinio tyrimo dizainas buvo sudarytas vadovaujantis Ekologinės sistemų teorijos (Germain ir Gitterman, 1970) modeliu. Ekologinė teorija įgalina tirti žmones bei socialinius reiškinius, neatskiriant jų nuo socialinės aplinkos, kaip vieningą sistemą. Asmuo ar tiriamas reiškinys čia suvokiamas kaip sistemos elementas, kurio funkcionavimas priklauso nuo sistemos poveikio. Pagal ekologinės sistemos teorijos nuostatus būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymas(is) universitete tiriamas savo veiklos kontekste.

Tyrimo strategija pasirinkta įvertinant šio tyrimo tikslus bei būdus jiems pasiekti. *Atsakomybė* yra sunkiai išmatuojamas fenomenas, reikalaujantis sudėtingo tyrimo, ypač *atsakomybė* pasireiškia edukacinėje veikloje, kurios rezultatus taip pat labai sudėtinga pamatuoti. Kita vertus, *atsakomybė* negali būti matuojama atskirai nuo edukacinės veiklos ir studijų proceso. Siekiant holistinio *atsakomybės* studijose supratimo, reikalingas visapusiškas, detalus ir išsamus tyrimas, kai duomenys renkami ne iš vieno šaltinio. Todėl tikslinga panaudoti mišrius tyrimo metodus. Creswell (2007) teigimu, metodai parenkami priklausomai nuo problemos. Kadangi *atsakomybės* vertinimas sudėtingas, duomenys dažnai renkami iš skirtingų šaltinių ir naudojami keletas skirtingų metodų. Peralta ir Costa (2007), Ilomaki (2008) pažymi apklausą raštu, Deardorff (2006), Levett-Jones ir kt. (2004) – interviu, Lofland ir Lofland (1995), Berry (1999), Morkevičius, Telešienė, ir Žvaliauskas (2008) – giluminį interviu.

Metodų parinkimą lemia tyrimo tikslas ir kontekstas. *Atsakomybės* tyrimą gali padėti atskleisti apklausa raštu ir interviu metodai. Standartizuotos apklausos raštu taikymas dėstytojams atskleistų tik bendras tendencijas. Siekiant išsiaiškinti visus *atsakomybės* aspektus reikėtų pateikti pakankamai daug klausimų. Vienas seniausių duomenų rinkimo metodų socialiniuose moksluose – stebėjimas (Bitinas ir kt., 2008), tačiau reikėtų stebėti pakankamai ilgai, ne vieno dėstytojo užsiėmimus, todėl tai pareikalautų labai daug laiko sąnaudų. Remiantis Bitinu ir kt. (2008), stebėjimo metodą tikslinga naudoti, kai informantai nežino tikslų atsakymų. Todėl šiuo atveju stebėjimą gali pakeisti interviu.

Interviu metu dėstytojas gali atskleisti, kokias priemones ir kokiais tikslais jis naudoja *atsakomybės* ugdymui edukacinėje veikloje, kaip ir kodėl dėstytojas parenka konkrečias priemones, kokiame ugdymo(si) lygyje mokoma. Bitino ir kt. (2008) teigimu, interviu metode remiamasi tik informantų pasisakymais, analizuojamas reiškinyvis visapusiškai neatskleidžiamas (Bitinas ir kt., 2008). Taigi nustatant *atsakomybės* ugdymą(si) studijose be interviu tikslinga taikyti ir kitus metodus. Studentai taip pat gali suteikti informacijos apie bendrąjį ugdymą(si), stojimo priežastis, studijų metodų naudojimą studijų procese ir kitus reiškinius, susijusius su *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymu. Siekiant apklausti daugiau studentų tikslinga naudoti standartizuotą apklausą raštu.

Giluminis interviu apibrėžiamas, kaip įgudusio tyrėjo ir informanto dialogas, siekiant gauti svarbios ir detalios informacijos, kurią galima būtų nagrinėti (Lofland ir Lofland, 1995). Tai geriausia padaryti informantui ir tyrėjui tiesiogiai bendraujant susitikimo metu. Berry (1999) individualų giluminį interviu apibrėžia kaip interviu, kurį tyrėjas pasitelkia, siekdamas gauti informacijos, kuri padėtų jam visapusiškai suprasti informanto požiūrį arba situaciją ir rasti naujų įdomių tyrimų sričių.

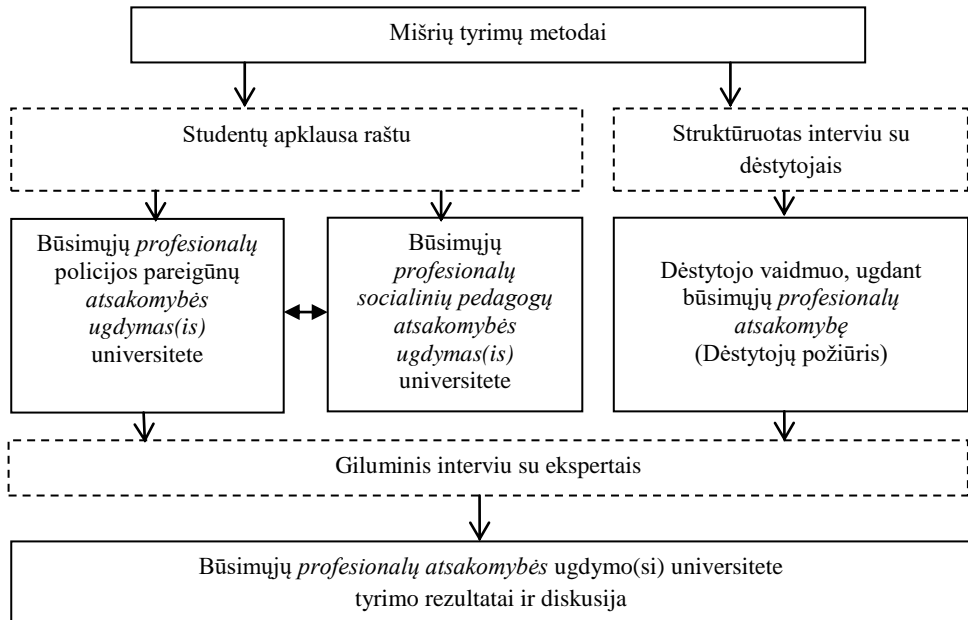
Disertacijos autorius kaip tyrėjas pasižymi kvalifikacija atlikti giluminį tyrimą su būsimojus policijos pareigūnus ugdančiais ekspertais, kadangi jis pats turi ne tik praktinės patirties dirbant įvairiose policijos įstaigose, pradedant eiliniu policijos patruliu, kriminalinės policijos pareigūnu, kvotėju, tardytoju iki ikiteisminio tyrimo tyrėjo, bet ir dirbant universiteto fakultete, rengiančiame policijos pareigūnus, vadovaujant Policijos veiklos katedrai, dalyvaujant studijų programų ir jų modulių, praktikos programų rengime, derinime su socialiniais partneriais ir dėstant specialybinius modulius, kurie tiesiogiai susiję su *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymu. Todėl tyrėjas puikiai išmano policijos pareigūno darbo subtilybės. Tyrėjo kompetencijos pateikiamos 7 priede.

Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymas(is) universitete empiriškai tiriamas, pasitelkus mišrią strategiją, vienijančią kiekybinius ir kokybinius tyrimus. Kaip teigia Bitinas (2011), kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai, nors yra labai skirtingi, tačiau papildo vienas kitą.

Taigi analizuojamo reiškinio sudėtingumas sąlygoja mišraus tyrimo metodų ir konkuruojančios procedūros strategijos, kai derinami skirtingi tyrimo metodai, pasirinkimą. Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas įgalina išnaudoti jų privalumus ir visapusiškai, žvelgiant iš skirtingų pozicijų, iširti analizuojamą reiškinį (Merkys, 1999) bei susidaryti nuodugnesnį ir platesnį vaizdą (Kardelis, 2007). Mišrių metodų tyrime remiamasi pragmatinių žinių perspektyva bei konkuruojančių kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimu. Tyrimas pradedamas plačios apimties apklausa, kad būtų galima generalizuoti rezultatus populiacijoje, o po to koncentruojamasi į detalius kokybinius, atvirais klausimais besiremiančius interviu, bei renkami detalūs tiriamųjų požiūriai (Žydžiūnaitė, 2008). Kokybiniai ir kiekybiniai duomenys gali būti tyrinėti tuo pačiu aspektu. Mišrių metodų tyrimas yra plačiai naudojamas socialiniuose moksluose atliekant mokslinius tyrimus (Creswell, 2013). Taikoma konkuruojančios procedūros strategija. Ji taikoma, kai

konvertuojami kiekybiniai ir kokybiniai duomenys, siekiant atlikti išsamią tyrimo problemos analizę (Žydžiūnaitė, 2008; Creswell, 2015).

Atsižvelgiant į anksčiau išsakytus samprotavimus, empirinis tyrimas atliekamas taikant mišrių tyrimų metodų konkuruojančios procedūros strategiją ir derinant kokybinius bei kiekybinius metodus (žr. 2.1 pav.).



**2.1. pav.** Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete tyrimo loginė schema

Remiantis pateikta logine tyrimo schema atliekami šie veiksmai:

1. Parenkamas universitetas ir studijų programa, kurios kontekste analizuojamas būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymas(is), taip pat papildomam tyrimui ir lyginamajai analizei atlikti parenkamas kitas universitetas ir studijų programa.

2. Atliekama studentų apklausa raštu – kiekybinis tyrimas. Apklausiami 2011 ir 2015 metais Teisės ir policijos veiklos studijų programos studentai. Papildomam tyrimui atlikti 2015 metais apklausiami Socialinių pedagogų studijų programos studentai. Apklausklausimynas sudaromas remiantis literatūros analizės metodu. Apklausklausimyno tikslas – ištirti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete ypatumus studentų požiūriu. Surinkti duomenys apdorojami kiekybinės duomenų analizės metodais.

3. Atliekamas struktūruotas interviu su dėstytojais – kokybinis tyrimas. Apklausiami pasirinktoje studijų programoje dėstantys dėstytojai. Interviu tikslas – atskleisti dėstytojo vaidmenį, formuojant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete, remiantis dėstytojų įžvalgomis. Duomenys apdorojami turinio (*content*) analizės metodu (Morkevičius, Telešienė ir kt., 2008).



4. Individualus giluminis (angl. *In-depth*) ekspertų interviu – kokybinis tyrimas. Apklausiami parinktoje studijų programoje dėstantys ir reikšmingos administracinės arba praktinio darbo patirties turintys dėstytojai – ekspertai. Giluminio interviu klausimai formuojami remiantis literatūros analize, taip pat kiekybinio bei kokybinio tyrimų rezultatais. Giluminio interviu tikslas – surinkti kuo išsamesnę (gilesnę) empirinę medžiagą apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete bei visapusiškai suprasti nagrinėjamą objektą, kas įgalintų suformuoti tyrimo išvadas, pateikti įžvalgas ir rekomendacijas.

### 2.1.2 Tyrimo duomenų rinkimo metodai

**Apklausos raštu metodo pagrindimas.** Studentų apklausa raštu naudojama siekiant ištirti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete.

Apklausa raštu skirtingai nuo interviu nepasižymi lankstumu, t. y. parengtas klausimynas pateikiamas respondentams be pakeitimų galimybės (Bitinas ir kt., 2008). Ši savybė įgalina statistinę duomenų analizę ir didesnę informantų kiekį. Galimybė apklausti pasirinktoje studijų programoje studijuojančius studentus lėmė apklausos raštu pasirinkimą. Galima spausdintinė ar elektroninė klausimyno forma. Ji pasirenkama atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Spausdintinė klausimyno forma gali būti patraukliau apipavidalinama, tiriamasis iš karto mato jos apimtį, tačiau reikia numatyti studentams patogų laiką ją užpildyti, ji brangiau kainuoja (prisideda spausdinimo išlaidos). Elektroninis klausimynas gali būti išsiuntinėjamas el. paštu, tačiau mažesnis jo grįžtamumas. Šiame tyrime, siekiant didesnio klausimyno grįžtamumo, buvo dalinamas spausdintinis klausimyno variantas.

**Interviu metodo pagrindimas.** Struktūruoto interviu su dėstytojais tikslas – identifikuoti dėstytojo vaidmenį, ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete. Interviu metu gali išryškėti *atsakomybės* vertinimas paties dėstytojo požiūriu.

Interviu kokybė labai daug priklauso nuo tinkamai ir laiku užduotų klausimų (Bitinas ir kt., 2008). Jie turi padėti siekti tikslo ir nebūti grasūs informantui, taigi reikalingas išankstinis tyrėjo pasirengimas (Yin, 2003). Klausimais informantas skatinamas pasisakyti, pasidalinti savo patirtimi, tinkami klausimai padeda susisteminti pokalbį (Bitinas ir kt., 2008). Taigi struktūruotas interviu leidžia palaikyti pokalbio kryptį ir išsiaiškinti aktualius *atsakomybės* ugdymo(si) aspektus, į kuriuos ir koncentruojamas pokalbis. Interviu metu gali išryškėti papildomi, mokslinėje literatūroje neatskleisti aspektai.

Yin (2003) teigimu, renkant duomenis šiuo metodu, remiamasi žodine informacija, todėl galimas netikslus minčių išreiškimas. Gauti rezultatai palyginami su giluminio interviu (ekspertų įžvalgų) rezultatais.

**Giluminio interviu metodo pagrindimas.** Individualiu giluminiu interviu siekiama surinkti kuo išsamesnę (gilesnę) empirinę medžiagą apie nagrinėjamą objektą (Morkevičius, Telešienė ir Žvaliauskas, 2008). Šis metodas leidžia palaikyti pokalbio kryptį ir išsiaiškinti *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) universitete, ypatybes, į kurias ir koncentruojamas pokalbis, todėl

atkrenta klausimai nesusiję su tiriamu objektu. Šis tyrimo metodas pasirinktas todėl, kad dažniausiai taikomas tiriant reiškinius ar procesus, apie kuriuos surinkta sąlyginai mažai mokslinės informacijos. Giluminis interviu pasirenkamas ir dėl galimybės tiesiogiai kontaktuoti su ekspertu, įgalinančiu gilesnį reiškinio supratimą. Šio disertacinio tyrimo atveju giluminio interviu metodas naudingas nustatyti kaip yra ugdoma būsimųjų *profesionalų atsakomybė* universitete, siekiant giliai, „žingsnis po žingsnio“ suprasti sudėtinio proceso veiksmus, kuriems įtaką darė įvairūs edukaciniai veiksniai. Kaip teigia autoriai Morkevičius, Telešienė, ir Žvaliauskas (2008) atlikta tiriamojo reiškinio teorinė analizė ir modeliavimas bei pagrįsto teorinio modelio pagrindu atliktas kiekybinis tyrimas, besiremiantis apklausa raštu, žymiai padidina tyrėjo kompetenciją atlikti giluminį interviu. Taip gaunami papildomi duomenys, leidžiantys pasiekti išvalgesnius rezultatus.

### 2.1.3 Tyrimo duomenų analizės metodai

**Kokybinės turinio (*content*) analizės metodo pagrindimas.** Kokybinė turinio (*content*) analizė atliekama duomenims, gautiems struktūruoto interviu su dėstytojais ir giluminio interviu su ekspertais metu, apdoroti. Esminis reikalavimas, atliekant kokybinę duomenų analizę – aiškiai atskleisti tyrėjo nustatytus ryšius tarp surinktų duomenų ir gautų rezultatų – išvadų apie duomenis, parodant loginius procesus (Bitinas ir kt., 2008). Interviu su dėstytojais metu įrašyti duomenys pirmiausiai transkribuojami, vėliau tekstas skaitomas ir analizuojamas. Šio metodo esmė – analizuojamo teksto struktūroje išskiriami analizės vienetai, juos siejant su tyrimo klausimais, trumpinant ir abstrahuojant suformuluojamos subkategorijos, grupuojant subkategorijas, sudaromos kategorijos (Charles, 1999; Bitinas ir kt., 2008). Interpretuojant kokybinio tyrimo duomenis atsižvelgiama į tyrimo problemą ir siekiama atsakyti, kaip ir kodėl veikia tiriamas reiškinys (Bitinas ir kt., 2008). Prieš pradėdant analizę, nusprendžiama, kokio tipo (manifestinė ar latentinė) analizė bus atliekama (Bitinas ir kt., 2008). Manifestinės (skelbiamosios) analizės atveju analizuojami tekste tiesiogiai išreikšti, akivaizdūs komponentai, latentinė analizė siejama su teksto prasmų interpretavimu konkrečiame kontekste, sąryšių ieškojimu (paslėptas turinys). Interviu su dėstytojais metu gauti duomenys analizuojami atliekant manifestinę analizę. Išskiriami analizės vienetai, aiškiai parodantys *atsakomybės* ugdymo(si) aspektus, suformuojamos kategorijos, padedančios atsakyti, kokios *atsakomybės* ugdymo(si) charakteristikos būdingos ir kaip jos pasireiškia konkrečioje dėstytojo veikloje. Giluminio interviu metu gauti duomenys yra transkribuojami, t. y. užrašomi (Rupšienė, 2007). Gauti rezultatai yra lyginami su studentų apklausos ir dėstytojų interviu rezultatais, analizuojami akcentuojant pagrindines būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete, ypatybes.

**Statistinės aprašomosios duomenų analizės metodo pagrindimas.** Statistinė aprašomoji duomenų analizė leidžia apdoroti didelius duomenų kiekius, gautus studentų apklausos raštu būdu. Gauti duomenys koduojami į skaitmeninį formatą, atliekami skaičiavimai, vėliau skaitmeniniai duomenys dekoduojami ir vėl

paverčiami informacija, t. y. atliekamas duomenų interpretavimas (Lune ir kt., 2010). Tikslas – nustatyti *atsakomybės* ugdymą(si) universitete studentų požiūriu.

Lyginant skirtingų metų respondentų atsakymus kokybinių kintamųjų atveju atliekamas homogeniškumo tyrimas, skaičiuojant  $\chi^2$  kriterijų ir siekiant nustatyti, ar respondentų atsakymai 2011 ir 2015 metais pasiskirstę vienodai, t. y. statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tuo tarpu kiekybinių kintamųjų atveju tikrinama hipotezė apie vidurkių lygybę, skaičiuojant Stjudento *t* statistiką, ir siekiama nustatyti, ar analizuojamų teiginių vertinimų vidurkiai 2011 ir 2015 metais statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Siekiant nustatyti ryšio tarp respondento charakteristikų ir *atsakomybės* ugdymo(si) ypatumų stiprumą intervalinių ir ranginių duomenų atveju skaičiuojamas Spirmeno koreliacijos koeficientas. Nominalinių kintamųjų atveju skaičiuojamas Kramerio *V* koeficientas (Pukėnas, 2009).

**Klasterinė analizė.** Siekiant suklasifikuoti studijų metodus pagal *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) lygį juose atliekama klasterinė analizė. Tikslinga studijų metodus klasifikuoti į 4 klases: 1) palyginti su kitais metodais, mažiau ugdantys tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*; 2) palyginti su kitais metodais, daugiau ugdantys *teisinę atsakomybę* ir mažiau ugdantys *socialinį atsakingumą*; 3) palyginti su kitais metodais, daugiau ugdantys *socialinį atsakingumą* ir mažiau ugdantys *teisinę atsakomybę*; 4) palyginti su kitais metodais, daugiau ugdantys tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*. Kadangi iš anksto žinomas klasterių skaičius (klasifikuojama į 4 klases), klasterinei analizei naudojamas nehierarchinis *k*-vidurkių metodas.

Tyrimo duomenys apdoroti IBM SPSS 23 (Statistic Package for Social Science) statistinės analizės programa.

## 2.2 Tyrimo imtis

### 2.2.1 Apklausoje raštu imties charakteristikos

**Studentų – būsimųjų policijos pareigūnų apklausoje raštu metodo imties pagrindimas.** Kalbant apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) tikslinga pasirinkti *profesionalus*, kurie darbinėje veikloje nuolat susiduria su situacijomis, reikalaujančiomis vadovautis *atsakomybės* nuostatomis. Todėl šioje disertacijoje pasirenkama analizuoti vidaus sistemos pareigūnus. Tai specialius valstybės įgaliojimus turintis asmuo – policijos pareigūnas, kuris savo veikloje privalo vadovautis ne tik įstatymais, bet ir savo žmogiškosiomis savybėmis, todėl labai svarbu tyrinėti šios profesijos darbuotojų *atsakomybę teisiniu* ir *socialiniu* aspektais. Kalbant apie policijos pareigūnų *atsakomybę*, reikia pabrėžti, kad policijos pareigūnų veiklos ypatumai lemia jų savitą *atsakomybės* sampratą. Policijos pareigūnai, lyginant su kitų institucijų tarnautojais, prisiima papildomų socialinių įsipareigojimų, tačiau įstatymų neatleidžiami nuo *atsakomybės*. Policijos veiklos ypatumas yra tas, kad suponuojama dviguba pareigūnų *atsakomybė*. Taigi pagrindinis universiteto, kuriame atliekamas tyrimas, atrankos kriterijus yra policijos

pareigūnams suteikiamas aukštasis universitetinis išsilavinimas. Tyrimo tikslus tenkina vienintelis Lietuvos universitetas, kur būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai aukštojo mokslo diplomo siekia Teisės ir policijos veiklos (toliau – TPV) studijų programoje.

Universiteto *misija* siejama su socialinių mokslų, kurie yra labai svarbūs pilietinės visuomenės gyvenimui ir tobulėjimui, puoselėjimu. *Vizija* – tapti tarptautiškai orientuotu mokslo universitetu socialinių, humanitarinių ir kitų mokslų srityse, formuoti šių mokslų Lietuvos ir pasaulinę politiką, įsiliejant į Europos ir pasaulio mokslinių tyrimų erdvę ir vaidinant joje aktyvų vaidmenį. Universiteto *strategija* įgyvendinama, orientuojantis į šiuos su ugdymu susijusius uždavinius: vykdyti studijas, teikiančias asmeniui moksliniais tyrimais grindžiamą šiuolaikinį pažinimo ir technologijų lygį atitinkantį aukštąjį universitetinį išsilavinimą, aukštojo mokslo kvalifikaciją, ugdyti visapusiškai išsilavinusią, etiškai atsakingą, kūrybingą asmenybę, ugdyti pažinimui, mokslui ir kultūrai imlią visuomenę.

Šiame universitete pagal TPV studijų programą yra rengiami vidurinėsios ir aukštesniosios grandies policijos pareigūnai, kurie gali užimti vadovaujančias pareigas. Programa ypač akcentuoja inovatyvių metodų svarbą. Jie leidžia efektyvinti dėstymą, sukurti efektyvesnę didaktinę sistemą, grindžiamą mokymo ir mokymosi derme. Gerai apgalvotas metodas sudaro optimalias sąlygas studentams kvalifikuotai įgyti teisei veiklai būtinų žinių, kurių dėka studentai aiškiai ir giliai suvoktų teisės saugos veiklos esmę, susijusius reiškinius, teisės saugos institucijų sistemą, funkcijas, veiklą, būdus ir jų realizavimo priemones; teisinio reguliavimo ypatumus, gebėtų tinkamai taikyti įstatymus, kitus teisės aktus, specialias priemones. Programa, jos studijų rezultatų realizavimo kelias, grįstas sisteminiu – holistiniu principu. Studijų programoje, studentams – būsimiesiems policijos pareigūnams numatomos platesnės, įvairių, būtinų šiuolaikiško policijos pareigūno parengimui, dalykų studijos. Programoje studentams – būsimiesiems policijos pareigūnams suteikiamos žinios būtinos pasirengti profesinei veiklai reikalingiems gebėjimams ugdyti, bendrajai erudicijai ir kompetencijai didinti. Programa skirta rengti plačios kvalifikacijos teisės srities specialistus, turinčius pakankamą kiekį žinių, mokėjimų ir gebėjimų reikalingų policijos, operatyvinės veiklos pareigūnams bei pareigūnams, dirbantiems ikiteisminio tyrimo įstaigose, galinčius tapti policijos ir vidaus reikalų įstaigų valdininkais, gebančius kelti Lietuvos policijos profesinį ir kultūrinį lygį, didinti visuomenės pagarbą jai ir pasitikėjimą ja, besiremiančius naujausiomis teisės ir policijos veiklos žiniomis bei sukaupia naudingą Lietuvos ir užsienio policijos profesinę patirtimi, pajėgiančius suvokti ir taikyti teisės saugos naujoves profesinėje veikloje. Studentams, baigusiems TPV studijų programą, suteikiamas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis. Šioje programoje dėl jos specifikos galima išugdyti *atsakingą profesionalą*. Studijų programoje taip pat akcentuojama geriausių policijos specialistų, turinčių pakankamai žinių bei teorinių ir praktinių gebėjimų, rengimo nuostata. TPV bakalauro studijų programa, pagal struktūrą ir dėstomus dalykus iš esmės nesiskiria nuo programų, realizuojamų kitose šalyse. Programa buvo parengta, siekiant ugdyti aukštos kvalifikacijos būsimuosius

*profesionalus* – policijos pareigūnus, gebančius dirbti įvairiuose policijos padaliniuose, ikiteisminio tyrimo įstaigose ir kitose teisėsaugos institucijose.

Socialiniuose moksluose kiekybinio tyrimo imtis paprastai yra pakankama, kai statistinis patikimumas yra 95 proc., esant 5 proc. paklaidai (Kardelis, 2007). 2011 m. iš viso TPV studijų programos I kurse mokėsi 134 studentai. Pakankamas imties dydis yra 100 studentų. 2015 m. iš viso TPV studijų programos I kurse mokėsi 125 studentai. Pakankamas imties dydis yra 94 studentai.

Tyrimė apklausiami studentai ir, siekiant didesnio klausimyno grįžtamumo, klausimynai buvo išdalinti per paskaitą, iš anksto susitarus su dėstytoju. Tokiu būdu klausimynai išdalijami visiems tuo metu užsiėmė dalyvavusiems studentams (su jų sutikimu).

2011 metais iš generalinės aibės (134 studentų) buvo apklausti 102 studentai, konkrečiu laiku dalyvavę užsiėmė, kuriame ir buvo vykdoma apklausa. Iš visų išdalintų klausimynų nebuvo sugadintų. Taigi statistiniam duomenų apdorojimui naudoti 102 klausimynai, tai siekia nustatytos imties ribą (100 respondentų). 2015 metais iš generalinės aibės (125 studentų) buvo apklausti 109 studentai, konkrečiu laiku dalyvavę užsiėmė, kuriame ir buvo vykdoma apklausa. Iš visų išdalintų klausimynų nebuvo sugadintų. Taigi statistiniam duomenų apdorojimui naudoti 109 klausimynai, tai siekia nustatytos imties ribą (94 respondentai). Klausimyno grįžtamumas 100 proc. Apklaustųjų studentų skaičius atskirais apklausos metais pateikiamas 2.1 lentelėje.

### 2.1 lentelė. Apklauso raštu imties charakteristikos

Metai	Iš viso studentų	Pakankamas imties dydis	Apklausta studentų
2011	134	100	102
2015	125	94	109

Demografinės imties charakteristikos pateikiamos 2.2 lentelėje.

### 2.2 lentelė. Demografinės imties charakteristikos

Imties dalyviai	2011 m.	2015 m.
Imties dydis	N=102	N=109
Lytis	Moterys – 51 proc. Vyrai – 49 proc.	Moterys – 60 proc. Vyrai – 40 proc.
Paskirstymas, pagal institucijos tipą	Gimnazija – 69 proc. Vidurinė mokykla – 30 proc. Kita – 1 proc.	Gimnazija – 79 proc. Vidurinė mokykla – 21 proc.
Pasiskirstymas pagal mokėjimą už studijas	Moka – 79 proc. Nemoka – 21 proc.	Moka – 73 proc. Nemoka – 27 proc.

Imties dalyviai	2011 m.	2015 m.
<b>Pasiskirstymas pagal pažangumą</b>	(9-10) – <b>0 proc.</b> (8-9) – <b>5 proc.</b> (7-8) – <b>25 proc.</b> (6-7) – <b>36 proc.</b> [5-6] – <b>20 proc.</b> Turi skolą (-ų) – <b>14 proc.</b>	(9-10) – <b>1 proc.</b> (8-9) – <b>6 proc.</b> (7-8) – <b>26 proc.</b> (6-7) – <b>44 proc.</b> [5-6] – <b>13 proc.</b> Turi skolą (-ų) – <b>11 proc.</b>
<b>Pasiskirstymas, pagal tėvų išsilavinimą (N)</b>	Abu baigę aukštąją mokyklą – <b>31</b> Vienas iš jų baigęs aukštąją mokyklą – <b>25</b> Abu baigę aukštesniąją mokyklą – <b>27</b> Vienas iš jų baigęs aukštesniąją mokyklą – <b>7</b> Abu baigę vidurinę mokyklą – <b>7</b> Vienas iš jų baigęs vidurinę mokyklą – <b>1</b> Abu baigę pagrindinę mokyklą – <b>1</b> Vienas iš jų baigęs pagrindinę mokyklą – <b>0</b>	Abu baigę aukštąją mokyklą – <b>26</b> Vienas iš jų baigęs aukštąją mokyklą – <b>18</b> Abu baigę aukštesniąją mokyklą – <b>17</b> Vienas iš jų baigęs aukštesniąją mokyklą – <b>15</b> Abu baigę vidurinę mokyklą – <b>16</b> Vienas iš jų baigęs vidurinę mokyklą – <b>7</b> Abu baigę pagrindinę mokyklą – <b>1</b> Vienas iš jų baigęs pagrindinę mokyklą – <b>1</b>

***Studentų – būsimųjų socialinių pedagogų apklausos raštu metodo imties pagrindimas.***

Papildomam tyrimui ir lyginamajai analizei su būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų *atsakomybės* ugdymu(si) universitete atlikti pasirinkti būsimieji profesionalai – socialiniai pedagogai. Palyginimui pasirenkami šios srities specialistai, todėl, kad tiek policijos pareigūnų, tiek socialinių pedagogų profesijos yra socialiai jautrios. Socialinio pedagogo ir policijos pareigūno darbas yra labai svarbus tinkamam visuomenės socialiniam funkcionavimui palaikyti, bet būtina suvokti, kad šie specialistai teikia skirtingo pobūdžio socialinę pagalbą, kurią galima palyginti atsižvelgiant į jų *atsakomybės* supratimą ir ugdymą(si). Socialinių pedagogų ir policijos pareigūnų profesinės veiklos turinys išsiskiria lyginant veiklos sritis, vaidmenis, vertinant kompetencijų svarbą ir aktualumą, profesinėje veikloje realizuojamas asmenines savybes.

Apklausa raštu buvo atlikta Lietuvos universitete, vykdančiame Socialinės pedagogikos studijų programą. Universiteto *misija* – visuomenės edukacija, pagrįsta šiuolaikine ugdymo filosofija ir naujausiomis mokslo žiniomis. Universiteto *vizija* siejama su sėkmingu plataus spektro edukacijos specialistų rengimu, taip pat socialinių edukacinių paslaugų teikimu. Universiteto *strategija* įgyvendinama per šiuos su ugdymu siejamus uždavinius: vykdyti studijas, teikiančias asmeniui moksliniais tyrimais grindžiamą šiuolaikinį pažinimo ir technologijų lygį atitinkantį aukštąjį universitetinį išsilavinimą, aukštojo mokslo kvalifikaciją, ugdyti

visapusiškai išsilavinusią, etiškai atsakingą asmenybę; rengti šalies poreikius tenkinančius aukščiausios kvalifikacijos edukacijos specialistus, daryti poveikį Lietuvos mokslo, švietimo ir kultūros pažangai bei demokratijos ir pilietiškumo visuomenėje plėtotei; sudaryti sąlygas studijuojančiajam įgyti moksliniais tyrimais grindžiamą akademinę kultūrą, naujausių technologijų lygį atitinkantį aukštąjį universitetinį išsilavinimą, pedagoginę kvalifikaciją; ugdyti mokslui, švietimui ir kultūrai imlią, išsilavinusią ir išprususią visuomenę, gebančią efektyviai naudotis mokslo pasiekimais ir konkuruoti aukšto lygio technologijų ir švietimo, kultūros ir edukacinių paslaugų srityje; ugdyti jaunimo dorą, patriotizmą ir pilietiškumą, toleranciją ir solidarumą pasauliui.

Šio universiteto bakalauro studijų Socialinės pedagogikos programa skirta tiems, kuriems patinka bendrauti, domina žmonių santykiai ir visuomenėje vykstantys procesai, kurie nori padėti vaikams ir suaugusiems tobulėti, spręsti socialines problemas, užtikrinti jų saugumą ir gerovę. Studentai studijuodami socialinę pedagogiką, studentai įgyja kompetencijų, reikalingų vykdant įvairias socialines programas ir projektus, vertinant socioedukacines problemas, kylančias įvairiose šalyse gyvenantiems žmonėms, ir projektuojant problemų sprendimo kelius. Studentai, studijuodami socialinę pedagogiką, įgyja socialinę kompetenciją, aktualią įvairiose karjeros srityse ir asmeniniame gyvenime. Socialiniai pedagogai gali dirbti įvairiose ugdymo ir socialines paslaugas teikiančiose institucijose Lietuvoje ir užsienyje. Socialinės pedagogikos specialistai, baigę studijas, įsidarbina įvairiose Lietuvos ir užsienio ugdymo įstaigose, pabėgėlių centruose, darbo biržose, socialinių reikalų skyriuose, savivaldybėse, LR Seime, nevyriausybinėse organizacijose, įvairių organizacijų žmogiškųjų išteklių vystymo padaliniuose.

2015 metais iš generalinės aibės (44 studentų) buvo apklausta 40 studentų, konkrečiu laiku dalyvavusių užsiėmime, kuriame ir buvo vykdoma apklausa. Iš visų išdalintų klausimynų nebuvo sugadintų. Taigi statistiniam duomenų apdorojimui naudota 40 klausimynų, tai siekia nustatytos imties ribą (40 respondentų). Klausimyno grįžtamumas 100 proc. Demografiniai respondentų duomenys pateikiami lentelėje 2.3 lentelėje.

### 2.3 lentelė. Būsimųjų socialinių pedagogų demografiniai duomenys

Imties dalyviai	2015 m.
Imties dydis	N=40
Lytis	Moterys – 93 proc. Vyrai – 7 proc.
Paskirstymas pagal institucijos tipą	Gimnazija – 83 proc. Vidurinė mokykla – 17 proc.

Imties dalyviai	2015 m.
Pasiskirstymas pagal mokėjimą už studijas	Moka – <b>13 proc.</b> Nemoka – <b>87 proc.</b>
Pasiskirstymas pagal pažangumą	(9-10] – <b>37 proc.</b> (8-9] – <b>45 proc.</b> (7-8] – <b>10 proc.</b> (6-7] – <b>8 proc.</b> [5-6] – <b>0 proc.</b> Turi skolą (-ų) – <b>0 proc.</b>
Pasiskirstymas pagal tėvų išsilavinimą	Abu baigę aukštąją mokyklą – <b>30</b> Vienas iš jų baigęs aukštąją mokyklą – <b>25</b> Abu baigę aukštesniąją mokyklą – <b>15</b> Vienas iš jų baigęs aukštesniąją mokyklą – <b>8</b> Abu baigę vidurinę mokyklą – <b>22</b> Vienas iš jų baigęs vidurinę mokyklą – <b>0</b> Abu baigę pagrindinę mokyklą – <b>0</b> Vienas iš jų baigęs pagrindinę mokyklą – <b>0</b>

Empirinio tyrimo patikimumą užtikrina tai, kad apklausa atlikta laikantis keliamų reikalavimų.

### 2.2.2 Interviu su dėstytojais metodo imties pagrindimas

Siekiant atskleisti dėstytojo vaidmenį, ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete, buvo atliktas struktūruotas interviu su Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programos dėstytojais.

Šiame tyrime taikomas pagal Patton (1990) išskirtas būdas – kritinių atvejų (angl. *critical case sampling*) imties vienetų atranka. Kaip teigia Rupšienė (2007), tyrėjas, atliekantis tyrimą, turi numatyti preliminarų tyrimo imties dydį, bet renkant duomenis, prireikus – tyrimo imtį išplėsti. Respondentų atranka vykdyta remiantis duomenų prisotinamumo principu. Tyrėjas iš anksto numato interviu dalyvių skaičių ir kalbasi su jais, kol gauna vis naujos nesikartojančios informacijos (Francis et al., 2010). Kai informacija pradeda kartotis, interviu baigiamas. Šiuo atveju buvo pasirinktas 34 dėstytojų imties dydis ir neprireikė šio imties dydžio išplėsti. Interviu atliktas su 34 Teisės ir policijos veiklos studijų programos dėstytojais. TPV studijų programos turinį sudaro 3 dalykų grupės: bendrojo lavinimo dalykai, studijų programos pagrindų ir studijų programos specialaus lavinimo dalykai. Atsižvelgiant į tai dėstytojai atrinkti pagal dėstomus modulius:

- bendrojo lavinimo dalies – 8 dėstytojai,
- studijų pagrindų dalies – 14 dėstytojų,
- specialiosios (profesinės) dalies – 12 dėstytojų.

Šie dėstytojai tiek moksliniais darbais, tiek savo praktine metodine veikla glaudžiai susiję su dėstomais dalykais, kuriuose analizuojami įvairūs su *atsakomybe* susiję aspektai. Dauguma dėstytojų yra teisės krypties, socialinių mokslų specialistai. Specializuotus kursus veda dėstytojai, kurių mokslinių interesų, tyrimų



kryptys bei praktinio darbo sritys yra glaudžiai susietos su policijos veiklos organizavimu bei jos veiklos teisiniu reguliavimu. Programoje dalyvaujančių dėstytojų akademinė kvalifikacija, mokslinės publikacijos, jų aktyvus dalyvavimas moksliniuose projektuose bei didelė praktinio darbo patirtis ne tik Lietuvos valstybiniame sektoriuje, bet ir užsienyje sudaro palankias sąlygas šios programos sėkmingam realizavimui. Iš visų apklausoje dalyvavusių dėstytojų 22 dėstytojai buvo dirbę su I kurso studentais.

### 2.2.3 Giluminio interviu imties pagrindimas

Eksperto statusą tam tikram asmeniui suteikia pats tyrėjas pagal tyrimo sritį ir temą. Meuser ir Nagel (1997) teigia, kad socialinių tyrimų ekspertais laikomi ir tokie asmenys, kurie yra tiriamosios srities specialistai, tačiau jų žinojimas nėra eksplisicistinis (lot. *explicitus* – išaiškintas, išnagrinėtas). Tyrėjo užduotis per kruopščią gautų duomenų analizę toki žinojimą įvardyti abstrakčiu, refleksijos lygmeniu.

Duomenys iš ekspertų gaunami pasitelkus giluminį interviu. Svarbu pažymėti, kad giluminio interviu klausimai turi būti pasakojimą generuojantys klausimai (atviri, nedirektyvūs klausimai). Jie neturi riboti respondento pasakojimo, o keliami atvirkščiai – jį skatinti. Klausimai keliami lanksčiai, nebūtinai iš eilės, o atsižvelgiant į pokalbio situaciją. Galimi patikslinamieji klausimai.

Tyrėjas, rengdamas ekspertų interviu tyrimą, vadovavosi tokia hipotetine prielaida, padiktuota literatūros studijų, konsultacijų su specialistais ir praktinės veiklos stebėjimu: būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete veiklos sėkmė nėra vien pavykusios *profesionalo* ir kliento interakcijos rezultatas. Šio proceso veikla, taigi ir jos sėkmė, yra lemiama mažiausiai trijų veiksnių: 1) visuomenėje egzistuojančios sampratos apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete; 2) universiteto, kuriame vykdomas būsimąjo *profesionalo atsakomybės ugdymas(is)*, determinančių; 3) tyrėjo interakcinių ir intervencinių gebėjimų.

Respondentų atranka vykdyta tyrėjui iš anksto numačius giluminio interviu dalyvių skaičių. Rupšienė (2007) ir Nielson (2003) siūlo penkis, nes, jų manymu, teorija, kuri paaiškina 85 proc. tiriamo objekto problemų, gali būti sukurta net turint mažesnę negu penkių dalyvių imtį. Kartais keli žmonės padeda padaryti galias įžvalgas, o kartais ir keliasdešimt – nepadeda. Tyrimo dalyvių kiekis visiškai nieko nelemia. Kokybinio tyrimo kokybė priklauso ne nuo imties dydžio (Rupšienė, 2007). Tyrėjas kalbasi su jais, norėdamas padaryti gilesnes įžvalgas apie tiriamąjį reiškinį (Franc ir kt., 2010).

*Giluminiam ekspertų interviu* nustatyti šie respondentų atrankos kriterijai:

- 1) mokslo laipsnį ir ne mažiau 10 metų administracinio – vadovaujančio bei mokslinio – pedagoginio darbo patirtį turintys dėstytojai arba
- 2) turintys ne mažiau 15 metų praktinio darbo ir mokslinio – pedagoginio darbo patirtį dėstytojai.

Atsižvelgiant į šiuos kriterijus giluminiam interviu atrinkti penki ekspertai: trys iš jų atitinkantys pirmą kriterijų, turintys mokslinius laipsnius ir užimantys docentų pareigas; du dėstytojai – be mokslinio laipsnio ir dirbantys lektorių pareigose. Atrinkti docentai, turintys po 20 metų mokslinio – pedagoginio darbo patirtį, nuolat dalyvauja studijų programų ir jų modulių kūrime, atnaujinime, svarstyme, pritarime bei patvirtinime, du iš docentų, turintys 12 metų administracinio – vadovaujančio darbo patirtį. Atrinkti lektoriai yra dirbę 20 metų policijos įstaigose ir lygiagrečiai 14 metų dirbę mokslinį – pedagoginį darbą universitete. Šie lektoriai, turėdami praktinio darbo policijos įstaigose patirties, nuolat dalyvauja studijų programų ir modulių kūrime bei atnaujinime. Visi pasirinkti ekspertai yra dirbę su analizuojamos programos I kurso studentais.

Lentelėje pateikiami ekspertų atrinkimo motyvai (žr. 2.4 lentelę)

#### 2.4 lentelė. Ekspertų atrinkimo motyvai

Ekspertas	Eksperto atrinkimo motyvai
Pirmasis ekspertas	Docentas, turintis 20 metų pedagoginės darbo patirties stažą, nuolat besigilinantį į studijų procesą, dalyvaujantis studijų programų ir modulių kūrime bei atnaujinime.
Antrasis ekspertas	Docentas, turintis 10 metų vadovaujančio darbo patirties bei dalyvaujantis studijų programų, jų modulių kūrime, atstovaujantis komitetą ir atsakingas už studijų programų, modulių kūrimą, patvirtinimą, atnaujinimą ir realizavimą. Nuolat bendraujantis ir bendradarbiaujantis su socialiniais partneriais.
Trečiasis ekspertas	Docentas, 10 metus dirbęs ir turintis vadovaujančio darbo patirtį administracinėje srityje, sprendžiančioje ne tik konkrečių studijų programų, modulių kūrimą, atnaujinimą ar realizavimą bei patvirtinimą, bet ir sprendžiančioje visus kitus fakulteto klausimus.
Ketvirtasis ekspertas	Lektorius, turintis 20 metų pedagoginio darbo patirties kuriant, atnaujinant ir realizuojant Teisės ir policijos veiklos studijų programą ir jos modulius. Jis prieš tai apie penkerius metus dirbęs valstybės jėgos ir teisėsaugos pajėgų struktūrose. Jis savo kvalifikaciją nuolat kelia teisėsaugos struktūrose, dalyvaujantis tarptautinio ir respublikinio lygio konferencijose, kursuose ir seminaruose. Jis atstovauja fakultetą, pravedant kursus ir seminarus įvairioms valstybinėms institucijoms, kovojančiomis su nusikalstamumu.
Penktasis ekspertas	Fakulteto lektorius, turintis 10 metų praktinio darbo įvairiose policijos įstaigose ar jų padaliniuose stažą, iš jų 14 metų vadovaujančio darbo patirties įvairiuose policijos įstaigų padaliniuose, taip pat 12 metų pedagoginio darbo stažą fakultete, Teisės ir policijos veiklos studijų programoje, prisidėjęs prie kitų fakulteto studijų programų kūrimo ir realizavimo, taip pat prie Teisės ir policijos veiklos studijų programos atnaujinimo ir realizavimo, atskirų modulių ir praktikos programų kūrimo bei modulių dėstymo.

Siekiant išsaugoti ekspertų konfidencialumą, jie buvo **atsitiktine tvarka** užkoduoti: **E1, E2, E3, E4** ir **E5**.

Visi pasirinkti ekspertai dėsto Teisės ir policijos veiklos studijų programos moduluose ir dalyvavo šios programos realizavimo procesuose, todėl atitinka giluminio tyrimo tikslus. Ekspertų interviu vykdytas 2015 metų pabaigoje.

## **2.3 Tyrimo instrumentų pagrindimas**

### *2.3.1 Apklausoje raštu klausimynas*

**Apklausoje raštu instrumentų studentams pagrindimas.** Klausimynu siekiama nustatyti, kaip, studentų požiūriu, yra ugdoma būsimųjų *profesionalų atsakomybė* universitete. Tyrimo instrumentas – originalus klausimynas, parengtas vadovaujantis sudarytu būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (BPAUU) teoriniu modeliu. Tyrimo instrumentą sudaro šeši klausimų blokai. Jis sudarytas remiantis šia logika:

1. Pirmuoju klausimų bloku siekiama nustatyti bendrą studentų *atsakomybės* suvokimą bei pagrindinius veiksnius, padedančius ugdytis respondentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*.

2. Antruoju klausimų bloku siekiama identifikuoti bendrojo ugdymo(si) edukacinius veiksnius, lėmusius būsimųjų studentų *atsakomybės* ugdymą(si) prieš jiems įstojant į analizuojamą studijų programą.

3. Trečiasis klausimų blokas apima stojimo į analizuojamą studijų programą priežasčių nustatymą.

4. Ketvirtuoju klausimų bloku siekiama nustatyti veiksnius, ugdančius studentų *atsakomybę* universitete studijų proceso metu.

5. Penktasis klausimų blokas yra siejamas su būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete rezultatu, t. y. studentų – būsimųjų *profesionalų atsakomybės* raiška kasdieninėse ir neįprastose situacijose.

6. Šeštasis klausimų blokas yra skirtas respondentų sociodemografinių charakteristikų surinkimui.

Toliau atskirai detalizuojami kiekvieną klausimų bloką sudarantys klausimai.

#### ***I blokas. Studentų atsakomybės suvokimas***

Pirmąjį klausimų bloką sudaro 2 klausimai, susiję su studentų *atsakomybės* suvokimu. Teorinėje dalyje išryškėjo, kad *atsakomybės* ugdymo(si) procese būsimajam *profesionalui* svarbu būti subrandinus *socialinio atsakingumo* bruožus ir susiformavus funkciją, teisės kategoriją – *teisinę atsakomybę* ne tik prieš pasirenkant studijas universitete, tačiau tai turi būti ugdoma ir viso studijų proceso metu. Todėl pirmuoju klausimų bloku siekiama nustatyti respondentų asmeninį *atsakomybės* suvokimą ir veiksnius, padėjusius formuotis respondentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui* tiek prieš įstojant į analizuojamą studijų programą, tiek ir paties universiteto įtaką.

Formuluojant **pirmąjį klausimą** (žr. 2.5 lentelę) respondentams nurodoma, kad „savo srities *profesionalas* darbe susiduria su sprendimais, kurių priėmimui svarbu *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*“. Toliau respondentams pateikiamos *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* sąvokos. Tuomet būsimoji *profesionalai* tiesiogiai klausiami, ar jiems būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*, galimi atsakymų variantai: „*taip*“, „*iš dalies*“, „*ne*“.

**2.5 lentelė.** Respondentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* asmeninis suvokimas

<b>Teiginiai</b>
Respondentui būdinga <i>teisinė atsakomybė</i>
Respondentui būdingas <i>socialinis atsakingumas</i>

**Antrasis klausimas.** Į pirmąjį klausimą teigiamai atsakę respondentai buvo klausiami, kur susiformavo *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*? Galimi atsakymų variantai apima tiek bendruosius edukacinius veiksnius (šeima, mokykla), tiek universiteto įtaką, tiek ir mokymąsi visą gyvenimą (savarankiškas ugdymasis). Tikslinga detalizuoti kiekvieną iš šių veiksnių.

**Šeima.** Kaip teigia Rajeckas (1999), ypatingą vaidmenį auklėjime vaidina šeima. Šeima yra lemiamas asmenybės formavimo veiksnys. Šeimai priklauso auklėjimo prioritetas, ji turi padėti asmenybės dorovingumo ir kultūrinius pagrindus. Todėl labai svarbu šeimą stiprinti, ugdyti jai pagarbą, teikti visapusišką paramą, iš kitos pusės turi būti labai glaudūs šeimos ir mokyklos santykiai (Grabauskienė, 1998; Uzdila, 1993). Šeima, kaip teigia Grigas (1995), yra socialinė grupė, kurioje galima išskirti pagrindines socialinės organizacijos struktūras ir bruožus. Miškinio (2003) teigimu, šeima nėra paprasta bendruomenė, ji yra asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, *atsakomybės* ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ir socialiniai pripažinta tvarka.

Ralys (2009), teigia, kad šeimos samprata nėra baigtinė ir atspindi kiekvienos kultūros ir visuomenės tradicijas ir poreikius. Tačiau kiekvienas apibrėžimas akcentuoja tai, kas jo autoriui ar autorių grupei yra svarbiausia: politikai iškelia formalių ryšių svarbą; edukologams šeima – svarbiausias visuomenės vienetas, kuriame kuriama ir atstatoma visuomenė. Šeima – svarbiausioji vaikų ugdymo(si) institucija, svarbiausia mikroaplinka, kurioje vykdoma vaikų socializacija.

**Mokykla.** Kaip teigia McLaughlin (1997), visuomeninių vertybių srityje mokykla siekia daugiau nei mokinių supratimo ir kritiško vertybių vertinimo. Bendrojo lavinimo mokyklų pareiga – ne tik užtikrinti, kad mokiniai pripažintų „visuomenines vertybes“, bet ir kad jie būtų susipažinę su jų mastu ir pobūdžiu. Šios vertybės sudaro tik tam tikrą moralinio gyvenimo dalį. Mokykla skatina moksleivius, savarankiškai apmąsčius, daryti sprendimus. Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) nurodo, kad mokykla turi orientuotis į tris tikslus: rengti jaunuolius darbo rinkai, lavinti protą, išmokyti giliai ir neformaliai mąstyti, rengti juos būti mąstančiais ir gerais žmonėmis. Mokykla, anot Vasiliausko ir Gaižučio (2007), yra

visuomeninė institucija, kuri atsakinga už jaunosios kartos ugdymą(si) – ji turi sudaryti jauniems žmonėms sąlygas mokytis besikeičiančiame pasaulyje. Mokykla turi sudaryti sąlygas žmogui suvokti savo tikruosius troškimus bei sugebėjimus ir išmokyti išreikšti juos gyvenime, padėti pasirinkti tolesnį gyvenimo kelią, suteikti pasiekimo, pasisiekimo džiaugsmą, padėti mokytis bei prisitaikyti prie aplinkos pasikeitimų, išmokyti, kaip mokytis, nes tik tai užtikrina atvirumą pasikeitimams nuolat besikeičiančiame pasaulyje. Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) akcentuoja Rogerso teoriją, kuri teigia, kad mokyklos tikslas yra padėti ugdytiniui tapti harmoningai gyvenančiu žmogumi, t. y. žmogumi, kuris atviras savo vidiniam ir išoriniam patyrimui.

**Universitetas.** Vasiliauskas ir Gaižutis (2007), teigia, kad humanistinė koncepcija į vertybių hierarchijos viršūnę iškelia *atsakomybę*. Humanistinio ugdymo(si) tikslas – laisvas ir atsakingas žmogus. Kelias į šį tikslą – leisti studentams pajusti, kad jie geba, gali atsakyti už savo elgesį. Universitete turi būti sudarytos sąlygos *atsakomybę* išgyventi, patirti, kad jie iš tikrųjų gali rinktis, ką veikti ir už tai atsakyti. Tik išmokęs atsakyti pats už save žmogus gali imtis *atsakomybės* už kitus ir jos vengti, kai tai reikalinga. Humanistinio ugdymo(si) principais grindžiamą universitetą apibūdina visų jos struktūrinių komponentų veiksmų vienovė ir komunikacinė sąveika – teigiami ryšiai universiteto bendruomenės viduje ir jos ryšiai su socialine aplinka. Tam turi būti plačiai taikoma studentų savivalda, bendruomeninis ugdymas(is), *socialinio atsakingumo* principai. Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) nurodo, kad kiekvienam studentui turi būti sudarytos sąlygos patirti, ką reiškia būti laisvam, gyventi demokratiškoje valstybėje. Universitete kuriant demokratišką atmosferą kiekvienas studentas turi jausti, kad jis aktyviai dalyvauja universiteto bendruomenės gyvenime. Visos reglamentuojančios universiteto tvarką taisyklės turi būti nustatytos drauge studentų ir dėstytojų. Labai svarbu parodyti studentams, kad tam tikros taisyklės būtinos tam, kad žmonių bendruomenė galėtų normaliai funkcionuoti. Taip pat jos turi būti lanksčios – keistis keičiantis gyvenimui.

**Savarankiškas ugdymasis.** Savarankiškumo ugdymasis gali būti analizuojamas pagal amerikiečių psichologo Bronfenbrenner (1979) žmogaus ekologinės sistemos modelį, kurį sudaro: makrosistema, mezosistema ir mikrosistema. Savarankiškumo ugdymosi analizė pateikiama per makrosistemos (visuomenės), mezosistemos (mokyklos) ir mikrosistemos (šeimos) analizę. Savarankiškumo ugdymasis neturi pabaigos, nes tai yra pastovus ir visą gyvenimą besitęsiantis procesas, kurį gali tiesiogiai ir netiesiogiai įtakoti šeima (tėvai (globėjai) ir jos šeimos nariai), mokykla (pedagogai, socialiniai pedagogai, psichologai, klasės auklėtojas, paauglio bendraamžių grupės, jų tarpusavio sąveika) ir visuomenė (švietimo sistema, įstatymai, dokumentai). Savarankiškumą svarbu ugdyti, tačiau šis ugdymasis neturi būti paverstas formalia veikla. Reikia siekti, kad kiekvienas asmuo dalyvautų aktyvioje veikloje, atitinkančioje jo amžiaus tarpsnį, interesus ir ugdančioje jo savarankiškumą. Savarankiškumas, anot Bitino (2004), tai socialiai orientuotos asmenybės gebėjimas ir siekis protingai rinktis veiklos ir

bendravimo tikslus, priemones ir būdus; aukščiausia savarankiškumo pakopa – asmenybės autonomiškumas. Dorinių sąvokų ir normų žinojimas sudaro pradinę auklėjimo pakopą, o bendrųjų dorinių vertybių ir jomis grįstų asmeninio ir visuomeninio gyvenimo normų įprasminimas, gebėjimas savarankiškai svarstyti asmeninius žmogaus egzistencijos klausimus, atsakingai apsispręsti ir veikti sudėtingame šiandienos pasaulyje yra bendrojo lavinimo baigiamosios pakopos paskirtis.

## 2.6 lentelė. Respondentų atsakomybę ugdantys veiksniai

<i>Atsakomybės rūšis</i>	<i>Atsakomybę ugdantys veiksniai</i>			
<i>Tėisinė atsakomybė</i>	Šeima	Mokykla	Universitetas	Savarankiškas ugdymasis
<i>Socialinis atsakingumas</i>				

### II blokas. Bendrasis atsakomybės ugdymas(is)

Remiantis teoriniu BPAU modeliu nustatyta, kad bendrasis ugdymas(is) daro reikšmingą įtaką formuojant būsimųjų *profesionalų* vertybines nuostatas, tarp jų – ir *atsakomybės* suvokimą. Taigi antruoju klausimų bloku siekiama identifikuoti bendrojo ugdymo(si) edukacinius veiksnius, lėmusius būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si). Šį bloką sudaro trys klausimai.

**Pirmuoju klausimu** (žr. 2.7 lentelę) siekiama išsiaiškinti, kas respondentams darė didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metais. Kito asmens įtaką asmenybės ugdymo(si) procese „reikšmingas kitas“ nurodo Bitinas (2004). Jis teigia, kad bendruoju atveju ugdytiniui reikšmingas yra kiekvienas asmuo, kuris daro įtaką individo socialinių vertybinių orientacijų, jo savimonės formavimuisi. Akivaizdu, kad mokinio asmenybei formotis didžiausią įtaką daro tėvai (kiti giminės), mokytojai ir bendraamžiai, vadinasi, būtent šie asmenys ugdytiniui yra asmeninis pavyzdys, mėgdžiojimo objektas.

Klausimyne respondentams nurodyti asmenys (veiksniai), kurie galėjo daryti įtaką mokymosi mokykloje metais ir paprašyta pasirinkti vieną, didžiausią įtaką dariusį veiksnį. Tikslinga pagrįsti šių veiksmių pasirinkimo motyvus.

**Tėvai.** McLaughlin (1997) teigia, kad tėvai vaidina itin svarbų vaidmenį auklėjant ir ugdant vaikus. Vertybių perdavimo iš kartos į kartą mechanizmai užtikrina skirtingų kartų vertybių tęstinumą per procesus, kurių metu tėvai, tiesiogiai bendraudami su savo vaikais, įskiepija jiems svarbiausias savo vertybes. Šeimos ryšiai ir tėvų bendravimo su vaiku stilius yra pirmasis ir įtakingiausias socialinių įgūdžių formavimo modelis (Ralys, 2009).

**Giminės.** Pastebima, kad ne tik tėvai daro įtaką vaiko doriniam tobulėjimui, bet ir kiti šeimos nariai, giminės. Laužiko (1993) teigimu, jie darosi vis labiau reikalingi vaikui augant naujiems išpūdžiams įgyti. Formuojant dorinę sąmonę, pažymima dorinių vertybių išgyvenimų svarba.

**Mokytojai.** Mokytojų pavyzdys nėra specialiai taikoma ugdomoji priemonė; greičiau tai yra bendroji veiksmingumo sąlyga. Ugdytojų pavyzdys veiksmingas, jei jie autoritetingi, jei jų asmeninis gyvenimas sutampa su ugdytiniams keliamu

reikalavimais, jei mokytojai ne tik reikalauja, bet ir myli. Ugdytinis negali pasirinkti savo auklėtojų, jie lemia jo asmenybės raidą nepriklausomai nuo asmeninių savybių. Todėl mokytojui tenka asmeninė *atsakomybė* už sėkmingą ugdymą. Mokyklos ir mokytojai siekia tam tikrų tikslų, kurių vertė yra iš anksto numanoma. Kiekvienas mokytojas yra moralės ugdytojas. Ugdytas(is), nepagrįstas vertybėmis, ne tik neįmanomas ir negeistas, bet ir neatitinka logikos. Jau pati ugdymo(si) idėja yra vertybė. Moralinės vertybės ir moralinis ugdymas(is) yra viena iš mokytojų ir mokyklos vertybinių atsakomybių (McLaughlin, 1997).

**Sporto komandos draugai; kokio nors laisvalaikio būrelio draugai.** Kaip nurodo Bitinas (2004), mokymasis, darbinė, visuomeninė, meninė, sportinė ir kita veikla padeda mokiniams pajauti socialiai tinkamo elgesio svarbą. Bendra veikla grūdina auklėtinį, bendruomenėje jis įtvirtina savo socialinę poziciją, plečia jam prieinamų socialinių santykių apimtį.

**Kiemo, gatvės draugai.** Sudėtinga bendraamžių ir draugų pavyzdžio problema. Ne visi jų pavyzdžiai teigiami, tuo labiau, kad mažose draugų grupėse neigiami pavyzdžiai gali susiformuoti stichiškai (Bitinas, 2004).

Respondentams taip pat suteikta galimybė pasirinkti variantą „*kiti*“, jei nė vienas iš išvardintų variantų jiems nėra tinkamas arba pasirinkti atsakymo variantą „*niekas įtakos nedarė*“, jei respondentai nelaiko kitų asmenų įtakos reikšminga.

**2.7 lentelė.** Didžiausią įtaką *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui darę asmenys

Eil. Nr.	Asmenų kategorijos
1.	Tėvai (ar vienas iš jų)
2.	Giminės (ar vienas iš jų)
3.	Mokytojai (ar vienas iš jų)
4.	Sporto komandos draugai
5.	Kokio nors laisvalaikio būrelio draugai (ar vienas iš jų)
6.	Kiemo, gatvės draugai
7.	Kiti (nurodykite)
8.	Niekas įtakos nedarė

Kiekvienas mokinys yra narys daugelio grupių, kuriose jis sąveikauja su įvairiais asmenimis ir, savaime suprantama, pats perima iš vienu ir perduoda kitiems vertybes (Bitinas, 2004). Todėl **antruoju klausimu**, tęsiant pirmąjį klausimą, buvo siekiama nustatyti, ar minėta kitų asmenų įtaka padėjo susiformuoti respondentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*.

**Antruoju klausimu** siekiama išsiaiškinti būsimųjų *profesionalų* požiūrį į mokymosi mokykloje metais aktualias taisykles, jų žinojimą vadovavimąsi šiomis taisyklėmis, kas taip pat įtakoja bendrąjį būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si).

McLaughlin (1997) nurodo, kad pagrindinis bendrasis ugdymo(si) uždavinys yra įdiegti mokiniams įvairių visuomeninių vertybių, įpročių, taisyklių bei lojalumo (visuomeninių dorybių) supratimą, įsipareigojimą tai puoselėti ir, atsižvelgus į įvairovę, kartu skatinti būdingą asmeninei sričiai, nagrinėjimą, supratimą, debatus, kritiškai apmąstyti individų sprendimus. Mokinių sąmoningą drausmingumą, kaip teigia Bitinas (2004), ugdo visa jų veikla; nėra mokyklos gyvenimo komponentų, kurie nepadėtų ugdyti drausmingumo. Mokinių drausmingumo ugdymo(si) turinys apima teisinį švietimą. Nors tiesioginė šio švietimo paskirtis – skatinti ir pratinti jaunąją kartą gerbti įstatymus kaip normalaus visuomenės gyvenimo pagrindą, į jį reikia žiūrėti kaip į dorinio ir pilietinio auklėjimo komponentą. Todėl galima sakyti, kad teisiniu švietimu siekiama ugdyti auklėtinių pilietiškumą. Teisinis švietimą pradedamas mokinių elgesio taisyklių, vidaus tvarkos ir bendrabūvio aiškinimu. Pamažu mokiniai susipažįsta su pagrindiniais teisės ir teisėtvarkos klausimais. Šios žinios sisteminamos, mokantis socialinio ugdymo(si) dalykų, plečiamos papildomo ugdymo(si) formomis. Taip derinant mokymosi veiklos formas ugdytiniai pratinasi gerbti įstatymus, bendrabūvio normas, kitų visuomenės narų teises ir teisėtus interesus, nesitaikstyti su asocialiais poelgiais, saugoti viešąją tvarką.

Respondentams išvardintos mokymosi mokykloje metais aktualios taisyklės (žr. 2.8 lentelė) ir klausiama, ar jie buvo susipažinę su šiomis taisyklėmis ir jų laikėsi. Respondentai galėjo rinktis iš šių atsakymų variantų: *buvau susipažinęs; ne tik šias taisykles žinojau, bet ir jų laikiausi; šias taisykles žinojau, bet jų nesilaikiau; šias taisykles žinojau ir kai kada jų laikiausi; šių taisyklių nežinojau*. Vieno iš šių atsakymų variantų pasirinkimas leidžia nustatyti respondentų *atsakomybės* lygį mokymosi mokykloje metais.

## 2.8 lentelė. Taisyklės mokymosi mokykloje metais

Eil. Nr.	Taisyklės
1	Mokyklos vidaus darbo tvarkos taisyklės
2	Kelių eismo taisyklės
3	Priešgaisrinės saugos taisyklės
4	Mokinių elgesio taisyklės

### III blokas. Stojimo į studijų programą priežastys

Šį bloką sudaro 8 teiginiai, įgalinantys identifikuoti pagrindines respondentų stojimo į analizuojamą studijų programą priežastis (žr. 2.9 lentelę).

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso asmeninio gyvenimo kokybė ir prasmė (Jurevičiūtė, 2004; Pukelis, 2004). Profesijos pasirinkimas – svarbiausia paauglystės pabaigos ir jaunystės raidos užduotis, nulemianti tolimesnį žmogaus gyvenimą. Owie (2003) nuomone, svarbiausia priežastis, kodėl asmuo pasirenka tam tikrą kelią, yra tai, kad asmuo jaučia vidinį susidomėjimą konkrečia sritimi. Autorius (2003) neatmeta galimybės, kad susidomėjimą gali lemti išankstiniai akademiniai pasiekimai, tačiau



tiki, kad vyraujantis interesas išlieka pagrindinis veiksnys. Todėl galima manyti, kad mokinys gali turėti priežastį tęsti studijas universitete todėl, kad mokykloje turėjo mėgstamą dalyką (studijose toliau gilintis į mokykloje patikusį dalyką). Ogowewo (2010) pažymi, kad abiturientų studijų pasirinkimą lemia plačios veiksmų priežastys.

Žemiau pateikiamos tyrimo klausimyne suformuluotos priežastys.

**Noriu įgyti savo srities profesionalo statusą.** Anot Jovaišos (1999), kai kurie poreikiai yra pastovūs, pavyzdžiui, noras mokytis. Pagal Misiūną (2010) atlikto tyrimo duomenis matyti, kad daugelį *profesionalų* motyvuoja noras tarnauti savo pasirinktai profesijai, kadangi jiems patinka jų pasirinktos profesijos darbo specifika.

**Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms.** Kaip teigia Bitinas (2004), piliečio ugdymas(is) apima tiek valstybės suvokimą, pilietinės pareigos formavimąsi, meilę savo tėvynei, tiek siekį įgyti gerą išsilavinimą, praktinį pasirengimą veikti savo šalies labui.

**Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos (tai gali būti suprantama, kaip tarnavimas visuomenei, altruizmas, savirealizacija).** Ši priežastis pasirinkta todėl, kad nors ir pasirinkdami šią profesiją, studentai žino ir pasirenka kitus vidinius veiksmus (motyvus), aiškiai žinodami, jog finansinė būsimos profesijos pusė nėra motyvuojanti. Šlapkausko (2008) teigimu, vadovaujantis teisės socialinės prigimties ir profesijos sampratos raidos analize bei įvertinant globalios rinkos iššūkius, išskiriamos trys teisinės profesijos idėjos (požymiai):

1) teisinės profesijos kaip *profesionalų* bendrijos (siekiamybė – bendruomenės) idėja: tai teisei kaip užsiėmimui įsipareigojusių žmonių, kuriuos sieja bendros vertybės ir interesai, susivienijimas;

2) teisinės profesijos kaip *profesionalaus* užsiėmimo orientacijos į paslaugas, o ne į pelną, kuris dažnai laikomas skiriamuoju profesijos ir verslo požymiu, idėja;

3) teisinės profesijos kaip specialios ekspertizės ir specializuotų žinių sistemos idėja. Ši idėja dažnai laikoma teisinio profesionalizmo pagrindu.

Šios trys idėjos yra labai seniai žinomi būsimųjų *profesionalų* stuburai, kurių stipri erozija vyko XX a. antrojoje pusėje neoliberalizmo arba komercializmo sureikšminimo poveikyje. Šios erozijos padariniai, pavyzdžiui, teisinis nihilizmas, silpstančios valstybės sąlygomis skatina savo srities profesionalo, kaip tarnaujančios visuomenei įgyvendinti, sampratos visuomenėje nykimą.

**Manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes.** Holland (1973), plėtodamas asmenybės ir profesijos suderinamumo idėją, pastebėjo, jog žmogus stengiasi pasirinkti darbą, atitinkantį jo asmenines savybes. Šio mokslininko pateikta tipologija, aprašanti šešias pagrindines asmenybės orientacijas ir jų įtaką profesijos pasirinkimui, gali padėti suprasti individo karjeros kryptį, darbinės veiklos raidą, pasitenkinimą ja, aspiracijas ir pasiekimus.

*Negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą.* Eliot ir Turns (2011) teigia, kad abituriento poreikis įgyti *profesionalių* žinių atsiranda kartu su gyvenimo karjeros planavimu ir ateities polinkiu dirbti norimą darbą.

*Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose.* Misiūno (2010) atlikti tyrimai parodė, kad socialinės garantijos, nors jų yra gana daug, nevienodai motyvuoja *profesionalus*, todėl svarbu ištirti, ar tai svarbu, renkantis studijas universitete.

*Manau, kad nesunku bus įsidarbinti.* Vadovaujantis Garnienės (2006) atliktais tyrimais, ketvirtadalis mokinių (N=626) tikisi, kad pagal pasirinktą profesiją bus lengva rasti darbą. Lieka empiriškai ištirti, ar ši studijų pasirinkimo priežastis yra reikšmingesnė, lyginant su kitais veiksniais.

*Profesionalo darbas neblogai apmokamas.* Misiūnas (2010), atlikęs tyrimus, teigia, kad 20 procentų savo srities *profesionalų* už tokį pat darbo užmokestį nekeistų savo pasirinktos profesijos į kitą darbą ir 24 procentai savo srities *profesionalų*, jei atsuktų laiką atgal, vėl rinktųsi pasirinktą profesiją, tačiau 8 procentų savo srities *profesionalų* darbo užmokestis visai nemotyvuoja ir 12 procentų – silpnai motyvuoja rinktis šią profesiją.

Buvo sudaryta galimybė respondentams visas pateiktas pasirinkimo priežastis vertinti pagal reikšmingumą nuo 1 iki 4, kur 1 – *nesvarbus veiksnys*, 4 – *ypač svarbus veiksnys*.

## 2.9 lentelė. Stojimo priežastys

Priežastys
1. Noriu įgyti savo srities <i>profesionalo</i> statusą
2. Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms
3. Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos
4. Manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes
5. Negaliu įsivaizduoti savęs dirbančio kitą darbą
6. Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose
7. Manau, kad nesunku bus įsidarbinti
8. <i>Profesionalo</i> darbas neblogai apmokamas

### IV blokas. Atsakomybės ugdymas(is) universitete

Kadangi buvo planuojama apklausti vienos iš socialiai jautrių profesijų būsimuosius *profesionalus* – policijos pareigūnus, klausimynas papildytas klausimu apie policijos pareigūno priesaiką.

**Pirmajame teiginių bloke** pateikti 7 teiginiai (žr. 2.10 lentelę) apie **studento priesaiką**. Priesaika yra iškilmingas pareiškimas dėl kurių nors faktų arba aplinkybių tikrumo arba pasižadėjimas laikytis įsipareigojimų. Šioje disertacijoje nagrinėjama būsimojo *profesionalo*, t. y. policijos pareigūno, dirbsiančio policijos įstaigose, veikla, taigi vienas svarbiausių bruožų, išskiriantis policijos pareigūną iš kitų sričių specialistų yra tai, kad universiteto studentai – būsimieji policijos pareigūnai vieninteliai priima studento priesaiką (studentai, atsisakę priimti priesaiką, iš universiteto šalinami). Taigi būsimuoju policijos pareigūnu galima vadinti tik tokį studentą, kuris davė priesaiką.

Priesaika padeda ugdyti ją davusio studento *atsakomybę*, todėl tikslinga detalizuoti kiekvieną teiginį, susijusį su priesaika.

**Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką.** Skaistys (2003) nurodo, kad prisiekdamas žmogus prisiima pareigą saugoti ir ginti tai, kas jam ir kitiems yra svarbu bei vertinga, kas sudaro tvirtą pagrindą bendruomeniškumui ir tarpusavio pasitikėjimui. Priesaika dabartiniiais laikais yra naudojama kaip viena iš priemonių, kuria visuomeniniai neteisiniai santykiai paverčiami teisiniais. Priesaikos institutui padedant atsirandantys teisiniai santykiai pakankamai aktualūs – tai parodo vis dažnesnis priesaikos instituto diegimas naujausiuose Lietuvos teisės aktuose (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003; Civilinio proceso kodeksas, 2000). Atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikinėse teisės formose – teisės aktuose nemažai dėmesio skirta priesaikai, galima daryti išvadą, kad priesaikos institutas – pakankamai reikšmingas šiuolaikinės visuomenės elementas.

LR Policijos veiklos įstatyme (2000) nurodyta, kad Lietuvos policijos pareigūno priesaika siekiama skatinti būsimųjų policijos pareigūnų pagarbą ir pasididžiavimą pasirinkta profesija. Asmuo, paskirtas į pareigas ir prisiekęs, įgyja policijos pareigūno statusą. Asmuo turi prisiekti tą pačią dieną, kai supažindinamas su įsakymu dėl jo paskyrimo į pareigas.

Su *socialiniu atsakingumu* ir *teisine atsakomybe* susiję teiginiai: ***Priesaika padeda susikaupti sėkmingoms studijoms, jaučiant socialinį atsakingumą įvairiose studijų situacijose; įpareigoja kaip būsimąjį teisininką teisinei atsakomybei; padeda nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate teisiškai atsakingas prieš įstatymą; įpareigoja kaip žmogų teisinei atsakomybei, pirmiausia – vykdyti studento pareigas*** – įpareigoja studentą pasižadėti. Priesaika kaip ir pasižadėjimas ar pažadas suponuoja tam tikrą pareigą, o kadangi jie yra duodami laisva valia, taip suformuojamas moralinis imperatyvas (moralinė priedermė) įgyvendinti tą prisiimtą pareigą. Priesaika dar yra suprantama kaip asmens iškilmingas bei tvirtas pasižadėjimas prisiimti jį saistančias pareigas ir jas vykdyti. Viešu įsipareigojimu asmuo susikuria savo Aš vaizdinį, kurį visomis išgalėmis stengiasi pateisinti (Bitinas, 2004).

Kiti pateikti teiginiai: ***priesaika padeda nuolat prisiminti, kad jūs kaip studentas esate atsakingas prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisideda, kad jūs galėtumėte studijuoti; padeda nuolat prisiminti, kad jūs kaip studentas esate atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes jie, mokėdami mokesčius, prisideda, kad***

*būtų finansuojamos Jūsų studijos* yra daugiau ekonominių įsipareigojimų, kurie nuolat primintų studentui, kad jis jaustų pareigą ir *atsakomybę* prieš savo tėvus ir visus Lietuvos žmones, kurie finansuoja jo kaip būsimojo *profesionalo* studijas. Tikroji policijos pareigūno priesaika duodama stojant į statutinę tarnybą, pabrėžia tos institucijos socialinį vaidmenį. Policijos pareigūno priesaika valstybei išreiškia valstybės institucijos funkcijų ir savo prisiimtų priedermių, kompetencijos ribų suvokimą, pasirengimą atlikti pavestas funkcijas.

Respondentai pateiktus teiginius turėjo įvertinti pagal reikšmingumą nuo 1 iki 4 (1 – tikrai ne, 4 – tikrai taip).

## 2.10 lentelė. Studento priesaikos teiginiai

<b>Teiginiai</b>
1. Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką
2. Padeda susikaupti sėkmingoms studijoms jaučiant <i>socialinį atsakingumą</i> įvairiose studijų situacijose
3. Įpareigoja kaip žmogų <i>teisinei atsakomybei</i> , pirmiausia – vykdyti studento pareigas
4. Įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną <i>teisinei atsakomybei</i> (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių)
5. Padeda nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate <i>teisiškai atsakingas</i> prieš įstatymą
6. Padeda nuolat prisiminti, kad jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisideda, kad jūs galėtumėte studijuoti
7. Padeda nuolat prisiminti, kad jūs kaip studentas esate atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes jie, mokėdami mokesčius, prisideda, kad būtų finansuojamos Jūsų studijos

**Pentame klausimų bloke** (žr. 2.11 lentelę) pateikti 6 teiginiai apie norus ir pareigas studijuojant universitete, kurie daro įtaką studentų *atsakomybės* ugdymuisi. Pareiga, anot Bitino (2004), tai socialinė vertybė, išreiškianti esminį žmogaus santykį su socialine tikrove, skiriama prievolė (įpareigojimu grindžiama pareiga) ir priedermė (savanoriškai prisiimta pareiga).

***Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia; noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis.*** McLaughlin (1997) tvirtina, kad moralinis ugdymas(is) negali būti siaurinamas iki tam tikrų taisyklių mokymo, turi aprėpti ir tokias ugdymo(si) sritis kaip *atsakomybė*, savarankiškas moralus elgesys, moralinis sprendimas, savęs pažinimas. Tai galima įvardinti kaip režimą. Režimas – apibrėžta ir vienareikšmė studentų gyvenimo ir veiklos tvarka. Bitinas (2004) nurodo, kad režimo problemai daug dėmesio skyrė *Makarenka (1888-1939)*. Makarenkos teigimu, vidaus tvarka suteikia ugdymo institucijos bendruomenei emocinę formą, kurios turinį parenka patys studentai. Jis nurodė, tokius tinkamo režimo požymius:

1) tikslingumas – visi režimo reikalavimai turi aiškią paskirtį, kurią studentai suvokia;

2) tikslumas – visi reikalavimai vykdomi be išlygų ir nuolaidų, keičiami tik ugdymo(si) įstaigos vadovybei leidus;

3) bendrumas – režimas privalomas visiems, nepriklauso nuo studento pareigų bendruomenėje; režimo reikalavimai studentams – bendruomenės organizatoriams taikomi pirmiausia, nes tik tuomet gali būti pavyzdys kitiems;

4) apibrėžtumas – smulkmeniškai apibūdinti ir apibrėžti visi reikalavimai studentams, nustatyta *atsakomybė* už jų pažeidimą; apibrėžtumas yra bendruomenės patirties rezultatas; reikalavimus detalizuoja bendruomenės institucijos.

Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) teigia, kad kiekvienam studentui turi būti sudarytos sąlygos patirti, ką reiškia būti laisvam, gyventi demokratiškoje valstybėje. Universitete, kuriant demokratišką atmosferą, kiekvienas studentas turi jausti, kad jis aktyviai dalyvauja universiteto bendruomenės gyvenime. Visos reglamentuojančios universiteto tvarką, taisyklės turi būti nustatytos drauge studentų ir dėstytojų. Labai svarbu parodyti studentams, kad tam tikros taisyklės būtinos tam, kad žmonių bendruomenė galėtų normaliai funkcionuoti. Taip pat jos turi būti lanksčios – keistis keičiantis gyvenimui.

***Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokyti; noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti.*** Mokymo(si) kaip *atsakomybės* už savo ateitį ugdymas(is) yra teigiamo požiūrio į mokymąsi ugdymo(si) pagrindas. Tai studentams padeda įprasminti nuolatinį lavinimąsi kaip sėkmingos karjeros prielaidą, suvokti, kad nenoras ir negebėjimas mokytis yra daugelio gyvenimo nesėkmių priežastis (Bitinas, 2004). Bitino (2004) teigimu, šiuolaikinei visuomenei reikalingi ne tik išsilavinę, bet ir gebantys, nusiteikę visą gyvenimą mokytis jos nariai. Gebėjimas mokytis tampa esmine visuomenės nario savybe: akivaizdu, kad tokį gebėjimą gali įgyti tik norintis mokytis asmuo. Todėl vienas iš pagrindinių ugdymo(si) tikslų – ugdyti studentų teigiamą požiūrį į mokymąsi.

„Mokymasis – tai judėjimas nuo vienokio požiūrio į pasaulį prie kitokio. Mokymasis yra turimų koncepcijų – kokios nors srities supratimo keitimas“ (Ramsden, 2000, p. 146).

Dėstytojai siekia perteikti studentams žinias, matyti bręstantį žmogų, už kurio tapsmą jie yra atsakingi (Vasiliauskas ir Gaižutis, 2007). Dėstytojas turi jausti *atsakomybę*, pateikdamas mokomąją medžiagą taip, kad studentas mokydamasis įgytų patirties, motyvuoti studentus. Ugdant studentus svarbu susieti mokymo turinį su studentų asmenine patirtimi. Dėstytojai turi ugdyti studentus rengtis gyventi visuomenėje. Tam reikalinga, kad studentai perimtų svarbiausias moralės normas ir įgūdžius, kurie yra būtini siekiant sėkmingai įsitvirtinti visuomenėje. Dėstytojas turi būti elgesio modelis, jeigu jis nori, kad studentai įsitrauktų į dorovinę saviugdą (Vasiliauskas ir Gaižutis, 2007).

***Jaučiu pareigą būti atsakingas už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto; noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu.*** Bitinas (2004) nurodo studentų savybes, kurių ugdymas laikytinas socialinio auklėjimo tikslu. Tai sąžiningumas, pareigingumas, gebėjimas imtis *atsakomybės* už savo mokymąsi, asmenybės tobulėjimą, visus savo sprendimus ir veiksmus.

McLaughlin (1997) teigia, kad „pilietiškumo ugdymas(is)“ yra apibrėžiamas kaip ugdantis „<...> žinias, įgūdžius ir pažiūras, būtinas, nagrinėjant ir priimant sprendimus, taip pat – priisiimant *atsakomybę* ir teises demokratinėje visuomenėje“.

Studentas patiria *atsakomybės* už reikalavimo realizavimą jausmą, jei mano prisiimamą išipareigojimą savo noru, be prievartos. Kai ši sąlyga pažeista, išipareigojimas netenka pedagoginės prasmės (Bitinas, 2004).

Tyrimo respondentai turi įvertinti, kaip pateiktuose teiginiuose akcentuojami aspektai, padedantys jiems ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*: nuo 1 iki 4 (1 – tikrai ne; 4 – tikrai taip), taip pat galima pažymėti, jei tokie jausmai ir mintys nekyla.

**2.11 lentelė.** Norai ir pareigos, kurie studentams padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*

<b>Norai ir pareigos</b>	
1.	Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia
2.	Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis
3.	Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis
4.	Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti
5.	Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto
6.	Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu

**Trečiame klausimų bloke** (žr. 2.12 lentelę) buvo pateikti studijų metodai ir apklausoje dalyvaujančių studentų buvo paklausta, ***ar nurodyti studijų metodai padeda ugdyti teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą.*** Svarbiausia dėstytojo ir studento veiklos sritis, kurioje susiklosto pedagoginiai santykiai, yra studijų procesas. Neatsitiktinai reiklumas ir teisingumas, mokant ir vertinant išmokimo rezultatus, yra bene dažniausiai studentų nurodomos gero dėstytojo savybės, jomis išreiškiamas dėstytojo humanistinis požiūris į ugdytinius. Kvalifikuotas dėstytojas, įsigilinęs į nagrinėjamą problemą, gali pateikti studentams esminę informaciją, lemiančią jų asmenybės pozicijos tolesnę raidą. Tai susieja juos su turimais

vaizdiniais, jau žinomomis išvodomis, pagilina jų išprusimą, sutvirtina socialines nuostatas, požiūrį į aptariamą tikrovę (Bitinas, 2004).

Ankstesniuose autoriaus darbuose (Bankauskienė ir Nedzinskas, 2012) teigiama, kad būsimasis *profesionalas* turėtų pereitų ribą nuo žinojimo iki praktinio žinių taikymo, nuo idėjinės iki naudojamosios teorijos, nuo gebėjimo atpažinti iki sugebėjimo analizuoti ir integruoti turimą informaciją, demonstruoti aukštą bendrakultūrinę kompetenciją. Į *profesionalų* ugdymo(si) procesą turi būti įtraukta ne tik daug įvairių studijų metodų, derinančių teoriją su praktika, bet ir sudarytos sąlygos pasireikšti dorinėms nuostatoms, formuojančių požiūrius ir įsitikinimus.

Giussani (2000) primena, kad „metodas“ yra kilęs iš graikų kalbos žodžio „kelias“, „kelyje“. Metafora „kelyje į pažinimą“ taikliai apibrėžia metodo sąvoką: nuo kelionės maršruto ir būdo dažnai priklauso visa kelionė ir keliautojo savijauta. Metodas yra veikslių ir būdų sistema tikslui pasiekti (Rajeckas, 1997; Jovaiša, 2007). Kaip teigia Teresevičienė (2007), mokymo(si) metodas yra apibrėžiamas kaip pasikartojančių veikslių visuma, taikoma mokantis įvairių dalykų ir svarbi išmokimui.

Dėstytojais taiko įvairius mokymo metodus, atsižvelgdami į studentų skirtybes: kūrybiškai susieti studijų programą ir turinį su studentų individualiais interesais; žadinti studentų aukštus lūkesčius ir skatinti visus studentus akademinėi sėkmei (Vasiliauskas ir Gaižutis, 2007). Jovaiša (2007) nurodo, kad pedagogikoje skiriami mokymo ir auklėjimo metodai. Metodą sudaro: 1) tikslas; 2) priemonės; 3) veikslių būdai.

Aukštajame moksle labai svarbu sąvokos, dažniausiai taikomos ugdymo(si) procese, paradigmą sujungti su Bliumo taksonomija (1965). Jucevičienės (1989; 2007) ir Ramsted (2000) nuomone, tai galima pateikti hierarchine struktūra (pateikiant nuo pirmojo iki sudėtingiausio septintojo lygmens). Mokymo / mokymosi metodas tampa labai svarbia priemone siekiant programos tikslų kompetencijas plėtojančioje studijų programoje (Jucevičienė ir Simonaitienė, 2008). Visi šie septyni žinių, gebėjimų ir kompetencijų teorijų lygiai dera su Darnaus vystymosi švietimo principais, kuriais privalo remtis visos šiuo metu aukštajame moksle vykdomos programos (Jucevičienė ir Simonaitienė, 2008).

Buvo vadovaujamosi Ramsden (2000), Jucevičienės (1989, 2007) bei Jucevičienės ir Simonaitienės (2008) studijų hierarchine septynių metodų lygių struktūra (nuo I elementariausio iki VII sudėtingiausio) ir Europos kvalifikacijų sąrangos VI lygio aprašu.

**I bazinių ir naujausių žinių įgijimo metodai.** Pirmasis lygis, orientuotas į teorines žinias. Šio lygio studijose dėmesys skiriamas tik pamatinėms, savarankiškai sunkiau įsisavinamoms žinioms. Dalykų tiekėjų tikslas – padėti įgyti bazinių ir naujausių žinių.

**II Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai.** Antrasis lygis – mokėjimas taikyti žinias sprendžiant tipinius uždavinius. Šio lygio tikslas yra padėti išsiugdyti gebėjimą panaudoti žinias ir informaciją sprendžiant tipinius uždavinius Darnaus vystymo kontekste.

**III Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant netipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai.** Trečiasis lygis – mokėjimas taikyti žinias sprendžiant netipinius uždavinius arba nenumatytų problemų uždavinius akcentuojamas, kaip praktikavimosi studijų universitetinėje aplinkoje rezultatas. Netipinė užduotis reiškia, jog ji pareikalauja kūrybos ir netipinių sprendimų. Šio lygio tikslas – padėti išsiugdyti gebėjimą panaudoti žinias ir informaciją sprendžiant netipinius uždavinius Darnaus vystymo kontekste.

**IV Supratimo ugdymo(si) metodai.** Ketvirtasis lygis – supratimas, t. y. reiškinių ir veiklos conceptualizavimas, kuriant asmenines koncepcijas / teorijas. Šio lygio tikslas – padėti išsiugdyti gebėjimą apibrėžti, analizuoti ir kritiškai vertinti aktualius disciplinos terminus ir sampratas Darnaus vystymo kontekste.

**V Gebėjimo veikti tipinėse situacijose ugdymo(si) metodai.** Penktasis lygis – sugebėjimas veikti tipinėse situacijose. Šio lygio tikslas – padėti išsiugdyti gebėjimą, panaudojant jungtinę disciplinos ir Darnaus vystymo žinių sistemą, veikti tipinėse situacijose Darnaus vystymo kontekste.

**VI Gebėjimo veikti netipinėse situacijose ugdymo(si) metodai.** Šeštasis lygis – gebėjimas veikti netipinėse situacijose. Šio lygio tikslas – padėti išsiugdyti gebėjimą, panaudojant jungtinę disciplinos, Darnaus vystymo žinių ir sprendžiant problemą generuotų idėjų sistemą, veikti netipinėse situacijose Darnaus vystymo kontekste.

**VII Požiūrio keitimo, vertybių ir kitų asmenybės savybių ugdymo(si) metodai.** Septintasis lygis – pakitęs požiūris, vertybės, kitos asmeninės savybės siejasi su išplėtotu supratimu ir reflektuota patirtimi. Šio lygio tikslas – padėti išsiugdyti gebėjimą planuoti ir valdyti mokymąsi, reflektuoti įgyjamą žinias ir patirtį, plėtoti savo vertybių sistemą ir kurti bei nuolat tobulinti savąjį AŠ.

Pateiktus metodus respondentai turėjo įvertinti pagal tai, ar jie padeda formuotis atsakomybei nuo 1 iki 5 (1 – visiškai nepadeda; 5 – labai padeda) arba pažymėti, kad tokie studijų metodai nebuvo taikyti.

## 2.12 lentelė. Studijų metodai (pagal Jucevičienę ir Simonaitienę, 2008)

Lygis	Studijų metodai
I bazinių ir naujausių žinių įgijimo metodai	Paskaita (dėstytojo informacija perduodama žodžiu bei iliustracijomis)
	„Svečio“ (kito dėstytojo ar pakviesto pareigūno) paskaita
	Įtraukianti paskaita, kai dėstytojas pateikia studentams klausimų ir skatina dialogą tarp jo ir studento
	Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga
	Savarankiškos studijos atliekant namų užduotis
	Minties struktūros išreiškimas (idėjų žemėlapiai, koncepcijų žemėlapiai)
	Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų
Padalomoji medžiaga (pvz., paskaitos skaidrės)	



Lygis	Studijų metodai
<b>II</b> Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai.	Mokymasis iš kito žmogaus patirties, (patyrusio specialisto veiklos stebėjimas ir aptarimas)
	Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio
	Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (išryškinama teisinga mąstymo eiga)
	Simuliacijos (pvz. kompiuterinės animacinės, imitacinės programos)
	Atvejo studija, kai plačiai pristatomas realybėje įvykęs įvykis (raštu, gali būti papildytas filmuota medžiaga), o jo pabaigoje pateikiami klausimai, į kuriuos reikia atsakyti
<b>III</b> Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant netipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai.	Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio (video medžiaga) ir jo aiškinimas
	Mokymasis veikloje – tai nuolatinė refleksija (savęs klausinėjimas Ką darau? Kaip darau? Kodėl darau? Kaip tai atlikti geriau?) atliekant tam tikrą veiklą
	Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse
<b>IV</b> Supratimo ugdymo(si) metodai.	Seminaras (tai galimybė 8-20 studentų intelektualiai padiskutuoti apibrėžta tema)
	Diskusijos grupėje
	Debatai (diskusija, kurios metu pagrindžiami vienas kitam priešingi požiūriai į problemą, tokia diskusija vykdoma pagal nustatytas taisykles, o laimi tas, kurio argumentai labiau įtikinami)
	Smegenų (proto) šturmas (jo metu kyla kur kas daugiau idėjų nei veikiant pavieniui)
	Grįžtamasis ryšys, kai dėstytojas ne tik pažymi, bet ir žodžiu paaiškina studentui, ką pastarasis atsakė gerai, o ko dar reikia pasimokyti
<b>V</b> Gebėjimo veikti tipinėse situacijose ugdymo(si) metodai.	Problemų išryškinimas ir sprendimas
	Vaidmenų žaidimai (besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis)
<b>VI</b> Gebėjimo veikti netipinėse situacijose ugdymo(si) metodai.	Projektai (atliekami visą semestrą savarankiški darbai, skirti projektuoti konkrečią veiklą ar techninę sistemą sprendžiant kurią nors problemą)
<b>VII</b> Požiūrio keitimo, vertybių ir kitų asmenybės savybių ugdymo(si) metodai.	Kompetencijos portfelio rengimas (tai – kompetencijų reprezentuojančių dokumentų, faktų ir darbų rinkinys)
	Mokymosi kontraktas (tai susitarimas tarp dėstytojo ir besimokančiojo, kuriame nurodoma, ką studentas pasižada išmokyti, atlikti, kokias sąlygas tam suteiks dėstytojas)
	Mokymosi (refleksijos) dienoraštis (skatina besimokantįjį galvoti, ko ir kaip mokosi, ką išmoko, ir tai laisva forma, savais žodžiais aprašyti)

## V blokas. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės raiška*

Pirmame šio bloko klausime respondentams nurodyta, kad policijos pareigūnas ne tik dirba, bet ir gyvena savo asmeninį gyvenimą. Respondento prašoma įsivaizduoti, kad jis yra policijos pareigūnas ir klausiama: „*Ką jaustumėte kaip policijos pareigūnas ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus?*“ Pagrindžiant šio klausimo aktualumą, tikslinga detalizuoti, kas yra pilietis ir kas yra policijos pareigūnas.

Pilietis, anot McLaughlin (1997), yra tas, kuris turi tam tikrą pilietinį statusą, visas su tuo susijusias teises, tam tikroje įstatymų valdomoje bendruomenėje. Jis privalo suvokti save kaip narį, esamos bendruomenės, kurioje dalijasi demokratine kultūra, turi pareigų, *atsakomybės*, taip pat teisių, bendro gėrio ir brolijos suvokimą. Vadinasi, pilietis yra tas, kuris paklūsta įstatymui ir yra „visuomeniškai aktyvus“ savanoriškos pagalbos kaimynui prasme. Piliečiai yra suprantami kaip jaučiantys *atsakomybę* aktyviai diskutuoti bei praplėsti akiratį, turimą konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku, iki bendresnių ir universalesnių sampratų, tokių kaip teisingumas, arba dirbti, kad sukurtų socialines sąlygas, kurios užtikrintų visų piliečių įgalinimą.

Savimonė, anot Bitino (2004), tai sąmonės būseną, kai dėmesys sutelkiamas sau kaip asmenybei, savo santykiui su pasauliu, savo interesų, jausmų, poelgių suvokimas ir vertinimas. Siekiant patikslinti, kokią savijautą, kalbant apie *atsakomybę*, patirtų būsimasis savo srities *profesionalas* ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus, respondentų prašoma pasirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą (2.13 lentelė):

**2.13 lentelė.** Savijauta, kaip savo srities *profesionalo* ir kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus

Vaidmuo		Savijauta
Savo srities <i>profesionalo</i>	Savo asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus	Jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i>
		Jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i>
		Daugiau jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i> negu <i>socialinį atsakingumą</i>
		Daugiau jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i> negu <i>teisinę atsakomybę</i>
		Jausčiau ir <i>teisinę atsakomybę</i> , ir <i>socialinį atsakingumą</i>

**Antrame klausime** (žr. 2.14 lentelę) respondento prašoma įsivaizduoti, kad jis yra savo srities *profesionalas* ir klausiama:

▪ „*Ką jaustumėte, atlikdamas kasdienines pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų?*“

▪ „Ką jaustumėte, jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas?“

Prakapa ir Čepaitė (2011) teigia, kad Europos integracijos procesų akivaizdoje policijos pareigūnas turi gebėti analizuoti ir naujose situacijose taikyti turimas žinias. Taip pat spręsti iškylančias nestandartiškas problemas, be to, jausti *socialinį atsakingumą* ne tik už individualų, bet ir grupės darbą. Laurinavičius (2003) nurodo, kad policijos pareigūnas savo veikloje nuolat susiduria su situacijomis, kurios reikalauja apibrėžto bendravimo būdo, nepriklausančio nuo jo įsitikinimų, o padiktuoto turimo socialinio vaidmens. Šiuo atveju siekiama atkreipti dėmesį į platesnį pareigūno vaidmenį visuomenėje, jo augantį socialinį statusą.

**2.14 lentelė.** Savijauta, atliekant kasdienines pareigas ir priimant ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklauso žmogaus likimas

Situacija		Savijauta
Kasdieninių pareigų atlikimas	Ypač svarbių sprendimų priėmimas	Jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i>
		Jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i>
		Daugiau jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i> negu <i>socialinį atsakingumą</i>
		Daugiau jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i> negu <i>teisinę atsakomybę</i>
		Jausčiau ir <i>teisinę atsakomybę</i> , ir <i>socialinį atsakingumą</i>

**Trečiasis klausimas** sudarytas iš 3 dalių (žr. lentelę 2.15), juo siekiama nustatyti, *ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose respondento priimamam sprendimui darytų įtaką:*

- *atsakingumo prieš žmogų jausmas;*
- *pareiga laikytis įstatymo;*
- *baimė būti nubaustam, jei įstatymas bus pažeistas.*

Savo srities profesionalui beveik kasdien tenka dalyvauti neadekvačiose situacijose ir priimti sprendimus. Mikantavičienė (1994) teigia, kad savo srities *profesionalas* yra specifinis jau vien todėl, kad jis dirbamas beveik išimtinai tarp žmonių; tai tarnyba žmonėms ir tarp žmonių. Savo srities *profesionalas* tiesiogiai kontaktuoja su piliečiais, ir dažnai konfliktinėse situacijose – per demonstracijas, bendraudamas su nusikaltėliu ar jo auka, ar psichiniu ligoniu, kontroliuodamas greitį gatvėje, šeimos kivirčo metu ar kitokiomis aplinkybėmis. Tokie santykiai negali visada būti be įtampos. Gali kilti konfliktų, tačiau savo srities *profesionalas* turi išspręsti problemas, sunkias situacijas, šalinti pavojus ir atstatyti taiką bei ramybę. Anot Misiūno (2010), savo srities *profesionalas*, privalantis kritinėse situacijose priimti teisingą sprendimą, turi būti aukščiausios kvalifikacijos.

*Atsakingumo prieš žmogų jausmas.* Vasiljevienė (1998) teigia, kad labai svarbu vystyti dalykinę etiką tam, kad viešųjų santykių dalyviai savo elgesį grįstų tikėjimu: visi panašioje situacijoje pasielgtų taip pat arba panašiai. Todėl kiekvienam

policijos pareigūnui etiškai elgtis tampa naudinga. Taip vyksta „dirbtinė dorovės“, pozityvių vertybių, *atsakomybės* bei pasitikėjimo instrumentinis modeliavimas bei konstravimas. (Bitinas, 2004). Autorius teigia, kad nors įsivaizduojamose situacijose studentas gali orientuotis į socialiai pageidaujamą elgesį, jau pats studento svarstymas, kaip jis pasielgtų sudėtingose situacijose, turi ugdomąją reikšmę.

***Pareiga laikytis įstatymo.*** Vaišvila (2004) pareigų paskirtį atskleidžia, teigdamas, kad „Mūsų pareigos – tai tas mastas, kuriuo mes netrukdomė, padedame kitam asmeniui būti laisvam. Jeigu pareigos nebūtų laisvės riba, tai tokia riba turėtų tapti mūsų disponuojama brutali jėga, nes kiekviena kokybė, kad išsaugotų savo tapatybę, turi būti kuo nors apribota: šiuo atveju – pareiga arba jėga“. Pareiga – viena iš pagrindinių etikos kategorijų, nusakanti visuomeninį būtinumą, išreikštą individui keliamų moralinių reikalavimų forma. Pareigos kategorija yra glaudžiai susijusi su kitomis žmogaus moralinę veiklą nusakančiomis kategorijomis: *atsakomybė*, sąžinė, motyvas (Vyšniauskienė ir Minkutė, 2008). Kaip teigia Misiūnas (2010), pareiga įpareigoja savo srities *profesionalą* užtikrinti ir saugoti žmogaus teises bei laisves. Ši visuotinė pareiga nustatyta visuose tarptautiniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose žmogaus teisių ir laisvių apsaugą ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992).

***Baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas.*** Drausmė, anot Laurinavičiaus (2003), yra būtina pareigų ir teisių vienovės sąlyga. Savo srities *profesionalų* pažeidimai dažnai pasireiškia nepagrįstu naudojimu savo teisėmis ir piktnaudžiavimu turimais įgaliojimais bei pavestų pareigų neatlikimu.

Misiūnas (2008), atlikęs tyrimus, nurodo, kad savo srities *profesionalai*, bijodami galimos *atsakomybės*, dažnai nenaudoja specialių priemonių ir renkasi aukos, o ne valdžios atstovo vaidmenį. Tokia baimė atsiranda dėl pakankamai griežtos *atsakomybės*, susiformavusios teismų praktikos, menkos savo srities *profesionalo* kvalifikacijos.

**2.15 lentelė.** Apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose priimamą sprendimą įtakojantys veiksniai

<b>Veiksniai</b>
1. <i>Atsakingumo</i> prieš žmogų jausmas
2. Pareiga laikytis įstatymo
3. Baimė būti nubaustam, jei įstatymas bus pažeistas

## **VI blokas. Sociodemografiniai duomenys**

Sociodemografiniai duomenys leidžia nustatyti ir pagrįsti veiksnių, veikiančių socialinėje individo aplinkoje, ypatumus: kokio tipo mokyklą baigė asmuo, ar moka už studijas universitete, koku pažymių vidurkiu baigė pirmuosius studijų metus, respondento demografiniai ypatumai (lytis); tėvų ar vieno iš jų išsilavinimas. Parinkti būtent tokie sociodemografiniai duomenys, nes, tyrėjo nuomone tokie duomenys turi įtakos būsimųjų *profesionalų teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*

susiformavimui. Gauti duomenys bus analizuojami, ieškant sąsajų ir koreliacijų su atsakymais į kitus klausimus.

**Pirmame klausime** (žr. 2.16 lentelę) siekiama nustatyti, *kokio tipo mokyklą yra baigę būsimeji profesionalai*. Mokyklos klasifikuojamos remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 41 straipsniu.

**Gimnazijos** tipui priskiriamos mokyklos, vykdančios švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka akredituotą vidurinio ugdymo programą ir pagrindinio ugdymo programos antrąją dalį

**Vidurinės mokyklos** tipui priskiriamos mokyklos, vykdančios vidurinio ugdymo programą ar vidurinio ir pagrindinio ugdymo programas arba vidurinio, pagrindinio ir pradinio ugdymo programas.

**Kita**. Respondentams paliekama galimybė įrašyti, jeigu jie yra baigę kito tipo mokyklą, pavyzdžiui, profesinio mokymo įstaigą.

### 2.16 lentelė. Mokymo įstaigų tipai

Mokyklos tipas
1. Gimnazija
2. Vidurinė mokykla
3. Kita (nurodykite įrašydami)

**Antrame klausime** studentų buvo klausiama, *ar jie moka už studijas universitete*. Tinfavičienė (2007), apžvelgusi mokslininkų (Čižas, 2001; Jucevičienė, 2002, 2005; Savickienė, 2005; Klimašauskienė, 2003; Želvys, 2004, 2005, 2006; Bulajeva, 2005) išsakytas mintis, išskyrė šį aktualų Lietuvos aukštojo mokslo sistemos reformai aspektą: studijų masiškėjimas yra glaudžiai susijęs su studijų finansavimu. Savo lėšomis studijuojančių sparčiai daugėja, todėl vis labiau ryškėja ir daug diskusijų kelia aukštųjų mokyklų, kaip švietimo paslaugas teikiančių institucijų, vaidmuo.

**Trečiuoju klausimu**, norint sužinoti respondentų mokymosi pažangumą, nuo kurio gali priklausyti atsakingas požiūris į siekiamą profesiją, klausiama, *kokiu pažymių vidurkiu baigėte pirmuosius studijų metus?* Tyrime respondentams pateiki šie atsakymų variantai (žr. 2.17 lentelę):

### 2.17 lentelė. Pažymių vidurkis

Pažymiai
5-6
6,1 -7
7,1 -8
8,1-9
9,1-10
Dar negaliu pasakyti, nes turiu skolą (-ų)

**Ketvirtuoju klausimu** buvo siekiama nustatyti, iš kokių šeimų yra respondentai, t. y. kur formavosi jų *atsakingumas*. Todėl tyrime dalyvavusių respondentų klausiama, *koks yra jų tėvų išsilavinimas* (žr. 2.18 lentelę).

**2.18 lentelė.** Tėvų išsilavinimas

Variantai
1. Abu baigę aukštąją mokyklą
2. Vienas iš jų baigęs aukštąją mokyklą
3. Abu baigę aukštesniąją mokyklą
4. Vienas iš jų baigęs aukštesniąją mokyklą
5. Abu baigę viduriniąją mokyklą
6. Vienas iš jų baigęs vidurinę mokyklą
7. Abu baigę pagrindinę mokyklą
8. Vienas iš jų baigęs pagrindinę mokyklą

**Penktuoju klausimu** buvo klausiama **respondentų lyties**, siekiant išsiaiškinti, kiek tarp būsimųjų *profesionalų* policijos pareigūnų yra vaikinų ir merginų.

### 2.3.2 *Interviu su dėstytojais klausimynas*

**Interviu klausimyno dėstytojams pagrindimas.** Klausimynas dėstytojams sudarytas, remiantis teorinėje dalyje sumodeliuota būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete, modelio struktūra.

Kaip teigia Bitinas (2004), dėstytojams svarbu yra formuoti pagrindines antropocentrines vertybes (*atsakingumą, pareiagingumą, tolerantiškumą*), atitinkančias patvarią studentų elgseną. Dėstytojo moralinė *atsakomybė* labai didelė. Jis savo dorinės *atsakomybės* jausmą išreiškia, atlikdamas tam tikras įsisąmonintas priedermes visuomenei. Vadinasi, dėstytojo veikla yra jo visuomeninės pareigos išraiška, o apie dėstytojo *atsakingumą* visuomenė sprendžia iš jo pedagoginės veiklos. Moralinė dėstytojo *atsakomybė* išreiškia jo požiūrį į pedagoginę veiklą, tai yra į savo pareigas. Dėstytojui visada iškyla ugdymo(si) tikslų ir metodų parinkimo problema, kuri iš tiesų yra moralinė problema – jo moralinės pareigos, *atsakomybės*, sąžinės problema. Ugdymo tikslų realizavimas pirmiausia yra dėstytojo moralės, jo pilietinės *atsakomybės* problema.

Dėstytojas turi jausti *atsakomybę*, pateikdamas mokomąją medžiagą taip, kad studentas mokydamasis įgytų patirties, motyvuoti studentus. Ugdant studentus, svarbu susieti mokymo turinį su studentų asmenine patirtimi. Dėstytojai turi ugdyti studentus rengtis gyventi visuomenėje. Tam reikalinga, kad studentai perimtų svarbiausias moralės normas ir įgūdžius, kurie yra būtini siekiant sėkmingai įsitvirtinti visuomenėje. Dėstytojas turi būti elgesio modelis, jeigu jis nori, kad studentai įsitrauktų į dorovinę saviugdą. Dėstytojai siekia perteikti studentams žinias, matyti bręstantį žmogų, už kurio tapsmą jie yra atsakingi. Vasiliauskas ir

Gaižutis (2007) teigia, kad dėstytojas turi tikslingai organizuoti veiklą, nukreiptą studentų tarpusavio pasitikėjimui ir *atsakomybei* skatinti.

Struktūruoto interviu su dėstytojais klausimai pateikiami 2.19 lentelėje.

**2.19 lentelė.** Struktūruoto interviu su dėstytojais klausimai

Kriterijus	Klausimai
<b>Dėstytojo požiūris į atsakomybę</b>	Pažymėkite, kuri iš šių <i>atsakingumo</i> sąvokų A ar B Jums priimtiniausia. Kokiais teiginiais norėtumėte papildyti pasirinktą <i>atsakingumo</i> apibrėžimą? A. <i>Atsakingumas</i> – vienas iš teisingo elgesio kriterijų, dorovinio elgesio pamatas, etikos ir teisės kategorija, artima sąvokoms „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą. B. <i>Atsakingumas</i> – ne tik dorovinio elgesio pamatas, bet ir istoriškai veiksminga asmenybės būseną: <i>atsakomybė</i> už tautos, valstybės likimą. Dorovės normų suvokimas tėra auklėjimo pradžia, jo viduryje – <i>atsakingumo</i> už normų laikymąsi ugdymas(is), rezultatas – <i>atsakingas gyvenimas</i> .
	Kaip Jūs galvojate, ar žmogaus savybė „ <i>atsakingumas</i> “ skiriasi nuo <i>profesionalo atsakingumo</i> . Pateikite savo nuomonę ir ją argumentuokite.
<b>Dėstytojo vaidmuo, ugdant būsimąją profesionalų atsakomybę</b>	Ar Jūs esate atsakingas?
	Ar pritariate, kad būsimąją specialisto <i>profesionalo atsakingumą</i> reikia ugdyti?
	Kaip Jūs ugdote būsimųjų <i>profesionalų atsakingumą</i> ?
	Ar bendraudami su studentais Jūs galite teikti save kaip <i>atsakingumo</i> pavyzdį?
	Iš kur Jūs semiatės patirties, kad galėtumėte ugdyti būsimųjų <i>profesionalų atsakingumą</i> ?
<b>Kiti veiksniai, ugdantys būsimųjų profesionalų atsakomybę universitete</b>	Kas dar be dėstytojų aukštojoje mokykloje ugdo būsimąją <i>profesionalo atsakingumą</i> ?
	Kokios situacijos aukštojoje mokykloje galėtų ugdyti būsimąją <i>profesionalo atsakingumą</i> ?

**Pirmojo bloko klausimai** dėstytojams padeda nustatyti, kas yra *atsakingumas*, pasirenkant vieną iš variantų, juos papildant ar sugretinant. Pateikti klausimai, atliepia tam tikrą jų pasirinkto *atsakingumo* sąvoką ir papildomas frazes. Tačiau interviu metu dėstytojui pateikiami platesni, ne vieną charakteristiką ar kriterijų apimantys klausimai, į kuriuos atsakinėjant išryškėja *atsakingumo* bendrąja prasme sąvoka.

**Antrasis klausimų blokas** skirtas dėstytojo vaidmeniui ugdam studentų *atsakingumą*, nustatyti, t. y. Klausimai, susiję su pačio dėstytojo *atsakingumu*, savęs kaip pavyzdžio studentams pateikimu. Taip pat klausimai yra susiję su tuo, kaip dėstytojai ugdo studentų *atsakingumą*, ar reikia ugdyti studentų *atsakingumą* ir iš kur dėstytojai semiasi patirties studentų *atsakingumui* ugdyti.

**Trečiasis klausimų blokas** yra susijęs su kitais veiksniais, ugdančiais būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete. Šiame klausimų bloke siekiama išsiaiškinti, kas dar be dėstytojų universitete ugdo studentų *atsakingumą* ir kokios situacijos galėtų padėti ugdyti *atsakingumą* universitete.

### 2.3.3 Giluminis interviu su ekspertais

Giluminio interviu su ekspertais tikslas – surinkti kuo išsamesnę (gilesnę) empirinę medžiagą apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete bei visapusiškai suprasti nagrinėjamą objektą, kas įgalintų suformuoti tyrimo išvadas, pateikti įžvalgas ir rekomendacijas. Giluminis interviu su ekspertais leidžia patikslinti kiekybinio tyrimo (studentų apklausos raštu) ir kokybinio tyrimo (struktūruoto interviu su dėstytojais) metu išskirtas būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete išvadas, kurios lemia giluminio interviu klausimus.

## 2.4 Tyrimo instrumentų validumas ir etika

### 2.4.1 Tyrimo instrumentų validumas

Apklausos raštu instrumento ir interviu klausimyno raštu instrumento validumo siekta, grindžiant teorinius konstruktus ir sudarant instrumentus, sekant teorinėje dalyje sudarytu teoriniu modeliu. Patikrinti instrumento (klausimyno) galimi trūkumai: klausimų formulavimas, neiginių naudojimas, suprantamumas, klausimyno pildymo instrukcijos aiškumas. Patikimumas buvo vertinamas galimos klaidos tikimybe, kad gautoji informacija / duomenys yra patikimi ir juose nėra klaidų. Validumas arba pagrįstumas šiame tyrime reiškia, kad surinkti duomenys pagrįstai atspindi norimus matuoti reiškinius, kad tyrėjas ir tiriamieji vienodai suprato instrumente (klausimyne) pateiktus klausimus. Kaip pastebi mokslininkai Cohen, Manion ir Morrison (2000), validumo / pagrįstumo užtikrinimas yra išimtinai tyrimo instrumento (klausimyno) sudarymo problema.

Pradedant kiekybinį tyrimą svarbu įvertinti pagrindines klausimyno kokybines charakteristikas: patikimumą, validumą (arba pagrįstumą) ir reprezentatyvumą. Siekiant užtikrinti duomenų patikimumą, t. y. vengiant atsitiktinių klaidų, klausimynas validuotas 2011 metų pavasarį. Atliktas sudaryto instrumento turinio validavimas – suprantamumo ekspertams patikrinimas.

Siekiant nustatyti, ar klausimynas sudarytas taip, kad jį studentai suprastų, atliktas ekspertų vertinimas. Remiantis Tidikiu (2003), pakanka 5 – 7 kvalifikuotų ekspertų grupės. Šiuo atveju kvalifikuoti ekspertai yra studentai, nes siekiama



patikrinti, ar klausimyno klausimų aiškumas, teiginiai ir atsakymų žymėjimas suprantamas studentams. Ekspertais parinkti atsitiktinai: Prieš pirmą apklausą raštu 5 studentai iš Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programos pirmo kurso. Taigi jie atitinka studentų, kuriems bus duodamas klausimynas kriterijus. 2011 metų pavasarį sudarytas klausimynas su 21 klausimo bloku duotas atsitiktinai penkiems TPV bakalauro studijų programos, kurioje buvo atliekamas tyrimas, studentams – ekspertams. Kurie atsakinėdami į pateiktus klausimus pateikė pastabas, pasiūlymus ir replikas. Ekspertų išsakytos pastabos ir kaip į jas buvo reaguota parodyta 2.20 lentelėje.

Po to, siekiant nustatyti, ar klausimyno klausimai atskleis tyrimo objektą, buvo atliktas klausimyno vertinimas pasitelkiant dėstytojus – ekspertus. Tam tikslui pasitelkti 5 dėstytojai – ekspertai, turintys ilgametę mokslinio – pedagoginio, administracinio – vadovaujančio ir praktinio darbo patirtį. Dėstytojai – ekspertai, įvertinę klausimyno klausimų ir jų teiginių bei atsakymų variantų pagrįstumą, patvirtino, kad šis klausimynas yra tinkamas tyrimui atlikti.

## 2.20 lentelė. Studentų – ekspertų vertinimas ir galutinis sprendimas dėl klausimyno

Pradinis teiginys	Ekspertų pastabos	Priimtas sprendimas	Galutinis teiginys
<p>Policijos pareigūnas savo darbe susiduria su sprendimais, kurių priėmimui svarbu <i>TEISINĖ ATSAKOMYBĖ IR SOCIALINIS ATSAKINGUMAS</i>.</p> <p>Ar galite pasakyti, kad Jums būdinga?</p>	<p>Nėra apibrėžta, kas yra sąvokos <i>teisinė atsakomybė</i> ir <i>socialinis atsakingumas</i></p>	<p>Su eksperto pastaba sutinkama ir atsižvelgta</p>	<p>Policijos pareigūnas savo darbe susiduria su sprendimais, kurių priėmimui svarbu <i>TEISINĖ ATSAKOMYBĖ IR SOCIALINIS ATSAKINGUMAS</i>.</p> <p><i>TEISINĖ ATSAKOMYBĖ</i> – tai teisės reguliuojama pareiga atsakyti už savo veiksmus, poelgius ir juos vertinti; šią pareigą sąlygoja <i>atsakomybė</i> prieš įstatymą; neretai žmogui <i>teisingą atsakomybę</i> primena baimė, kad nusikaltus bus baudžiama pagal atitinkamą įstatymą.</p> <p><i>SOCIALINIS ATSAKINGUMAS</i> – tai asmeniškai pripažįstamų bendražmogiškų vertybių sąlygotas rūpinimasis kitu (-ais) žmogumi (-ėmis), pagalba jam (-iems), noras būti teisingam santykiuose su žmogumi (-ėmis), reiklumas, kad ir kitas (-i) būtų teisingas (-i).</p> <p>Ar galite pasakyti, kad Jums būdinga?</p>

Pradinis teiginys	Ekspertų pastabos	Priimtas sprendimas	Galutinis teiginys
<p>Ar studijų metu Jūs išgyvenate šiuos jausmus ir mintis?</p> <p>a) jeigu – taip, ar jie Jums padeda ugdytis TEISINĘ ATSAKOMYBĘ? ir SOCIALINĮ ATSAKINGUMĄ (tikrai taip – 4, tikrai ne -1)</p> <p>b) <i>tokie jausmai ir mintys nekyla.</i></p>	<p>Per ilgas klausimas. Reikėtų padalinti klausimą į dvi dalis, išskiriant <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i>.</p>	<p>Atsižvelgta į eksperto pastabą ir pasiūlymą</p>	<p>Ar studijų metu Jūs išgyvenate šiuos jausmus ir mintis?</p> <p>a) jeigu – taip, ar jie Jums padeda ugdytis TEISINĘ ATSAKOMYBĘ? (kas yra TEISINĖ ATSAKOMYBĖ (Kas yra TEISINĖ ATSAKOMYBĖ žr. 1 psl.) (<i>tikrai taip – 4, tikrai ne – 1</i>))</p> <p>b) <i>tokie jausmai ir mintys nekyla.</i> Ar studijų metu Jūs išgyvenate šiuos jausmus ir mintis?</p> <p>a) jeigu – taip, ar jie Jums padeda ugdytis SOCIALINĮ ATSAKINGUMĄ (kas yra SOCIALINIS ATSAKINGUMAS žr. 1 psl.) (<i>tikrai taip – 4, tikrai ne – 1</i>)).</p> <p>b) <i>tokie jausmai ir mintys nekyla.</i></p>

Taip pat statistiškai patikrintas klausimyno validumas, skaičiuojant Kronbacho alfa koeficientus klausimų blokams, kurių teiginiai yra matuojami vienodose skalėse. Rezultatai pateikiami 2.21 lentelėje:

### 2.21 lentelė. Kronbacho alfa koeficientai

Klausimų blokas	Kronbacho alfa
Taisyklės mokymosi mokykloje metais	0,665
Priesaika	0,782
Norai ir pareigos ugdantis <i>teisinę atsakomybę</i>	0,719
Norai ir pareigos ugdantis <i>socialinį atsakingumą</i>	0,768
Studijų metodai ugdantis <i>teisinę atsakomybę</i>	0,807
Studijų metodai ugdantis <i>socialinį atsakingumą</i>	0,945
Jausmai, kaip policijos pareigūno ir kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus	0,666

Remiantis 2.21 lentele visų klausimų blokų Kronbacho alfa koeficientai yra didesni už 0,6, tai parodo vidinį klausimų blokų nuoseklumą ir pagrindžia klausimyno patikimumą.

Kokybinio tyrimo patikimumas ir suprantamumas grindžiamas tuo, kad tyrėjas gali atrasti atsakymus į pagrindinius tyrimo klausimus, taip pat respondentų atsakymai kartojasi, kas parodo, kad jie kalba apie tą patį dalyką.

## 2.4.2 Tyrimo etika

Tyrimo etika yra tyrimo dalyvių ir institucijos, kurioje atliekamas tyrimas, konfidencialumas. Atliekant tyrimą, laikytasi tyrimo etikos principų. Visi tiriamieji tyrime dalyvavo savanoriškai: tiriamieji žinojo, kas atlieka tyrimą ir kokia šio tyrimo esmė; žinodami tai, jie sutiko dalyvauti tyrime.

Siekiant išsaugoti tiriamųjų anonimiškumą ir konfidencialumą laikytasi šių principų:

- aptariant rezultatus, nepateikiama jokia asmeninė tiriamųjų informacija. Pristatant informantų teiginius praleisti reikšminiai žodžiai ar frazės, pagal kurias galima identifikuoti informantą (pvz., dėstomo modulio pavadinimas).

- apklausoje raštu neprašoma pateikti jokių asmeninių duomenų ar kitos informacijos, leidžiančios nustatyti tyrime dalyvaujantį asmenį.

Prieš pateikiant klausimynus buvo pristatytas tyrimo tikslas, klausimų turinys, siekiant įvertinti, ar nebus pažeistas žmogaus orumas, ar nebus respondentams sukeliama kokia nors rizika. Taip pat buvo pateikta visa reikalinga informacija apie tyrimą (Novelskaitė ir Pučėtaitė, 2013). Tyrimo metu buvo laikomasi etikos principų (Žydzžiūnaitė, 2007):

- *laisvanoriškumo principo*, t. y. informantai nebuvo verčiami atsakinėti į pateikiamus klausimus. Prieš apklausą respondentams buvo suteikta galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime;

- *asmeninio apsisprendimo principo*, kai tiriamieji turėjo teisę savarankiškai apsispręsti dėl savanoriško dalyvavimo tyrime;

- *anonimiškumo principo*. Jis buvo taikytas, gerbiant žmonių privatumą, t. y. nebuvo reikalaujama pateikti asmeninių atsakinėjančiojo duomenų (vardas, pavardė).

### **Tyrimo metodologijos apibendrinimas**

Apibendrinant tyrimo metodologijos dalį, galima teigti, kad būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete tyrimo logika remiasi mišraus tyrimo (derinant kiekybinį ir kokybinį tyrimą) principu. Sudaryta tyrimo imtis, leidžianti sėkmingai atlikti tyrimą. Tyrimui pasirinktas Lietuvos universitetas, kuriame būsimiesiems policijos pareigūnams suteikiamas aukštasis universitetinis išsilavinimas. Svarbu pastebėti, kad, siekiant užtikrinti duomenų patikimumą, tyrimas atliekamas 4 etapais. Žvalgomojo tyrimo metu buvo siekiama nustatyti galimus klausimyno trūkumus: ar teisingai suformuluoti klausimai? Ar klausimyno struktūra yra aiški ir suprantama? Kiekybinis tyrimas (apklausa raštu) skirtas ištirti studentų požiūrį į *atsakomybės* ugdymą(si) universitete. Kokybinis tyrimas struktūruotas interviu su dėstytojais skirtas nustatyti dėstytojo vaidmeniui ugdant studentų *atsakomybę* universitete. Giluminis interviu su ekspertais orientuotas į išsamesnę būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete analizę.

### 3 BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI) UNIVERSITETE EMPIRINIS TYRIMAS

Empiriniu tyrimu siekiama konkretizuoti ir išplėsti teorinėje darbo dalyje suformuotą BPAUU teorinį modelį.

Pirmame skyriuje atliekamas kiekybinis tyrimas – studentų būsimųjų policijos pareigūnų apklausos raštu tyrimo rezultatų analizė. Antrame skyriuje atliekamas kiekybinis tyrimas – studentų būsimųjų socialinių pedagogų apklausos raštu tyrimo rezultatų analizė. Trečiame skyriuje atliekamas kiekybinis tyrimas – studentų būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų apklausos raštu tyrimo lyginamoji analizė. Kiekybiniai 1 – 3 skyrių tyrimai atliekamas vadovaujantis 3.1 lentele.

#### 3.1 lentelė. Kiekybiniai tyrimai

Klausimų bloškai	Skirtumai		Ryšys tarp kintamųjų	
	2011 m. ir 2015 m. atsakymų skirtumai	Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakymų skirtumai	Teisinė atsakomybė	Socialinis atsakingumas
Demografiniai duomenys	-	-	Kramerio V	Kramerio V
Atsakomybės suvokimas	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Spirmeno r	Spirmeno r
Bendrasis atsakomybės ugdymas(is)	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Kramerio V	Kramerio V
Stojimo priežastys	Vidurkių lygybės tikrinimas $t$	Vidurkių lygybės tikrinimas $t$	Spirmeno r	Spirmeno r
Atsakomybės ugdymas universitete	Vidurkių lygybės tikrinimas $t$	Vidurkių lygybės tikrinimas $t$	Spirmeno r	Spirmeno r
Atsakomybės raiška	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Homogeniškumo tyrimas $\chi^2$	Kramerio V	Kramerio V

Be pagrindinių tyrimų, nurodytų 3.1 lentelėje, dar tiriami ryšiai tarp:

- tėvų išsilavinimo ir *atsakomybės* susiformavimo šeimoje mokyklos tipo ir *atsakomybės* susiformavimo mokykloje;
- 1) *teisinės atsakomybės* ir 2) *socialinio atsakingumo* formavimosi toje pačioje aplinkoje (šeimoje, mokykloje, savarankiškai);
- mokyklos tipo (gimnazija, vidurinė mokykla, kita) bei taisyklių (mokyklos vidaus, kelių eismo, priešgaisrinės saugos, mokinių elgesio) laikymosi;

- respondentų atsakymų į klausimus apie 1) jausmus, atliekant kasdienines pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų ir 2) jausmus, priimant ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas;
- respondentų atsakymų, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja: 1) pareiga laikytis įstatymo ir 2) baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas.

Taip pat atliekama studijų metodų klasterinė analizė, panaudojant k-vidurkių metodą, siekiant suklasifikuoti studijų metodus pagal jų įtaką, ugdant(is) būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

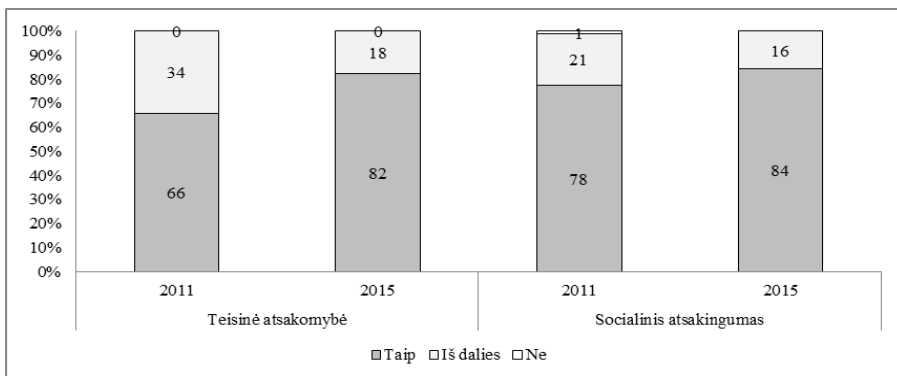
Ketvirtajame skyriuje atliekamas struktūruotas – interviu su dėstytojais. Penktajame skyriuje atliekamas giluminis interviu su ekspertais ir šeštajame pateikiamas rezultatai aptarimas ir diskusija.

### 3.1 Būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų *atsakomybės* ugdymas(is) universitete

Šiame skyriuje analizuojami studentų – būsimųjų policijos pareigūnų (toliau – policijos pareigūnų) apklausos rezultatai, kurie parodo *atsakomybės* ugdymo(si) universitete ypatumus studentų požiūriu. Rezultatai pristatomi, pateikiant esmines tendencijas, sugretinant respondentų atsakymus.

#### 3.1.1 Būsimųjų policijos pareigūnų *atsakomybės* suvokimas

Atliekamame tyrime siekiama išsiaiškinti, kaip ugdoma studentų – būsimųjų policijos pareigūnų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*. Todėl pirmiausia jų buvo klausiama, ar jiems yra būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*. Respondentai teiginius turėjo įvertinti nuo 1 iki 3 (1 – *nebūdinga*, 2 – *iš dalies būdinga*, 3 – *būdinga*). Atsakymų į šį klausimą variantų pasiskirstymas 2011 ir 2015 metais pateikiamas 3.1 pav.



3.1 pav. Respondentų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*, 2011 ir 2015 metai

Siekiant nustatyti, ar skiriasi 2011 ir 2015 m. dalyvavusių apklausoje respondentų nuomonė, atliekamas homogeniškumo tyrimas. Lyginant respondentų atsakymų pasiskirstymą apie *teisinę atsakomybę* 2011 ir 2015 metais nustatyta, kad jie šį teiginį vertina skirtingai ( $\chi^2=7,285$ ;  $p=0,007$ ). 2011 metais nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė* nurodė 66 proc. būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų, o 2015 metais tai nurodė jau 82 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų.

2011 metais kad jiems būdingas *socialinis atsakingumas* nurodė 78 proc. respondentų, o 2015 metais šis skaičius padidėjo iki 84 proc., tačiau, remiantis homogeniškumo tyrimo rezultatais, respondentų teiginiai apie *socialinį atsakingumą* statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=1,182$ ;  $p=0,277$ ).

Taip pat buvo siekiama nustatyti, ar egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp respondentų atsakymų, kad jiems būdingas *socialinis atsakingumas* ir atsakymų, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*. Šiuo tikslu buvo atliekamas tyrimas panaudojant apibendrintus 2011 ir 2015 m. apklausų duomenis. Ryšio tarp kintamųjų stiprumui vertinti panaudotas Spirmeno koreliacijos koeficientas ( $r=0,355$ ;  $p<0,001$ ), kuris parodė, jog tarp respondentų teigimo, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė* ir tarp jų nuomonės, jog jiems būdingas *socialinis atsakingumas*, egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys.

Papildomai buvo siekiama išsiaiškinti, ar egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp respondentų atsakymų, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė* ir respondentų demografinių charakteristikų (žr. 2 priedo 1 lent.). Šiuo tikslu nominalinės skalės kintamiesiems apskaičiuoti Kramerio koeficientai, o ranginės skalės kintamiesiems – Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientai.

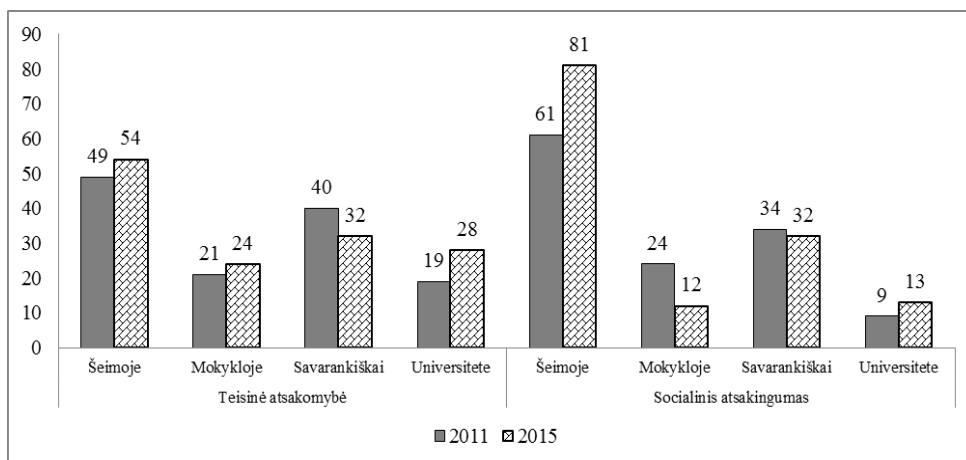
Statistiškai reikšmingi ryšiai tarp *teisinės atsakomybės* ir demografinių charakteristikų nenustatyti (žr. 2 priedo 1 lent.).

Analogiškas tyrimas atliktas ir *socialinio atsakingumo* atveju, tačiau statistiškai reikšmingi ryšiai tarp respondentų *socialinio atsakingumo* ir jų demografinių charakteristikų nenustatyti (žr. 2 priedo 2 lent.).

### ***Policijos pareigūnų atsakomybės susiformavimas***

Studentai, nurodę, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*, buvo klausiami, kur šios *atsakomybės* jiems susiformavo. Galima buvo pasirinkti iš karto kelis atsakymų variantus (žr. 3.2 pav.).

Pateiktame paveiksle (žr. 3.2 pav.) matyti, kad 2011 m. 49 respondentai nurodė, kad jų *teisinė atsakomybė* ir 61 respondentas nurodė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo šeimoje. Tai parodo šeimos įtaką, tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* susiformavimui. 21 visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jų *teisinė atsakomybė* ir 24 respondentai teigė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo mokykloje. 40 respondentų nurodė, kad *teisinė atsakomybė* ir 34 respondentai teigė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo taip pat savarankiškai. 19 respondentų nurodė, kad jie *teisinę atsakomybę* susiformavo universitete ir tik 9 respondentai nurodė, kad jie *socialinį atsakingumą* susiformavo taip pat universitete.



**3.2 pav.** Edukaciniai veiksniai, formuojantys *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, 2011 ir 2015 metai

2015 metais 54 respondentai nurodė, kad jie *teisinę atsakomybę* susiformavo šeimoje ir net 81 respondentas teigė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo taip pat šeimoje. 24 respondentai nurodė, kad jie *teisinę atsakomybę* susiformavo mokykloje ir perpus mažiau, t. y. 12 respondentų nurodė, kad jie *socialinį atsakingumą* susiformavo taip pat mokykloje. Po lygiai, t. y. po 32 respondentes nurodė, kad jie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* susiformavo savarankiškai. 28 respondentai nurodė, kad jie *teisinę atsakomybę* susiformavo universitete ir 13 respondentų teigė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo taip pat universitete.

Beveik po lygiai pasiskirstė respondentų atsakymai, tiek 2011, tiek 2015 metais dėl *teisinės atsakomybės* susiformavimo (šeimoje: 2011 m. – 49, 2015 m. – 54; mokykloje: 2011 m. – 21, 2015 m. – 24). Šiek tiek atsakymai išsiskyrė dėl *teisinės atsakomybės* susiformavimo savarankiškai (2011 m. – 40; 2015 m. – 32) ir universitete (2011 m. – 19; 2015 m. – 28).

Kiek kitaip pasiskirstė respondentų atsakymai apie *socialinio atsakingumo* susiformavimą 2011 ir 2015 metais, išskyrus, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo savarankiškai (2011 m. – 34; 2015 m. – 32). Kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo šeimoje 2011 metais teigė 61, o 2015 metais – 81 respondentas. 2011 metais 24 respondentai teigė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo mokykloje, o 2015 metais tai teigė perpus mažiau (12) apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 metais 9 apklausoje dalyvavę respondentai nurodė, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo universitete, o 2015 metais tai nurodė 13 respondentų.

Pastebima, kad nors didžiausią įtaką respondentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimosi procese darė šeima, tačiau, lyginant 2015 m. ir 2011 m. rezultatus, didėja ir universiteto daroma įtaka. 2015 m., lyginant su 2011

m., įvyko studentų nuomonių kaita, buvo užfiksuotas pokytis, kuriam įtaką darė studijos universitete ir jų vertinimas. Universiteto vaidmens padidėjimui įtakos galėjo turėti atnaujinta TPV studijų programa, jos moduliai, kurie buvo papildyti inovatyviais metodais.

Kadangi šeima darė didžiausią įtaką respondentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimosi procese, buvo tiriama, ar turėjo tėvų išsilavinimas įtakos *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui šeimoje. Nustatyta, kad reikšmingo ryšio tarp šių kintamųjų nėra (žr. 2 priedo 3 lent.).

Papildomai buvo tiriama, ar turėjo mokyklos, kurią baigė respondentas, tipas įtakos *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui mokykloje. Nustatyta, kad reikšmingo ryšio tarp šių kintamųjų taip pat nėra (žr. 2 priedo 4 lent.).

Taip pat buvo siekiama nustatyti, ar egzistuoja ryšys tarp *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimosi aplinkos, t. y. ar respondentai, kurie nurodo, kad jų *socialinis atsakingumas* susiformavo šeimoje, taip pat nurodo ir kad jų *teisinė atsakomybė* susiformavo šeimoje. Analogiškai buvo tirti *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimo mokykloje ir savarankiškai ryšiai. Rezultatai pateikiami 3.2 lentelėje:

**3.2 lentelė.** Ryšiai tarp *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimosi toje pačioje aplinkoje.

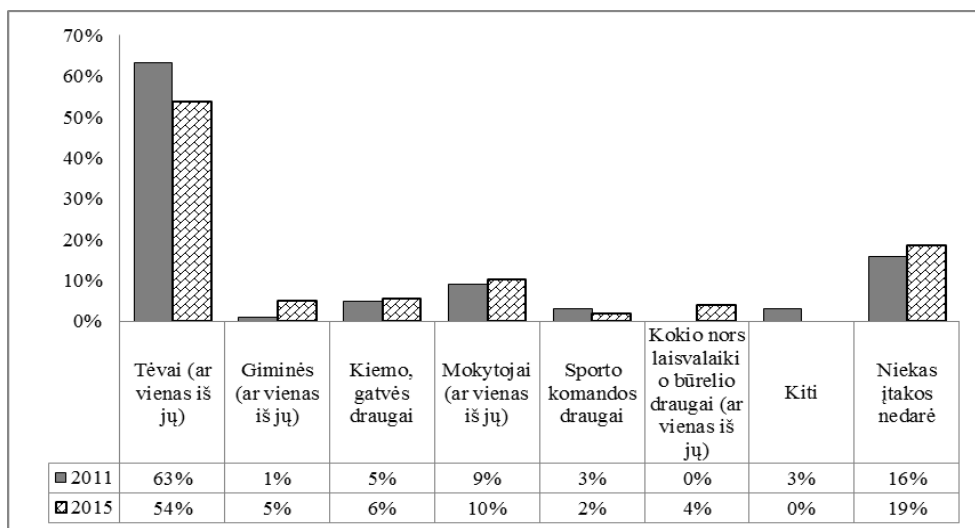
<i>Atsakomybės formavimas</i>	<b>Kramerio koeficientas</b>	<b>p-reikšmė</b>
Šeimoje	0,450	0,000
Mokykloje	0,469	0,000
Savarankiškai	0,417	0,000

Analizuojant 3.2 lentelės duomenis pastebėta aiški tendencija: jei respondentų *socialinis atsakingumas* formavosi šeimoje, jų *teisinė atsakomybė* taip pat formavosi šeimoje, jei *socialinis atsakingumas* formavosi mokykloje, tai *teisinė atsakomybė* formavosi taip pat mokykloje. Analogiškai rezultatai pastebimi ir savarankiško *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimo atveju.

### 3.1.2 *Būsimųjų policijos pareigūnų bendrasis atsakomybės ugdymas(is)*

*Teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* pradeda formotis jau mokymosi mokykloje metais, todėl svarbu identifikuoti, kas respondentams darė didžiausią įtaką šiame gyvenimo etape. Tyrime dalyvavę studentai buvo paklausti: *nurodykite, kas, Jūsų manymu, darė didžiausią įtaką bendrojo ugdymo(si) mokykloje?*



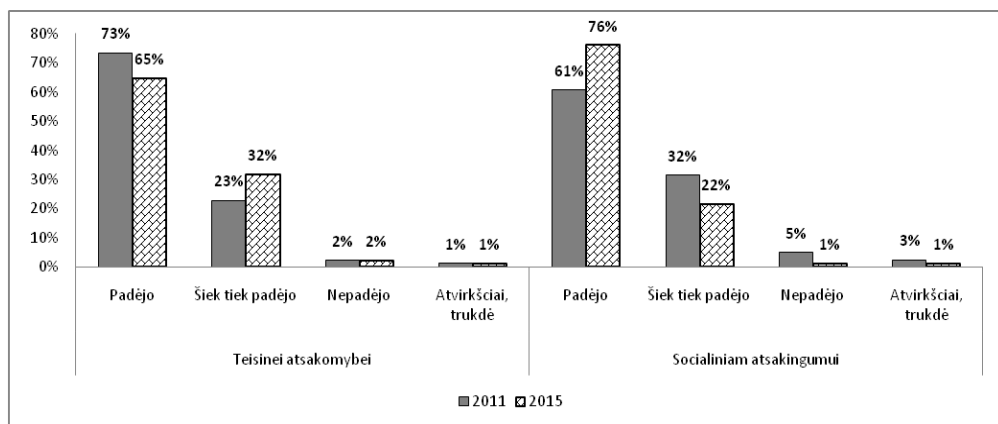


**3.3 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, dariusius didžiausią įtaką mokantis bendrojo ugdymo mokykloje, 2011 ir 2015 metai

Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonių vertinimai 2011 m. ir 2015 m. statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=12,582$ ;  $p=0,083$ ). Iš pateikto grafiko (žr. 3.3 pav.) matyti, kad dauguma (2011 m. – 63 proc., o 2015 m. – 54 proc.) apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, jog didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metams jiems darė tėvai (ar vienas iš jų). 2011 m. – 16 proc., o 2015 m. – 19 proc. respondentų nurodė, kad jiems, mokantis bendrojo ugdymo mokykloje, niekas įtakos nedarė. 2011 metais – 1 proc., 2015 metais penkis kartus daugiau, t. y. 5 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jiems didžiausią įtaką mokantis bendrojo ugdymo mokykloje darė giminės (ar vienas iš jų). Panašiai pasiskirstė apklaustųjų studentų nuomonės, kai 2011 m. – 5 proc., 2015 metais – 6 proc. respondentų nurodė, kad jiems didžiausią įtaką mokantis bendrojo ugdymo mokykloje darė kiemo, gatvės draugai. Apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonė beveik nepakito, 2011 m. 9 proc., 2015 m. 10 proc. nurodė, kad jiems didžiausią įtaką bendrojo ugdymo mokykloje darė mokytojai (ar vienas iš jų). Tokia pati tendencija pastebėta tarp apklausoje dalyvavusių studentų – respondentų 2011 m. – 3 proc., 2015 m. – 2 proc. respondentų nurodė, kad jiems didžiausią įtaką bendrojo ugdymo mokykloje darė sporto komandos draugai.

Taigi galima teigti, kad didžiausią įtaką bendrojo ugdymo mokykloje tyrime dalyvavusiems studentams darė šeima, t. y. tėvai ar vienas iš jų.

Studentų, būsimųjų *profesionalų* taip pat buvo klausiama, ar anksčiau minėtų edukacinių veiksnių įtaka jiems padėjo susiformuoti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.



**3.4 pav.** Edukacinių veiksnių įtaka padedant formuoti respondentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, 2011 ir 2015 metai

Apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonės apie veiksnių įtaką, padėjus susiformuoti *teisinę atsakomybę* ir padėjus susiformuoti *socialinį atsakingumą*, statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=1,030$ ;  $p=0,794$ ). Pateiktame grafike (žr. 3.4 pav.) matyti, kad didžioji dalis 2011 m. – 76 proc., o 2015 m. – 65 proc. respondentų teigė, kad minėti veiksniai jiems padėjo ugdytis *teisinę atsakomybę*. 2011 m. – 61 proc., 2015 m. – 76 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų – respondentų nurodė, kad šie veiksniai jiems padėjo susiformuoti *socialinį atsakingumą*.

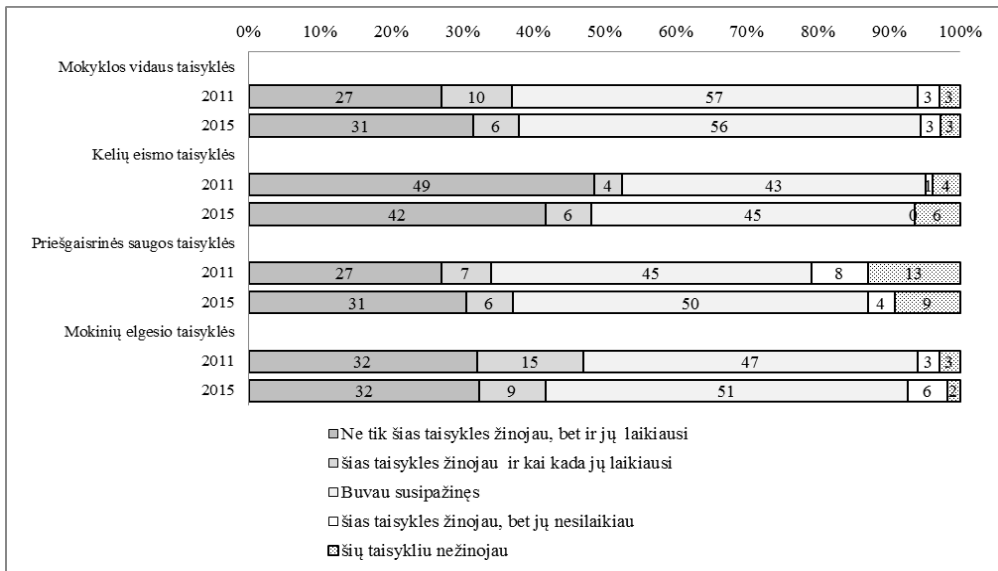
Buvo nustatyta, kad mokymosi mokykloje metais įtaką respondentams darė veiksniai turėjo įtakos daugelio jų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymui, todėl siekiama iširti, ar egzistuoja ryšys tarp konkrečių veiksnių (tėvai, giminės, draugai, mokytojai ir kt.), dariusių įtaką respondentams, ir jų *teisinės atsakomybės* bei *socialinio atsakingumo* suvokimo. Rezultatai pateikiami 3 priedo 1 lentelėje.

Vadovaujantis 3 priedo 1 lentelės duomenimis, statistiškai reikšmingi ryšiai tarp mokymosi mokykloje metais įtaką respondentams dariusių veiksnių ir respondentų *teisinės atsakomybės* bei *socialinio atsakingumo* suvokimo, nenustatyti, t. y. respondentų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* formavosi nepriklausomai nuo to, kas respondentams darė didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metais.

#### ***Policijos pareigūnų taisyklių laikymasis***

Svarbu išsiaiškinti, ar respondentai jau mokykloje laikėsi nustatytų taisyklių, kurios galėjo turėti įtakos jų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimuisi jau mokymosi mokykloje metais. Tuo tikslu jų buvo klausama, ar galite pasakyti, kad dar mokydami mokykloje ne tik žinojote, bet ir laikėtės išvardintų taisyklių (*Mokyklos vidaus taisyklių; Kelių eismo taisyklių; Priešgaisrinės saugos taisyklių; Mokinių elgesio taisyklių*).

Apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonės apie *mokyklos vidaus taisykles* ( $\chi^2=1,162$ ;  $p=0,884$ ), *kelių eismo taisykles* ( $\chi^2=2,967$ ;  $p=0,563$ ), *priešgaisrinės saugos taisykles* ( $\chi^2=2,839$ ;  $p=0,585$ ), *mokinių elgesio taisykles* ( $\chi^2=2,658$ ;  $p=0,617$ ), 2011 ir 2015 metais statistiškai reikšmingai nesiskiria. Iš pateikto grafiko (žr. 3.5 pav.) matyti, kad prieš ruošdamiesi tapti policijos pareigūnais dauguma visų apklausoje dalyvavusių respondentų buvo susipažinę arba ne tik žinojo taisykles, bet ir jų laikėsi. Taigi galima teigti, kad šiuo būdu jau mokykloje buvo ugdoma būsimųjų *profesionalų teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*.



**3.5 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie mokymosi mokykloje metais taisyklių žinojimą ir laikymąsi, 2011 ir 2015 metai

Buvo siekiama nustatyti, ar priklauso respondentų požiūris į taisyklių laikymąsi mokykloje nuo mokyklos, kurioje respondentas mokėsi, tipo (gimnazija, vidurinė mokykla, kita). Šiuo tikslu apskaičiuotas Kramerio koeficientas (žr. 3.3 lentelė). Nustatyta, kad gimnazijas baigę respondentai žinojo ir laikėsi mokyklos vidaus, kelių eismo ir mokinių elgesio taisyklių dažniau nei kitų tipų mokyklas baigę respondentai.

**3.3 lentelė.** Ryšiai tarp mokyklos tipo (gimnazija, vidurinė mokykla) ir taisyklių (mokyklos vidaus, kelių eismo, priešgaisrinės saugos, mokinių elgesio) laikymosi

Taisyklės	Kramerio koef.	p-reikšmė
Mokyklos vidaus taisyklės	0,296	0,000
Kelių eismo taisyklės	0,220	0,010
Priešgaisrinės saugos taisyklės	0,144	0,374
Mokinių elgesio taisyklės	0,314	0,000

Taip pat buvo tiriama, ar egzistuoja ryšys tarp respondentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* bei mokykloje susiformuoto požiūrio į mokyklos vidaus taisykles, kelių eismo taisykles, priešgaisrinės saugos taisykles, mokinių elgesio taisykles. Rezultatai pateikiami 3 priedo 2 lentelėje.

Vadovaujantis 3 priedo 2 lentelėje pateiktais duomenimis, statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja tarp *teisinės atsakomybės* suvokimo ir priešgaisrinės saugos taisyklių laikymosi. Respondentai supranta, kad yra svarbu laikytis šių taisyklių reikalavimų, kad nekiltų realus pavojus žmogaus gyvybei, sveikatai ir turtui, nes, nesilaikant šių taisyklių reikalavimų, kiltų reali grėsmė visuomenės saugumui ir būtų susiduriama su teisinėmis pasekmėmis, kas parodo *teisinės atsakomybės* suvokimą.

Taip pat statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja tarp *socialinio atsakingumo* suvokimo ir mokyklos vidaus elgesio taisyklių laikymosi. Manytina, kad respondentams yra būdingas *socialinio atsakingumo* suvokimas ir tuo vadovaudamiesi jie laikosi mokyklos vidaus taisyklių, gerbdami mokyklos bendruomenėje nusistovėjusias elgesio normas. Respondentai, turėdami *socialinio atsakingumo* suvokimą, prisideda prie bendruomenės priimtinių elgesio normų, puoselėja jas, o vėliau, išsiugdę šį jausmą, studijuodami aukštojoje mokykloje, atsineša į jos bendruomenę ir laikosi joje nustatytų elgesio taisyklių.

### 3.1.3 Būsimųjų policijos pareigūnų studijų programos pasirinkimo priežastys

Priežastys, dėl kurių studentas pasirinko studijas Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programoje, taip pat gali iš dalies atspindėti jo požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Taigi 2011 ir 2015 metais Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programų studentams buvo užduotas klausimas, *kodėl pasirinkote studijas Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programoje*. Studentai, atsakydami į šį klausimą, turėjo balais įvertinti stojimo priežastis pagal jų svarbą nuo 1 (*nesvarbus veiksnys*) iki 4 (*ypač svarbus veiksnys*).

Priežasties „*noriu įgyti policijos pareigūno statusą*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (3,28) ir 2015 m. (3,18) statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $t=0,840$ ;  $p=0,402$ ). 2011 metais kaip ypač svarbią šią priežastį nurodė 51 proc., o 2015 metais 39 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip svarbų veiksni (vertino 3 balais) 2011 metais būsimieji *profesionalai* nurodė 31 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, kai tuo tarpu 2015 metais tai nurodė 44 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip nelabai svarbų veiksni (vertino 2 balais) 2011 m. kaip ir 2015 m. nurodė – 13 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų.

Tuo tarpu priežasties „*noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (3,38) ir 2015 m. (3,68) skiriasi statistiškai reikšmingai ( $t=3,205$ ;  $p=0,002$ ). 2011 metais tai kaip ypač svarbų veiksni nurodė kiek daugiau nei pusė, t. y. 51 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, tačiau 2015 metais, kaip ypač svarbų veiksni nurodė net 71 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip svarbų veiksni 2011 metais įvardijo 39 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, o 2015 metais, tai nurodė šiek tiek daugiau negu

ketvirtadalis, t. y. 26 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų – būsimųjų *profesionalų*. Galima teigti, kad, keičiantis laikmečiui, studentams formuojasi naujos vertybės, ugdomi *socialinis atsakingumas* ir jie linkę padėti savo šalies žmonėms bei nori jiems tarnauti.

Priežastis „*pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (2,17) ir 2015 m. (1,83) skiriasi statistiškai reikšmingai ( $t=2,103$ ;  $p=0,037$ ). 2011 metais tai kaip ypač svarbų veiksnį nurodė 16 proc. ir kiek mažiau, t. y. tik 9 proc. nurodė 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 metais ketvirtadalis (25 proc.) visų apklausoje dalyvavusių studentų tai nurodė kaip svarbų veiksnį ir 2015 metais tai įvardijo tik 15 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 metais kaip nelabai svarbų veiksnį įvardijo penktadalis, t. y. 20 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, o 2015 metais tai nurodė daugiau kaip ketvirtadalis visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip nesvarbų veiksnį (39 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė 2011 metais ir net pusė, t. y. 50 proc. kaip nesvarbų veiksnį nurodė 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Taigi pastebima, kad, laikui bėgant ir keičiantis vertybėms, studentai vis mažiau renkasi šias studijas iš idėjos, o daugiau nurodo kitas stojimo priežastis.

Priežastis „*ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (3,318) ir 2015 m. (3,334) statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $t=1,532$ ;  $p=0,127$ ). Beveik vienodai, t. y. 2011 metais 40 proc. ir 2015 metais 44 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė šią priežastį kaip ypač svarbų veiksnį. Kaip svarbų veiksnį 2011 metais nurodė 44 proc. ir šiek tiek daugiau 2015 metais (46 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 metais kaip nelabai svarbų veiksnį nurodė 12 proc. ir kiek mažiau, t. y. 8 proc. nurodė 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų.

Lyginant 2015 m. su 2011 m. nesikeičia studentų požiūris ir į stojimo priežastį „*negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą*“, vertinimų vidurkis 2011 m. (2,85) ir 2015 m. (2,99) statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $t=0,978$ ;  $p=0,329$ ). Kaip ypač svarbų veiksnį tai 2011 metais nurodė 35 proc. ir beveik tiek pat – 36 proc. nurodė 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Po lygiai, t. y. po 31 proc., kaip svarbų veiksnį tai nurodė 2011 m. ir 2015 metais apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip nelabai svarbų veiksnį 2011 metais nurodė 18 proc. ir 2015 metais – 28 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip nelabai svarbų veiksnį 2011 metais nurodė 16 proc. ir 2015 metais gerokai mažiau, t. y. tik 5 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų.

Priežastis „*mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (1,77) ir 2015 m. (2,20) skiriasi statistiškai reikšmingai ( $t=2,999$ ;  $p=0,003$ ). Kaip ypač svarbų veiksnį tai 2011 metais nurodė 4 proc., o 2015 metais tai nurodė gerokai daugiau (16 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip svarbų veiksnį 2011 metais įvardijo penktadalis (20 proc.) ir beveik tiek pat 2015 m. (18 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Ketvirtadalis (25 proc.) kaip nelabai svarbų veiksnį įvardijo 2011 metais, tačiau 2015 metais tai nurodė 35 proc.

visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Daugiau, kaip pusė, t. y. 51 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų 2011 metais nurodė kaip nesvarbų veiksnį, o 2015 metais tai įvardijo 31 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Taigi pastebima, kad, bėgant metams, didesnę svarbą studentams įgyja socialinės garantijos, t. y. gyvenimas bendrabutyje, patogus apsirengimas – uniforma ir materialinė padėtis – stipendija.

Priežasties „*bus lengva įsidarbinti*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (2,75) ir 2015 m. (3,31) taip pat skiriasi statistiškai reikšmingai ( $t=4,194$ ;  $p<0,001$ ). Beveik ketvirtadalis, t. y. 23 proc. 2011 metais tai nurodė kaip ypač svarbų veiksnį, tačiau, keičiantis socialinių partnerių įdarbinimo politikai ir įdarbinant visus baigusius absolventus, 2015 metais tai kaip ypač svarbų veiksnį nurodė jau daugiau kaip pusė, t. y. 52 proc., visų apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 metais tai kaip svarbų veiksnį nurodė 39 proc., o 2015 metais – 31 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Daugiau, kaip ketvirtadalis, t. y. 27 proc., 2011 metais ir 12 proc. 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų tai nurodė kaip nelabai svarbų veiksnį. Kaip nesvarbų veiksnį 2011 metais tai nurodė 11 proc., o 2015 metais tik 5 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų.

Priežasties „*policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas*“ vertinimų vidurkis 2011 m. (2,49) ir 2015 m. (2,60) statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $t=0,811$ ;  $p=0,419$ ). Kaip ypač svarbų veiksnį tai 2011 metais nurodo tik 11 proc., o 2015 metais – 18 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Beveik pusė, t. y. 42 proc., tai nurodo kaip svarbų veiksnį 2011 metais, o 2015 metais – kiek mažiau (37 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Panašiai, t. y. 2011 m. – 32 proc. ir 2015 m. – 33 proc., šią priežastį, kaip nelabai svarbų veiksnį, nurodė visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kaip nesvarbų veiksnį 2011 m. nurodė 15 proc., o 2015 m. – 12 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų.

Analizuojamo klausimo svarba grindžiama tuo, kad jau stojimo į minėtą studijų programą priežastis parodo būsimą *profesionalo*, šiuo atveju policijos pareigūno, požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Taigi tikslinga detaliam išanalizuoti studentų vertinimus ir jų pokyčius 2011 ir 2015 metais (žr. 3.6 pav.).

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai kaip svarbiausias priežastis nurodo norą tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms, lengvo įsidarbinimo galimybes, galimybę atskleisti savo geriausias savybes, norą įgyti policijos pareigūno statusą.

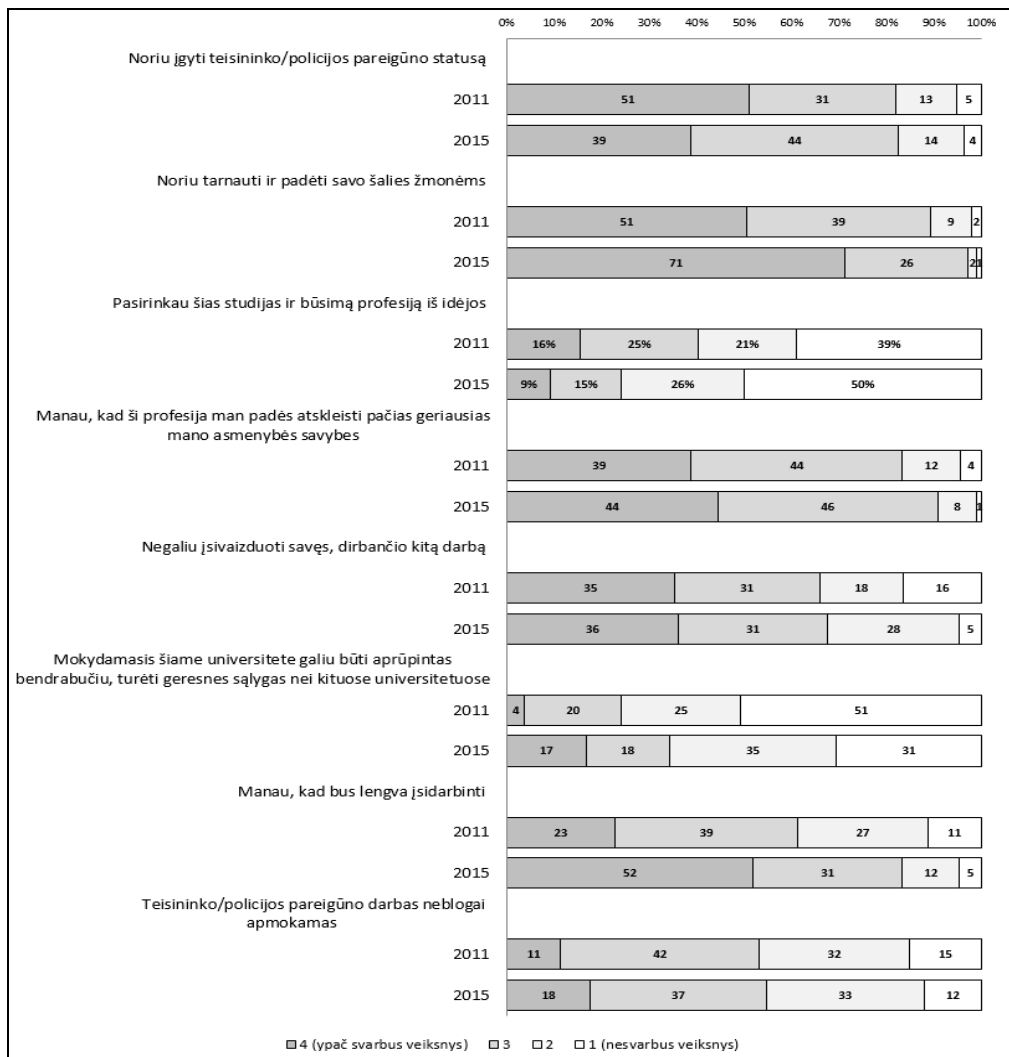
Lyginant 2011 ir 2015 m. rezultatus pastebima, kad mažėja respondentų, besirenkančių studijas ir būsimą profesiją iš idėjos. Tuo tarpu labiau respondentams tampa svarbu įgyti socialines garantijas (aprūpinimas bendrabučiu, geresnių sąlygų siekimas, lengvo įsidarbinimo galimybės) ir noras padėti savo šalies žmonėms.

Atlikus koreliacinę analizę tarp to, ar respondentams būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*, ir jų nurodytų stojimo į programą priežasčių, reikšmingi ryšiai (su 0,1 reikšmingumo lygmeniu) nustatyti tik 2 atvejais (žr. 4 priedo 1 lent.)

Respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes negali įsivaizduoti savęs dirbančio kitą darbą. Tarp šių kintamųjų nustatytas koreliacinis ryšys ( $r=0,124$ ).

Respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas. Tarp šių kintamųjų taip pat nustatytas koreliacinis ryšys ( $r=0,131$ ).

Ryšiai tarp respondentų *socialinio atsakingumo* bei stojimo į TPV programą priešasčių nenustatyti.



**3.6 pav.** Respondentai apie priežastis studijuoti Teisės ir policijos veiklos studijų programoje, 2011 ir 2015 metai

Be to, respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes negali įsivaizduoti savęs dirbančio kitą darbą. Tarp šių kintamųjų nustatytas koreliacinis ryšys ( $r=0,124$ ). Respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas. Tarp šių kintamųjų taip pat nustatytas koreliacinis ryšys ( $r=0,131$ ). Iš visa to galima teigti, kad būsimeji *profesionalai* – policijos pareigūnai renkasi šią profesiją ryžtingai nusiteikę, turėdami tvirtą požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir pasiryžę save realizuoti šioje profesijoje bei tikisi tinkamo atlygio už atliktą darbą. Kaip teigia Bitinas (2004), visuomenėje laikomasi taisyklės, kad kiekvienas darbas turi būti atlygintas pagal jo rezultatus.

### 3.1.4 Būsimųjų policijos pareigūnų atsakomybės ugdymas(is) universitete

#### **Policijos pareigūnų priesaika**

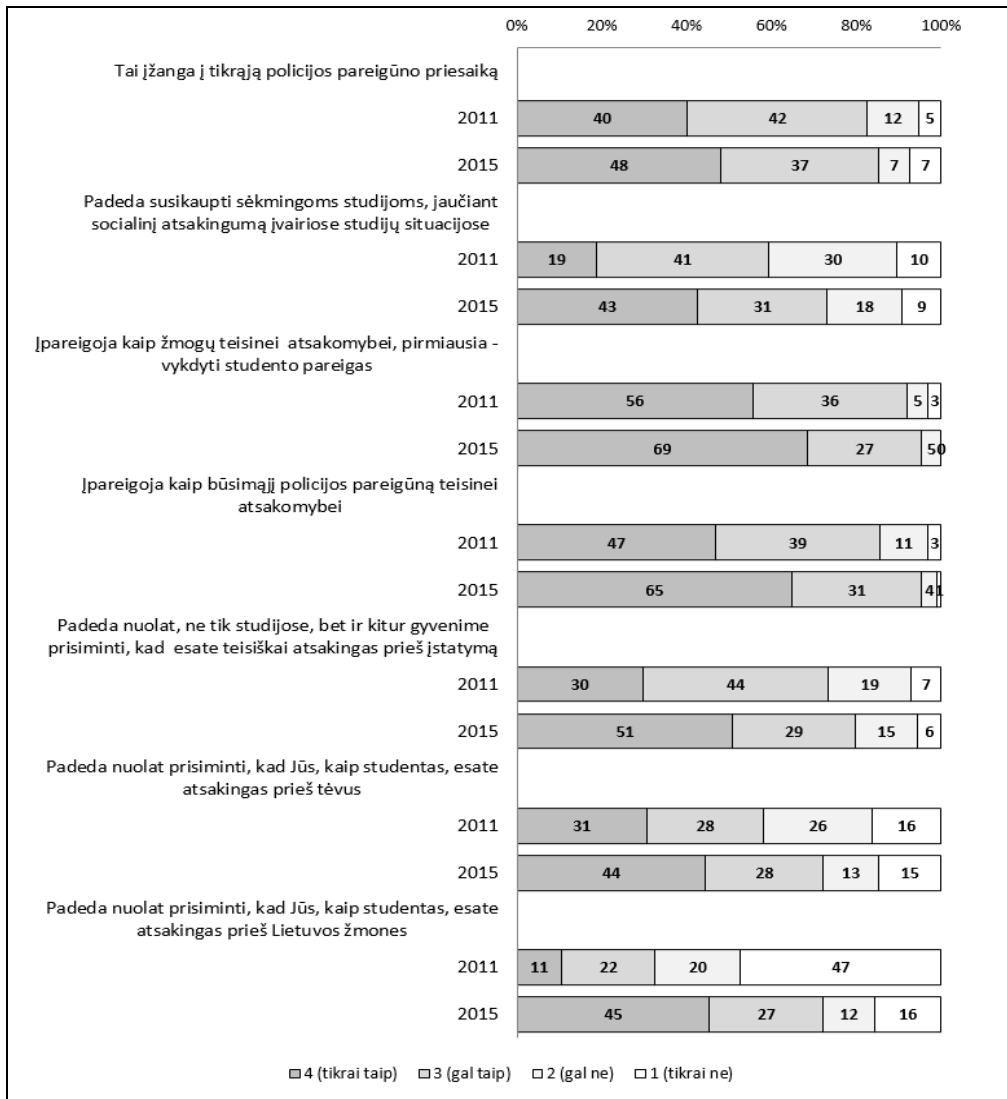
Būtent priesaika įrodo, kad studentas žengia dar vieną apgalvotai pasirinktą žingsnį. Taigi studentų – respondentų buvo paprašyta nurodyti, *ką jiems reiškia duota studento priesaika*. Jiems buvo pateikti 7 teiginiai ir jie buvo paprašyti įvertinti kiekvieną jų atskirai nuo 1 iki 4 (1 – *tikrai nepadeda ugdytis teisinę atsakomybės ir socialinio atsakingumo*; 4 – *tikrai padeda ugdytis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą*). Rezultatai pateikti 3.7 paveiksle.

Galima teigti, kad tarp apklausoje dalyvavusių respondentų vyrauja nuomonė, kad jiems priesaika tikrai padeda arba padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, ypač tai pastebėta analizuojant 2015 metų respondentų atsakymus. Daugiau negu pusė: 2011 m. 56 proc. ir 2015 m. 69 proc. apklaustųjų studentų – respondentų, priimdami studento priesaiką suprato, kad įsipareigoja *teisinei atsakomybei* ir vykdyti studento pareigas ir beveik pusė 2011 m. (47 proc.) ir 2015 m. daugiau negu pusė (65 proc.) apklausoje dalyvavusių respondentų mano, kad juos tai *įpareigoja kaip būsimuosius policijos pareigūnus teisinei atsakomybei*.

Lyginant 2011 ir 2015 metų apklausų rezultatus, visų teiginių vertinimų vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi (žr. 5 priedo 1 lentelė). 2015 m., lyginant su 2011 m., respondentai nurodo didesnę priesaikos svarbą, ugdantis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Didžiausia nuomonių kaita identifikuota, analizuojant teiginį: *studento priesaika padeda nuolat prisiminti, kad jis, kaip studentas, yra atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes žmonės, mokėdami mokesčius, prisideda, kad būtų finansuojamos jo studijos*. Šį teiginį 1 balu (tikrai nepadedą ugdytis *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*), 2011 metais įvertino 47 proc., o 2015 metais jau tik 16 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Pastebima, kad ženkliai keičiasi studentų – būsimųjų *profesionalų* sąmoningumo lygis, nes jie jaučia ne tik *teisinę atsakomybę*, bet akcentuoja ir *socialinį atsakingumą*, jausdami *atsakomybę* ne tik prieš savo šeimą, bet ir prieš visus Lietuvos žmones.





**3.7 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie duotą studento priesaiką, 2011 ir 2015 metai

Siekiant nustatyti sąryšius tarp respondentų teiginių apie priesaiką vertinimo ir jų *teisinės atsakomybės* bei *socialinio atsakingumo* suvokimo, apskaičiuoti Spirmeno koreliacijos koeficientai (žr. 5 priedo 2 lent.).

Nustatyta, kad kuo respondentas laiko save *teisiškai atsakingesniu*, tuo didesnę reikšmę skiria šiems teiginiams apie priesaikos vaidmenį formuojantis *profesionalo atsakomybei*: *priesaika įpareigoja kaip žmogų teisinei atsakomybei, pirmiausia –*

vykdyti studento pareigas; priešaika įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną teisinei atsakomybei.

Taip pat nustatyta, kad kuo respondentas laiko save *socialiai atsakingesniu*, tuo didesnę reikšmę skiria šiam teiginiui apie priešaiikos vaidmenį formuojantis *profesionalo atsakomybei: priešaiika įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną teisinei atsakomybei* (nustatytas statistiškai reikšmingi ryšys tarp kintamųjų su 0,05 reikšmingumo lygmeniu).

Pastebima, kad daugiau statistiškai reikšmingų sąryšių identifikuota tarp *teisinės atsakomybės* nei *socialinio atsakingumo* suvokimo ir teiginių apie priešaiiką svarbos. Tai logiškai gali būti paaiškinama respondentų studijomis būtent teisės krypties studijų programoje.

### **Policijos pareigūnų norai ir pareigos, ugdantis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą**

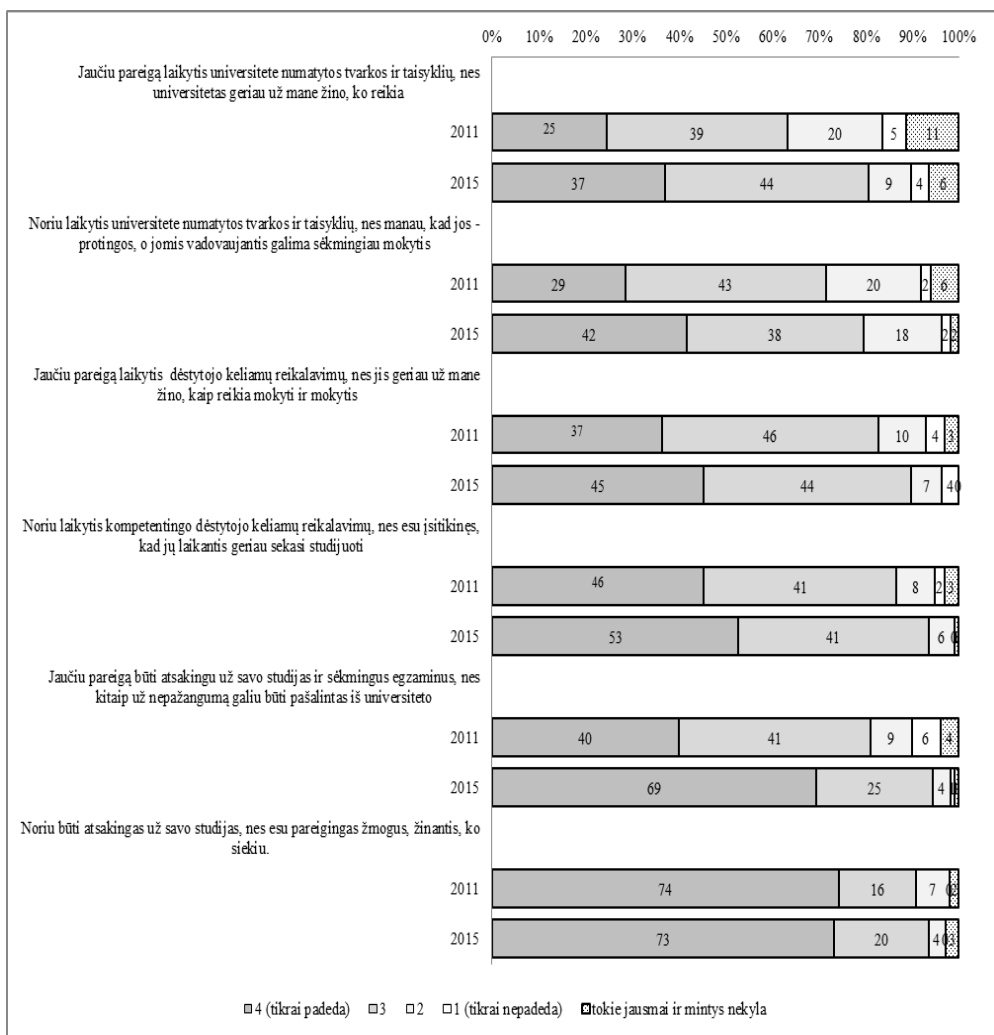
Studentai – respondentai buvo klausiami, *ar jie studijų metu jaučia tam tikrus norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis teisinę atsakomybę*. Jiems buvo pateikti 6 teiginiai ir jie paprašyti įvertinti kiekvieną teiginį balais nuo 1 iki 4 (4 – *tikrai padeda ugdytis teisinę atsakomybę*, 1 – *tikrai nepadeda ugdytis teisinės atsakomybės*).

Pateiktame paveiksle (žr. 3.8 pav.) pastebima, kad visi išvardinti teiginiai apie kylančius jausmus ir mintis didžiajai daliai respondentų *tikrai padeda* arba *padeda* formuotis *teisinę atsakomybę*.

Lyginant 2011 ir 2015 metų apklausų rezultatus, dviejų teiginių atveju identifikuoti statistiškai reikšmingi vidurkių skirtumai (žr. 5 priedo 3 lent.): 1) *jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia* ir 2) *jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto*.

2011 metais, kad *teisinę atsakomybę tikrai padeda* ugdytis universitete numatyta tvarka ir taisyklės, nurodė beveik ketvirtadalis (24 proc.), o 2015 metais įvyko nuomonių kaita ir tai nurodė 37 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. 2011 m. – 39 proc., o 2015 m. jau beveik apie pusė (44 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad tai padeda ugdytis *teisinę atsakomybę*. 2011 m. penktadalis, t. y. 20 proc., o 2015 metais tik 9 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad šios taisyklės *tikrai nepadeda* ugdytis *teisinę atsakomybę*.

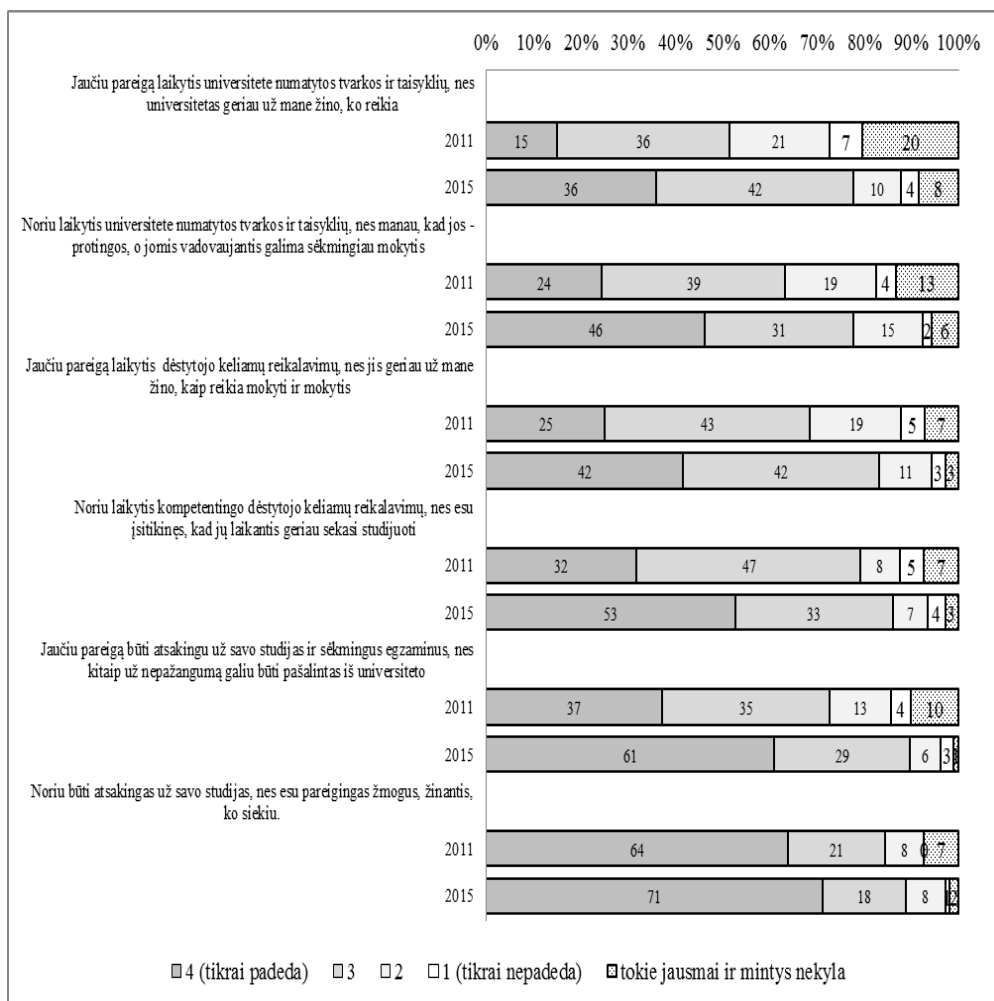
Kad *pareiga būti atsakingam už savo studijas ir sėkmingus egzaminus tikrai padeda* ugdytis *teisinę atsakomybę* 2011 metais nurodė 40 proc., o 2015 metais – jau net 69 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų – respondentų. Kad ši pareiga *padeda* ugdytis *teisinę atsakomybę* 2011 metais nurodė 41 proc., o 2015 m. 25 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų. Kad ši pareiga *tikrai nepadeda* ugdytis *teisinę atsakomybę* 2011 metais nurodė 6 proc., o 2015 metais – tik 1 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų.



**3.8 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis teisingą atsakomybę, 2011 ir 2015 metai

Apibendrinant galima teigti, kad *pareiga laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių* bei *pareiga būti atsakingam už savo studijas ir sėkmingus egzaminus*, lyginant 2015 m., su 2011 m., įgyja vis didesnę aktualumą teisinės atsakomybės formavimo procese.

Analogiškai buvo tiriama, ar studentai – respondentai studijų metu jaučia norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*. Pateiktame paveiksle (žr. 3.9 pav.) pagal respondentų atsakymus pastebima, kad visi išvardinti teiginiai apie kylančius jausmus ir mintis didžiąjai daliai respondentų tikrai padeda arba padeda formuoti jų *socialinį atsakingumą*.



**3.9 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis socialinį atsakingumą, 2011 ir 2015 metai

Lyginant 2011 m. ir 2015 metus, penkių teiginių atveju: *jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia; noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis; jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis; noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti; jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto*, vertinimų vidurkiai skiriasi statistiškai reikšmingai (žr. 5 priedo 4 lent.).

Apibendrinant galima teigti, kad visuose pateiktuose teiginiuose nurodyti jausmai ir norai 2015 metų respondentams labiau padėjo ugdytis *socialinį atsakingumą* negu tai nurodė 2011 metų respondentai. Taigi galima teigti, kad, keičiantis laikotarpiui, keičiasi būsimųjų *profesionalų* požiūris į pasirinktą profesiją ir tai labiau padeda *socialinio atsakingumo* ugdymui(si).

Taip pat pastebėta, kad *pareiga laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių* bei *pareiga būti atsakingam už savo studijas ir sėkmingus egzaminus*, lyginant 2011 m. ir 2015 m. respondentų atsakymus, įgyja vis didesnę aktualumą tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* formavimo procese.

***Būsimieji policijos pareigūnai apie studijų metodus, padedančius ugdytis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą***

Studijų modulių rezultatai pasiekiami taikant įvairius studijų metodus. Taigi svarbu yra identifikuoti studijų metodus, kurie labiausiai padeda formuoti studentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Šiuo tikslu respondentų buvo paprašyta įvertinti pateiktus studijų metodus nuo 1 iki 5 balų (1 – *visai nepadeda*, 5 – *labai padeda*). Respondentai taip pat galėjo nurodyti, jei atitinkami studijų metodai nebuvo taikyti. Studijų metodai buvo vertinami atskirai *teisinės atsakomybės* ir atskirai *socialinio atsakingumo* aspektu. Vertinimų vidurkiai pateikti 3.4 lentelėje.

**3.4 lentelė.** Studijų metodų vertinimų vidurkiai *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu, 2011 ir 2015 metai

Žymėjimas	Studijų metodai	<i>Teisinės atsakomybės ugdymas(is)</i>		<i>Socialinio atsakingumo ugdymas(is)</i>	
		2011 m.	2015 m.	2011 m.	2015 m.
<b>I lygis. Bazinių ir naujausių žinių įgijimo metodai</b>					
X1	Paskaita	3,93	4,11 ↑	3,86	4,03 ↑
X2	„Svečio“ paskaita	3,80	4,14 ↑	3,94	4,05 ↑
X3	Įtraukianti paskaita	3,93	4,16 ↑	4,09	4,26 ↑
X4	Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga	3,90	3,85 ↓	3,77	3,90 ↑
X5	Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis	3,20	3,55 ↑	3,42	3,66 ↑
X6	Minties struktūros išreiškimas	3,32	3,43 ↑	3,59	3,86 ↑
X7	Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų	3,60	3,77 ↑	4,18	4,45 ↑
X8	Padalomoji medžiaga	4,05	4,07 ↑	3,91	3,99 ↑

<b>II lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai</b>					
X9	Mokymasis iš kito žmogaus patirties	4,42	4,36 ↓	4,24	4,48 ↑
X10	Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio	3,84	4,31 ↑	3,92	4,26 ↑
X11	Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis	3,91	4,37 ↑	3,87	4,13 ↑
X12	Simuliacijos	3,65	3,86 ↑	3,67	3,90 ↑
X13	Atvejo studija	4,40	4,09 ↓	4,22	4,32 ↑
X14	Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas	4,37	4,50 ↑	4,23	4,34 ↑
<b>III lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant netipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai</b>					
X15	Mokymasis veikloje	3,45	3,53 ↑	3,56	3,70 ↑
X16	Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse	3,47	3,70 ↑	3,63	3,92 ↑
<b>IV lygis. Supratimo ugdymo(si) metodai</b>					
X17	Seminaras	3,69	3,83 ↑	3,74	3,85 ↑
X18	Diskusijos grupėje	4,07	4,06 ↓	4,10	4,10
X19	Debatai	3,75	3,77 ↑	3,91	4,02 ↑
X20	Smegenų (proto) šturmas	3,52	3,74 ↑	3,63	3,78 ↑
X21	Grįžtamasis ryšys	4,45	4,50 ↑	4,07	4,41 ↑
<b>V lygis. Gebėjimo veikti tipinėse situacijose ugdymo(si) metodai</b>					
X22	Problemų išryškėjimas ir sprendimas	4,21	4,38 ↑	4,26	4,21 ↓
X23	Vaidmenų žaidimai	3,56	3,83 ↑	3,69	4,09 ↑
<b>VI lygis. Gebėjimo veikti netipinėse situacijose ugdymo(si) metodai</b>					
X24	Projektai	3,38	3,77 ↑	3,59	3,89 ↑
<b>VII lygis. Požiūrio keitimo, vertybių ir kitų asmenybės savybių ugdymo(si) metodai</b>					
X25	Kompetencijos portfelio rengimas	3,51	3,71 ↑	3,45	3,89 ↑
X26	Mokymosi kontraktas	3,58	3,64 ↑	3,61	3,77 ↑
X27	Mokymosi (refleksijos) dienoraštis	3,32	3,54 ↑	3,62	3,77 ↑

3.3 lentelėje į viršų nukreipta rodyklė (↑) žymi vertinimų vidurkio padidėjimą, o į apačią nukreipta rodyklė (↓) – vertinimų vidurkio sumažėjimą.

Analizuojant studijų metodų vertinimų vidurkių pokyčius 2011 ir 2015 metais, pastebima, kad didžiosios daugumos, t. y. 23 studijų metodų vertinimų vidurkiai *teisinės atsakomybės* ugdymo(si) aspektu pagerėjo. Labiausiai, nuo 3,84 iki 4,31 pagerėjo studijų metodo „Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio“ vertinimas. Tuo tarpu 4 studijų metodų vertinimų vidurkiai nežymiai sumažėjo. Daugiausiai, nuo 4,40 iki 4,09, sumažėjo studijų metodo „Atvejo studija“ vertinimas.

Tiriant *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektą, pastebimas beveik visų (25 iš 27) studijų metodų vertinimo vidurkių padidėjimas. Neigiamas pokytis (sumažėjimas nuo 4,38 iki 4,21) užfiksuotas tik metodo „Problemų išryškėjimas ir sprendimas“ atveju. Tuo tarpu metodo „Diskusijos grupėje“ vertinimų vidurkis išliko stabilus (4,10). Didžiausias teigiamas pokytis gautas metodo „Kompetencijos portfelio rengimas“ atveju, šis vertinimų vidurkis padidėjo nuo 3,45 iki 3,89.

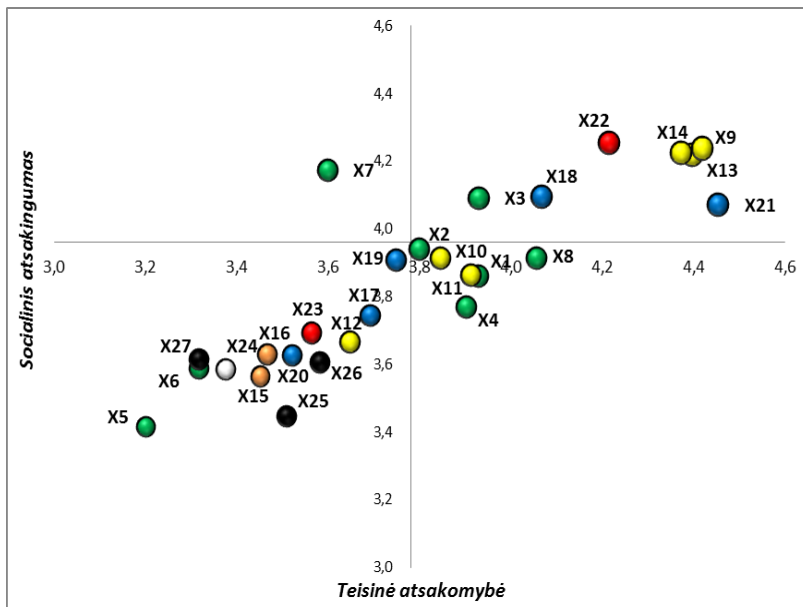
Remiantis tyrimo rezultatais buvo atlikta šių studijų metodų klasterinė analizė panaudojant k-vidurkių metodą. Studijų metodai buvo suklasifikuoti į 4 grupes (žr. 3.10 ir 3.11 pav.):

1) palyginti mažiau padedantys ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*;

2) palyginti daugiau padedantys ugdyti *teisinę atsakomybę* ir palyginti mažiau padedantys ugdyti *socialinį atsakingumą*;

3) palyginti daugiau padedantys ugdyti *socialinį atsakingumą* ir palyginti mažiau padedantys ugdyti *teisinę atsakomybę*;

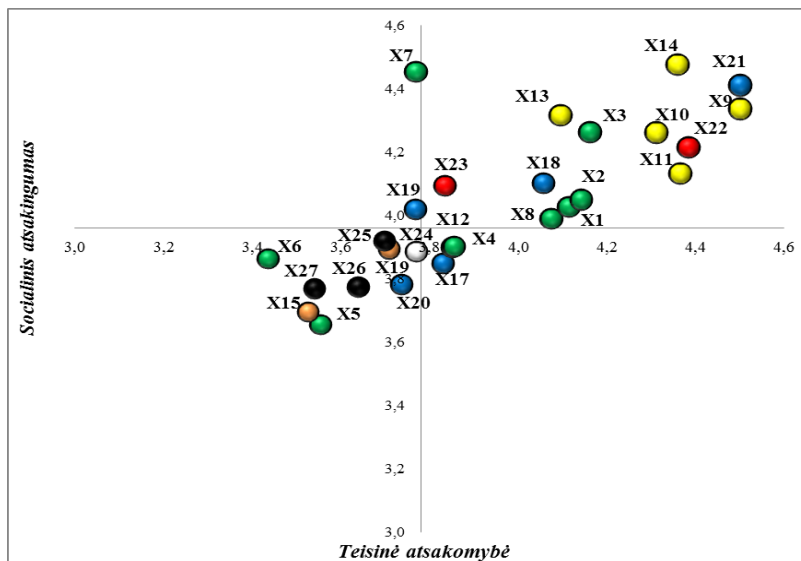
4) palyginti daugiau padedantys ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*.



**3.10 pav.** Studijų metodų vertinimai *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektais, 2011 metai

2011 metais *teisinės atsakomybės* ugdymo(si) aspektu respondentai geriausiai (vidurkis 4,45) vertino grįžtamojo ryšio metodą, kai dėstytojas ne tik pažymi, bet ir žodžiu paaiškina studentui, ką pastarasis atsakė gerai, o ko dar reikia pasimokyti (X21). *Socialinio atsakingumo* aspektu geriausiai (vidurkis 4,26) respondentai įvertino problemų išryškavimo ir sprendimo metodą (X22). Vertinant tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektus bendrai, kaip geriausius galima išskirti šiuos metodus: Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9), Atvejo studija (X13), Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14). Tuo tarpu blogiausiai tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu buvo įvertintos savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5).

2015 metais kaip ir 2011 metais *teisinės atsakomybės* ugdymo(si) aspektu geriausiai (vidurkis 4,5) buvo vertintas grįžtamojo ryšio metodas (X21). *Socialinio atsakingumo* aspektu geriausiai (vidurkis 4,48) buvo įvertintas mokymosi iš kito žmogaus patirties (patyrusio specialisto veiklos stebėjimo ir aptarimo) metodas (X9). Vertinant tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektus bendrai, 2015 m. kaip geriausius galima išskirti šiuos metodus: Grįžtamojo ryšio metodas (X21), Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9), Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14). Tuo tarpu blogiausiai tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu 2015 m. buvo įvertinti šie metodai: Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5), Minties struktūros išreiškimo (X6) metodas ir Mokymosi veikloje (nuolatinė refleksija: savęs klausinėjimas Ką darau? Kaip darau? Kodėl darau? Kaip tai atlikti geriau?), atliekant tam tikrą veiklą, metodas (X15).



3.11 pav. Studijų metodų vertinimai *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektais, 2015 metais



Tikslinga atkreipti dėmesį į tai, kad I lygio (teorinių žinių įgijimas) ir IV lygio (reiškinių ir veiklos konceptualizavimas) metodai patenka į skirtingas metodų klases. Šie lygiai pasižymi metodų įvairove, taigi vienus jų studentai vertina kaip labiau ugdančius *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, o kitus – priešingai. Tačiau reikia pažymėti tai, kad į aukščiausią klasę *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu patenka visi II lygio (mokėjimas taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius), taip pat visi V lygio (sugebėjimas veikti tipinėse situacijose) metodai. Tuo tarpu blogiausiai vertinami visi III lygio (mokėjimas taikyti žinias sprendžiant netipinius uždavinius), VI lygio (gebėjimas veikti netipinėse situacijose) ir VII lygio (pakitęs požiūris, išplėtotas supratimas, reflektuota patirtis) metodai. Kaip matoma, ryškiai atsiskiria metodai, apibūdinantys veiklą tipinėse ir netipinėse situacijose. Galima teigti, kad tipinių situacijų metodai studentams yra suprantamesni, todėl jie aiškiau suvokia šių metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese. Priešinga situacija yra netipinių situacijų metodų atveju. Kadangi šie metodai reikalauja daugiau savarankiško darbo, patirties ir nuolatinės refleksijos, gali būti, kad dėl šios priežasties bakalauro studijų studentams sunkiau suvokti šių metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese.

Lyginant 2011 ir 2015 metų studijų metodų klasifikavimo rezultatus pastebima, kad 2015 m. pagerėjo daugelio metodų vertinimas ir net 9 metodai pakilo į aukštesnę klasę *teisinės atsakomybės* ir (arba) *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu. Studijų metodų klasifikacijos dinamika pateikta 3.5 lentelėje.

**3.5 lentelė.** Studijų metodų klasifikacija 2011 ir 2015 metais

Studijų metodai	2011 metai	2015 metai
Palyginti mažiau padedantys ugdyti tiek <i>teisinę atsakomybę</i> , tiek <i>socialinį atsakingumą</i>	Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5) Minties struktūros išreiškimas (X6) Simuliacijos (X12) Mokymasis veikloje (X15) Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse (X16) Seminaras (X17) Debatai (X19) Smegenų (proto) šturmas (X20) Vaidmenų žaidimai (X23) Projektai (X24) Kompetencijos portfelio rengimas (X25) Mokymosi kontraktas (X26) Mokymosi (refleksijos) dienoraštis (X27)	Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5) Minties struktūros išreiškimas (X6) Mokymasis veikloje (X15) Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse (X16) Smegenų (proto) šturmas (X20) Projektai (X24) Kompetencijos portfelio rengimas (X25) Mokymosi kontraktas (X26) Mokymosi (refleksijos) dienoraštis (X27)

Studijų metodai	2011 metai	2015 metai
Palyginti daugiau padedantys ugdyti <i>teisinę atsakomybę</i> ir palyginti mažiau padedantys ugdyti <i>socialinį atsakingumą</i>	Padalomoji medžiaga (X8) Paskaita (X1) „Svečio” paskaita (X2) Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga (X4) Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (X11) Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio (X10)	Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga (X4) Simuliacijos (X12) Seminaras (X17)
Palyginti daugiau padedantys ugdyti <i>socialinį atsakingumą</i> ir palyginti mažiau padedantys ugdyti <i>teisinę atsakomybę</i>	Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų (X7)	Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų (X7) Debatatai (X19)
Palyginti daugiau padedantys ugdyti tiek <i>teisinę atsakomybę</i> , tiek <i>socialinį atsakingumą</i>	Įtraukianti paskaita (X3) Atvejo studija (X13) Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9) Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14) Diskusijos grupėje (X18) Grįžtamasis ryšys (X21) Problemų išryškinimas ir sprendimas (X22)	Padalomoji medžiaga (X8) Įtraukianti paskaita (X3) Paskaita (X1) „Svečio” paskaita (X2) Atvejo studija (X13) Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9) Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (X11) Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio (X10) Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14) Diskusijos grupėje (X18) Grįžtamasis ryšys (X21) Problemų išryškinimas ir sprendimas (X22) Vaidmenų žaidimai (X23)

Atsižvelgiant į 3.5 lentelės duomenis, 2015 m. *teisinės atsakomybės* aspektu respondentai geriau ėmė vertinti simuliacijos (X12) ir seminaro (X17) metodus. Tuo tarpu *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu geriau imti vertinti debatų (X19), padalomosios medžiagos (X8), paskaitos (X1), „svečio” paskaitos (X2), parodymo demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (X11), mokymosi iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio (X10) metodai. Tai jiems leido pereiti į aukštesnę metodų klasę atitinkamai *teisinės atsakomybės* arba *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu. Didžiausia vertinimo pažanga užfiksuota vaidmenų žaidimo (besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis) metodo (X23)

atveju. Šis metodas perėjo iš palyginti mažiau padedančių ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą* metodų klasės į palyginti daugiau padedančių ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą* metodų klasę.

Apibendrinus studentų apklausos rezultatus galima teigti, kad, lyginant 2015 m. ir 2011 m. studentų atsakymus, studijų metodai vis labiau padeda ugdyti studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studentai aiškiau suvokia tipinių (nei netipinių) situacijų metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese. Geriausiai 2015 m. buvo įvertinti šie metodai: Grįžtamojo ryšio (X21), Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9), Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14). Blogiausiai įvertinti šie metodai: Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5), Minties struktūros išreiškimo (X6), Mokymosi veikloje metodas (X15). *Teisinės atsakomybės* ugdymo(si) aspektu labiausiai pagerėjo studijų metodo „Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio“ vertinimas. *Socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu labiausiai pagerėjo studijų metodo „Kompetencijos portfelio rengimas“ vertinimas. Didžiausias šuolis (iš blogiausių į geriausių metodų klasę) nustatytas vertinant metodą „Vaidmenų žaidimai“.

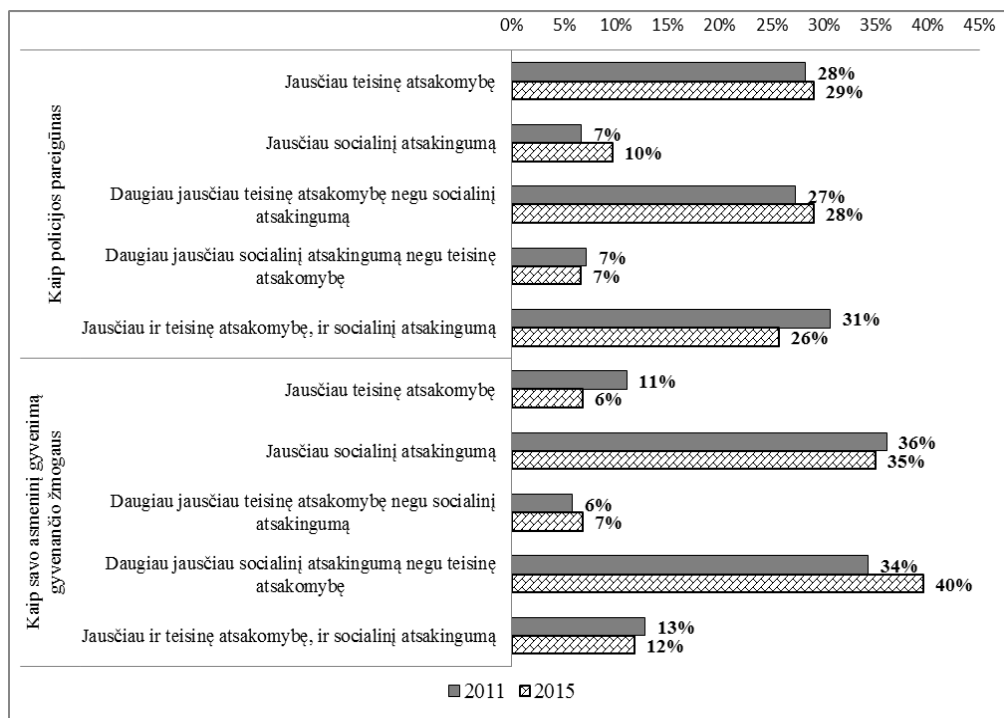
### 3.1.5 Būsimųjų profesionalų – policijos pareigūnų atsakomybės raiška

#### ***Būsimasis profesionalas – policijos pareigūnas kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus ir kaip policijos pareigūnas***

Visuomenėje policijos pareigūnas ne tik dirba, bet ir gyvena savo asmeninį gyvenimą. Policijos pareigūnas, atlikdamas savo tiesiogines pareigas, asmeniniame gyvenime turi rodyti asmeninį pavyzdį, prisiimti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Todėl studentai – būsimieji policijos pareigūnai buvo paklausti, ką jie jaustų, kaip policijos pareigūnas ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus.

Tyrimo rezultatai parodė, kad kaip policijos pareigūnas 2011 m. – 28 proc., o 2015 m. – 29 proc. visų apklaustųjų respondentų jaustų *teisinę atsakomybę*. 2011 m. – 31 proc., 2015 m. – 26 proc. visų apklaustųjų jaustų daugiau *teisinę atsakomybę* negu *socialinį atsakingumą*. 2011 m. – 27 proc. ir 2015 m. – 28 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jie jaustų ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*. Todėl galima teigti, kad būsimiesiems policijos pareigūnams, svarbiausia jausti *teisinę atsakomybę*, o tik po to – *socialinį atsakingumą*.

Į klausimą, *ką jaustumėte kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus*, respondentai atsakė taip: beveik po lygiai, t. y. 2011 m. – 36 proc. ir 2015 m. – 35 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jaustų *socialinį atsakingumą*. 2011 m. – 34 proc., 2015 m. – 40 proc. visų apklaustųjų respondentų nurodė, kad jie jaustų daugiau *socialinį atsakingumą* negu *teisinę atsakomybę*. Taigi pastebima tendencija, kad būsimieji policijos pareigūnai, kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės pirmenybę teikia *socialiniam atsakingumui*. Tai galima išvelgti ir ankstesniuose autoriaus (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009) atliktuose tyrimuose, kuriuose teigiama, kad studentai susiduria su įvairialype policijos pareigūnų veikla, ryškėja pareigūnų *profesionalumas*, jų žmoniškosios savybės.

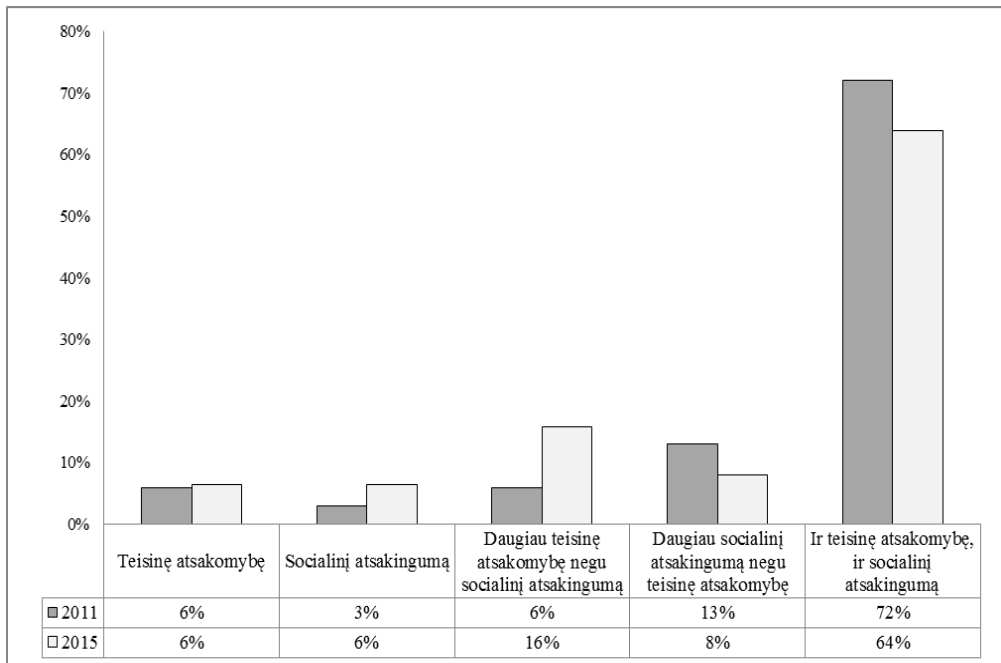


**3.12 pav.** Respondentų atsakymų pasiskirstymas apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, kaip policijos pareigūno ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus, 2011 ir 2015 metai

### **Policijos pareigūnas, atliekantis kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų**

Taip pat studentų buvo paprašyta įsivaizduoti, kad jie yra policijos pareigūnai ir jų buvo paklausta, *ką jaustumėte, atlikdamas kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų?* Rezultatai pateikiami 3.13 pav.

Respondentų atsakymų pasiskirstymas 2011 ir 2015 metais statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=7,896$ ;  $p=0,095$ ). 2011 metais 72 proc., o 2015 metais – 64 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jie, atlikdami kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, jaustų *ir teisinę atsakomybę, ir socialinį atsakingumą*. Todėl galima teigti, kad būsimieji policijos pareigūnai vadovautsi tiek įstatymo numatytomis normomis, tiek savo vidine vertybių sistema. Tiek 2011, tiek 2015 metais po 6 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jie jaustų tik *teisinę atsakomybę*, atlikdami savo kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti svarbių sprendimų. 2011 metais tik 3 proc. ir 2015 metais du kartus daugiau (6 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jie, atlikdami savo kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti svarbių sprendimų, jaustų tik *socialinį atsakingumą*.

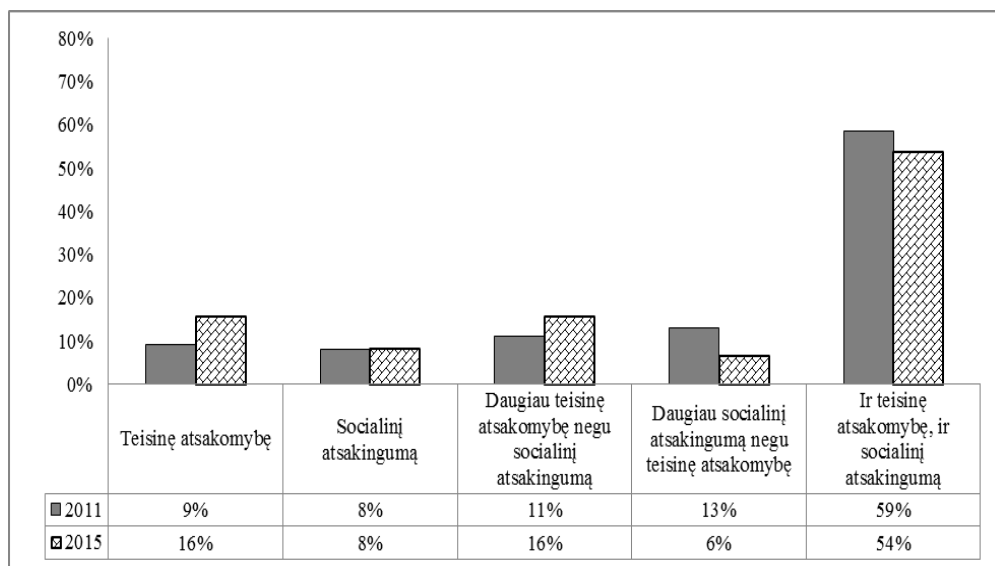


**3.13 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, atliekant kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, 2011 ir 2015 metai

2011 metais 13 proc., o 2015 metais tik 7 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, nurodė, kad jaustų *daugiau socialinį atsakingumą*, negu *teisinę atsakomybę*. 2011 metais – 6 proc., o 2015 metais – 16 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jaustų *daugiau teisinę atsakomybę, negu socialinį atsakingumą*. Taigi galima teigti, kad, laikui bėgant, įvyko nuomonių kaita, ir būsimeji *profesionalai* tampa daugiau *teisiškai atsakingesni*. Tokį jų pasirinkimą galėjo lemti šių dienų aktualijos Lietuvoje, kai *teisinė atsakomybė* tampa svarbiau už *socialinį atsakingumą*, nes dėl kiekvieno policijos pareigūno priimto sprendimo yra pradedamas tarnybinis patikrinimas, o nusižengęs pareigūnas traukiamas drausminėn / tarnybinėn, administracinėn, baudžiamojon ar materialinėn / civilinėn *atsakomybėn*. Reikia pastebėti, kad policijos pareigūnai, nejausdami *socialinio atsakingumo*, rizikuoja ir gali susilaukti visuomenės ar žiniasklaidos pasmerkimo.

***Policijos pareigūnas, kuriam tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas***

Taip pat studentų buvo paprašyta įsivaizduoti, kad jie yra policijos pareigūnai ir jų buvo paklausta, *ką jaustumėte, jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas?* Rezultatai pateikiami 3.14 pav.



**3.14 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas, 2011 ir 2015 metai

Respondentų atsakymų pasiskirstymas 2011 ir 2015 metais statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=6,308$ ;  $p=0,277$ ). 2011 metais 59 proc., o 2015 metais – 54 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad, jeigu jiems tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas, jaustų ir *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. 2011 m. 13 proc. ir 2015 m. 6 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad daugiau jaustų *socialinį atsakingumą* negu *teisinę atsakomybę*. 2011 metais – 11 proc. ir 2015 metais kiek daugiau – 16 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad daugiau jaustų *teisinę atsakomybę* negu *socialinį atsakingumą*. Vienodai, t. y. po 8 proc. respondentų tiek 2011, tiek 2015 metais nurodė, kad jaustų *socialinį atsakingumą*. 9 proc. 2011 metais ir kiek daugiau, t. y. 16 proc., 2015 metais visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jaustų *teisinę atsakomybę*.

Pastebima ta pati tendencija, kaip ir kalbant apie kasdienes pareigas: būsimieji policijos pareigūnai labiau akcentuoja *teisinę atsakomybę*, ne *socialinį atsakingumą*.

Taip pat buvo siekiama nustatyti, ar egzistuoja ryšys tarp respondentų atsakymų apie jų jausmus, atliekant kasdienes pareigas, ir jausmus, priimant ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas. Kadangi stebėtieji ir tikėtini dažniai buvo nedideli, buvo apjungti šie atsakymų variantai: 1) „*jausčiau teisinę atsakomybę*“ ir „*jausčiau daugiau teisinę atsakomybę nei socialinį atsakingumą*“ bei 2) „*jausčiau socialinį atsakingumą*“ ir „*jausčiau daugiau socialinį atsakingumą nei teisinę atsakomybę*“ (žr. 3.6 lentelę).

**3.6 lentelė. Atsakomybės suvokimo, atliekant kasdienines pareigas, ir priimant ypač svarbius sprendimus, dažnių lentelė**

			Ką jaustumėte, jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas?			Viso
			<i>Teisinę atsakomybę</i>	<i>Socialinį atsakingumą</i>	<i>Ir teisinę atsakomybę, ir socialinį atsakingumą</i>	
Ką jaustumėte, atlikdamas kasdienines pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų?	<i>Teisinę atsakomybę</i>	Dažnis	12	8	16	36
		Tikėtinas dažnis	9,3	6,4	20,3	36,0
	<i>Socialinį atsakingumą</i>	Dažnis	8	5	18	31
		Tikėtinas dažnis	8,0	5,5	17,4	31,0
	<i>Ir teisinę atsakomybę, ir socialinį atsakingumą</i>	Dažnis	34	24	83	141
		Tikėtinas dažnis	36,6	25,1	79,3	141,0
Viso	Dažnis	54	37	117	208	
	Tikėtinas dažnis	54,0	37,0	117,0	208,0	

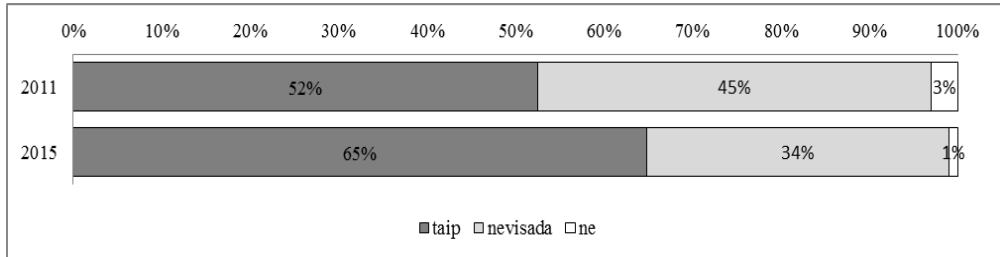
Ryšiai tarp respondentų atsakymų į klausimus apie jausmus įvertinti apskaičiuotas Kramerio ( $V=0,078$ ;  $p=0,642$ ) koeficientas. Nustatyta, kad respondentų jausmai, atliekant kasdienines pareigas, ir jausmai, priimant ypač svarbius sprendimus, yra nepriklausomi ir statistiškai reikšmingas ryšys tarp atsakymų variantų pasirinkimo neegzistuoja.

#### ***Policijos pareigūno priimamas sprendimas konfliktinėse situacijose***

Kitas svarbus studentams būsimiesiems policijos pareigūnams, užduotas klausimas: *ar galite pasakyti, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja atsakingumo prieš žmogų jausmas*. Konfliktinėms situacijoms būdinga socialiai nesuderinamų elgesio motyvų kova. Priimant sprendimus šio tipo situacijose siekiama įtvirtinti *atsakingumo*, pareigos, tolerancijos, altruizmo ir kitas itin reikšmingas vertybes. Sėkmingas tokių konfliktų sprendimas yra labai reikšmingas socialinės patirties šaltinis (Bitinas, 2004).

Apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonės dėl to, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas 2011 m. ir 2015 metais statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=3,900$ ;  $p=0,142$ ). Pateiktame grafike (žr. 3.15 pav.) matyti, kad 2011 m. daugiau kaip pusė (52 proc.), o 2015 metais net 65 proc. visų apklaustųjų

studentų – respondentų nurodė, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas. Tai galima pastebėti ir ankstesniuose autoriaus (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009) tyrimuose, kur studentai teigia, kad jiems labai svarbu yra gebėjimas elgtis stresinėse situacijose (priimti tinkamą sprendimą), objektyvumas, gebėjimas išklaudyti, bendrauti ir spręsti praktines problemas ir situacijas.



**3.15 pav.** Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie tai, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas, 2011 ir 2015 metai

### ***Policijos pareigūno priimamas sprendimas, kurį įtakoja pareiga laikytis įstatymo***

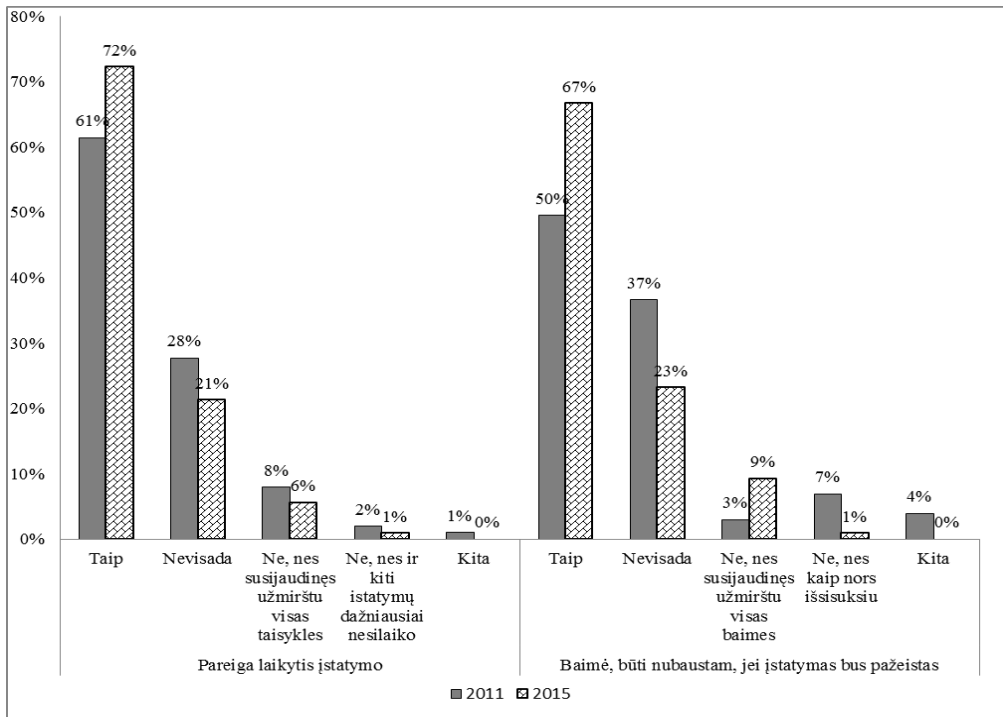
Būsimiesiems policijos pareigūnams taip pat pateiktas klausimas, susidedantis iš dviejų dalių. Pirmoje klausimo dalyje studentų buvo klausama, *ar galite pasakyti, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose Jūsų priimamą sprendimą įtakoja pareiga laikytis įstatymo*. Kitoje klausimo dalyje būsimųjų profesionalų buvo klausama apie jų baimę, jeigu jie pažeistų įstatymą: *ar galite pasakyti, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose Jūsų priimamą sprendimą įtakoja baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas?*

Apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonės 2011 m. ir 2015 m., jog apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja pareiga laikytis įstatymo, statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=3,708$ ;  $p=0,447$ ). Didžioji dalis 2011 m. 61 proc., o 2015 metais net 72 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja pareiga laikytis įstatymo.

### ***Policijos pareigūno priimamas sprendimas, kurį įtakoja baimė būti nubaustam***

Tuo tarpu respondentų nuomonės, jog apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja baimė būti nubaustiems, jei įstatymas bus pažeistas, 2011 m. ir 2015 m. statistiškai reikšmingai skiriasi ( $\chi^2=18,345$ ;  $p=0,001$ ). 2011 m. pusė, t. y. 50 proc., o 2015 m. jau net 67 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų – respondentų teigė, jog apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja baimė būti nubaustiems, jeigu įstatymas bus pažeistas.





**3.16 pav.** Respondentų atsakymų pasiskirstymas apie apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų pareigą laikytis įstatymo ir baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas, 2011 ir 2015 metai

Taip pat identifiikuotas statistiškai reikšmingas ryšys tarp respondentų atsakymų pasirinkimų, ar *apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja: 1) pareiga laikytis įstatymo ir 2) baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas*. Šiuo tikslu apskaičiuoti Kramerio ( $V=0,273$ ;  $p<0,000$ ) koeficientas. Nustatyta, kad respondentai, kurie teigia, kad jų sprendimui konfliktinėse situacijose įtaką daro pareiga laikytis įstatymo, taip pat yra linkę teigti, kad jiems įtaką daro ir baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas. Apibendrinant galima teigti, kad būsimųjų *profesionalų* sąmoningumo lygis didėja, ypač tai pastebima analizuojant 2015 metų respondentų atsakymus.

Policijos pareigūnų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymas(is) 2011 ir 2015 metais pateikimas 3.7 lentelėje.

**3.7 lentelė.** Policijos pareigūnų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymas(is) 2011 ir 2015 metais

Blokai	Teiginiai	2011 m. ir 2015 m. skirtumai	Ryšys tarp kintamųjų	
			<i>Teisinė atsakomybė</i>	<i>Socialinis atsakingumas</i>
<i>Atsakomybės suvokimas</i>	<i>Teisinė atsakomybė</i>	$\chi^2=7,285$ ; p=0,007		r=0,355; p<0,001
	<i>Socialinis atsakingumas</i>	-	r=0,355; p<0,001	
Bendrasis <i>atsakomybės</i> ugdymas(is)	Mokyklos vidaus taisyklių laikymasis	-	-	V=0,266, p=0,006
	Priešgaisrinės saugos taisyklių laikymasis	-	V=0,144, p=0,374	-
Stojimo priežastys	Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms	t=3,205; p=0,002	-	-
	Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos	t=2,103; p=0,037	-	-
	Negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą	-	r=0,124, p=0,088	-
	Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose	t=2,999; p=0,003	-	-
	Manau, kad bus lengva įsidarbinti	t=4,194; p<0,001	-	-
	Policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas	-	r=0,131, p=0,074	-
Priesaika	Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką	t=-1,97, p=0,050	-	-
	Padeda susikaupti sėkmingoms studijoms, jaučiant <i>socialinį atsakingumą</i> įvairiose studijų situacijose	t=-3,534, p=0,001	-	-
	Įpareigoja kaip žmogų <i>teisinei atsakomybei</i> , pirmiausia – vykdyti studento pareigas	t=-2,348, p=0,020	-	-
	Įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną <i>teisinei atsakomybei</i> (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių)	t=-3,694, p=0,000	r=0,242, p=0,001	-
	Padeda nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate <i>teisiškai atsakingas</i> prieš įstatymą	t=-2,849, p=0,005	-	-

Blokai	Teiginiai	2011 m. ir 2015 m. skirtumai	Ryšys tarp kintamųjų	
			Teisinė atsakomybė	Socialinis atsakingumas
Priesaika	Padedu nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate <i>atsakingas</i> prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisideda, kad Jūs galėtumėte studijuoti	t=-2,267, p=0,024	-	-
	Padedu nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate <i>atsakingas</i> prieš Lietuvos žmones, nes jie mokėdami mokesčius prisideda, kad būtų finansuojamos Jūsų studijos	t=-7,302, p=0,000	-	-
Norai ir pareigos	Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	<i>Teisinė atsakomybė</i> t=-2,377, p=0,019 <i>Socialinis atsakingumas</i> t=-3,604, p=0,001	-	-
	Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	<i>Socialinis atsakingumas</i> t=-2,729, p=0,007	r=0,145; p=0,039	-
	Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis	<i>Socialinis atsakingumas</i> t=-2,606, p=0,010	r=0,192, p=0,006	-
	Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	<i>Socialinis atsakingumas</i> t=-2,151, p=0,033	r=0,264; p<0,001	r=0,142, p=0,042
	Jaučiu pareigą būti <i>atsakingu</i> už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	<i>Teisinė atsakomybė</i> t=-4,202, p=0,000 <i>Socialinis atsakingumas</i> t=-2,742, p=0,007	r=0,183; p=0,009	-
	Noriu būti <i>atsakingas</i> už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu	-	r=0,203; p=0,004	-
Atsakomybės raiška	Policijos pareigūno priimamas sprendimas, kurį įtakoja baimė būti nubaustam	$\chi^2=18,345$ ; p=0,001	-	V=0,236; p=0,022

Apibendrinant tyrime dalyvavusių studentų atsakymus 2011 ir 2015 metais galima teigti, kad būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai 2015 metais labiau akcentuoja *teisinę atsakomybę*. Jų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* formavosi nepriklausomai nuo to, kas respondentams darė didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metais. Kaip svarbiausias stojimo į TPV studijų programą priežastis nurodo norą tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms, lengvo įsidarbinimo galimybes, galimybę atskleisti savo geriausias savybes, norą įgyti policijos pareigūno statusą.

Lyginant 2011 ir 2015 m. rezultatus, pastebima, kad lyginant 2015 m., su 2011 m., mažėja studijų ir būsimos profesijos pasirinkimo iš idėjos atvejų. Tuo tarpu vis aktualesnės tampa priežastys, apibūdinančios norą įgyti socialines garantijas (aprūpinimas bendrabučiu, geresnių sąlygų siekimas, lengvo įsidarbinimo galimybės) ir norą padėti savo šalies žmonėms. Taigi galima teigti, kad, keičiantis laikotarpiui, keičiasi ir būsimųjų *profesionalų* požiūris į pasirinktą profesiją, ir tai labiau padeda *socialinio atsakingumo* ugdymui. Be to, respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes negali įsivaizduoti savęs dirbančio kitą darbą. Tarp šių kintamųjų nustatytas silpnas koreliacinis ryšys ( $r=0,124$ ). Respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat nurodė, kad stojo į TPV programą, nes policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas. Tarp šių kintamųjų nustatytas taip pat silpnas koreliacinis ryšys ( $r=0,131$ ). Taigi galima teigti, kad būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai, renkasi šią profesiją ryžtingai nusiteikę, turėdami tvirtą požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir pasiryžę save realizuoti šioje profesijoje bei tikisi tinkamo atlygio už atliktą darbą.

Galima teigti, kad, lyginant 2015 m. ir 2011 m. tyrimo rezultatus, studijų metodai vis labiau padeda ugdyti studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studentai aiškiau suvokia tipinių (nei netipinių) situacijų metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese. Geriausiai 2015 m. buvo įvertinti Grįžtamojo ryšio metodas (X21), Mokymasis iš kito žmogaus patirties (X9), bei Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas (X14). Blogiausiai – Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis (X5), Minties struktūros išreiškimo (X6) metodas bei Mokymosi veikloje metodas (X15). *Teisinės atsakomybės* ugdymo(si) aspektu labiausiai pagerėjo studijų metodo „Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio“ vertinimas. *Socialinio atsakingumo* ugdymo(si) aspektu labiausiai pagerėjo studijų metodo „Kompetencijos portfelio rengimas“ vertinimas. Didžiausias šuolis (iš blogiausių į geriausių metodų klasę) nustatytas metodo „Vaidmenų žaidimai“ atveju.

Kalbant apie studento priesaiką, pastebima, kad daugiau statistiškai reikšmingų sąryšių identifikuota tarp *teisinės atsakomybės* (nei *socialinio atsakingumo*) suvokimo ir teiginių apie priesaikos svarbą. Tai logiškai gali būti paaiškinama respondentų studijomis būtent teisės krypties studijų programoje.

Taip pat pastebima, kad pareiga laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių bei pareiga būti atsakingam už savo studijas ir sėkmingus egzaminus,

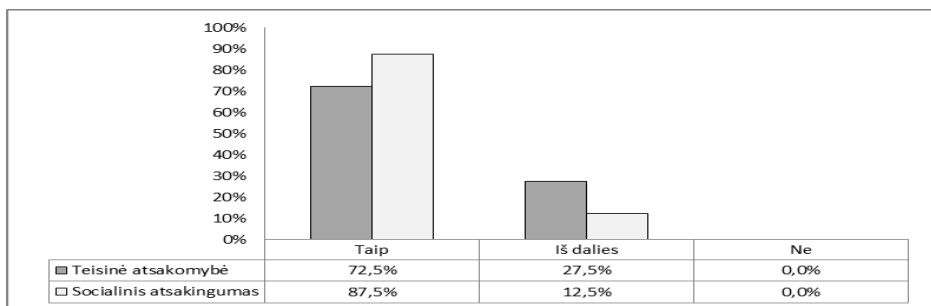
lyginant 2015 m. ir 2011 m. atsakymus, įgyja vis didesnę aktualumą tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) procese, ypač *teisinės atsakomybės* srityje. Tai išryškėja, lyginant 2015 m. ir 2011 m. respondentų nuomones, nes įvykus jų kaitai, būsimieji *profesionalai* tampa *teisiškai atsakingesni*. Todėl galima teigti, kad būsimiesiems *profesionalams* – policijos pareigūnams svarbiausia suvokti *teisinę atsakomybę*. Tačiau pastebima tendencija, kad būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai, kaip asmeninių gyvenimų gyvenantys žmonės, pirmenybę teikia *socialiniam atsakingumui*. Pastebima ta pati tendencija, kaip ir kalbant apie kasdienes pareigas, t. y. didėja *teisinės atsakomybės* palyginti su *socialiniu atsakingumu*, suvokimas. Be to, nustatyta, kad respondentų jausmai, atliekant kasdienes pareigas, ir jausmai, priimant ypač svarbius sprendimus, yra nepriklausomi ir statistiškai reikšmingas ryšys tarp atsakymų variantų pasirinkimo neegzistuoja.

### 3.2 Būsimųjų *profesionalų* – socialinių pedagogų *atsakomybės* ugdymas(is) universitete

Kaip jau buvo minėta, siekiant atlikti papildomą tyrimą, šiame skyriuje analizuojami studentų – būsimųjų socialinių pedagogų apklausos rezultatai, kurie parodo *atsakomybės* ugdymo(si) universitete ypatumus. Rezultatai pristatomi pateikiant esmines tendencijas ir sugretinant respondentų atsakymus.

#### 3.2.1 Būsimųjų socialinių pedagogų *atsakomybės* suvokimas

Atliekamame tyrime siekiama išsiaiškinti, kaip ugdoma studentų – būsimųjų socialinių pedagogų (toliau – socialinių pedagogų) *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*. Todėl pirmiausia jų buvo klausama, ar jiems yra būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*. Respondentai teiginius turėjo įvertinti nuo 1 iki 3 (1 – *nebūdinga*, 2 – *iš dalies būdinga*, 3 – *būdinga*). Atsakymų į šį klausimą variantų pasiskirstymas pateikiamas 3.17 pav.

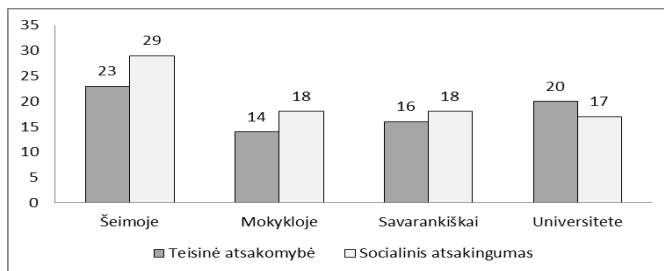


3.17 pav. Socialinių pedagogų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*

Iš pateikto paveikslo (žr. 3.17 pav.) matyti, kad 2015 metais socialiniams pedagogams būdinga *teisinė atsakomybė* nurodė 72,5 proc. būsimųjų *profesionalų* – socialinių pedagogų, o *socialinis atsakingumas* būdingas 87,5 proc. respondentų.

### **Socialinių pedagogų atsakomybės susiformavimas**

Socialiniai pedagogai, nurodę, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*, buvo klausiami, kur jie šią *atsakomybę* susiformavo. Galima buvo pasirinkti iš karto kelis atsakymų variantus (žr. 3.18 pav.).

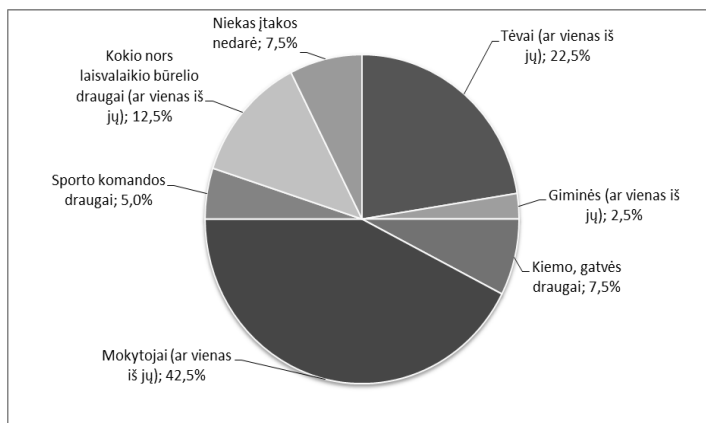


**3.18 pav.** Edukaciniai veiksniai formavę socialinių pedagogų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*

Pateiktame paveiksle (žr. 3.18) matyti, kad 23 visų apklausoje dalyvavusių socialinių pedagogų nurodė, kad jų *teisinė atsakomybė* susiformavo šeimoje, 20 – universitete. *Socialinis atsakingumas* susiformavo taip pat šeimoje, tai nurodė 29 tyrime dalyvavę respondentai. Po 18 respondentų nurodė, kad *socialinis atsakingumas* susiformavo mokykloje, ir savarankiškai.

#### **3.2.2 Būsimųjų socialinių pedagogų bendrasis atsakomybės ugdymas(is)**

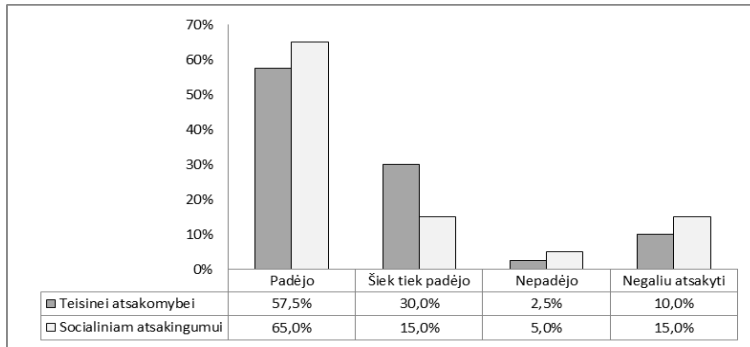
*Socialinis atsakingumas* ir *teisinė atsakomybė* pradeda formuotis jau mokymosi mokykloje metais, todėl svarbu identifikuoti, kas respondentams darė didžiausią įtaką šiame gyvenimo etape. Tyrime dalyvavę studentai buvo paklausti: *nurodykite, kas, Jūsų manymu, darė didžiausią įtaką bendrojo ugdymo(si) mokykloje?* Rezultatai pateikiami 3.19 paveiksle.



**3.19 pav.** Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, dariusius didžiausią įtaką jiems mokantis bendrojo ugdymo mokykloje

Iš pateikto paveikslo (žr. 3.19 pav.) matyti, kad beveik pusė respondentų nurodė, kad didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metais darė mokytojai, daugiau kaip penktadalis respondentų nurodė – kad tėvai.

Socialinių pedagogų – būsimųjų *profesionalų* taip pat buvo klausama, ar anksčiau minėtų edukacinių veiksnių įtaka jiems padėjo susiformuoti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Rezultatai pateikiami 3.20 paveiksle.

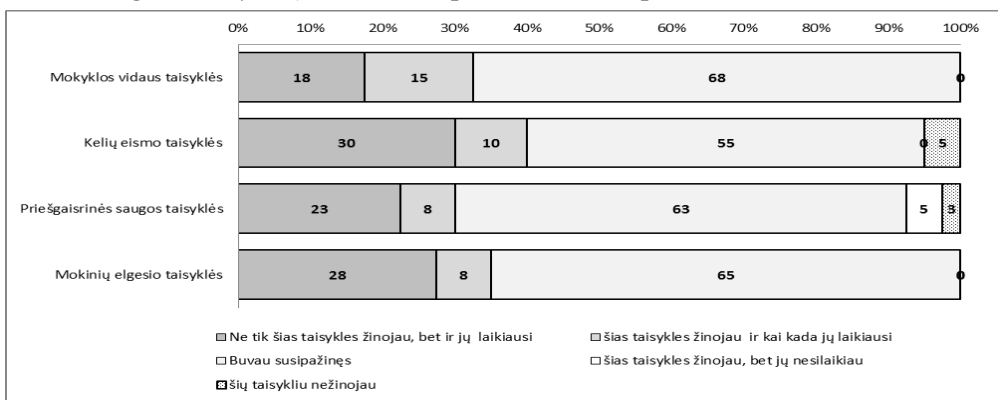


**3.20 pav.** Socialinių pedagogų edukacinių veiksnių įtaka, padedanti formuoti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*

Iš pateikti paveikslo (žr. 3.20 pav.) matyti, kad daugiausia respondentų nurodė, kad jiems minėtų edukacinių veiksnių įtaka padėjo susiformuoti *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*.

### **Socialiniai pedagogai apie taisyklių laikymąsi**

Respondentų – socialinių pedagogų buvo klausama, *ar galite pasakyti, kad dar mokydamiesi mokykloje ne tik žinojote, bet ir laikėtės išvardintų taisyklių (Mokyklos vidaus taisyklių, Kelių eismo taisyklių, Priešgaisrinės saugos taisyklių, Mokinių elgesio taisyklių)*. Rezultatai pateikiami 3.21 paveiksle.

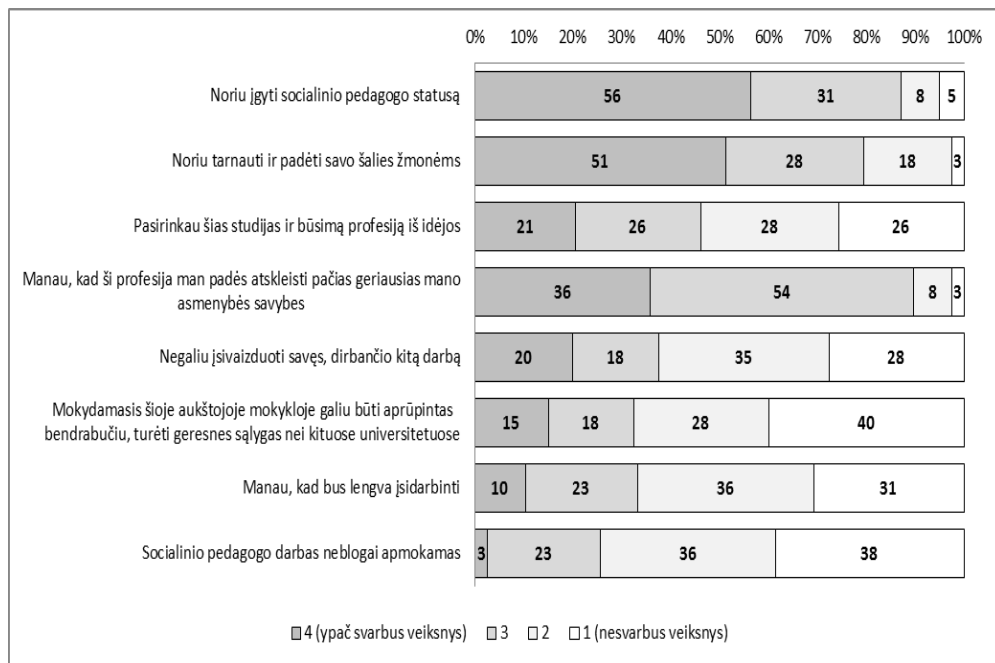


**3.21 pav.** Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie mokymosi mokykloje metais taisyklių žinojimą ir laikymąsi

Iš pateikto paveikslo (žr. 3.21 pav.) matyti, kad prieš ruošdamiesi tapti socialiniais pedagogais, dauguma visų apklausoje dalyvavusių respondentų buvo susipažinę arba ne tik žinojo taisykles, bet ir jų laikėsi. Taigi galima teigti, kad šiuo būdu jau mokykloje buvo ugdoma būsimųjų *profesionalų teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas*.

### 3.2.3 Būsimųjų socialinių pedagogų studijų programos pasirinkimo priežastys

Socialinės pedagogikos bakalauro studijų programos studentams buvo užduotas klausimas, *kodėl pasirinkote studijas Socialinės pedagogikos bakalauro studijų programoje*. Studentai, atsakydami į šį klausimą, turėjo balais įvertinti stojimo priežastis pagal jų svarbą nuo 1 (*nesvarbus veiksnys*) iki 4 (*ypač svarbus veiksnys*). Rezultatai pateikiami 3.22 paveiksle.



**3.22 pav.** Socialiniai pedagogai apie priežastis studijuoti Socialinės pedagogikos studijų programoje

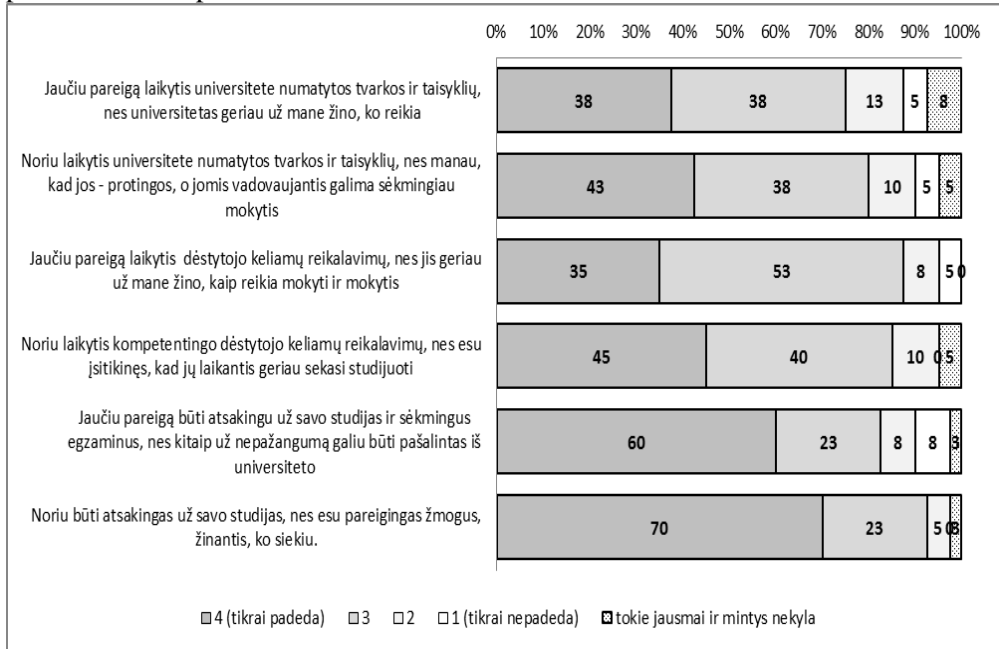
Atlikus socialinių pedagogų stojimo į pasirinktą programą motyvų analizę galima teigti, kad svarbiausios stojimo priežastys yra šios: *noriu įgyti socialinio pedagogo statusą; noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms; pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos; manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes; negaliu savęs įsivaizduoti dirbančio kitą darbą*.



### 3.2.4 Būsimųjų socialinių pedagogų atsakomybės ugdymas(is) universitete

#### Norai ir pareigos, ugdantis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą

Respondentų buvo klausiama, ar jie studijų metu jaučia tam tikrus norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis teisinę atsakomybę. Jiems buvo pateikti 6 , ir jie paprašyti įvertinti kiekvieną teiginį balais nuo 1 iki 4 (4 – tikrai padeda ugdytis teisinę atsakomybę, 1 – tikrai nepadeda ugdytis teisinės atsakomybės). Rezultatai pateikiami 3.23 paveiksle.



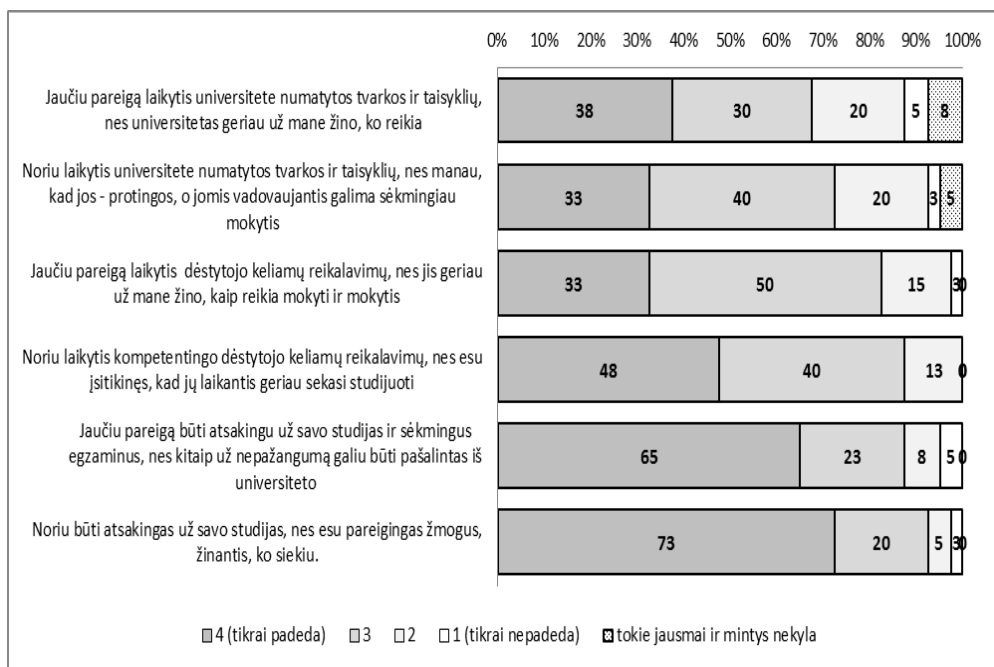
3.23 pav. Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis teisinę atsakomybę

Pateiktame paveiksle (žr. 3.23 pav.) pastebima, kad visi išvardinti teiginiai apie kylančius jausmus ir mintis didžiajai daliai respondentų *tikrai padeda* arba *padeda* formuoti *teisinę atsakomybę*.

Analogiškai buvo tiriama, ar studentai – būsimieji socialiniai pedagogai studijų metu jaučia norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*.

Pateiktame paveiksle (žr. 3.24 pav.) pagal socialinių pedagogų atsakymus pastebima, kad visi išvardinti teiginiai apie kylančius jausmus ir mintis, didžiajai daliai respondentų *tikrai padeda* arba *padeda* formuoti *socialinį atsakingumą*.

Rezultatai pateikiami 3.24 paveiksle.



**3.24 pav.** Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*

### ***Studijų metodai, padedantys ugdytis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą***

Siekiant identifikuoti studijų metodus, kurie labiausiai padeda formuoti respondentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*, respondentų buvo paprašyta įvertinti pateiktus studijų metodus nuo 1 iki 5 balų (1 – *visai nepadeda*, 5 – *labai padeda*). Respondentai taip pat galėjo nurodyti, jei atitinkami studijų metodai nebuvo taikyti. Studijų metodai buvo vertinami atskirai *teisinės atsakomybės* ir atskirai *socialinio atsakingumo* aspektu.

Analogiškai, kaip ir būsimųjų policijos pareigūnų (toliau – policijos pareigūnų) tyrimo atveju, studijų metodai buvo klasifikuojami į 4 grupes:

1) palyginti mažiau padedantys ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*:

- savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis;
- kompetencijos portfelio rengimas;
- minties struktūros išreiškimas;
- mokymosi kontraktas;
- mokymasis veikloje;
- mokymosi (refleksijos) dienoraštis;
- naujausių publikacijų paieška ir apžvalga;
- simuliacijos;

2) palyginti daugiau padedantys ugdyti *teisinę atsakomybę* ir palyginti mažiau padedantys ugdyti *socialinį atsakingumą*:

- seminaras;
- debatai;
- projektai;

3) palyginti daugiau padedantys ugdyti *socialinį atsakingumą* ir palyginti mažiau padedantys ugdyti *teisinę atsakomybę*:

- paskaita;
- parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinių sudedamąsias dalis;

4) palyginti daugiau padedantys ugdyti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*:

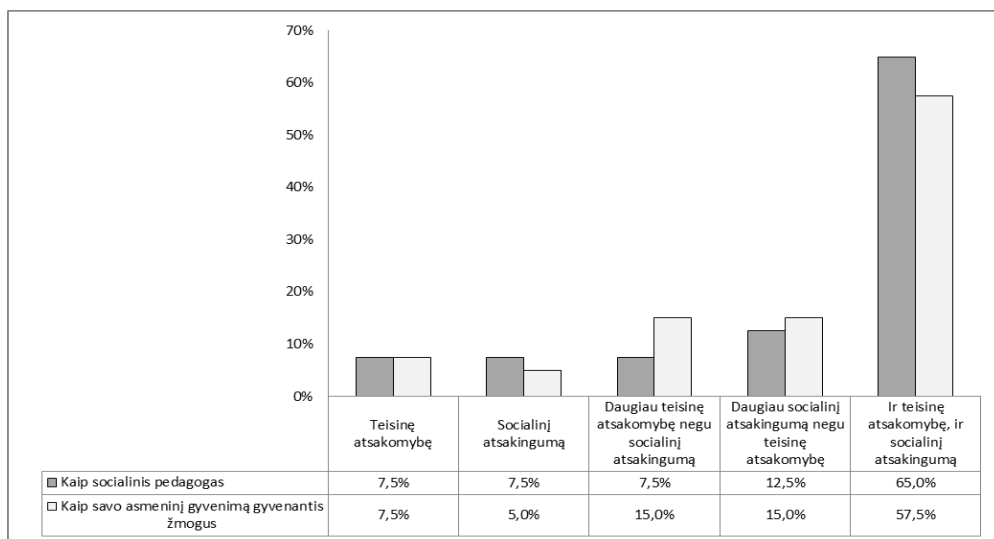
- studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų;
- mokymasis iš kito žmogaus patirties;
- atvejo studija;
- padalomoji medžiaga;
- diskusijos grupėje;
- grįžtamasis ryšys;
- problemų išryškėjimas ir sprendimas;
- mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio;
- demonstravimas pedagogo konkretaus gero elgesio pavyzdžio;
- „svečio“ (kito dėstytojo ar pakviesto pedagogo) paskaita;
- „smegenų (proto) šturmas“;
- užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti;
- vaidmenų žaidimai.

Pastebima, kad socialiniai pedagogai daugelį studijų metodų padeda ugdytis tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*.

### 3.2.5 Būsimųjų profesionalų – socialinių pedagogų atsakomybės raiška

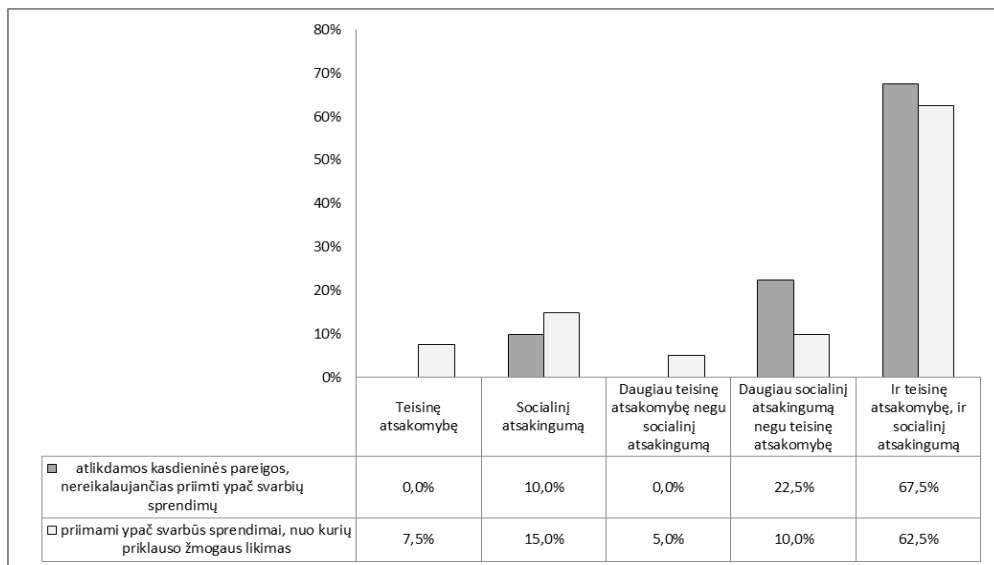
Siekiant nustatyti būsimųjų socialinių pedagogų *atsakomybės* raišką, studentai buvo klausiami, ką jie jaustų kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės ir kaip socialiniai pedagogai. Atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 3.25 paveiksle.

Iš pateikto paveikslo (žr. 3.25 pav.) matyti, kad daugiau negu pusė visų apklausoje dalyvavusių respondentų, kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus jaustų ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*. Daugiau kaip pusė visų apklausoje dalyvavusių respondentų taip pat teigė, kad jie, kaip socialiniai pedagogai, jaustų ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*.



**3.25 pav.** Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, kaip socialinio pedagogo ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus

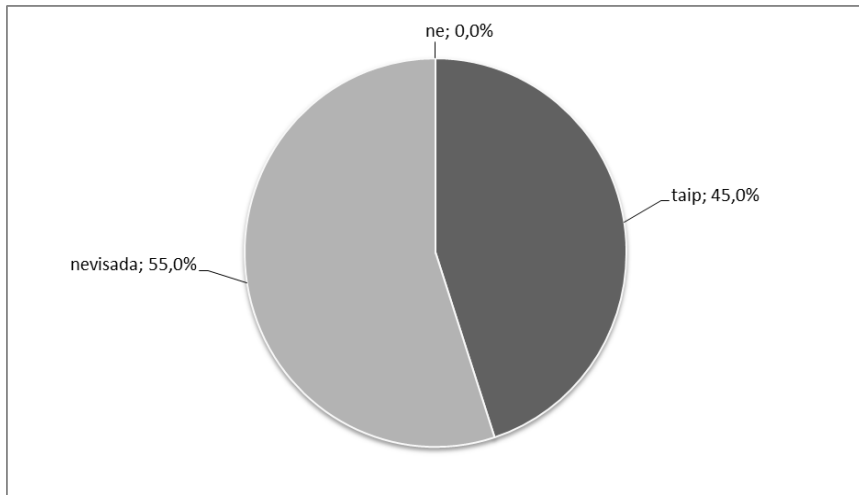
Socialiniai pedagogai taip pat buvo klausiami, ką jie jaustų, atlikdami kasdienes pareigas ir priimdami ypač svarbius sprendimus. Atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 3.26 paveiksle.



**3.26 pav.** Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie jausmus atliekant kasdienes pareigas ir priimant ypač svarbius sprendimus

Pateiktame paveiksle (žr. 3.26) duomenys leidžia teigti, kad daugiau negu pusė visų apklausoje dalyvavusių būsimųjų socialinių pedagogų, atlikdami kasdienes pareigas ir priimdami ypač svarbius sprendimus, jaustų ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*.

Studentai buvo klausiami, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas. Rezultatai pateikiami 3.27 paveiksle.

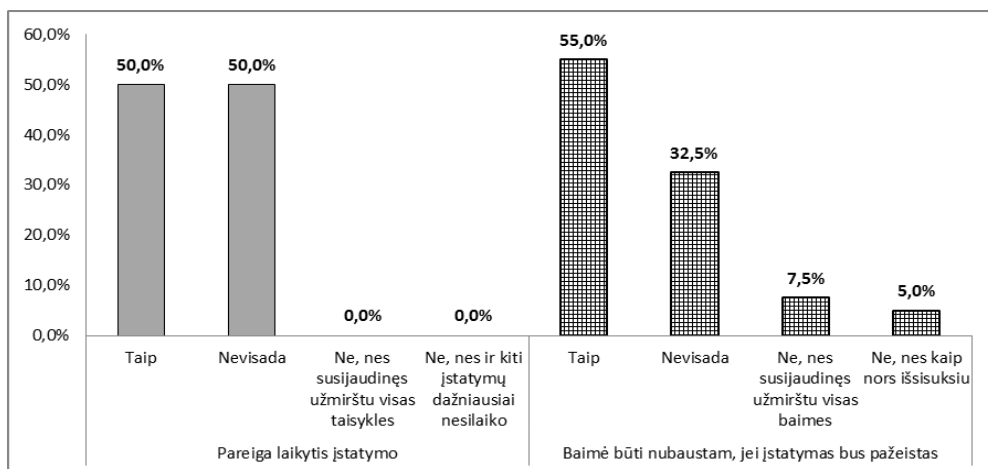


**3.27 pav.** Socialinių pedagogų nuomonių pasiskirstymas apie tai, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas

Iš pateikto paveikslo (žr. 3.27 pav.) matyti, kad daugiau negu pusė visų apklausoje dalyvavusių būsimųjų socialinių pedagogų teigė, kad ne visada apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas.

Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja pareiga laikytis įstatymo ir baimė būti nubaustam, jei įstatymas bus pažeistas. Atsakymų pasiskirstymas pateikiamas 3.28 paveiksle.

Iš pateikto paveikslo (3.28 pav.) matyti, kad po pusė visų apklausoje dalyvavusių būsimųjų socialinių pedagogų nurodė, jog apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose juos įtakoja arba ne visada įtakoja pareiga laikytis įstatymo. Daugiau negu pusė nurodė baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas.



**3.28 pav.** Socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas apie apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų pareigą laikytis įstatymo ir baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniams pedagogams būdinga tiek *teisinė atsakomybė*, tiek *socialinis atsakingumas*. *Teisinė atsakomybė* susiformavo šeimoje ir universitete, o *socialinis atsakingumas* šeimoje. Mokymosi mokykloje metais didžiausią įtaką *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui pirmiausia darė mokytojai, po to – tėvai. Minėtų edukacinių veiksnių įtaka padėjo susiformuoti *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Prieš ruošdamiesi tapti socialiniais pedagogais dauguma buvo susipažinę arba ne tik žinojo taisykles, bet ir jų laikėsi. Socialinių pedagogų stojimo į pasirinktą programą, kaip ypač svarbų veiksnį, nurodė stojimo priežastis: noriu įgyti socialinio pedagogo statusą ir noriu tarnauti bei padėti savo šalies žmonėms. Universitete kylantys jausmai ir mintys, didžiąjai daliai respondentų tikrai padeda arba padeda formuotis *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Socialiniams pedagogams daugelis studijų metodų padeda ugdytis tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*. Socialiniai pedagogai, tiek kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus, tiek kaip socialinis pedagogas, tiek atlikdami kasdienes pareigas jaustų ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*. Socialiniams pedagogams ne visada apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja *atsakingumo* prieš žmogų jausmas. Socialinius pedagogus apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose įtakoja arba ne visada įtakoja pareiga laikytis įstatymo. Daugiau negu pusė nurodo baimę būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas.

### **3.3 Būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės ugdymo(si) lyginamoji analizė**

Šiame skyriuje atliekama būsimųjų policijos pareigūnų (toliau – policijos pareigūnų) ir būsimųjų socialinių pedagogų (toliau – socialinių pedagogų) atsakomybės ugdymo(si) universitete tyrimo rezultatų lyginamoji analizė. Lyginamoji analizė atliekama panaudojant 2015 m. tyrimų duomenis.

#### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės suvokimo lyginamoji analizė***

Siekiant nustatyti, ar skiriasi policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės suvokimas, atliekamas homogeniškumo tyrimas. Lyginant respondentų atsakymų pasiskirstymą apie *teisinę atsakomybę* ( $\chi^2=1,773$ ;  $p=0,183$ ) ir *socialinį atsakingumą* ( $\chi^2=0,242$ ;  $p=0,623$ ) statistiškai reikšmingi skirtumai nenustatyti.

Analogiškai, kaip ir policijos pareigūnai, didžioji dalis socialinių pedagogų nurodė, kad jiems yra būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*.

#### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nuomonės apie atsakomybės susiformavimą lyginamoji analizė***

Lyginant abiejų grupių respondentų atsakymus, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi jų nuomonės apie *teisinės atsakomybės* susiformavimą universitete bei *socialinio atsakingumo* susiformavimą universitete ir mokykloje (žr. 6 priedo 1 lent.).

Galima teigti, kad socialiniai pedagogai labiau nei policijos pareigūnai akcentuoja universiteto svarbą formuojant *teisinę atsakomybę* ir universiteto bei mokyklos svarbą, formuojant *socialinį atsakingumą*.

#### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakymų apie bendrąjį atsakomybės ugdymą(is) lyginamoji analizė***

Buvo palyginti abiejų respondentų grupių atsakymai į klausimą: *nurodykite, kas Jūsų manymu, darė didžiausią įtaką bendrojo ugdymo mokykloje?*

Apklausoje dalyvavusių socialinių pedagogų nuomonių vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ( $\chi^2=29,174$ ;  $p<0,001$ ). Policijos pareigūnai nurodė, kad didžiausią įtaką jiems darė tėvai (54 proc.) arba niekas įtakos nedarė (19 proc.), tuo tarpu socialiniai pedagogai nurodė mokytojų (43 proc.) ir tik antroje vietoje tėvų (23 proc.) įtaką.

Didžioji dalis socialinių pedagogų kaip ir policijos pareigūnų nurodė, kad ši įtaka padėjo jiems formuoti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

#### ***Policijos pareigūnai ir socialiniai pedagogai apie taisyklių laikymąsi, lyginamoji analizė***

Apklausoje dalyvavusių policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nuomonės apie *mokyklos vidaus taisykles* ( $\chi^2=7,289$ ;  $p=0,121$ ), *kelių eismo taisykles* ( $\chi^2=2,187$ ;  $p=0,534$ ), *priešgaisrinės saugos taisykles* ( $\chi^2=3,482$ ;  $p=0,481$ ), *mokinių elgesio taisykles* ( $\chi^2=4,348$ ;  $p=0,361$ ), statistiškai reikšmingai nesiskiria.

### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų stojimo priežasčių lyginamoji analizė***

Atlikus policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų stojimo į pasirinktą programą priežasčių lyginamąją analizę nustatyta, kad nesiskiria šios būsimųjų *profesionalų*, t. y. policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nurodytos stojimo priežastys: *noriu įgyti policijos pareigūno / socialinio pedagogo statusą; manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes; mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose.*

Kitos policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nurodytos stojimo į pasirinktą programą priežastys statistiškai reikšmingai skiriasi. Priežastys: *noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms; negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą; manau, kad bus lengva įsidarbinti; policijos pareigūno / socialinio pedagogo darbas neblogai apmokamas*, skiriasi. Policijos pareigūnai šias stojimo priežastis vertina aukščiau negu socialiniai pedagogai. Todėl galima apibendrinti: nors policijos pareigūnai renkasi šias studijas universitete, norėdami tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms, tačiau išryškėja, kad būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai šias studijas ir būsimąją profesiją renkasi, matydami socialinių garantijų naudą. Tačiau priežastį – pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos aukščiau vertina socialiniai pedagogai, negu policijos pareigūnai (žr. 6 priedo 2 lent.). Taigi galima teigti, kad būsimieji socialiniai pedagogai yra daugiau atsidadę savo, kaip būsimosio *profesionalo*, profesijai ir šias studijas universitete bei būsimąją profesiją renkasi iš idėjos.

### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakymų apie atsakomybės ugdymą universitete lyginamoji analizė***

#### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų norų ir pareigų, ugdantis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą, lyginamoji analizė***

Studentų – socialinių pedagogų buvo klausama, *ar jie studijų metu jaučia tam tikrus norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis teisinę atsakomybę*. Jiems buvo pateikti 6 teiginiai, ir jie paprašyti įvertinti kiekvieną teiginį balais nuo 1 iki 4 (4 – tikrai padeda ugdytis teisinę atsakomybę, 1 – tikrai nepadeda ugdytis teisinės atsakomybės).

Lyginant policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų vertinimų vidurkius statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas tik teiginio „*Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto*“ atveju (žr. 6 priedo 3 lent.). Galima teigti, kad ši pareiga policijos pareigūnams padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* labiau nei socialiniams pedagogams.

Analogiškai buvo tiriama, ar studentai – socialiniai pedagogai studijų metu jaučia norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*.

Lyginant socialinių pedagogų ir policijos pareigūnų vertinimų vidurkius (žr. 6 priedo 4 lent.) statistiškai reikšmingi skirtumai nenustatyti.



### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nurodytų studijų metodų, padedančių ugdytis teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą, lyginamoji analizė***

Lyginant policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nuomonę apie studijų metodus *teisinės atsakomybės* formavimo aspektu statistiškai reikšmingas skirtumas identifiukuotas tik studijų metodo „Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio“ atveju ( $t=-3,036$ ;  $p=0,003$ ). Būsimieji policijos pareigūnai (vertinimų vidurkis 4,50) geriau nei socialiniai pedagogai (vertinimų vidurkis 3,95) vertina šį studijų metodą.

Lyginant būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nuomonę apie studijų metodus, *socialinio atsakingumo* formavimo aspektu statistiškai reikšmingas skirtumas identifiukuotas tik studijų metodo „Kompetencijos portfelio rengimas“ atveju ( $t=-2,127$ ;  $p=0,035$ ). Būsimieji policijos pareigūnai (vertinimų vidurkis 3,89) geriau nei socialiniai pedagogai (vertinimų vidurkis 3,50) vertina šį studijų metodą.

### ***Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų – būsimųjų profesionalų atsakomybės raiškos lyginamoji analizė***

Siekiant palyginti būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės raišką socialiniai pedagogai buvo klausiami, ką jie jaustų kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės ir kaip socialiniai pedagogai. Socialiniai pedagogai kaip ir policijos pareigūnai tiek kaip socialiniai pedagogai, tiek kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės, yra linkę jausti ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*.

Būsimųjų socialinių pedagogų jausmai, atliekant kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, skiriasi nuo būsimųjų policijos pareigūnų jausmų ( $\chi^2=15,222$   $p=0,004$ ). Socialiniai pedagogai daugiau akcentuoja *socialinio atsakingumo* aspektą, kai tuo tarpu policijos pareigūnai – *teisinę atsakomybę*.

Tačiau priimant ypač svarbius sprendimus, socialinių pedagogų ir policijos pareigūnų teiginiai apie jausmus statistiškai reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=6,295$   $p=0,181$ ). Abi grupės yra linkusios jausti tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*.

Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakymai apie atsakingumo prieš žmogų jausmą pasiskirstė nevienodai ( $\chi^2=4,044$ ;  $p=0,044$ ). Policijos pareigūnai yra dažniau linkę vadovautis *atsakingumo* prieš žmogų jausmu nei socialiniai pedagogai.

Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų požiūris į pareigą laikytis įstatymo skiriasi ( $\chi^2=13,047$ ;  $p=0,005$ ). Socialiniai pedagogai po lygiai pasirinko atsakymo variantus „*taip*“ ir „*ne visada*“, tuo tarpu didžioji dalis policijos pareigūnų yra pasirengę laikytis įstatymo.

Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų požiūris į baimę būti nubaustiems, jei įstatymas bus pažeistas, reikšmingai nesiskiria ( $\chi^2=4,113$ ;  $p=0,250$ ). Tiek policijos pareigūnai, tiek socialiniai pedagogai dažniausiai sutiko su teiginiu, kad bijo būti nubausti, jei įstatymas bus pažeistas.

Apibendrinant policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų *atsakomybės* ugdymo(si) lyginamosios analizės rezultatus (žr. 3.8 lentelę) pastebima, kad ir policijos pareigūnai, ir didžioji dalis pedagogų nurodė, kad jiems yra būdinga *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*.

**3.8 lentelė.** Policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymo(si) lyginamoji analizė, 2015 metai

Blokai	Teiginiai	Skirtumai tarp policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų
<i>Atsakomybės suvokimas</i>	<i>Socialinio atsakingumo</i> susiformavimas mokykloje	$\chi^2=20,742$ , $p=0,000$
	<i>Teisinės atsakomybės</i> susiformavimas universitete	$\chi^2=7,720$ , $p=0,005$
	<i>Socialinio atsakingumo</i> susiformavimas universitete	$\chi^2=16,760$ , $p=0,000$
<b>Bendrasis atsakomybės ugdymas(is)</b>	Veiksniai, darę įtaką mokymosi mokykloje metais	$\chi^2=29,174$ , $p<0,001$
	Veiksmų įtaka formuojant(is) atsakomybę	$\chi^2=29,174$ ; $p<0,001$
<b>Stojimo priežastys</b>	Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms	$t=-3,236$ , $p=0,002$
	Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos	$t=2,888$ , $p=0,005$
	Negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą	$t=-3,57$ , $p=0,001$
	Manau, kad bus lengva įsidarbinti	$t=-6,648$ , $p=0,000$
	Policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas	$t=-4,336$ , $p=0,000$
<b>Norai ir pareigos</b>	Jaučiu pareigą būti <i>atsakingu</i> už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	Padedą ugdytis <i>teisine atsakomybe</i> $t=-2,050$ , $p=0,042$
	Studijų metodas „Demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio“	Padedą ugdytis <i>teisine atsakomybę</i> $t=-3,036$ ; $p=0,003$
	Studijų metodas „Kompetencijos portfelio rengimas“	Padedą ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> $t=-2,127$ ; $p=0,035$
<i>Atsakomybės raiška</i>	Policijos pareigūnas, atliekantis kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų	$\chi^2=15,222$ $p=0,004$
	Policijos pareigūno priimamas sprendimas konfliktinėse situacijose	$\chi^2=4,044$ ; $p=0,044$
	Policijos pareigūno priimamas sprendimas, kurį įtakoja pareiga laikytis įstatymo	$\chi^2=13,047$ ; $p=0,005$

Policijos pareigūnai, nurodydami *atsakomybės* ugdymo(si) veiksmus, akcentavo, kad didžiausią įtaką mokymosi mokykloje metais jiems darė tėvai arba niekas įtakos nedarė, tuo tarpu socialiniai pedagogai akcentavo mokytojų ir tik antroje vietoje – tėvų įtaką. Didžioji dalis socialinių pedagogų kaip ir policijos pareigūnai nurodė, kad ši įtaka padėjo formuoti(s) jų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Socialiniai pedagogai labiau nei policijos pareigūnai pabrėžia universiteto svarbą, ugdant *teisinę atsakomybę* bei universiteto ir mokyklos svarbą ugdant *socialinį atsakingumą*.

Atlikus policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų stojimo į pasirinktas programas priežasčių lyginamąją analizę nustatyta, kad policijos pareigūnai renkasi atitinkamas studijas, norėdami tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms, tačiau kartu ir matydami socialinių garantijų naudą. Tuo tarpu būsimieji socialiniai pedagogai dažniau būsimąją profesiją renkasi iš idėjos. Kitos būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nurodytos stojimo į pasirinktą programą priežastys reikšmingai nesiskiria.

Lyginant būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų nuomonę apie studijų metodus, padedančius formuoti *atsakomybę*, nustatyta, kad policijos pareigūnai geriau nei socialiniai pedagogai vertina studijų metodus: „Demonstravimas atitinkamos srities *profesionalo* konkretaus gero elgesio pavyzdžio“ bei „Kompetencijos portfelio rengimas“ atveju. Visus kitus studijų metodus policijos pareigūnai ir socialiniai pedagogai vertina vienodai.

Atlikus lyginamąją analizę respondentų *atsakomybės* raiškos aspektu, pastebėta, kad policijos pareigūnai, kaip ir socialiniai pedagogai, tiek kaip savo profesijos atstovai, tiek kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės, yra linkę suvokti ir *teisinę atsakomybę*, ir *socialinį atsakingumą*. Priimant ypač svarbius sprendimus policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų suvokimas statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tačiau, atliekant kasdienines pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, socialiniai pedagogai daugiau akcentuoja *socialinio atsakingumo* aspektą, kai tuo tarpu policijos pareigūnai – *teisinę atsakomybę*. Konfliktinėse situacijose policijos pareigūnai yra dažniau linkę vadovautis *atsakingumo* prieš žmogų jausmu nei socialiniai pedagogai. Policijos pareigūnai ir socialiniai pedagogai dažniausiai sutiko su teiginiu, kad bijo būti nubausti, jei įstatymas bus pažeistas. Tačiau policijos pareigūnai labiau nei socialiniai pedagogai yra linkę laikytis įstatymo konfliktinių situacijų atveju.

### 3.4 Dėstytojo vaidmuo ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* universitete

Struktūruotas interviu buvo atliktas 2010 metais balandžio – gegužės mėnesiais su dėstytojais. Pagrindiniai tyrimo rezultatai publikuoti autoriaus darbuose (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2010). Remiantis teoriniais parametrais buvo pasirengta struktūruotam interviu su universiteto dėstytojais apie dėstytojų vaidmenį ugdant studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Struktūruotame interviu dalyvavo 34 nagrinėjamoje programoje dėstantys dėstytojai. Iš visų apklausoje dalyvavusių dėstytojų 22 dėstytojai buvo dirbę su I kurso studentais. Dėstytojai noriai ir išsamiai atsakė į pateiktus klausimus. Buvo atlikta informantų atsakymų analizė.

#### 3.4.1 Dėstytojo požiūris į *atsakingumą*

**Pirmas klausimas.** Pradžioje informantams buvo pateiktos dvi sąvokos, kas yra *atsakingumas* bendraja prasme. Pateiktas sąvokas apie *atsakingumą* informantai turi pasirinkti ir pakomentuoti. Be to, informantų buvo paklausta, kokiais teiginiais norėtumėte papildyti pasirinktą (-as) *atsakingumo* sąvoką (-as)?

A. *Atsakingumas* – vienas iš teisingo elgesio kriterijų, dorovinio elgesio pamatas, etikos ir teisės kategorija, artima sąvokoms „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2010).

B. *Atsakingumas* – ne tik dorovinio elgesio pamatas, bet ir istoriškai veiksminga asmenybės būseną: *atsakomybė* už tautos, valstybės likimą. Dorovės normų suvokimas tėra auklėjimo pradžia, jo vidurys – *atsakingumo* už normų laikymąsi ugdymas(is), rezultatas – *atsakingas* gyvenimas (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2010).

Pirmasis apibrėžimo variantas glaustesnis, susietas su sąvokomis sąžinė, privalomybė, stropumas, orumas ir emocine reakcija vykdyti pareigą. Antrasis *atsakingumo* apibrėžimo variantas – platesnis, apimantis dorovės normų suvokimą auklėjimo procese, iki *atsakomybės* už tautos išlikimą, pabrėžiantis *atsakingą* gyvenimą.

Atlikus interviu su dėstytojais, jų atsakymai pasiskirstė netolygiai. Dauguma pasirinko pirmąją (A) *atsakingumo* sąvoką. Kiek mažiau respondentų pasirinko antrąją (B) *atsakingumo* sąvoką. Atsirado ir tokių informantų, kurie nurodė, kad jiems priimtinos abi *atsakingumo* sąvokos, nes apima ir *atsakingumo* formavimą šeimos santykiuose, profesinėje srityje, ir tautos bei valstybės aspektu. Visgi pusė informantų pasiūlė abi *atsakingumo* sąvokas, t. y. A ir B apjungti į vieną bendrą sąvoką ir papildyti tokiais teiginiais:

- *Atsakingumas tai viena iš bazinių asmenybės savybių*
- *Atsakingumas negali būti suderinamas su abejingumu*
- *Atsakingume turi būti pabrėžiamas tvarkingumas ir tikslumas*
- *Atsakingumas – tai reakcija į bet kokią situaciją*
- *Atsakingumas – gebėjimas išgirsti ir sąmoningai atsakyti į įvairius gyvenime išskylančius klausimus.*

Atlikus interviu su programos dėstytojais ir apibendrinus gautus rezultatus galima teigti, kad informantų pastabos artimos teorinėje dalyje suformuluotai *atsakingumo* sąvokai. *Atsakingumas* – tai vienas iš bazinių asmenybės savybių, teisingo elgesio kriterijų, dorovinio elgesio pamatas, etikos ir teisės kategorija, ne tik dorovinio elgesio pamatas, bet ir istoriškai veiksminga asmenybės būseną: *atsakomybė* už tautos, valstybės likimą, nesuderinamas su abejingumu. Dorovės normų suvokimas tėra auklėjimo pradžia, jo vidurys – *atsakingumo* už normų laikymąsi ugdymosi, rezultatas – *atsakingas* gyvenimas, reakcija į bet kokią situaciją, gebėjimas išgirsti ir sąmoningai atsakyti į įvairius gyvenime išskylančius klausimus. Artima sąvokoms „tvarkingumas“, „tikslumas“, „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą.

Iš atliktos literatūros analizės išplaukia *atsakomybės* sąvoką – tai aukščiausia asmens vertybė, etikos, dorovinio elgesio pamatas, vienas iš teisingumo kriterijų ir bruožų, asmenybės savikontrolės ir savimonės mechanizmas, laisvė pasirinkti savo veiksmus ir pareiga atsakyti už savo veiksmus, susijus su teismo ir kaltės

suvokimu; pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas. Kitaip *atsakingumo* sąvoką nurodo ir bendraja prasme pateikia dėstytojai po atlikto interviu. Dėstytojai nurodo, kad *atsakingumas* – tai vienas iš bazinių asmenybės savybių, teisingo elgesio kriterijų, dorovinio elgesio pamatas, etikos ir teisės kategorija, ne tik dorovinio elgesio pamatas, bet ir istoriškai veiksminga asmenybės būseną: *atsakomybė* už tautos, valstybės likimą, nesuderinamas su abejingumu. Dorovės normų suvokimas tėra auklėjimo pradžia, jo vidurys – *atsakingumo* už normų laikymąsi ugdymosi, rezultatas – *atsakingas* gyvenimas, reakcija į bet kokią situaciją, gebėjimas išgirsti ir sąmoningai atsakyti į įvairius gyvenime iškylančius klausimus. Artimas sąvokoms „tvarkingumas“, „tikslumas“, „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą. Taigi iš literatūros analizės išplaukusi ir išryškinta *atsakomybės* sąvoka akcentuoja teisingumo kriterijų, pareigą atsakyti už savo veiksmus ir pareigą valstybei ir visuomenei.

Dėstytojams priimtinausia *atsakomybės* sąvoka yra daug platesnė ir apima ne tik teisės kategoriją ir pareigą atsakyti už savo veiksmus, bet ir akcentuoja *atsakomybę* už tautos ir valstybės likimą, niekaip nesuderinamą su abejingumu, taip pat – už normų laikymąsi, kurio rezultatas – *atsakingas* gyvenimas ir reakcija į bet kokią situaciją bei sąmoningą atsakymą į įvairius gyvenime iškylančiuos klausimus. Dėstytojai taip pat akcentavo, kad *atsakingumo* sąvoka artima kitoms etikos sąvokoms, tokioms kaip „tvarkingumas“, „sąžinė“, „stropumas“, „privalomybė“ ir „orumas“. Taigi labai svarbi būsimąjo *profesionalo* pareigos atlikimui yra etikos kategorija – orumas.

**Antrasis klausimas.** Dėstytojai buvo paprašyti pakomentuoti, ar asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* skiriasi nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*.

Informantų pateikti atsakymai pasiskirstė maždaug tolygiai. Dauguma informantų pasisakė, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus ir *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* nesiskiria. Likę informantai nurodė, kad darbe *profesionalus* policijos pareigūnas gali būti *teisiškai* ir *socialiai atsakingas*, o po darbo gali elgtis ir kitaip. Informantai nurodė, kad tai yra susiję su bendražmogiškomis *atsakingumo* ir moralės savybėmis.

Panašumų ir skirtumų tarp asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus ir *profesionalaus* policijos pareigūnų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.9 lentelėje.

Interviu dalyvavę informantai, palaikydami poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* nesiskiria nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, akcentavo, kad jie negali skirtis, nes tai yra tarpusavyje susijusios vertybės, pamatiniai dalykai, specifiniai profesiniai niuansai, žmogaus asmenybės savybės ir žmogaus *atsakingumas* darbe, o *atsakingas* žmogus yra ir *atsakingas profesionalas*.

Kita dalis informantų palaikė poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* skiriasi nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, nes tai yra statutinės vadybos modelis, įsakymų vykdymas, nepaliekant veiklos laisvės, *profesionalo atsakingumas* išugdytas ir daugiau pastebimas profesinėje veikloje, *profesionalo atsakingumas* apsiriboja tik profesinės veiklos sritimi, tuo tarpu žmogus yra atsakingas, gali jaustis atsakingu už daugybę veiklos sričių.

**3.9 lentelė.** Panašumų ir skirtumų tarp asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus ir *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus <i>teisinė atsakomybė</i> ir <i>socialinis atsakingumas nesiskiria</i> nuo <i>profesionalaus</i> policijos pareigūno <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> .	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tarpusavyje susijusios vertybės</li> <li>• Pamatiniai dalykai</li> <li>• Specifiniai profesiniai niuansai</li> <li>• Žmogaus asmenybės savybės</li> <li>• Atsakingas žmogus yra ir <i>atsakingas profesionalas</i></li> </ul>
2.	Asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus <i>teisinė atsakomybė</i> ir <i>socialinis atsakingumas skiriasi</i> nuo <i>profesionalaus</i> policijos pareigūno <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> .	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Statutinės vadybos modelis</li> <li>• Įsakymų vykdymas nepaliekant veiklos laisvės</li> <li>• <i>Profesionalo atsakingumas</i> apsiriboja tik profesinės veiklos sritimi, tuo tarpu žmogus yra <i>atsakingas</i>, ir jis gali jaustis <i>atsakingas</i> už daugybę veiklos sričių</li> <li>• Žmogaus <i>atsakingumas</i> darbe</li> <li>• <i>Atsakingumas</i> yra asmenybės savybė</li> </ul>

Informantų atsakymai sukėlė diskusiją, nes viena pusė interviu dalyvavusių informantų palaikė poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* nesiskiria nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, o kita dalis informantų pasisakė priešingai, todėl šis klausimas bus plačiau nagrinėjamas diskusijos dalyje.

### 3.4.2 Dėstytojo vaidmuo ugdant būsimąją profesionalo atsakomybę

**Pirmas klausimas.** Dėstytojai – informantai buvo paklausti apie jų pačių *atsakingumą*. Informantų atsakymai pasiskirstė netolygiai: keletas dėstytojų laiko save labai atsakingais, likusieji, didžioji dalis informantų, pabrėžė, kad yra *atsakingi*.

Galima teigti, kad visi tyrime dalyvavę informantai patys vertina save turį *atsakingumą* ir mano, jog yra *atsakingi* dėstytojai. Šią informantų nuostatą dar labiau patvirtina informantų požiūris, atsakant į **antrąjį klausimą**: Ar pritariate, kad

būsimojo *profesionalo atsakingumą* reikia ugdyti? Visi informantai pritarė šiam teiginiui.

**Trečias klausimas.** Tyrime dalyvavę dėstytojai buvo paklausti, kaip jie ugdo būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą*. Dauguma informantų nurodė, kad jie ugdo studento *teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą*, pateikdami visuotinai priimtinas teisės normas, taisykles, aiškina paprotines, moralines ir visuomenėje nusistovėjusias normas, elgesio taisykles bei patys pateikdami save kaip pavyzdį bei laikosi duoto žodžio.

Dėstytojų pateikti pavyzdžiai apie studentų *teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* ugdymą(si), išskirtos kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.10 lentelėje.

**3.10 lentelė.** Dėstytojų pateiktų teiginių apie studentų *teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* ugdymą(si) kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Studijų procesas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Per paskaitas pateikiamos praktinės užduočių taisyklės, kurių studentai turi laikytis, atliekant ir pristatant užduotis.</li> <li>• Reikalavimas periodiškai laiku atsiskaityti modulių temas</li> <li>• Aptariamos su studentais įvairios praktinės situacijos ir analizuojama jų baigtis, priklausomai nuo studentų suvokto <i>atsakingumo lygio</i></li> </ul>
2.	Savęs, kaip pavyzdžio, ir kitų gyvenimiškų situacijų pateikimas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pateikiama gyvenimiška situacija ir reikalaujama, kad studentas ją atliks laikydamasis tam tikro etiško. Visada tokiems studentams primenama, kad ir su jais kiti gali lygiai taip pat neatsakingai pasielgti</li> <li>• Sudaromos sąlygos vykdyti pažadus</li> <li>• Pokalbių, diskusijų, asmeninio pavyzdžio pateikimas</li> <li>• Stengiamasi laikytis savo žodžio, nurodant terminą ir kokios pasekmės lauks neatsiuntus atliktų užduočių</li> <li>• Gyvenimiškų pavyzdžių pateikimas</li> </ul>
3.	Bendražmogiškos vertybės	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Žmogus rengiamas gyventi, veikti, elgtis pagal žmogaus priedermes</li> <li>• Laisvai ir atsakingai priimti vienokį ar kitokį sprendimą</li> <li>• Remiamasi objektyviais moralės kriterijais</li> <li>• Paprotinės teisės principais</li> </ul>

Iš tyrimo rezultatų pastėta, kad dėstytojai ugdo būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą* studijų procese, t. y. per paskaitas ir atsiskaitymus duodami užduotis, praktines situacijas, kurias jie turi laiku ir *atsakingai* atlikti; pateikdami save, kaip pavyzdį, kitas gyvenimiškas ir praktiškas situacijas, aiškinant, kad reikia viską tvarkingai, sąžiningai ir atsakingai atlikti bei vykdyti pažadus. Be to, dėstytojai aiškina bendražmogiškas vertybes, remiantis objektyviais moralės kriterijais, kad visuomet reikia elgtis laisvai ir *atsakingai*, pagal žmogaus priedermes bei laikantis paprotinės teisės principų.

**Ketvirtas klausimas.** Informantų buvo klausama, ar jie, bendraudami su studentais, gali rodyti save kaip *atsakingumo* pavyzdį. Tik vienas informantas nurodė, kad dažnai pateikia save kaip *atsakingumo* pavyzdį. Maža dalis informantų nurodė, kad tai daro retai. Tačiau atsirado ir tokių informantų, kurie nors ir teigė, kad yra *atsakingi*, tačiau nesiryžo teikti savęs studentams kaip *atsakingumo* pavyzdžio. Likusieji informantai teigė, kad kartais pateikia save kaip *atsakingumo* pavyzdį. Todėl galima teigti, kad deja, didesnioji dalis informantų nesiryžta savęs pateikti kaip *atsakingumo* pavyzdžių.

**Penktas klausimas.** Informantai buvo paklausti, iš kur jie patys semiasi patirties ugdyti būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Dauguma interviu dalyvavusiųjų dėstytojų laikosi nuomonės, kad, ugdydami studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, patirties semiasi, nagrinėdami įvairių literatūrą, teisės aktus, dalyvaudami įvairiose mokslinėse konferencijose, seminaruose ir mokymuose. Dalis informantų teigė, kad, ugdydami būsimuosius *profesionalus*, noriai dalijasi savo asmenine, gyvenimiška patirtimi, savarankiškai ugdydamiesi ir analizuodami praktines bei gyvenimiškas situacijas. Tik nedidelė dalis interviu dalyvavusių informantų nurodė, kad be gyvenimiškos ir įvairių autoritetingų žmonių patirties ir mokslo dėstytojai dar semiasi išvalgų diskutuodami ir pasitardami su kolegomis.

Dėstytojų patirties šaltinių kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.11 lentelėje.

**3.11 lentelė.** Dėstytojų patirties, ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę*, šaltinių kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Asmeninė patirtis	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Savarankiškas ugdymasis</li> <li>• Gyvenimiškų situacijų analizė</li> <li>• Praktika</li> <li>• Gyvenimiška patirtis</li> <li>• Savianalizė</li> <li>• Įvairūs žymūs žmonės</li> </ul>
2.	Literatūra	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mokslinė literatūra</li> <li>• Grožinė literatūra</li> <li>• Naujausios informacijos apie studijų metodus paieška ir jų taikymas</li> <li>• Teismų praktika, iš kurios susiformuoja elgesio normos</li> </ul>
3.	Mokslo renginiai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mokslinės konferencijos</li> <li>• Seminarai</li> <li>• Mokymai</li> <li>• Studijos</li> </ul>
4.	Įvairios konsultacijos	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Diskusijos su kolegomis</li> <li>• Pasitarimai su kolegomis, kaip jie skirsto užduotis, kaip bendrauja su studentais</li> </ul>



Apibendrinus galima teigti, kad dėstytojai, ugdydami studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, panaudoja savo asmeninę patirtį, nuolat tobulindami savo kvalifikaciją, dalyvaudami konferencijose, mokymuose, seminaruose. Jie analizuodami literatūrą ir susipažinę su įžymių visuomenės veikėjų gyvenimu ir patirtimi, tai perteikia studentams. Taip pat dėstytojai diskutuoja ir tariasi su kolegomis, ir tai panaudoja ugdant studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

### 3.4.3 Kiti veiksniai, ugdantys būsimųjų profesionalų atsakomybę universitete

**Pirmas klausimas.** Informantų buvo paklausta, kas dar be dėstytojų universitete ugdo būsimojo *profesionalo teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*? Informantų atsakymai pasiskirstė netolygiai. Didžioji dauguma nurodė, kad tai ugdo visa universitetinė aplinka, pačių studentų įgyta gyvenimiška patirtis, ypač jų savivaldos metu. Kita dalis informantų nurodė asmeninį studentų įsitraukimą į *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymą(si). Informantai laikėsi pozicijos, kad studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* padėtų dėstytojo pateikti reikalavimai studentams, kad studentai laiku atliktų pateiktas užduotis, skatintų pilietiškumą ir patriotiškumą bei atvirus dėstytojo pokalbius su studentu.

Apklaustų informantų nuomonės apie kitus veiksnius, ugdančius universitete studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, buvo suskirstytos į kategorijas ir subkategorijas (žr. 3.12 lentelę).

**3.12 lentelė.** Kitų veiksnių, ugdančių studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* universitete, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Universitetinė aplinka	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bendramoksliai</li> <li>• Studento įtraukimas į organizacinę veiklą</li> <li>• Universiteto bendruomenė</li> <li>• Kursų vadai</li> <li>• Studentų atstovybės veikla</li> </ul>
2.	Asmeninis įsitraukimas į <i>atsakingumą</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Asmeninis studentų indėlis į universiteto plėtotę</li> <li>• Studentų išgyventos gyvenimiškos situacijos</li> <li>• Studentų požiūris į <i>teisinę atsakomybę</i> ir <i>socialinį atsakingumą</i></li> <li>• Studentų užsiėmimai sporte ir kitoje užklasinėje veikloje</li> <li>• Studijos universitete yra brandžiausio ugdymo(si) laikotarpis, išoriškai ir individualiai iš vidaus</li> <li>• Laiku ir atsakingai atliekamas konkretus darbas</li> </ul>

Apibendrinus interviu metu gautus rezultatus, galima teigti, kad be dėstytojų studentams ugdyti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* padeda visa universitetinė aplinka, t. y. bendruomenė, bendramoksliai, kursų vadai, studentų

savivalda, asmeninis studentų indėlis į universiteto plėtrą ir jų įtraukimas į organizacinę veiklą. Be to, asmeninis požiūris į *atsakingumą* – tai studentų išgyventos gyvenimiškos istorijos, užsiėmimai sporte ir kitoje užklausinėje veikloje bei laiku ir *atsakingai* atliktas konkretus darbas.

**Antras klausimas.** Informantų pasiteirauta, kokios situacijos universitete galėtų ugdyti būsimąją *profesionalo teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*?

Didelė dalis interviu dalyvavusių dėstytojų nurodė, kad studentų – būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* galėtų ugdyti situacijos, kurios reikalauja iš studento dalyvaujančio studijų procese laiku ir atsakingai, laikantis konkrečių studijų tvarkos reikalavimų, parengti ir atlikti darbus. Kiti nurodė *atsakingo* dėstytojo vaidmenį, jo atliktus praktinius pavyzdžius, puoselėjančius patriotiškumą ir pilietiškumą. Atsirado ir tokių informantų, kurie nurodė, kad studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* galėtų ugdyti situacijos, susijusios su universiteto organizuojamais renginiais.

Informantų išskiriamos situacijos universitete, kurios galėtų ugdyti būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.13 lentelėje.

**3.13 lentelė.** Situacijos universitete, kurios galėtų ugdyti būsimųjų *profesionalų atsakomybę*, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Universiteto tvarkos laikymasis	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Laiku grąžinamos knygos į biblioteką</li> <li>• Užsiėmimų lankomumo kontrolės stiprinimas</li> <li>• Atsiskaitymas už patikėtas pareigas ir užduotis</li> </ul>
2.	Studijų procesas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Analizuojant ir vertinant situacijas pagal disciplinos pobūdį</li> <li>• Sudėtingesnio savarankiško darbo užduočių skyrimas</li> <li>• Atsiskaitymo laiko trumpinimas</li> <li>• Konkretūs studijų tvarkos reikalavimai</li> <li>• Laiku pristatytas parengtas darbas</li> </ul>
3.	Dėstytojas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Praktiniai pavyzdžiai</li> <li>• Dėstytojų <i>atsakingumas</i></li> <li>• Puoselėjamas patriotiškumas, pilietiškumas</li> </ul>
4.	Renginiai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Universiteto organizuojami renginiai</li> <li>• Studentų įtraukimas į universiteto veiklą</li> <li>• Pavedimas vykdyti renginius</li> </ul>

*Apibendrinus atlikto struktūruoto interviu su dėstytojais rezultatus* galima teigti, kad, jų nuomone, *atsakingumas* – tai vienas iš bazinių asmenybės savybių, teisingo elgesio kriterijų, dorovinio elgesio pamatas, etikos ir teisės kategorija, ne tik dorovinio elgesio pamatas, bet ir istoriškai veiksminga asmenybės būseną: *atsakomybė* už tautos, valstybės likimą, nesuderinamas su abejingumu. Dorovės normų suvokimas tėra auklėjimo pradžia, jo vidurys – *atsakingumo* už normų laikymąsi ugdymas(is), o rezultatas – atsakingas gyvenimas, reakcija į bet kokią

situaciją, gebėjimas išgirsti ir sąmoningai atsakyti į įvairius gyvenime išskylančius klausimus. Artima sąvokoms „tvarkingumas“, „tikslumas“, „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą.

Dėstytojai, palaikydami poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* nesiskiria nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, akcentavo, kad tai yra tarpusavyje susijusios vertybės, pamatiniai dalykai, specifiniai profesiniai niuansai, žmogaus asmenybės savybės, žmogaus *atsakingumas* darbe, o *atsakingas* žmogus yra ir *atsakingas profesionalas*. Kita dalis informantų, palaikydami poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* skiriasi nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, nurodė, jog tai yra statutinės vadybos modelis, įsakymų vykdymas, nepaliekant veiklos laisvės, kad *profesionalo atsakingumas* išugdytas ir daugiau pastebimas profesinėje veikloje, kad *profesionalo atsakingumas* apsiriboja tik profesinės veiklos sritimi. Tuo tarpu žmogus yra atsakingas daug platesnėje sferoje, nes jis gali jaustis atsakingas už daugybę veiklos sričių.

Visi tyrime dalyvavę informantai patys vertina save turį *atsakingumą* ir mano, jog yra atsakingi dėstytojai, kurie ugdo būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, pasitelkdami studijų procese, t. y. per paskaitas ir atsiskaitymus duodami užduotis, praktines situacijas, kurias studentai turi laiku ir atsakingai atlikti. Dėstytojai ugdo, pateikdami save kaip pavyzdį, gyvenimiškas ir praktiškas situacijas, aiškina, kad reikia viską tvarkingai, sąžiningai ir atsakingai atlikti bei vykdyti pažadus. Be to, dėstytojai aiškina bendražmogiškas vertybes, remdamiesi objektyviais moralės kriterijais. Dėstytojai teigia studentams, kad visuomet reikia elgtis laisvai ir atsakingai pagal žmogaus priedermes, laikytis paprotinės teisės principų. Tačiau dauguma dėstytojų nesiryžta savęs pateikti kaip *atsakingumo* pavyzdžio. Tačiau dėstytojų atsakymai rodo, kad jie turi pakankamai potencialo ir supratimą apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, yra pilnai pasirengę ugdyti universitete studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Dar labiau galėtų sustiprinti studentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymą(si), jeigu dėstytojas save dažniau ryžtųsi pateikti studentui kaip asmeninį pavyzdį. Dėstytojai, ugdydami studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, panaudoja savo asmeninę patirtį, nuolat tobulindami savo kvalifikaciją, t. y. dalyvaudami konferencijose, mokymuose, seminaruose. Dėstytojai, analizuodami literatūrą ir susipažinę su įžymių visuomenės veikėjų gyvenimu ir patirtimi, ją perteikia studentams, diskutuodami su kolegomis, taip ugdydami būsimųjų profesionalų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Taip dėstytojai sustiprina studentų pasiryžimą tapti *profesionalu* ir ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Be dėstytojų studentams ugdyti(s) *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* padeda visa universitetinė aplinka, t. y. bendruomenė, bendramoksliai, kursų vadai, studentų savivalda, asmeninis studentų indėlis į universiteto plėtrą ir jų įtraukimas į

universiteto veiklą. Taip pat studentų asmeninis požiūris į *atsakingumą*, tai studentų išgyventos gyvenimiškos istorijos, užsiėmimai sporte ir kitoje veikloje bei laiku ir atsakingai atliktas konkretus darbas.

### 3.5 Kokybinis giluminis interviu su ekspertais apie būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymą(si) universitete

Interpretuojant kiekybinio tyrimo su studentais rezultatus, kilo tam tikrų klausimų, į kuriuos atsakius būtų giliau išanalizuota šio darbo mokslinė problema. Taigi, atliekant kokybinį tyrimą, buvo siekiama gauti atsakymus į 3.14 lentelėje pateiktus bendruosius klausimus, nes vienas iš skiriamųjų giluminio interviu bruožų – išklausinėjimas ekspertų (Frechtling, 1997; Mack et al., 2005).

#### 3.14 lentelė. Giluminio interviu bendrieji klausimai ekspertams

Klausimų blokas	Klausimas
<b>Studentų teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas</b>	Kokios priežastys ir kaip įtakoja studento <i>teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo</i> susiformavimą?
	Kaip apibūdintume, koks yra <i>teisiškai atsakingas</i> studentas?
	Kaip apibūdintume, koks yra <i>socialiai atsakingas</i> studentas?
	Kaip Jūs manote, ar metams bėgant studentai tampa <i>teisiškai ir/arba socialiai atsakingesni</i> ?
	Jūsų manymu, ar studentams, kuriems būdinga <i>teisinė atsakomybė</i> , yra būdingas ir <i>socialinis atsakingumas</i> ?
	Jūsų manymu, ar studentams, kuriems būdingas <i>socialinis atsakingumas</i> , yra būdinga ir <i>teisinė atsakomybė</i> ?
<b>Stojimo priežastys</b>	Kaip manote, kokios yra svarbiausios stojimo priežastys į Teisės ir policijos veiklos studijų programą?
	Kaip manote, ar studentų stojimo priežastys atskleidžia požiūrį į <i>teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą</i> ?
	Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad metams bėgant būsimieji policijos pareigūnai vis mažiau šią profesiją renkasi iš idėjos. Kaip galėtumėte pakomentuoti šią tendenciją?
<b>Teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo ugdymas(is) universitete</b>	Kaip, Jūsų manymu, universitete ugdoma studentų – būsimųjų policijos pareigūnų <i>teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas</i> ? Kas ir kaip jiems padeda ugdytis?
	Kokie, Jūsų manymu, studijų programos moduliuose naudojami studijų metodai labiausiai padeda studentams ugdytis <i>teisinę atsakomybę</i> ?
	Kokie, Jūsų manymu, studijų moduliuose naudojami studijų metodai labiausiai padeda studentams ugdytis <i>socialinį atsakingumą</i> ?
	Kaip manote, kokia yra studento priesaikos prasmė? Ar, metams bėgant, ji kinta?
	Ar studento požiūris į priesaiką atskleidžia jo požiūrį į <i>teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą</i> ?
	Ką dar universitetas turėtų daryti, kad būtų išugdytas <i>teisiškai ir socialiai atsakingas profesionalas</i> ?

Šiam tikslui pasiekti buvo pasirinkti 5 ekspertai, dėstantys Teisės ir policijos veiklos studijų programoje. Buvo manyta, kad šie ekspertai, turintys tiek teorinio, tiek praktinio ir pedagoginio darbo patirties bei įgūdžių, suteiks atitinkamų žinių ir pateiks gilesnes įžvalgas į klausimus, kylančius iš atlikto kiekybinio tyrimo. Todėl siekiant patikslinti jau turimą informaciją ir padaryti gilesnes įžvalgas, su kiekvienu pasirinktu respondentu buvo bendraujama asmeniškai, buvo atliktas giluminis interviu.

### 3.5.1 Studentų atsakomybė

**Pirmas klausimas.** Atlikus kiekybinio tyrimo rezultatų apžvalgą kilo nemažai klausimų, kokios priežastys ir kaip įtakoja studento *teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* susiformavimą. Todėl buvo svarbu sužinoti ekspertų nuomonę apie priežastis, lemiančias studento *teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* susiformavimą.

Giluminiam interviu dalyvavusių ekspertų nuomonės išsiskyrė. Vieni ekspertai nurodė, kad priežastys, formuojančios studentų *teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą*, yra edukaciniai veiksniai (šeima, mokykla, bažnyčia ir kitos valstybinės įstaigos), bendros visuomenėje nusistovėjusios normos, vertybės ir studento motyvacija. **Ekspertas E1:** *šios atsakomybės ugdomos per atskirus socialinius institutus: šeimą, mokyklą, bažnyčią, valstybės institucijas, mokyimo įstaigas, policijos sistemos veiklos efektyvumą. Studento atsakomybė formuojasi priklausomai nuo visuomenėje įsitvirtinusių vertybinių nuostatų. Didelę įtaką turi ir aukštojo mokslo sistemos efektyvumas.*

**Ekspertas E3:** *jeigu studentas turi stiprią motyvaciją siekti tikslo, jeigu jo veikla yra valinga, nukreipta jo tikslo siekimui, šis dalykas bus pats per save tobulinamas (jis ugdosi savanoriškai). Jeigu motyvacijos nebus, nėra kalbos apie šiuos atsakingumus. Jam nesvarbu ką baigti ir kur jis dirbs. Jis žino, kad tėvai pasirūpins. Jeigu jis gerai motyvuotas, jis to ir sieks, tai yra bendri socialiniai reikalai, kaip jis gali egzistuoti, kaip jis gali save išreikšti, kaip jis gali save realizuoti, kad nenukentėtų aplinkiniai, tik laikantis visuomenėje pripažintų normų.*

Kiti ekspertai teigia, kad priežastys, formuojančios studentų *teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą*, yra studijų procesas (studijų moduliai ir metodai, noras mokytis, komunikuoti, žinios, gebėjimai ir įgūdžiai). **Ekspertas E4:** *tai pasiekama per studijų modulių įsisavinimą. Ekspertas E5:* *noras mokytis, siekti žinių, savarankiškumas, gebėjimas komunikuoti su kolegomis ir dirbti komandoje ugdo įdomią ir kūrybingą asmenybę. <...> išsilavinęs žmogus ir nebūtinai universitetuose ir nebūtinai buvęs studentu, galima ir nuotoliniu būdu ar individualia tvarka tampa atsakingu. Jeigu studentas įstojo į universitetą, susipažino su studijų tvarka ir sutikdamas su reikalavimais pasirašo sutartį, save laiko akademinės bendruomenės dalimi visada tik tobulės.*

Apklaustųjų ekspertų išsakytų nuomonių apie studentų *teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo* susiformavimą kategorijos ir subkategorijos pateiktos 3.15 lentelėje.

**3.15 lentelė.** Priežasčių, lemiančių studentų *atsakomybės* susiformavimą, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Aplinkos įtaka	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Edukaciniai veiksniai: šeima, mokykla, bažnyčia, valstybės institucijos, mokymo įstaigos</li> <li>• Policijos sistemos veiklos efektyvumas</li> <li>• Aukštojo mokslo sistemos efektyvumas</li> <li>• Visuomenėje įsitvirtinusios vertybinės nuostatos</li> </ul>
2.	Studento motyvacija	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Studijų modulių įsisavinimas</li> <li>• Noras mokytis ir tobulėti</li> <li>• Žinių siekimas</li> <li>• Savarankiškumas</li> <li>• Gebėjimas komunikuoti su kolegomis</li> <li>• Darbas komandoje</li> </ul>

Apibendrinant ekspertų mintis apie priežastis, formuojančias studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, galima teigti, kad tai yra edukaciniai veiksniai – šeima, mokykla, bažnyčia, valstybės institucijos, mokymo įstaigos, taip pat – policijos sistemos veiklos efektyvumas, visuomenėje įsitvirtinusios vertybinės nuostatos, aukštojo mokslo sistemos efektyvumas, moralinio elgesio reikalavimai, bendros visuomenėje priimtinos normos, vertybių sistema, studento motyvacija bei studijų procesas – noras nuolat mokytis ir tobulėti, žinių siekimas, savarankiškumas, gebėjimas komunikuoti su kolegomis ir dirbti komandoje.

**Antras klausimas.** Ekspertų akimis buvo pažvelgta, koks yra *teisiškai atsakingas* studentas, ir ekspertų paprašyta apibūdinti tai.

Informantų atsakymai pasiskirstė nenutolstant nuo teisės teorijos filosofijos, kad visų pirma studentai laikosi įstatymų, įsipareigojimų, teisių ir pareigų vienovės principo. **Ekspertas E1:** *teisiškai atsakingas studentas, tai tas, kurio veikla, elgesys ir lūkesčiai nepažeidžia subjektinių teisių ir pareigų vienovės principo.* **Ekspertas E3:** *tai tas, kuris laikosi teisės normų.* **Ekspertas E4:** *tai visų pirma noras mokymo procese įgyti reikiamų žinių ir įgūdžių, reikalingus policijos darbe.* **Ekspertas E5:** *studentas pirmiausia yra žmogus ir visuomenės narys. Atsakomybė apibrėžiama, kaip moralinis įsipareigojimas atsakyti už savo pasirinkimų pasekmes. Visuomenės narių, sulaukusių atitinkamo amžiaus, teisinė atsakomybė apibrėžta įstatymų normomis. Jaunam žmogui įstojus į universitetą (tapus studentu) galioja studijų tvarką apibrėžiančios taisyklės, jų ir privalu laikytis. Atsakomybės klausimas yra individualus kiekvieno pasirinkimas atitinkamai elgtis <...>. Universitete studijuoja pakankamai atsakingi jauni žmonės. Teisiškai jie atsakingi, tik socialiai labai pažeidžiami.*

Ekspertai buvo paklausti, koks yra *socialiai atsakingas* studentas.

**Trečias klausimas.** Taip pat buvo siekiama sužinoti ekspertų nuomonę, kaip jie galėtų apibūdinti *socialiai atsakingą* studentą.

Keturi informantai, apibūdindami *socialiai atsakingą* studentą, akcentavo *atsakomybės* prieš visuomenę pareigą ir elgseną pagal visuomenėje pripažįstamas gyvenimo normas bei visuomenės pasmerkimą esant tam tikroms teisingumo ar kaltumo sąlygomis. **Ekspertas E1:** *socialiai atsakingas studentas, tai tas, kuris, rinkdamasis policijos profesiją (stodamas į šią programą), aiškiai suvokia visuomenės lūkesčius policijos pareigūno veiklai ir pasirengęs savo darbu juos patenkinti. <...> kurio vertybinės orientacijos atitinka visuomenės lūkesčius jo profesijai.* **Ekspertas E3:** *tai tas, kuris gyvena pagal visuomenėje nustatytas gyvenimo ir bendravimo normas, nenuvilia tėvų, nenuvilia dėstytojų, nenuvilia savo buvimu visuomenėje. Jis nieko negadina, nedaro blogų dalykų, kad nebūtų nuostolių valstybei, nebūtinai tai turi būti nusikalstamos veikos, bet ir kad nebūtų abejingumo, šiuokšlinimo, tai yra, kas kainuoja valstybei. Jeigu jis šito nedaro, jis yra socialiai atsakingas, nes jis atsakingas prieš visuomenę.* **Ekspertas E4:** *tai apima ne tik norą įgyti mokymo procese reikiamas žinias ir įgūdžius, bet ir studento socialinį aktyvumą organizuojant ir įsitraukiant į studentų visuomeninę veiklą.* **Ekspertas E5:** *<...> pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus, gebėjimas atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas esant tam tikroms teisingumo arba kaltumo sąlygomis.*

Išryškėjusios *teisiškai* ir *socialiai atsakingo* studento kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.16 lentelėje.

**3.16 lentelė.** Ekspertų teiginių apie *teisiškai* ir *socialiai atsakingą* studentą kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	<i>Teisiškai atsakingas studentas</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Elgesys ir lūkesčiai nepažeidžia subjektinių teisių ir pareigų vienovės principo</li> <li>• Teisės normų laikymasis</li> <li>• Noras mokymo procese įgyti reikiamų žinių ir įgūdžių reikalingų policijos darbe</li> <li>• Atitinkamų taisyklių visumos privalomas laikymasis</li> <li>• Individualus <i>atsakingas</i> elgesio pasirinkimas</li> <li>• <i>Teisinė atsakomybė</i></li> </ul>
2.	<i>Socialiai atsakingas studentas</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Suvokimas visuomenės lūkesčių iš policijos pareigūno veiklos ir pasirengimo savo darbu juos patenkinti</li> <li>• Atitikimas vertybinių orientacijų, kurios atitinka visuomenės lūkesčius, jo profesijai</li> <li>• Gyvenimas pagal visuomenėje nustatytas gyvenimo ir bendravimo normas;</li> <li>• <i>Atsakomybė</i> prieš visuomenę</li> <li>• Socialinis aktyvumas organizuojant ir įsitraukiant į visuomeninę veiklą</li> <li>• Pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus</li> <li>• Gebėjimas atlikti pareigą</li> <li>• Prisiimti sau visuomenės sankcijas esant tam tikroms teisingumo arba kaltumo sąlygomis</li> </ul>

Apibendrinant galima teigti, kad *teisiškai atsakingas* studentas yra visuomenės narys, kuris laikosi įstatymų (teisės normų, taisyklių), įsipareigojimų, kurio elgesys ir lūkesčiai nepažeidžia teisių ir pareigų vienovės principo bei nori mokymo procese įgyti reikiamų teisinių žinių ir įgūdžių, reikalingų policijos darbe. Tuo tarpu *socialiai atsakingas* studentas – tai visuomenės narys, aiškiai suvokiantis visuomenės lūkesčius policijos pareigūno veiklai ir pasirengęs savo darbu juos patenkinti. Tai studentas, kurio vertybinės orientacijos atitinka visuomenės lūkesčius jo profesijai. Toks studentas gyvena pagal visuomenėje nustatytas gyvenimo ir bendravimo normas, socialiai aktyvus organizuojant ir įsitraukiant į studentų visuomeninę veiklą, pasirengęs atsakyti už savo poelgius ir veiksmus, gebantis atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teisingumo arba kaltumo sąlygoms.

**Ketvirtas klausimas.** Apibendrinus kiekybinio tyrimo rezultatus ir nustatčius, kad, metams bėgant, studentai laiko save *teisiškai* ir *socialiai atsakingesniais*, buvo pasiteirauta ekspertų, ką jie apie tai mano.

Išanalizavus informantų įžvalgas apie studentų tapsmą *teisiškai* ir *socialiai atsakingesniais*, metams bėgant, nustatyta, kad dauguma informantų mano, jog vis dėlto metams bėgant studentai tampa *teisiškai* ir *socialiai atsakingesni*. **Ekspertas E3:** *taip, iš principo jie turi tapti tiek teisiškai, tiek socialiai atsakingesni, nes priešingu atveju, kaip jie išsilies į visuomenę, kaip jie gyvens, kaip jie bendraus, kaip jie elgsis kaip visuomenės nariai. Jeigu jis įgis profesiją, tai jis dirbs darbą, kuris santykinai yra teisinio pobūdžio. Tai jeigu jis nejus teisinės atsakomybės, tai jis nepritaps. Tai kaip jis gali justi atsakomybę kitų asmenų atžvilgiu? Tai paprasčiausias suvokimas. Manau, kad kinta, nes tie dalykai turi stiprėti.* **Ekspertas E4:** *taip, aš su šiuo teiginiu sutinku pilnai ir manau studentai tampa ir teisiškai, ir socialiai atsakingesni.* **Ekspertas E5:** *teisiškai ar socialiai atsakingas asmuo, tai procesas, kuris iš kiekvieno skirtingai reikalauja pastangų. Kiekvienas žmogus privalo tobulėti, stengtis visada būti pilietiškai, būti jautrus, sąžiningas, doras. Universitetuose jau turėtų būti juntamas rezultatas to, ką išugdė šeima, mokykla, kur visada būtų skatinamas, atitinkamai sudarant sąlygas, žmogui pačiam realizuoti/atsiskleisti ir tobulėti/kurti. Studentai turi atkakliai siekti žinių. Jie pažeidę taisykles, privalo prisiimti atsakomybę ir gauti atitinkamas sankcijas. Žinoma, metams bėgant, studentas tampa atsakingesnis.*

Informantai teigia, kad, laikui bėgant, studentai bent jau suvokia šių kategorijų, t. y. *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* esmę ir jų įtaką. **Ekspertas E2:** *bent jau pradeda suvokti, kokia yra šių kategorijų esmė ir kaip jos lemia visuomeninius santykius.*

Vienas informantas pastebi, kad laikui bėgant studentų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* turėtų mažėti. **Ekspertas E1:** *atsižvelgiant į tai, kad stiprėja asmeninio intereso patenkinimo poreikis, manytina, kad teisinis ir socialinis atsakingumas turėtų mažėti. Šis atsakingumas tiesiogiai proporcingas valstybės siūlomam atlygiui už atliekamą darbą, t. y. kiek pareigūnas gali patenkinti savo fiziologinius ir saugumo poreikius.*

Po ekspertų interviu išryškėjusios studentų tapsmo *teisiškai* ir *socialiai atsakingesniais* kintamumo kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.17 lentelėje.



**3.17 lentelė.** Studentų tapsmo *teisiškai* ir *socialiai atsakingesniais* kintamumo kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
	Studentų tapsmo <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingais</i> didėjimas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įsiliejimas į visuomenę</li> <li>• Tapsmas visuomenės nariu</li> <li>• Pritapimas prie savo pasirinktos profesijos</li> <li>• Suvokimas <i>teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i></li> <li>• Tapimas <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingesniu</i></li> <li>• Nuolatinis tobulėjimas</li> <li>• Universiteto rezultato siekiamybė</li> <li>• Atkaklus siekimas žinių</li> <li>• Realizavimasis / atsiskleidimas ir tobulėjimas bei kūryba</li> </ul>
	Studentų tapsmo <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingais</i> pastovumas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> esmės ir jų įtakos suvokimas</li> <li>• <i>Teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> esmės suvokimas ir šių kategorijų įtaka visuomeniniams santykiams</li> </ul>
	Studentų tapsmo <i>teisiškai</i> ir <i>socialiai atsakingais</i> mažėjimas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Asmeninio intereso patenkinimo poreikio stiprėjimas</li> <li>• <i>Teisinės atsakomybės</i> ir <i>socialinio atsakingumo</i> mažėjimas</li> <li>• Tiesioginis proporcingumas valstybės siūlomam atlygiui už atliekamą darbą</li> <li>• Pareigūno savo fiziologinių ir saugumo poreikių patenkinimas</li> </ul>

Atlikus interviu tyrimo rezultatų analizę, galima teigti, kad ekspertai pateikia prieštarigus vertinimus, todėl šis klausimas lieka diskutuotinas.

**Penktas klausimas.** Ekspertai buvo paprašyti išsakyti savo nuomonę, ar studentams kuriems būdinga *teisinė atsakomybė*, yra būdingas ir *socialinis atsakingumas*?

Ekspertai mano, kad studentams, kuriems būdinga *teisinė atsakomybė*, yra būdingas ir *socialinis atsakingumas*. **Ekspertas E3:** *vienareikšmiškai, tie dalykai yra persipynę, nes tai priskiriama vienai mokslo krypciai, profilis tų studijų programų susijęs su teise. Visur turi būti simbiozė, vienas kitą turi papildyti. Kuo daugiau bus išvystyta teisinė atsakomybė, tuo bus stipresnis ir socialinis atsakingumas. Arba pas žmogų gali vystytis priešingas variantas, tai yra jis gali nuo mažens būti socialiai auklėjamas, už viską jis atsakingas, už broliuką, už sesutę, už žaisliuką, už pinigėlius. Jam automatiškai pagal dėstomą studijų programą, modulį formuosis socialinis atsakingumas.*

Kitas informantas nepritaria, kad studentams, kuriems būdinga *teisinė atsakomybė* yra būdingas ir *socialinis atsakingumas* ir motyvuoja tuo, jog studentas gali būti tik *teisiškai atsakingas*, tačiau lieka neaiškus motyvas, kodėl. **Ekspertas E1:** *nebūtinai. Studentas gali būti išsiugdęs teisinės atsakomybės įgūdžius ir laikytis teisės*

normų reikalavimų, tačiau nors jis ir laikosi teisės normų, lieka neišskus motyvas, kodėl jis taip daro. Socialinis atsakingumas daugiau siejamas su moraliniu įsipareigojimu, todėl šiuo atveju teisės normų laikymasis dar negarantuoja visiško socialinio atsakingumo, nors tam prielaidas ir sudaro.

Taip pat ekspertų buvo teirujamasi, ar studentams, kuriems būdingas socialinis atsakingumas, yra būdinga ir teisinė atsakomybė.

**Šeštas klausimas.** Taip pat iš atlikto kiekybinio tyrimo rezultatų kilo klausimas, ar studentams, kuriems būdingas socialinis atsakingumas, yra būdinga ir teisinė atsakomybė?

Visi ekspertai veningai liko prie nuomonės, kad studentams, kuriems būdingas socialinis atsakingumas, yra būdinga ir teisinė atsakomybė. **Ekspertas E1:** manyčiau, kad tikimybė, jog socialiai atsakingas žmogus bus labiau ir teisine prasme atsakingas didesnė, nes šiuo atveju teisinis atsakingumas išplaukia iš jo vidinių socialinių nuostatų. Todėl pirmiausiai derėtų ugdyti socialinį atsakingumą. **Ekspertas E3:** taip, nes jie vienas be kito negali. Čia yra socialiniai mokslai. Pagrindas – socialiniai mokslai, dėl to čia yra viskas kartu.

Apibendrinus ekspertų teiginius, išryškėja tokios kategorijos ir subkategorijos (žr. 3.18 lentelę).

**3.18 lentelė.** Studentų teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo sąryšio kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Studentams būdinga teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vienareikšmiškumas</li> <li>• Viena mokslo kryptis</li> <li>• Vienas kitą papildantys</li> <li>• Teisinės atsakomybės didesnis išvystymas stiprina socialinio atsakingumo išvystymą</li> <li>• Edukaciniai veiksniai formuoja teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą</li> </ul>
2.	Nelygiareikšmės atsakomybės	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Socialiai atsakingas tik moraliniu įsipareigojimu</li> <li>• Studentas laikosi teisės normų reikalavimų</li> <li>• Socialinis atsakingumas daugiau siejamas su moraliniu įsipareigojimu</li> <li>• Teisės normų laikymasis dar negarantuoja visiško socialinio atsakingumo</li> </ul>
3.	Studentams būdingas socialinis atsakingumas ir teisinė atsakomybė	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pirmenybė socialinio atsakingumo ugdymui, o teisinė atsakomybė išplaukia iš jo vidinių socialinių nuostatų.</li> <li>• Išugdytas socialinis atsakingumas padeda ugdytis teisei atsakomybei</li> </ul>

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad studentams, kuriems yra būdinga *teisinė atsakomybė*, yra būdingas ir *socialinis atsakingumas*, nes *teisinė atsakomybė* negalima be *socialinio atsakingumo*.

Galima teigti, kad studentams, kuriems yra būdingas *socialinis atsakingumas*, yra būdinga ir *teisinė atsakomybė*, nes visų pirma žmogui formuojasi *socialinis atsakingumas*, o iš jo formuojasi *teisinė atsakomybė*.

### 3.5.2 *Stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priežasčių analizė*

**Pirmas klausimas.** Po kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimo daug diskusijų sukėlė klausimas apie studentų pasirinkimą studijuoti Teisės ir policijos veiklos studijų programoje. Tikslinga sužinoti, ką ekspertai mano apie svarbiausias stojimo priežastis į Teisės ir policijos veiklos studijų programą.

Dalis informantų, kaip pagrindinę priežastį, lėmusią studentų pasirinkimą studijuoti Teisės ir policijos veiklos studijų programoje, nurodo teisinio išsilavinimo siekimą ir noro save realizuoti pagal įgytą išsilavinimą. **Ekspertas E1** nurodo, kad studentų stojimo pagrindinė priežastis yra *įgyti aukštąjį universitetinį išsilavinimą teisės srityje ir galimybė realizuoti save pagal įgytą išsilavinimą*. **Ekspertas E3:** <...> *dalis studentų stojo, bet kur, kad gautų bet kokią „išsilavinimą“*. **Ekspertas E5:** *stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priežastis: bakaluro lygiu – teisininko kvalifikacijos įgijimas, magistrantūros lygiu – aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo įgijimas*.

Dauguma ekspertų mano, kad studijas Teisės ir policijos veiklos studijų programoje dalis studentų pasirenka vis dėlto iš idėjos ir karjeros galimybių. **Ekspertas E2:** *tai yra jaunatviškos idėjos apie visuomenės saugumo užtikrinimą, garantuota darbo vieta ir <...> galimybė kilti karjeros laiptais*. **Ekspertas E3:** <...> *nedidelė dalis yra svajotojai, kurie renkasi šią profesiją realiai nesuvokdami policijos darbo*. **Ekspertas E4:** *studentai nori tapti policijos pareigūnais ir padėti žmonėms apsaugant jų teises*. **Ekspertas E5:** <...> *vaikinių skaičius akivaizdžiai sumažėjęs. Merginų motyvacija greičiausiai idealistinė. Jos kruopščiai mokosi, atsakingesnės, tai ir guodžia*.

Kita dalis informantų pastebi, kad vis dėlto šią programą renkasi studentai, vedami valstybės finansuojamų vietų studijose ir socialinių garantijų užtikrinimo. **Ekspertas E1:** *įvedus valstybės finansavimą studijuojantiems šioje programoje atsirado papildomas motyvas stoti į programą*. **Ekspertas E2:** <...> *garantuota darbo vieta ir socialinės garantijos baigus studijas*. **Ekspertas E3:** <...> *aukštojo mokslo struktūroje, yra mažai finansuojamų programų, todėl renkasi šias studijas ir ypatingai dabar padaugėjo. Didžioji dalis studijuoja valstybės finansuojamose vietose, <...> ši programa yra apmokama apie 90 proc.* **Ekspertas E5:** *šios studijų programos pasirinkimą lemia socialinės garantijos*.

**Antrasis klausimas.** Gauti kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad studentų stojimo priežastys atskleidžia jų požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Todėl ekspertų buvo klausama, ką jie apie tai mano, ir buvo paprašyti savo nuomonę pakomentuoti.

Vienas ekspertas nurodė pragmatinius motyvus ir atmetė idėjinius, kitas ekspertas nurodo, kad tai yra jaunatviško maksimalizmo ir idealistinės nuostatos.

**Ekspertas E1:** renkantis šią programą (profesiją) dominuoja pragmatiniai motyvai, bet ne idėjiniai motyvai. **Ekspertas E2:** studentai dažniausiai remiasi jaunatvišku maksimalizmu ir idealistinėmis nuostatomis.

Likusieji akcentuoja teisinio išsilavinimo, žinių ir įgūdžių siekimą, todėl jų stojimo priežastys atskleidžia požiūrį į teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą.

**Ekspertas E3:** <...> neturint teisinio išsilavinimo, negalima suprasti, kas yra teisinė atsakomybė. Jiems reikia žinių, jie turi įgauti įgūdžių. Jeigu studentas gyvena pagal normas, neturi skolų, tai jis yra socialiai atsakingas. Taip pat jis yra atsakingas prieš dėstytoją, jeigu jis neturi skolų, tai irgi yra socialinis statusas. **Ekspertas E4:** studijuodami dar daugiau įgyja žinių ir praktinių įgūdžių. **Ekspertas E5:** Studentai tikrai teisine ir moraline (socialine) atsakingumo prasme yra nuoširdūs ir dori, bet kai susiduria su realybe tarnyboje, tampa pakankamai pažeidžiami. <...> baigus pasirinktą studijų programą suteikiama teisininko kvalifikacija.

**Trečiasis klausimas.** Po kiekybinio tyrimo atlikimo daug diskusijų sukėlė išryškėjęs faktas, kad mažėja studentų, pasirenkančių TPV studijų programą iš idėjos. Buvo svarbu sužinoti ekspertų, rengiančių šiuos būsimuosius profesionalus, nuomonę, siekiant giliau pažvelgti į šį reiškinį ir pakomentuoti tendencijas, kodėl vis mažiau studentų šią programą ir būsimą profesiją renkasi iš idėjos.

Gauti informantų atsakymai pasiskirstė įvairiai. Vienas Ekspertas įvardija ideologinius nuostatus, požiūrį į vertybes. **Ekspertas E1:** tai sąlygoja ideologijos, kurios esmė individo primato prieš valstybę stiprinimo idėja, stiprėjimas. Visuomenėje įsitvirtina tos vertybės, kurios išryškina individualios veiklos sėkmę. Individas nori savo veiksmais, darbu užimti atitinkamą socialinės stratifikacijos skalėje lygį, deja, dirbdamas policijoje, to pasiekti negali. Visuomenės akyse jis vertinamas kaip nevykėlis, nes nesukūrė atitinkamo gerbūvio, kuris vertinamas labiau nei moralinės nuostatos.

Kiti ekspertai nurodo gyvenimo realijas, darbo specifiką, ypač akcentuodami menkas socialines garantijas ir prastą policijos įstaigų finansavimą. **Ekspertas E4:** <...> motyvuoja ir būsimas atlyginimas, ir kitos socialinės garantijos. **Ekspertas E5:** <...> profesiją įgyja paprastai jau suaugęs žmogus, individas, prisitaikęs prie tam tikrų socialinių sąlygų, perėmęs kai kuriuos socialinio žaidimo principus, iki tam tikro laipsnio suvokęs socialinių santykių esmę ir turinį. <...> Profesijai, kad ją rinktųsi, reikia laisvų darbo vietų, aiškiai reglamentuotų pareigų, socialinių garantijų, tinkamo aprūpinimo<...>. Tarnybai be patrauklumo reikia ir garantijų. Ne taip seni įvykiai su prarastu ginklu rodo, kad pareigūnams siūloma susitelkti ir suprasti, kad ypatingais tarnyboje atvejais teks darbą atlikti iš idėjos, bet ar kas norės prisiimti atsakomybę?

Ekspertai vis dėlto mano, kad šią studijų programą studentai renkasi iš idėjos.

**Ekspertas E4:** studentai renkasi policininko profesija iš idėjos <...>. **Ekspertas E3:** jeigu dalis stoja vien dėl to, kad nemoka už studijas, kur kitur reikia mokėti, be to, nemaža dalis dirba užsienyje.

Apklaustųjų ekspertų teiginių išryškėjusios studentų stojimo priežasčių kategorijos ir subkategorijos pateiktos 3.19 lentelėje.

### 3.19 lentelė. Studentų stojimo priežasčių kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorija	Subkategorija
1.	Pragmatiniai motyvai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Garantuota darbo vieta ir karjera</li> <li>• Individuali veiklos sėkmė</li> <li>• Socialinės garantijos baigus studijas</li> <li>• Valstybės finansuojamos studijos</li> <li>• Būsimas atlyginimas ir tinkamas aprūpinimas</li> <li>• Darbo patrauklumas</li> <li>• Aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo ir kvalifikacijos įgijimas</li> <li>• Socialinio statuso įgijimas</li> </ul>
2.	Idealistiniai motyvai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Jaunatviškos idėjos apie visuomenės saugumo užtikrinimą</li> <li>• Jaunatviškas maksimalizmas ir idealistinės nuostatos</li> <li>• Individo primato prieš valstybę stiprinimo idėja ir stiprėjimas</li> <li>• Idėjinė policijos pareigūno profesija</li> <li>• Noras padėti žmonėms apsaugant jų teises</li> </ul>

Išanalizavus informantų išvalgas, galima teigti, kad, jų nuomone, studentai TPV studijų programą renkasi, siekdami įgyti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, realizuoti save ir dauguma studentų – siekdami karjeros pagal pasirinktą studijų programą. Studentai šią programą ir būsimą profesiją vis mažiau renkasi iš idėjos todėl, kad dominuoja požiūrio į vertybes kaita, finansavimas, socialinės garantijos, gyvenimo realijos ir darbo specifika. Dalis vis dėlto renkasi studijas iš idėjos dėl to, kad tai yra valstybės finansuojamos studijos, jiems reikalingos žinios ir įgūdžiai, kurias universitetas jiems suteikia. Manytina, kad, laikui bėgant, stojimo priežastys keičiasi. Be to, galima daryti išvadą, kad studentų stojimo priežastys, kurios atskleidžia jų požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, yra teisinio išsilavinimo, žinių ir įgūdžių siekimas bei suteikiama teisininko kvalifikacija.

#### 3.5.3 Atsakomybės ugdymas(is) universitete

**Pirmas klausimas.** Tyrimo tikslais buvo tikslinga sužinoti ekspertų nuomonę apie tai, kaip, jų manymu, universitete ugdoma studentų – būsimųjų policijos pareigūnų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*? Kas ir kaip jiems padeda ugdytis?

Dalis giluminiame interviu dalyvavusių ekspertų nurodė bendrą studijų procesą ir studijų modulius, socialinį aprūpinimą ir tarpusavio statutinius santykius, per ką universitete ugdoma studentų – būsimųjų policijos pareigūnų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*. **Ekspertas E3:** *plačiąja prasme, tai gali būti visame studijų procese, tai yra vienas iš tikslų, o siaurąja – tai juos drausmina uniforma, tarpusavio statutiniai santykiai, santykiai su budėtojais, su tarnybos vadu, su būrio vadu. Kiti dėstytojai iš jų priima raportą, tai yra jų išipareigojimai, praktikos, studentai yra jose tikrinami. Taip pat – bendrabučio sistema, jų apgyvendinimas, jie turi prižiūrėti daiktus,*

gauna geras auditorijas, valstybė į juos investuoja, jie nedaug moka už gyvenimo sąlygas. Visai kiti įkainiai, jie gauna uniformą ir kitaip yra socialiai aprūpinami, gauna geras auditorijas, elektrą, šilumą, biblioteką, turi tausoti knygas, gauna dėstytojus, todėl jie ir turi nešti tą atsakomybę. **Ekspertas E4:** ugdoma per studijų modulius. Padeda ugdytis dėstytojai užsiėmimų metu ir per užduotus savarankiškus darbus. **Ekspertas E5:** universitetas, dirbdamas pagal atitinkamai suderinta universitetiniam lygmeniui atitinkančią studijų programą, studentus parengia tinkamai. Viešojo saugumo fakulteto mokymo bazė. Studento Statusas yra esminis momentas atsakomybės ugdymui, jis daugiau vyksta laisvanoriška forma.

Vienas iš ekspertų nurodė, kad universitete nėra bendros teisinės atsakomybės ir socialinio atsakingumo ugdymo(si) sistemos, bendro ir glaudaus ryšio tarp studento ir universiteto bendruomenės. **Ekspertas E1:** universitete nėra sukurtos bendros šios atsakomybės ugdymo(si) sistemos, kuri apjungtų bendrus veiksmus. Praktiškai nėra specialių priemonių, nukreiptų į šią veiklą. Daugelis renginių, priemonių vykdomi formaliai (svarbių valstybei datų paminėjimas, studento veiklos įvertinimas) ir spontaniškai. Norint įvertinti šių renginių efektyvumą reikėtų panagrinėti, kiek juose dalyvauja studentų ir ypač dėstytojų, nes būtent jų aktyvumas – svarbus šios veiklos rodiklis. Kita vertus, neaišku, kokia apimtimi universitetas tą turi daryti?

**3.20 lentelė.** Universitete studentams ugdytis atsakomybę padedančių veiksmų kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Renginiai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Svarbių valstybei datų paminėjimas</li> <li>• Efektyvus studentų dalyvavimas renginiuose</li> <li>• Efektyvus dėstytojų dalyvavimas renginiuose</li> </ul>
	Universiteto materialinė bazė	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Fakulteto mokymo bazė</li> <li>• Visapusiška biblioteka</li> <li>• Visapusiškai aprūpintos auditorijos</li> </ul>
2.	Studijų procesas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Universitetas</li> <li>• Studijų programa</li> <li>• Studijų moduliai</li> <li>• Profesionalūs dėstytojai</li> <li>• Studento veiklos įvertinimas</li> </ul>
3.	Socialinis aprūpinimas ir garantijos	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Apgyvendinimas bendrabutyje</li> <li>• Turtinių vertybių priežiūra ir saugojimas</li> <li>• Mažas mokestis už gyvenimo sąlygas</li> <li>• Aprūpinimas uniforma</li> </ul>
4.	Statutiniai santykiai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Studento statusas</li> <li>• Uniformos dėvėjimas</li> <li>• Statutu grįsti santykiai</li> <li>• Santykiai su budėtojais</li> <li>• Santykiai su tarnybos vadu</li> <li>• Santykiai su būrio vadu</li> <li>• Raportas dėstytojams</li> <li>• Bendrabučio sistema</li> </ul>

Apklausus ekspertus išryškėjo informacija apie universitete studentams ugdytis *atsakomybę* padedančius veiksnius. Jie suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas (žr. 3.20 lentelę).

Iš atliktų interviu rezultatų, galima teigti, kad studentų – būsimųjų policijos pareigūnų *teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas* universitete ugdoma per studijų procesą, studijų dalykus, socialinį aprūpinimą, tarpusavio statutinius santykius ir renginius (šventės, svarbių datų paminėjimas, sportiniai renginiai).

**Antras klausimas.** Papildomų išvalgų pareikalavo klausimas apie studijų procesą ir studijų programos moduluose naudojamus studijų metodus. Todėl dėstytojų buvo klausama, kokie, jų manymu, studijų metodai labiausiai padeda studentams ugdytis *teisinę atsakomybę*?

Šioje situacijoje informantų nuomonės smarkiai išsiskyrė. Trys ekspertai nurodė konkrečius studijų metodus, kurie, jų manymu, labiausiai padeda studentams ugdytis *teisinę atsakomybę*. **Ekspertas E3:** *iš teisinės pusės – tai yra žaidybiniai metodai, įvairios situacijos, modeliavimai, deliojimas, žaidimai, kas ką gali nustatyti, surasti, ginčytis, dialogo forma, analizė.* **Ekspertas E4:** *daug studijų metodų padeda, pvz.: paskaitos, seminarai, pratybos, savarankiškas darbas, praktika, diskusijos, darbas grupėse, problemų sprendimu grįstos studijos, atvejo analizės. Šių metodų pagalba studentai geriau ir lengviau įsisavina teisinę atsakomybę.* **Ekspertas E5:** *studento dalyvavimas studijų projektuose, koliokviumai, žinių patikrinimas egzamine, kursinio ar diplominio darbo rengimas ugdo visavertę ir visapusišką atsakomybę.*

Kitas informantas nurodė, kad apskritai teisės dalykų studijos savaime padeda suvokti *teisinę atsakomybę*. **Ekspertas E1:** *teisės dalykų studijos savaime formuoja teisinės atsakomybės suvokimą.*

Iš atlikto ekspertų interviu tyrimo išryškėjo studijų metodus, kurie padeda studentui ugdytis *teisinę atsakomybę*, kategorijos ir subkategorijos (žr. 3.21 lentelę).

Apibendrinus informantų išvalgas, galima teigti, kad teisės dalykų studijos savaime padeda suvokti *teisinę atsakomybę*, o labiausiai studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* padeda simuliacijos, vaidmenų žaidimai, problemų išryškinimas ir sprendimas, mokymosi kontraktas, mokymasis veikloje – tai nuolatinė refleksija, mokymosi (refleksijos) dienoraštis, debatai, diskusijos grupėje, paskaita, įtraukianti paskaita, seminaras, savarankiškos studijos, studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų, užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse, problemų išryškinimas ir sprendimas, atvejo studija, projektai, koliokviumai, praktikos atlikimas, egzaminas ir kursinio ar diplominio darbų rengimai.

**3.21 lentelė.** Studijų metodų, kurie padeda studentui ugdytis *teisinę atsakomybę*, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	I lygis. Bazinių ir naujausių žinių įgijimo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Paskaita</li> <li>• Savarankiškos studijos</li> <li>• Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų</li> </ul>
2.	II lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius, ugdymo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Atvejo studija</li> </ul>
3.	III lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant netipinius uždavinius, ugdymo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mokymasis veikloje</li> </ul>
4.	IV lygis. Supratimo ugdymo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Seminaras</li> <li>• Diskusijos grupėje</li> </ul>
5.	V lygis. Gebėjimas veikti tipinėse situacijose, ugdymo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vaidmenų žaidimai</li> <li>• Simuliacijos</li> <li>• Debatai</li> <li>• Problemų išryškėjimas ir sprendimas</li> </ul>
6.	VI lygis. Gebėjimas veikti netipinėse situacijose, ugdymo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Projektai</li> </ul>

**Trečias klausimas.** Analogiškai ekspertų buvo klausama, kokie, jų manymu, studijų metodai labiausia padeda studentams ugdytis *socialinį atsakingumą*?

Iš pateiktų informantų gilesnių išvalgų matyti, kad dauguma jų pateikia apibendrinamuosius arba tokius pačius taikomus studijų metodus, kaip ir ugdantis *teisinę atsakomybę*. **Ekspertas E3:** *tai viskas, kas susiję su bendravimu, nesvarbu, koks metodas. Kuo daugiau yra verbalinis, žodinis bendravimas tarp dėstytojo ir studento, tuo yra geriau. Nereikia studento palikti vieno su vadovu, o per seminarą ar atsiskaitymą paklausti, ar supratai, ar ne ir ką tu supratai ir aišku – kuo daugiau pavyzdžių.* **Ekspertas E4:** *daug studijų metodų padeda, pvz.: paskaitos, seminarai, pratybos, savarankiškas darbas, praktika, diskusijos, darbas grupėse, problemų sprendimu grįstos studijos, atvejo analizės. Šių metodų pagalba studentai geriau ir lengviau įsisavina socialinį atsakingumą.* **Ekspertas E5:** *bet kuris studento dalyvavimas studijų projektuose, koliokviumai, žinių patikrinimas egzamine, kursinio ar diplominio darbo rengimas ugdo visavertę ir visapusišką atsakomybę.*

Vienas informantas apibrėžė, kad *socialinį atsakingumą* formuoja studijų proceso įgyvendino kokybė ir studento socialinių reiškinų suvokimas. **Ekspertas E1:** *socialinį atsakingumą labiau formuoja ne atskirų dalykų dėstymas, bet studijų proceso įgyvendinimo kokybė: skaidrumas, vertinimo objektyvumas, praktikų organizavimas, grįžtamojo ryšio buvimas, komunikacijos organizacijoje efektyvumas, organizacinis klimatas... studento tikėjimo, kad už gerus darbus bus tinkamai atlyginta, stiprinimas.*



Iš atlikto ekspertų interviu tyrimo išryškėjusios studijų metodų, kurie padeda studentui ugdytis *socialinį atsakingumą*, kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.22 lentelėje.

**3.22 lentelė.** Studijų metodų, kurie padeda studentui ugdytis *socialinį atsakingumą*, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	I lygis. Bazinių ir naujausių žinių įgijimo metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įtraukianti paskaita</li> <li>• „Svečio“ paskaita</li> <li>• Paskaita</li> <li>• Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų</li> </ul>
2.	II lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant tipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Atvejo studija</li> </ul>
3.	III lygis. Mokėjimo taikyti žinias, sprendžiant netipinius uždavinius, ugdymo(si) metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mokymasis veikloje</li> </ul>
4.	IV lygis. Supratimo ugdymo(si) metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Seminaras</li> <li>• Smegenų (proto) šturmas</li> <li>• Grįžtamasis ryšys</li> </ul>
5.	V lygis. Gebėjimas veikti tipinėse situacijose, ugdymo(si) metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Debatai</li> <li>• Problemų išryškinimas ir sprendimas</li> <li>• Diskusijos grupėje</li> </ul>
6.	VI lygis. Gebėjimas veikti netipinėse situacijose, ugdymo(si) metodai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Projektai</li> </ul>

Visa tai apibendrinus galima teigti, kad visų pirma *socialinį atsakingumą* formuoja studijų proceso įgyvendinimo kokybė: skaidrumas, vertinimo objektyvumas, praktikų organizavimas, grįžtamojo ryšio buvimas, komunikacijos organizacijoje efektyvumas, organizacinis klimatas, studento tikėjimo, kad už gerus darbus bus tinkamai atlyginta stiprinimas ir studijų moduluose taikomi studijų metodai, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*: įtraukianti paskaita, grįžtamasis ryšys, paskaita, problemų išryškinimas ir sprendimas, seminaras, „svečio“ paskaita, debatai, „Smegenų (proto) šturmas“, diskusijos grupėje, atvejo studija, projektai, koliokviumai, praktikos atlikimas, egzaminas ir kursinio ar diplominio darbų rengimai.

**Ketvirtas klausimas.** Iš kiekybinio tyrimo rezultatų matyti, kad duota studento priesaika buvo vertinama nevienareikšmiškai. Todėl buvo paprašyta ekspertų pakomentuoti, *kokia studento priesaikos prasmė ir ar ji, metams bėgant, kinta.*

Dauguma ekspertų skeptiškai vertina duotos studento priesaikos prasmę ir daugiau ją supranta kaip simbolišką ritualą, tradiciją ar praėjusių laikų palikimą. Jie mano, kad ji neneša jokios atsakomybės. **Ekspertas E1:** *studento priesaika turėjo prasmę, kai mokymo įstaigos priklausė vidaus reikalų sistemai ir studento statusas buvo siejamas su pareigūno statusu. Dabar priesaika praktiškai – simbolinis aktas, nes neturi jokių teisinių pasekmių, nes visa studento veikla reglamentuojama aukštojo mokslo ir universiteto teisės aktais. Taip pat priesaikos turinys ir praktinė studento veikla universitete nėra tiesiogiai susiję.* **Ekspertas E3:** *kas liečia bet kokias priesaikas, ne tik šitą, man atrodo, kad yra ritualas, atėjęs iš anksčiau, pvz. medikų priesaikos yra nuo Hipokrato laikų. Tai yra graži tradicija ir nieko daugiau. Ji neneša jokios atsakomybės, jeigu aš padariau nusikalstamą veiką, aš už tai ir atsakau. O priesaika, gal kažkiek drausmina, gal psichologiškai įtakoja, bet ne daugiau. Medikai yra baudžiami, jeigu jie pažeidžia įstatymus. Tai yra gražus ritualas ir ne daugiau.*

Buvo ir griežtai pasisakančių informantų priesaikos atžvilgiu, kurie nurodė, kad tai yra svarbus gyvenimo ir atsakomybės momentas, įsipareigojimas, bet, metams bėgant, ji kinta. **Ekspertas E2:** *gal padeda suvokti būsimo darbo svarbą?* **Ekspertas E4:** *studento priesaika yra labai svarbi ir, metams kintant, ji stiprėja.* **Ekspertas E5:** *priesaika kaip ir pasižadėjimas ar pažadas suponuoja tam tikrą pareigą, o kadangi jie yra duodami laisva valia, tai suformuoja moralinį imperatyvą (moralinė priedermė) įgyvendinti tą prisiimtą pareigą. Koks įstatymas leidžia laužyti ar nesilaikyti duotos priesaikos ar pasižadėjimo, ji juk įtvirtinama parašu. Pasižadėjimo/susitarimo laikais arba jį pažeidi/sulaužai. Jeigu šeimoje jaunas žmogus matė doros, sąžiningumo, moralumo pavyzdžius, jokių didesnių sunkumų jam nekyla.*

Apibendrinant informantų išvalgas apie studentų duotos priesaikos prasmę, galima teigti, kad duota studento priesaika yra pasižadėjimas ar pažadas, moralinė priedermė, simboliškas ritualas, tradicija, kuri daro psichologinę įtaką ir įpareigoja studentą – būsimąjį profesionalų policijos pareigūną laikytis ir įgyvendinti duotą pažadą, tačiau nenumato jokios atsakomybės už priesaikos sulaužymą ar nesilaikymą, o metams bėgant priesaika turėtų įgauti didesnę prasmę.

**Penktas klausimas.** Ekspertų buvo klausiama, ar studento požiūris į priesaiką atskleidžia jo požiūrį į teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą.

Dalis informantų pritarė teiginiui, kad studento duota priesaika atskleidžia studentų požiūrį į teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą. **Ekspertas E3:** *jeigu laikytis ritualų, turėtų taip būti, bet ar taip yra atsakyti negaliu, jeigu jis jas suvokia, kaip drausminančias priemones, taip yra, bet jeigu jis priima kaip ritualą, tai tada klausimas.*

Vienas informantas suabejojo ir negalėjo nei patvirtinti, nei paneigti studentų, davusių priesaiką, požiūrio į teisinę atsakomybę ir socialinį atsakingumą. Jis priesaiką vertino kaip formalų aktą. **Ekspertas E1:** *reikėtų analizuoti jo stojimo į programą motyvus ir pagal tai daryti išvadą. Jeigu jo motyvai asmeniniai, bet ne idėjiniai, tikėtina, kad ir priesaika jam bus labiau formalus aktas.*

Kitas informantas išlieka kategoriškas ir abejodamas paneigė, teigdamas, kad studento priesaika niekuo neįpareigoja. **Ekspertas E2** *tikriausia ne, nes tai studento niekuo neįpareigoja.*

Po ekspertų interviu išryškėjusios studentų priesaikos prasmės kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.23 lentelėje.

**3.23 lentelė.** Studentų priesaikos prasmės kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Pareiga atsakyti už savo veiksmus, <i>atsakomybės</i> suvokimas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Būsimo darbo svarba</li> <li>• Įsipareigojimas laikytis įstatymų ir kitų teisės normų</li> <li>• Priesaika kaip ir pasižadėjimas ar pažadas tam tikros pareigos suponavimas</li> <li>• Moralinis imperatyvas (moralinė priedermė) įgyvendinti prisiimtą pareigą</li> </ul> <p>1. Doros, sąžiningumo, moralumo laikymasis</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priesaikos, pasižadėjimo ar pažado laikymasis</li> <li>• Drausminanti priemonė</li> <li>• Psichologinė įtaka</li> </ul>
2.	Ritualas, teisinių ir socialinių pasekmių nebuvimas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Simbolinis aktas, nes neturi jokių teisinių pasekmių ir visa studento veikla reglamentuojama aukštojo mokslo ir universiteto teisės aktais;</li> <li>• Neįpareigojantis formalus aktas</li> <li>• Priesaikos turinys ir praktinė studento veikla universitete nėra tiesiogiai susiję</li> <li>• Ritualas ir graži tradicija</li> <li>• Jokios <i>atsakomybės</i> nebuvimas</li> </ul>

Aptariant interviu rezultatus, galima teigti, kad duota studento priesaika atskleidžia arba turėtų atskleisti jų požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studento niekuo neįpareigoja arba jam nėra taikomos jokios sankcijos už priesaikos nesilaikymą ar sulaužymą.

**Šeštas klausimas.** Paskutiniuoju klausimu ekspertai buvo paklausti, ką universitetas turėtų daryti, kad būtų išugdytas *atsakingas profesionalas*?

Visi ekspertai akcentavo studijų optimizavimą, individualizavimą, dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą, studentų kūrybiškumo ugdymą(si) ir konkurencingumą tarp universitetų ir studijų programų. **Ekspertas E1:** *optimizuoti studijų procesą, stiprinti konkurencingumą tarp pačių universitetų ir studijų programų.* **Ekspertas E3:** *individualizuoti ugdymo(si) procesą ir dažniau taikyti tinkamo pavyzdžio fenomeną.* **Ekspertas E2:** *skatinti dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą bei ugdyti studentų kūrybiškumą. Supažindinti studentus su problemų sprendimo metodika ir jos taikymu.* **Ekspertas E5:** *mokyti studentus taikiai spręsti konfliktus ir supažindinti su valios ugdymo(si) būdais.*

Išryškėjusios ekspertų pateikiamos universiteto pastangų, padedančių ugdyti *atsakingą profesionalą*, kategorijos ir subkategorijos pateikiamos 3.24 lentelėje.

**3.24 lentelė.** Universiteto veiksmų, padedančių ugdyti *atsakingą profesionalą*, kategorijos ir subkategorijos

Eil. Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	Universitetas ir studijų procesas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Optimizuoti studijų procesą</li> <li>• Stiprinti konkurencingumą tarp pačių universitetų ir studijų programų</li> <li>• Individualizuoti ugdymo(si) procesą</li> </ul>
2.	Dėstytojas ir studentas	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Skatinti dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą</li> <li>• Ugdyti studentų kūrybiškumą</li> <li>• Mokyti studentus taikiai spręsti konfliktus</li> <li>• Supažindinti su valios ugdymo(si) būdais</li> <li>• Supažindinti studentus su problemų sprendimo metodika ir jos taikymu</li> </ul>

Apibendrinant rezultatus, galima teigti, kad, norint išugdyti *atsakingą profesionalą* universitete, reikia: stiprinti konkurencingumą tarp pačių aukštųjų mokyklų ir studijų programų, individualizuoti ugdymo(si) procesą, dažniau taikyti tinkamo pavyzdžio fenomeną, skatinti dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą, studentus supažindinti su problemų sprendimo metodika ir jos taikymu, ugdyti studentų kūrybiškumą, mokyti studentus konfliktų taikaus sprendimo, supažindinti su valios ugdymo(si) būdais.

*Apibendrinant giluminio interviu su ekspertais rezultatus* išryškėjo, kad jų nuomone, studentai TPV studijų programą renkasi, siekdami įgyti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, realizuoti save, ir dauguma tai daro, siekdami karjeros pagal pasirinktą studijų programą. Studentai šią programą ir būsimą profesiją vis mažiau renkasi iš idėjos, nes dominuoja požiūrio į vertybes kaita, finansavimas, socialinės garantijos, gyvenimo realijos ir darbo specifika. Dalis vis dėlto renkasi studijas iš idėjos nes tai yra valstybės finansuojamos studijos, jiems reikalingos žinios ir įgūdžiai, kurias universitetas jiems suteikia. Manytina, kad, laikui bėgant, stojimo priežastys keičiasi. Be to, galima daryti išvadą, kad studentų stojimo priežastys, kurios atskleidžia jų požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, yra teisinio išsilavinimo, žinių ir įgūdžių siekimas bei suteikiama teisininko kvalifikacija.

Iš ekspertų interpretacijų apie priežastis, formuojančias studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, galime teigti, kad tai yra edukaciniai veiksniai – šeima, mokykla, bažnyčia, valstybės institucijos, mokymo įstaigos, policijos sistemos veiklos efektyvumas, visuomenėje įsitvirtinusios vertybinės nuostatos, aukštojo mokslo sistemos efektyvumas, moralinio elgesio reikalavimai, bendros visuomenėje priimtinos normos, vertybių sistema, studento motyvacija bei studijų procesas – noras nuolat mokytis ir tobulėti, žinių siekimas, savarankiškumas, gebėjimas komunikuoti su kolegomis ir dirbti komandoje.

*Teisiškai atsakingas* studentas yra visuomenės narys, kuris laikosi įstatymų (teisės normų, taisyklių), įsipareigojimų, kurio elgesys ir lūkesčiai nepažeidžia teisių ir pareigų vienovės principo. Jis nori mokymo procese įgyti reikiamų teisinių žinių ir įgūdžių, reikalingų policijos darbe. Tuo tarpu *socialiai atsakingas* studentas – tai visuomenės narys, aiškiai suvokiantis visuomenės lūkesčius policijos pareigūno veiklai ir pasirengęs savo darbu juos patenkinti. Tai studentas, kurio vertybinės orientacijos atitinka visuomenės lūkesčius jo profesijai. Tai tas, kuris gyvena pagal visuomenėje nustatytas gyvenimo ir bendravimo normas, socialiai aktyvus organizuojant ir įsitraukiant į studentų visuomeninę veiklą. Jis pasirengęs atsakyti už savo poelgius ir veiksmus, gebantis atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teisingumo arba kaltumo sąlygoms. Studentams, kuriems yra būdinga *teisinė atsakomybė*, yra būdingas ir *socialinis atsakingumas*, nes *teisinė atsakomybė* negalima be *socialinio atsakingumo*. Studentams, kuriems yra būdingas *socialinis atsakingumas*, yra būdinga ir *teisinė atsakomybė*, nes visų pirma žmogui formuojasi *socialinis atsakingumas*, o iš jo formuojasi *teisinė atsakomybė*. Studentų – būsimųjų policijos pareigūnų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* universitete ugdomas per studijų procesą, studijų dalykus, socialinį aprūpinimą, tarpusavio statutinius santykius ir renginius (šventės, svarbių datų paminėjimas, sportiniai renginiai).

Teisės dalykų studijos savaime padeda suvokti *teisinę atsakomybę*, o labiausiai studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* padeda simuliacijos, vaidmenų žaidimai, problemų išryškinimas ir sprendimas, mokymosi kontraktas, mokymasis veikloje – tai nuolatinė refleksija, mokymosi (refleksijos) dienoraštis, debatai, diskusijos grupėje, paskaita, įtraukianti paskaita, seminaras, savarankiškos studijos, studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų, užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse, problemų išryškinimas ir sprendimas, atvejo studija, projektai, koliokviumai, praktikos atlikimas, egzaminas ir kursinio ar diplominio darbo rengimas. *Socialinį atsakingumą* formuoja studijų proceso įgyvendinimo kokybė: skaidrumas, vertinimo objektyvumas, praktikų organizavimas, grįžtamojo ryšio buvimas, komunikacijos organizacijoje efektyvumas, organizacinis klimatas, studento tikėjimo, kad už gerus darbus bus tinkamai atlyginta, stiprinimas ir studijų moduliuose taikomi studijų metodai, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*. Tai – įtraukianti paskaita, grįžtamasis ryšys, paskaita, problemų išryškinimas ir sprendimas, seminaras, „svečio“ paskaita, debatai, „Smegenų (proto) šturmas“, diskusijos grupėje, atvejo studija projektai, koliokviumai, praktikos atlikimas, egzaminas ir kursinio ar diplominio darbo rengimas.

Apibendrinant studentų duodamos priesaikos prasmę, vadovaujantis informantų įžvalgomis, galima teigti, kad duota studento priesaika yra pasižadėjimas ar pažadas, moralinė priedermė, simboliškas ritualas, tradicija, kuri daro psichologinę įtaką ir įpareigoja studentą – būsimąjį *profesionalų* policijos pareigūną laikytis ir įgyvendinti duotą pažadą, tačiau nenumato jokios *atsakomybės* už priesaikos sulaužymą ar nesilaikymą, o, metams bėgant, ji turi įgauti didesnę prasmę.

Rezultatai rodo, kad studento duota priesaika atskleidžia arba turėtų atskleisti jo požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studento niekuo neįpareigoja arba jam nėra taikomos jokios sankcijos už priesaikos nesilaikymą ar sulaužymą.

Taigi, norint išugdyti *atsakingą profesionalą* universitete, reikia stiprinti konkurencingumą tarp pačių aukštųjų mokyklų ir studijų programų, individualizuoti ugdymo(si) procesą, dažniau taikyti tinkamo pavyzdžio fenomeną, skatinti dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą, studentus supažindinti su problemų sprendimo metodika ir jos taikymu, ugdyti studentų kūrybiškumą, mokyti studentus taikiai spręsti konfliktus, supažindinti su valios ugdymo(si) būdais.

### 3.6 Tyrimo rezultatai ir diskusija

Studentų apklausos, interviu su dėstytojais ir giluminio interviu su ekspertais rezultatai kelia nemažai diskusijų. Todėl šiame skyriuje diskutuojamos pagrindinės tyrimų išvados, gauti rezultatai gretinami su teorinėmis išvadomis, kitų mokslininkų įžvalgomis ir pateikiami apibendrinimai.

Diskusija vystoma aptariant šiuos aspektus:

- Studentų *teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas*.
- Stojimo į studijų programą priežastys.
- Studentų – būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymas(is) universitete (studento priesaika, studentų mintys ir jausmai, dėstytojo vaidmuo ir studijų metodai).
- Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* raiška.
- Būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų *atsakomybės* raiškos ypatumai.

#### 3.6.1 Studentų *teisinė atsakomybė ir socialinis atsakingumas*

Pagal atliktą literatūros analizę, būsimajam *profesionalui* – policijos pareigūnui turėtų būti artimesnis arba lygiavertis *socialinis atsakingumas* nei *teisinė atsakomybė*. Kiekybinis tyrimas patvirtina šį teiginį: tiek 2011, tiek 2015 metais didesnė dalis respondentų nurodė, kad jiems būdingas *socialinis atsakingumas* nei *teisinė atsakomybė*. Tačiau, remiantis studentų apklausos rezultatais, lyginant 2015 m., su 2011 m., studentai tampa *teisiškai atsakingesni*. Ekspertų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė: vieni pritarė, kad lyginant 2015 m., su 2011 m., studentai – būsimieji *profesionalai* tampa ar bent jau turėtų tapti ir *teisiškai* ir *socialiai atsakingesni* arba bent jau suvoktų šių kategorijų esmę ir paskirtį, o kiti ekspertai teigė, kad keičiantis vertybių suvokimui, studentų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* turėtų mažėti.

Autorius palaiko nuomonę, kad, laikui bėgant, studentai tampa *teisiškai atsakingesni*, kadangi tą diktuoja dabartinė situacija Lietuvoje ir pasaulyje.

Šio laikmečio įvykiai parodo, kad būsimajam policijos pareigūnui svarbu atlikti savo tiesiogines pareigas, remiantis jo veiklą reglamentuojančiais teisės

aktais, o ne laikytis visuomenėje nusistovėjusių bendražmogiškųjų ir paprotinių vertybių, nes jos lieka antrame plane. Vadovaujantis Misiūnu (2010), policijos pareigūnai yra baudžiami ir už netinkamą pareigų atlikimą, ir savo tiesioginių pareigų neatlikimą. Taigi jie bijo pasielgti ne pagal įstatymą, todėl kyla grėsmė neatlikti savo tiesioginių pareigų. Iš kitos pusės, jie bijo ir visuomenės bei žiniasklaidos pasmerkimo.

Kiekybinis tyrimas parodė, kad respondentams, kuriems būdingas *socialinis atsakingumas*, taip pat būdinga ir *teisinė atsakomybė*. Egzistuoja ir atvirkštinis sąryšis. Tai patvirtina ir ekspertų įžvalgos, jie teigia, kad studentams, kuriems yra būdingas *socialinis atsakingumas*, yra būdinga ir *teisinė atsakomybė*, nes visų pirma žmogui formuojasi *socialinis atsakingumas*, o vėliau formuojasi ir *teisinė atsakomybė*. Tačiau dėl atvirkštinio sąryšio ekspertų nuomonė išsiskyrė. Vieni jų teigė, kad studentams, kuriems yra būdinga *teisinė atsakomybė*, yra būdingas ir *socialinis atsakingumas*, nes *teisinė atsakomybė* negalima be *socialinio atsakingumo*. Kitų nuomone – studentas gali būti išsiugdęs *teisinę atsakomybę* ir laikytis teisės normų reikalavimų, tačiau, nors jis ir laikosi teisės normų, lieka neaiškus motyvas, kodėl jis taip daro.

Autorius palaiko tiek kiekybinio tyrimo metu gautus rezultatus, tiek daugumos ekspertų gilesnes įžvalgas, kad studentams, kuriems būdinga *teisinė atsakomybė*, taip pat būdingas ir *socialinis atsakingumas*. Tai galima argumentuoti tuo, kad *socialinis atsakingumas* turėtų būti artimesnis arba lygiavertis studentui – būsimajam policijos pareigūnui nei *teisinė atsakomybė*, kadangi *socialinis atsakingumas* formuojasi jau šeimoje, mokykloje ir ugdomas universitete.

Studentų apklausos rezultatai rodo, kad nors didžiausią įtaką respondentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimosi procese darė šeima, tačiau lyginant 2015 m., su 2011 m. apklausų rezultatus, didėja ir universiteto daromos įtakos aktualumas. Šeimos įtaką, formuojantis *atsakomybei*, akcentuoja Gaeta ir Maio (2015). Iš ekspertų interpretacijų ir įžvalgų apie priežastis, formuojančias studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, galima teigti, kad tai yra edukaciniai veiksniai – šeima, mokykla, bažnyčia, valstybės institucijos, mokymo įstaigos, taip pat policijos sistemos veiklos efektyvumas, visuomenėje įsitvirtinusios vertybinės nuostatos, aukštojo mokslo sistemos efektyvumas, moralinio elgesio reikalavimai, bendros visuomenėje priimtinos normos, vertybių sistema, studento motyvacija bei studijų procesas – noras nuolat mokytis ir tobulėti, žinių siekimas, savarankiškumas, gebėjimas komunikuoti su kolegomis ir dirbti komandoje. Savarankiškąjį asmenybės ugdymąsi patvirtina ir Mendelė-Leliūgienė (2012), kuri nurodo, kad brandžios asmenybės veiklą lemia pasirinkti aukštesni gyvenimo tikslai, savarankiškumas, *atsakingumas*, pagarba kito laisvei.

Disertacijos autorius yra linkęs laikytis nuomonės, kad didžiausią įtaką respondentų *atsakomybės* ugdymo(si) procese daro teoriniame BPAUU modelyje apibrėžti bendrojo ugdymo(si) veiksniai (šeima, mokykla, savarankiškas ugdymas(is), taip pat studijos universitete. Tai atliepia tiek respondentų, tiek ir ekspertų išsakytą nuomonę.

Remiantis kiekybinio tyrimo rezultatais nustatyta, kad tiriamų respondentų tiek *teisinė atsakomybė*, tiek *socialinis atsakingumas* nepriklauso nuo lyties. Šį aspektą buvo nustatęs Malinauskas (2001), tirdamas sporto pedagogų *socialinę atsakomybę*. Jis taip pat neaptiko skirtumų tarp lyčių. Tačiau šioje disertacijoje atliekamo giluminio interviu metu vienas ekspertas akcentavo, kad *atsakingesnės* ir kruopštesnės yra merginos. Panašias išvadas formulavo Funder ir kt. (1983), kurie savo tyrimais patvirtino, kad *socialiai atsakingesnės* yra moterys nei vyrai. Tai patvirtina Dževečka ir Ramelienė (2000), kurie teigia, kad *atsakomybę* daugiausiai vertina moterys, ypač – studentės. Jų atliktuose tyrimuose 50 proc. visų apklausoje dalyvavusių moterų ir tik 20 proc. visų apklausoje dalyvavusių vyrų priskyrė šią savybę prie aukščiausios kategorijos. Berggren ir Olofsson (2015) bei Attaran ir Celik (2015), atlikę tyrimus, taip pat nustatė, kad moterys yra *atsakingesnės* už vyrus. Tuo tarpu Witt (1990) tyrimai rodo, kad *socialiai atsakingesni* yra studentai vyrai. Mohanty ir Rammohan (2015) teigia, kad vaikinai *atsakingiau* žiūri į tolimesnės profesijos pasirinkimą ir karjeros planavimą, negu merginos.

Svarbu pastebėti, kad giluniamame interviu dalyvavusio eksperto nuomone nesutampa su šioje disertacijoje atlikto kiekybinio tyrimo rezultatais. Taip pat skiriasi ir mokslininkų, nagrinėjusių minėtą aspektą įvairiuose tyrimuose, išvados. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje disertacijoje tiriama būtent būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų *atsakomybė*. Teorinėje dalyje buvo pagrįsta, kad tiek *teisinė atsakomybė*, tiek *socialinis atsakingumas* yra kritiškai svarbūs policijos pareigūnams. Todėl autorius linkęs pritarti kiekybinio tyrimo rezultatų išvadoms, kad būsimųjų *profesionalų* – policijos pareigūnų *atsakomybė* nepriklauso nuo lyties ir turi būti suprantama vienodai.

### 3.6.2 *Stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priežastys*

Studentai kaip svarbiausias stojimo į TPV studijų programą priežastis nurodo norą tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms, lengvo įsidarbinimo galimybes, galimybę atskleisti savo geriausias savybes, norą įgyti policijos pareigūno statusą. Palujanskienės ir Pugevičiaus (2004) 2004 metais atliktas tyrimas taip pat akcentuoja norą tarnauti, padėti žmonėms, norą pasaulį pamatyti geresnį.

Lyginant 2011 ir 2015 m. rezultatus, pastebima, kad mažėja studentų, pasirinkusių studijas ir būsimą profesiją iš idėjos. Ekspertų manymu, studentai šią programą ir būsimą profesiją vis mažiau renkasi iš idėjos, todėl, kad dominuoja požiūrio į vertybes, finansavimą, socialines garantijas, gyvenimo realijas ir darbo specifiką kaita. Dalis studentų vis dėlto renkasi studijas iš idėjos, nes tai yra valstybės finansuojamos studijos, jiems reikalingos žinios ir įgūdžiai, kuriuos, jų nuomone, universitetas jiems suteikia.

Respondentai, kurie nurodė, kad jiems būdinga *teisinė atsakomybė*, stojo į TPV programą, nes negali įsivaizduoti savęs dirbančio kitą darbą ir kad policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas. Galima teigti, kad būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai renkasi šią profesiją ryžtingai nusiteikę, turėdami tvirtą požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir pasiryžę save realizuoti šioje profesijoje. Jie tikisi tinkamo



atlygio už atliktą darbą. Iš studentų apklausos matyti, kad vis aktualesnės tampa prielaidos, apibūdinančios studentų norą įgyti socialines garantijas (aprupinimas bendrabučiu, geresnių sąlygų siekimas, lengvo įsidarbinimo galimybės) ir norą padėti savo šalies žmonėms. Tai atliepia mokslininko Perry (2008) išsakytiems mintims, kad policijos pareigūnui keliami aukšti reikalavimai ir tai priklauso nuo jų noro tarnauti atsižvelgiant į asmens, visuomenės bei valstybės interesus.

Mokslininkas Chen (2016) teigia, kad aukštąjį išsilavinimą turintys pareigūnai daug geriau atlieka policijos vaidmenį, nei aukštojo išsilavinimo neturintys jų kolegos. Be to, kaip nurodo Normore ir kt. (2015), iš policijos pareigūnų tikimasi daugiau nei vien teisėsaugos užtikrinimo. Jie taip pat turi būti visuomenės lyderiais ir sektinu pavyzdžiu. Autorius yra linkęs pritarti ekspertų ir mokslininkų nuomonei, kad studentai Teisės ir policijos veiklos studijų programą renkasi, siekdami įgyti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, realizuoti save. Dauguma tai daro siekdami karjeros pagal pasirinktą studijų programą.

### 3.6.3 *Studentų – būsimųjų profesionalų atsakomybės ugdymas(is) universitete*

#### ***Studento priesaika***

Apie policijos pareigūno priesaiką yra kalbama pagrindiniame policijos veiklą reglamentuojančiame įstatyme (Policijos veiklos įstatymas, 2000), kuriame nurodyta, kad Lietuvos policijos pareigūno priesaika siekiama skatinti būsimųjų policijos pareigūnų pagarbą ir pasididžiavimą pasirinkta profesija. Asmuo, paskirtas į pareigas ir prisiekęs, įgyja policijos pareigūno statusą. Asmuo turi prisiekti tą pačią dieną, kai supažindinamas su įsakymu dėl jo paskyrimo į pareigas. Mokslininkas Laurinavičius (2004) savo darbuose nurodo, kad policijos pareigūnas privalo suvokti tarnybos misiją, vykdyti prisiimtus pareigybinius įsipareigojimus, t. y. dalykinę etiką tampa profesine-socialine vertybe. Asmuo, studamas konkrečion tarnybon, turi ją suprasti, nes tai *profesionalių* sprendimų bei poelgių – etiškos tarnybinės veiklos – modelis. Kita vertus asmuo, studamas į tarnybą, pats įsipareigoja aktyviai dalyvauti ne tik įgyvendinant, bet ir modeliuojant dalykinės etikos normas.

Ekspertai, kalbėdami apie studentų duotos priesaikos prasmę, teigia, kad duota studento priesaika yra pasižadėjimas ar pažadas, moralinė priedermė, simboliškas ritualas, tradicija, kuri daro psichologinę įtaką ir įpareigoja studentą – būsimąjį *profesionalių* policijos pareigūną laikytis ir įgyvendinti duotą pažadą, tačiau nenumato jokios *atsakomybės* už priesaikos sulaužymą ar nesilaikymą. Taip pat ekspertai teigia kad studento duota priesaika atskleidžia arba turėtų atskleisti jų požiūrį į *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studento priesaika niekuo neįpareigoja arba jam nėra taikomos jokios sankcijos už priesaikos nesilaikymą ar sulaužymą.

Skaistys (2003) taip pat akcentavo, kad priesaika kaip ir pasižadėjimas ar pažadas suponuoja tam tikrą pareigą, o kadangi jie yra duodami laisva valia, taip suformuojamas moralinis imperatyvas (moralinė priedermė) įgyvendinti tą prisiimtą pareigą. Priesaikos institutas turi paprotinį bei religinį pradžius. Priesaikos instituto pažeidžiamumas yra susijęs su pačios priesaikos prasmės, jos turinio supratimu.

Priesaika ne visada suteikia tam tikras teises ar pareigas, bet kartais jas ir riboja. Daugelį priesaikų gali duoti tik tie asmenys, kurie atitinka tam tikrus reikalavimus.

Iš kitos pusės, daugelio priesaikų tekstuose, tarp jų ir Lietuvos policijos pareigūno priesaikoje, galima aptikti pasižadėjimą laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų, juos gerbti ar vykdyti, o tai reiškia nedaryti jokių įstatymų pažeidimų (nusikaltimų, baudžiamųjų nusižengimų ar net administracinių teisės pažeidimų), jau nekalbant apie šurkščius Konstitucijos pažeidimus. Pagal šį požymį kiekvienas įstatymo pažeidimas galėtų būti traktuojamas kaip priesaikos sulaužymas.

Nors ekspertai studento duotos priesaikos visai nesieja su *teisine atsakomybe*, o daugiausia – su *socialiniu atsakingumu*, tačiau, remiantis studentų apklausos rezultatais, daugiau statistiškai reikšmingų sąryšių identifiukuota tarp studentų *teisinės atsakomybės* (nei *socialinio atsakingumo*) ir teiginių apie priesaiką svarbos.

Disertacijos autorius pastebi, kad vis dažnesnis priesaikos instituto diegimas naujausiuose Lietuvos teisės aktuose (Baudžiamojo proceso, 2003 ir Civilinio proceso kodeksuose, 2000) parodo, kad, priesaikos institutui padedant, atsirandantys teisiniai santykiai pakankamai aktualūs. Žmogus prisiekdamas prisiima pareigą saugoti ir ginti tai, kas jam ir kitiems yra svarbu bei vertinga, kas sudaro tvirtą pagrindą bendruomeniškumui ir tarpusavio pasitikėjimui. Priesaika dabartiniais laikais yra naudojama kaip viena iš priemonių, kuria visuomeniniai neteisiniai santykiai paverčiami teisiniais.

### ***Studentų norai ir pareigos***

Interviu dalyvavusių dėstytojų nuomone, be dėstytojų studentams ugdyti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* padeda visa universitetinė aplinka, t. y. bendruomenė, bendramoksliai, kursų vadai, studentų savivalda, asmeninis studentų indėlis į universiteto plėtrą ir jo įtraukimas į universiteto veiklą. Taip pat studentų asmeninis požiūris į *atsakomybę*: tai studentų išgyventos gyvenimiškos istorijos, užsiėmimai sporte ir kitoje užklasinėje veikloje bei laiku ir *atsakingai* atliktas konkretus darbas.

Klanienė, Litvinas ir Gelžinienė (2011), atlikę tyrimą tema „Studentų *socialinės atsakomybės* ugdymas(is) savanoriška veikla“, nurodo, kad be kitų veiksmų, ugdant studentų *socialinį atsakingumą*, svarbu atkreipti dėmesį į sąlygų socialiniam dalyvavimui, derinant akademinę ir visuomeninę veiklą, sudarymą universitete.

Studentų apklausos rezultatai parodė, kad studentai akcentuoja *pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių*, bei *pareigą būti atsakingam už savo studijas ir sėkmingus egzaminus*. Šios pareigos, lyginant 2015 m., su 2011 m., įgyja vis didesnę aktualumą tiek *teisinės atsakomybės*, tiek *socialinio atsakingumo* formavimo procese, ypač *teisinės atsakomybės* formavimo procese.

Remiantis Vasiliausku ir Gaižučiu (2007), universitete kuriant demokratišką atmosferą, kiekvienas studentas turi jausti, kad jis aktyviai dalyvauja universiteto bendruomenės gyvenime. Visos reglamentuojančios universiteto tvarką taisyklės turi būti nustatytos drauge studentų ir dėstytojų. Labai svarbu parodyti studentams, kad tam tikros taisyklės būtinos, kad žmonių bendruomenė galėtų normaliai

funkcionuoti. Mendelė-Leliūgienė (2012) akcentuoja, kad gebėjimas laikytis taisyklių yra svarbus ugdant *socialiai atsakingą* asmenybę. Tik laikantis taisyklių yra ugdomos šios savybės: drausmingumas, jautrumas, *atsakingumas*, išiklausymas, laki vaizduotė, kūrybingumas, ryžtingumas, valingumas ir sąžiningumas. Sutinkant su mokslininkų nuomone galima teigti, kad studentai, norėdami ir jausdami pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, ugdomi *teisingą atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Ekspertai pateikia daugiau įžvalgų ir teigia, kad norint išugdyti *atsakingą profesionalą* universitete, reikia: stiprinti konkurencingumą tarp pačių aukštųjų mokyklų ir studijų programų, individualizuoti ugdymo(si) procesą, dažniau taikyti tinkamo pavyzdžio fenomeną, skatinti dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą, studentus supažindinti su problemų sprendimo metodika ir jos taikymu, ugdyti studentų kūrybiškumą, mokyti studentus taikiai spręsti konfliktus, supažindinti su valios ugdymo(si) būdais.

### ***Dėstytojo vaidmuo***

Visi interviu dalyvavę dėstytojai patys vertina save turį *atsakingumą*. Kitų mokslininkų atlikti tyrimai atskleidė (Stančikaitė, 2000), kad *atsakomybės* už savo pedagoginį darbą, už savo žodžius ir veiksmus, už santykius su ugdytiniais prisiėmimas yra vienas iš svarbiausių pedagoginio darbo įprasminimo komponentų. Urnėžienės ir Tučienės (2014) atliktas tyrimas taip pat atskleidė, kad *atsakomybės* prisiėmimas yra labai svarbus pedagoginėje veikloje, kadangi tik asmeninė *atsakomybė* užtikrina ugdomojo proceso kokybę.

Tyrimo dalyvavę dėstytojai teigia, kad jie ugdo būsimųjų *profesionalų teisingą atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* studijų procese, t. y. per paskaitas ir atsiskaitymus duodami užduotis, praktines situacijas, kurias studentai turi laiku ir *atsakingai* atlikti. Be to, dėstytojai aiškina apie bendražmogiškas vertybes remiantis objektyviais moralės kriterijais. Dėstytojai akcentuoja studentams, kad visuomet reikia elgtis laisvai ir atsakingai, pagal žmogaus priedermes bei laikantis paprotinės teisės principų. Tačiau dauguma dėstytojų nesiryžta savęs pateikti kaip *atsakingumo* pavyzdžio.

Manytina, kad dėstytojai turi pakankamą potencialą ir supratimą apie *teisingą atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* ir yra pasirengę ugdyti universitete studentų *teisingą atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Studijų procese dėstytojai panaudoja savo asmeninę patirtį, nuolat tobulina savo kvalifikaciją, dalyvaudami konferencijose, mokymuose, seminaruose. Dėstytojai, analizuodami literatūrą ir susipažinę su įžymių visuomenės veikėjų gyvenimu ir patirtimi, ją perteikia studentams, diskutuodami su kolegomis, taip ugdydami jų *teisingą atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

Murtaza ir kt. (2012) akcentuoja, kad ugdytojai privalo patys turėti stiprų *atsakomybės* jausmą, būti tokio elgesio pavyzdžiais, kad efektyviai ugdytų *atsakomybę*. Disertacijos autorius pritaria, kad jeigu dėstytojas save dažniau ryžtųsi pateikti studentui, kaip asmeninį pavyzdį, tai galėtų sustiprinti studentų *teisinės*

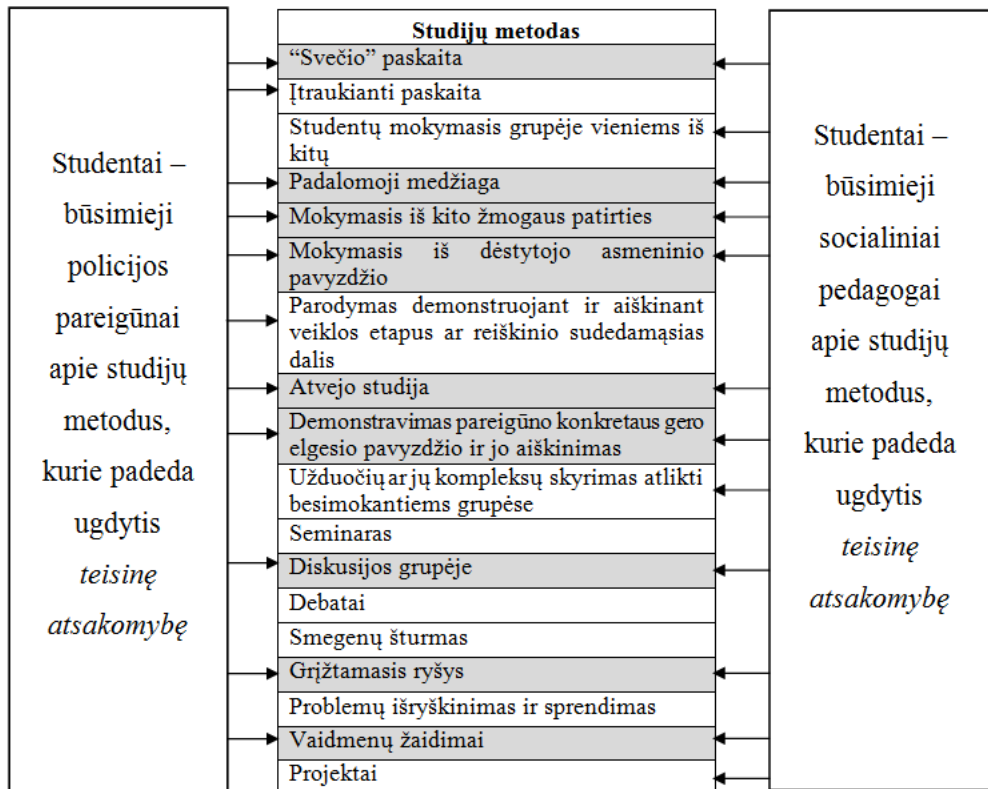
*atsakomybės ir socialinio atsakingumo* ugdymą(si). Tuo dėstytojais sustiprintų studentų pasiryžimą tapti būsimuoju *profesionalu*.

### **Studijų metodai**

Dėstytojų užduotis kūrybiškai susieti studijų programą ir turinį su studentų individualiais interesais, žadinti studentų aukštus lūkesčius ir skatinti visus studentus akademinėi sėkmei (Vasiliauskas ir Gaižutis, 2007). Studijuojantys būsimieji *profesionalai* savo *profesionalumo* pagrindą turi pagrįsti vadybinėmis ir teisinėmis žiniomis, tyrimais, probleminiais sprendimais, praktikos ir technologijų žiniomis (Smalskys, 2002). Rutkienė ir Tanzegolskytė (2014) nurodo, kad savarankiškumą skatina mokymosi metodų įvairovė ir asmens motyvacija bei *atsakomybė*.

Pirmiausia tikslinga palyginti būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų požiūrį į studijų metodus, ugdant(is) *atsakomybę*.

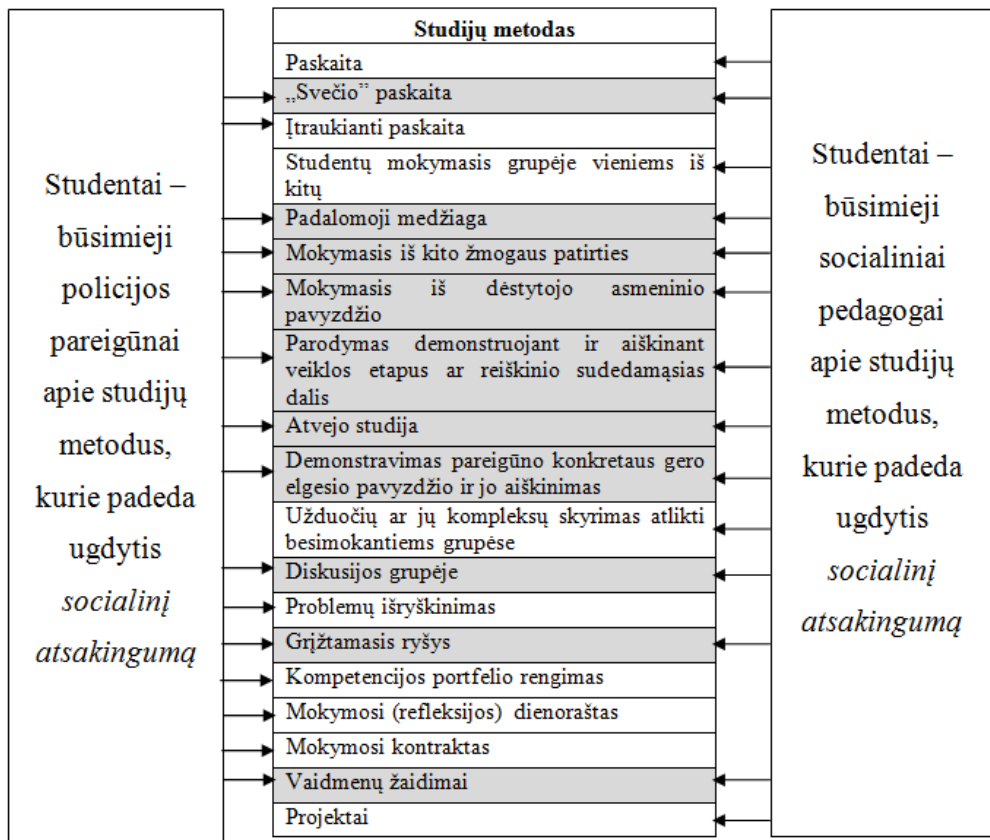
Studentai – būsimieji policijos pareigūnai ir studentai – būsimieji socialiniai pedagogai apie studijų metodus, kurie jiems padeda ugdytis *teisingą atsakomybę* (žr. 3.29 pav.).



**3.29 pav.** Būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų nurodyti studijų metodai, kurie padeda ugdytis *teisingą atsakomybę*

Iš pateikto paveikslo matyti, kad būsimiesiems policijos pareigūnams ugdytis *teisinę atsakomybę* studijų procese padeda studijų metodai: įtraukianti paskaita ir parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinių sudedamąsias dalis, kurie skiriasi nuo būsimųjų socialinių pedagogų nurodytų studijų metodų. Būsimiesiems socialiniams pedagogams ugdytis *teisinę atsakomybę* padeda studijų metodai: studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų, užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse ir projektai, kurie skiriasi nuo būsimųjų policijos pareigūnų nurodytų studijų metodų. Visus kitus 3.29 paveiksle pateiktus studijų metodus, kurie padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* nurodo tiek būsimieji policijos pareigūnai, tiek būsimieji socialiniai pedagogai.

Studentai – būsimieji policijos pareigūnai ir studentai – būsimieji socialiniai pedagogai apie studijų metodus, kurie jiems padeda ugdytis *socialinį atsakingumą* (žr. 3.30 pav.).

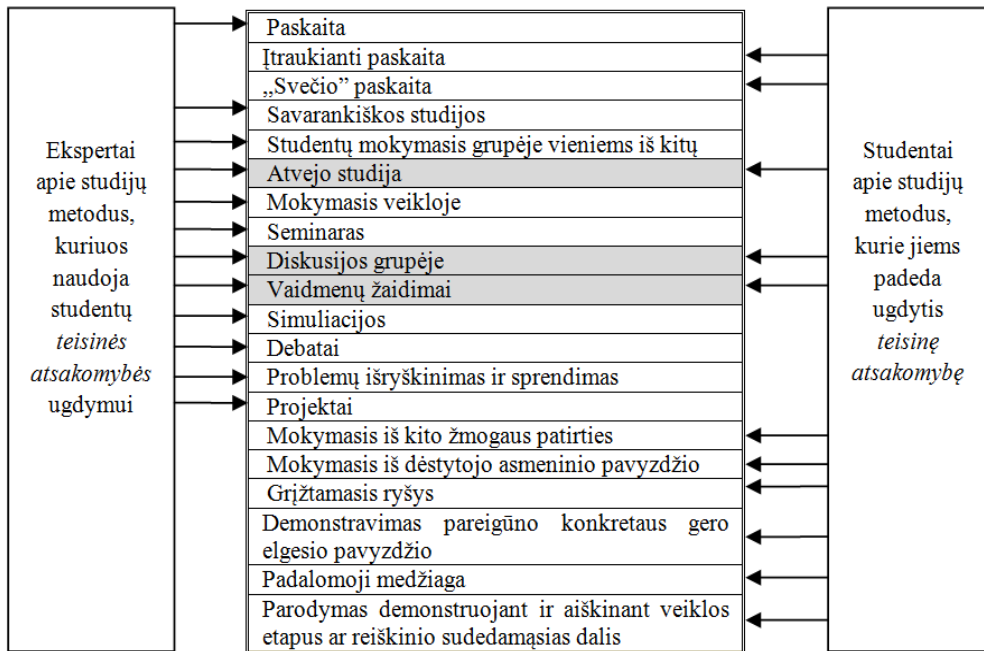


**3.30 pav.** Būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų nurodyti studijų metodai, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*

Pateiktame paveiksle matyti, kad būsimesiems policijos pareigūnams ugdytis *socialinį atsakingumą* studijų procese padeda studijų metodai: įtraukianti paskaita, kompetencijos portfelio rengimas, problemų išryškinimas, mokymosi (refleksijos) dienoraštis ir mokymosi kontraktas, kurie skiriasi nuo būsimųjų socialinių pedagogų nurodytų studijų metodų. Būsimesiems socialiniams pedagogams ugdytis *socialinį atsakingumą* padeda studijų metodai: paskaita, studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų, užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse, ir projektai, kurie skiriasi nuo būsimųjų policijos pareigūnų nurodytų studijų metodų. Visus kitus 3.30 paveiksle pateiktus studijų metodus, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą* nurodo tiek būsimeji policijos pareigūnai, tiek būsimeji socialiniai pedagogai.

Pastebima, kad daugelį metodų socialiai jautrių specialybių atstovai vertina vienodai. Toliau tikslinga pažvelgti į studentų ir ekspertų požiūrių skirtumus.

Studentų ir ekspertų požiūrio į *teisines atsakomybės* ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus (rodyklės rodo eksperto ir studento pasirinktus studijų metodus) palyginimas pateiktas 3.31 pav.

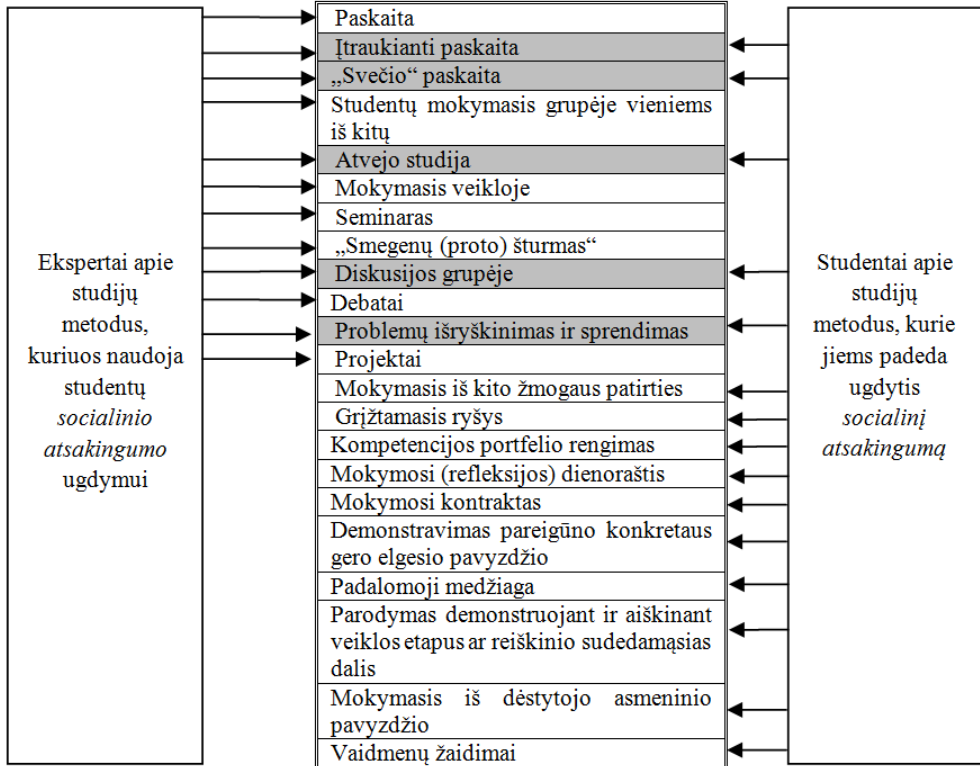


**3.31 pav.** Studentų ir ekspertų požiūris į *teisines atsakomybės* ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus

Pateiktame 3.31 paveiksle pastebima, kad ekspertų ir studentų nuomonė išsiskyrė, nes tiek studentai, tiek ekspertai nurodė skirtingus studijų metodus, kurie, jų manymu, studentams padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* studijų procese. Iš ekspertų ir studentų pateiktų studijų metodų, padedančių studentams ugdytis *teisinę*

atsakomybę, sutampa trys metodai: atvejo studija, diskusijos grupė ir vaidmenų žaidimai.

Studentų ir ekspertų požiūrio į *socialinio atsakingumo* ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus (rodyklės rodo eksperto ir studento pasirinktus studijų metodus), palyginimas pateiktas 3.32 pav.



**3.32 pav.** Studentų ir ekspertų požiūris į *socialinio atsakingumo* ugdymą(si), panaudojant skirtingus studijų metodus

Pateiktame 3.32 paveiksle matyti, kad ekspertų ir studentų nuomonės iš dalies išsiskyrė, nes tiek studentai, tiek ekspertai nurodė skirtingus studijų metodus, kurie, jų manymu, studentams padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*, studijų procese. Iš ekspertų ir studentų pateiktų studijų metodų, padedančių studentams ugdytis *socialinį atsakingumą*, sutampa penki metodai: atvejo studija, diskusijos grupėje, problemų išryškinimas ir sprendimas, įtraukianti paskaita ir „svečio“ paskaita.

Remiantis studentų apklausos rezultatais nustatyta, kad lyginant 2015 m., su 2011 m. apklausų rezultatais, studijų metodai vis labiau padeda ugdyti studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studentai aiškiau suvokia tipinių (nei netipinių) situacijų metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese. Geriausiai buvo įvertinti: grįžtamojo ryšio

metodas, mokymasis iš kito žmogaus patirties, bei demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas.

Škudienė (2005) nurodo, kad paradigmų kaitos procese ypač pakito mokymo metodai: pereita prie aktyvių dėstytojų būdų. Ji akcentuoja ir tyrimo rezultatuose tiek ekspertų, tiek studentų nurodytus studijų metodus. Į pirmą vietą Škudienė (2005) iškelia atvejo studiją, individualų tyrimų metodą, grupinio darbo projektą, problemomis pagrįstą studijavimą. Tačiau, atlikusi tyrimą Baltijos šalių universitetuose apie dėstytojų naujų metodų taikymą, nurodo, kad dėstytojai dažniausiai renkasi paskaitą ir diskusiją auditorijoje. Taip pat gana dažnai pasirenkamas darbas mažose grupėse ir grupiniai projektai. Rečiausiai pasitelkiami dėstytojų metodai – „svečiai“ pranešėjai ir atvejų studijos.

Remiantis studentų apklausos raštu rezultatais, galima teigti, kad studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* labai padeda grįžtamojo ryšio taikomas metodas. Tai pastebėjo ir Bitinas (2004), kuris nurodo, kad ugdymo proceso valdymui būtina operatyvi grįžtamoji informacija apie ugdomosios veiklos komponentų rezultatyvumą, todėl svarbu nustatyti, kokį poveikį studentams padarė atskiros ugdomosios situacijos. Pagrindinis tokių situacijų veiksmingumo rodiklis yra teigiama emocinė reakcija į dėstytojo siekį padėti formuoti tam tikram studentų požiūriui, žadinti jų emocinius išgyvenimus, skatinti juos gyvenime tinkamai elgtis (Bitinas, 2004).

Ekspertų nurodyti studijų metodai – studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų ir diskusijos grupėje, kuriuos akcentuoja ir studentai, tai metodai, kurie studentams padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Nurodyti metodai leidžia teigti, kad studentams patinka komandinis darbas. Tai pastebėjo ir Škudienė (2005), kuri savo tyrimuose nustatė, kad grupiniai projektai ir veikla mažoje grupėje yra prioritetiniai dėstytojų metodai.

Vasiliauskas ir Gaižutis (2007) teigia, kad dėstytojas turi tikslingai organizuoti veiklą, nukreiptą studentų tarpusavio pasitikėjimui ir *atsakomybei* skatinti. Vienas iš būdų tam pasiekti – organizuoti grupinį darbą. Todėl sutinkama su Kietavičienės (2011) nuomone, kad komandinis darbas yra tada, kai ugdoma savarankiška asmenybė, galinti įgyvendinti savo potencialias galimybes, gebanti priimti sprendimus ir prognozuoti bei atsakyti už galimas pasekmes. Pasak Teresevičienės (1997), *atsakomybė* yra vienas iš pagrindinių mokymosi bendradarbiaujant elementų, o darbas bendradarbiaujant grupėse stiprina savigarbą ir pasitikėjimą savimi.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek studentai, tiek ekspertai pateikia tokius metodus, kurie, jų manymu, padeda ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*: atvejo studijos, grupinio darbo ir grįžtamojo ryšio studijų metodai.

### 3.6.4 Atsakomybės raiška

Būsimųjų policijos pareigūnų ugdymo(si) universitete rezultatas – būsimųjų *profesionalų atsakomybės* raiška. Taigi buvo siekiama identifikuoti, ar skiriasi



būsimojo *profesionalo*, kaip asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus ir kaip policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* suvokimas.

Didžioji dalis dėstytojų išsakė poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* nesiskiria nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, akcentavo, kad jie negali skirtis, nes tai yra tarpusavyje susijusios vertybės, pamatiniai dalykai, specifiniai profesiniai niuansai, žmogaus asmenybės savybės, žmogaus *atsakingumas* darbe, o atsakingas žmogus yra ir atsakingas *profesionalas*. Keletas interviu informantų palaikė poziciją, kad asmeninį gyvenimą gyvenančio žmogaus *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* skiriasi nuo *profesionalaus* policijos pareigūno *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo*, nes tai yra statutinės vadybos modelis, įsakymų vykdymas, nepaliekant veiklos laisvės, *profesionalo atsakingumas* išugdytas ir daugiau pastebimas profesinėje veikloje, *profesionalo atsakingumas* apsiriboja tik profesinės veiklos sritimi, tuo tarpu žmogus yra *atsakingas*, nes jis gali jaustis atsakingas už daugybę veiklos sričių.

Kiekybinis tyrimas parodė, kad būsimiesiems *profesionalams*, kaip policijos pareigūnams, svarbiausia jausti *teisinę atsakomybę*. Tačiau pastebima, kad būsimieji *profesionalai*, kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės, pirmenybę teikia *socialiniam atsakingumui*. Tai galima išvelgti ir ankstesniuose autoriaus (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009) atliktuose tyrimuose, kur teigiama, kad studentai susiduria su įvairialype policijos pareigūnų veikla, ryškėja pareigūnų *profesionalumas*, jų žmoniškosios savybės. Atliktas tyrimas parodė, kad labiausiai studentams imponavo *atsakingas* policijos pareigūnų požiūris į jiems pavestas užduotis. Studentai akcentavo, jog policijos pareigūnai buvo kultūringi su sulaikytaisiais, suimtaisiais ir besikreipiančiaisiais. Tačiau mažiausiai įvertinimų susilaukė teiginys, kad policijos pareigūnai buvo kultūringi ir mandagūs tarpusavyje.

Mokslininkas McLaughlin (1997) teigia, kad asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus turi pilietinį statusą, visas su tuo susijusias teises, tam tikroje įstatymų valdomoje bendruomenėje. Jis privalo suvokti save kaip esamos bendruomenės narį, kurioje jis dalijasi demokratine kultūra, turi pareigų, *atsakomybės*, taip pat teisių, bendro gėrio ir brolijos suvokimą. Vadinasi, pilietis yra tas, kuris paklūsta įstatymui ir yra „visuomeniškai aktyvus“ savanoriškos pagalbos kaimynui prasme.

Studentas, kaip policijos pareigūnas, daugiau jaučia *teisinę atsakomybę*, nes taip elgtis vienareikšmiškai skatina pasirinkta teisės krypties studijų programa, kurioje akcentuojama pareiga laikytis įstatymų ir kitų teisės aktų. Taigi, kaip policijos pareigūnas, būsimasis *profesionalas*, vadovautųsi jo veiklą reglamentuojančiu pagrindiniu Policijos veiklos įstatymu (2000), kuriame nurodyta, kad policijos pareigūnas yra Lietuvos Respublikos pilietis, priimtas statutiniu valstybės tarnautoju į policijos įstaigą ir turintis viešojo administravimo įgaliojimus nepavaldiems asmenims. Mokslininkas Žilinskas (1999) nurodo, kad policijos pareigūnas yra dalis viešosios tvarkos ir saugumo sistemos, kuri pagrįsta įstatymais ir skirta tvarkai palaikyti bei įstatymams taikyti. Kalesnykas (2000) teigia, kad policininkas – tai visuomenės atstovas, saugantis piliečių teises bei teisėtus

interesus. Tokiu būdu pastebėta, kad policijos pareigūno veikla pagrįsta vien tik pareigos ir įstatymų laikymusi, todėl logiška, kad studentai – būsimieji *profesionalai*, kaip policijos pareigūnai, labiau jaustų *teisinę atsakomybę*.

Kiekybinis tyrimas parodė, kad dauguma respondentų teigė, jog, atlikdami kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, jaustų *ir teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Todėl galima teigti, kad būsimieji policijos pareigūnai vadovautsi tiek įstatymo numatytais normomis, tiek savo vidine vertybių sistema. Taip pat pastebima tendencija, kad atliekant kasdienes pareigas, lyginant 2015 m., su 2011 m., respondentai nurodo didesnę *teisinės atsakomybės* palyginti su *socialiniu atsakingumu* suvokimą.

Apie elgesį veikti įvairiose situacijose kalbama ankstesniuose autoriaus (Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009) tyrimuose, kur respondentai buvo paklausti, *ar buvo ugdomas jų atsakingumas veikti įvairiose situacijose*. Dauguma respondentų nurodė, kad *atsakingumas* veikti įvairiose situacijose yra daugiau ar mažiau ugdomas.

Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose jų priimamą sprendimą įtakoja pareiga laikytis įstatymo. Taip pat nustatyta, kad respondentai, kurie teigia, kad jų sprendimui konfliktinėse situacijose įtakos daro pareiga laikytis įstatymo, taip pat yra linkę teigti, kad jiems įtaką daro ir baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas. Lyginant 2015 m., su 2011 m. respondentų atsakymus, didėja respondentų baimė būti nubaustiems, jeigu įstatymas bus pažeistas.

Mendelė-Leliūgienė (2012) nurodo socialinius gebėjimus ir vertinimus, iš kurių yra gebėjimas laikytis taisyklių, taigi vertinimo aspektu yra minimalių taisyklių laikymasis, paklusimas vadovui, žodinių nurodymų vykdymas. Duke (2015) nurodo, kad jau mokykloje yra taisyklių, kurių vaikai privalo laikytis. Taip ugdomas jų išsiliejimas į visuomenę. Nesilaikantys taisyklių vaikai yra baudžiami, o už gerą elgesį yra skatinami. Taip yra ugdoma vaikų *atsakomybė*. Misiūnas (2010) daro prielaidą, kad *teisinės atsakomybės* baimė riboja pareigūnų veiksmus ir tai daro įtaką policijos pareigūnų funkcijų kokybei. Viena vertus, labiausiai tikėtina, kad pareigūno *atsakomybės* institutas veikia teigiamai – įpareigoja pareigūnus teisėtai elgtis ir riboja prievartos naudojimą. Kita vertus, jei *atsakomybės* institutas silpnina policijos pareigūno pasitikėjimą teisėtais veiksmais ir sukelia pažeidžiamumo, neuztikrintumo jausmą, tai toks policijos pareigūno *atsakomybės* institutas yra tobulintinas.

Policijos pareigūnas, kuris susiduria su kritine situacija, t. y. esant konfliktinei situacijai, gresia pavojus sveikatai ar gyvybei, jam pačiam ar kitam asmeniui, jam tenka dažniausiai priimti skubų, neordinarų sprendimą, nes dėl laiko stokos nelieta galimybės rinktis *atsakomybės* rūšį už priimtą sprendimą ir atliktą pareigą. Todėl manoma, kad visų pirma būsimasis policijos pareigūnas turi įgauti teorinių ir praktinių žinių, gebėjimų ir įgūdžių. Tik esant *profesionaliam* būsimajam policijos pareigūnui pasirengimui teisingai atlikti savo pareigas ir priimti teisiškai ir socialiai pagrįstus atsakingus sprendimus, policijos pareigūnas gali greitai, sumaniai ir

adekvačiai bei, nejučiant baimės, tinkamai pasielgti itin sudėtingose situacijose. Juraševič (2001) teigia, kad tarp motyvų, kuriais savo tarnyboje vadovaujasi policijos pareigūnai, akcentuotinas „taip reikalauja įstatymas“, taigi jie bijo *atsakomybės* dėl teisėtumo pažeidimų.

Thoits (2013) ir Maran, Varetto, Zedda ir Franscini (2014) savo darbuose, atlikę tyrimus, nurodo, kad policijos pareigūnus gali veikti įvairios stresinės situacijos, ir jie tampa socialiai pažeidžiami, todėl jiems sunku priimti teisingus sprendimus. Remiantis Misiūnu (2010), pareigūnas visada privalo būti pasirėngęs atsidurti konfliktinėje situacijoje, teisingai ją įvertinti ir, naudojantis suteiktomis teisėmis, ją išspręsti. Turint tokias pareigas ir teises galima teigti, kad pareigūnai kiekvieną kartą balansuoja ant pavojingos ribos: pasyvi reakcija į teisės pažeidimą – galimybė būti apkaltintam pareigų nevykdymu; pernelyg emocionali reakcija ir neatsakingas teisių panaudojimas – galimybė būti apkaltintam įgaliojimų viršijimu. Kiekviena klaida yra skausminga policijos pareigūnui bei visai policijos sistemai.

Nustatyta, kad respondentų jausmai, atliekant kasdienines pareigas, ir jausmai, priimant ypač svarbius sprendimus, yra nepriklausomi. Kasdieninėse situacijose, nereikalaujančiose priimti svarbių ir skubių sprendimų, policijos pareigūnui paliekama diskrecinė laisvė tinkamai pasielgti siekiant išvengti skubotų, neadekvačių sprendimų ar pareigų neatlikimo. Policijos pareigūnas, turėdamas pakankamą laiko rezervą, gali apmąstyti savo sprendimo adekvatumą padarytam teisės pažeidimui ir čia, priimdamas teisingą sprendimą, dažniausia gali pademonstruoti *socialinį atsakingumą*.

Šiuolaikinėje visuomenėje sparčiai vykstantys demografiniai, kultūriniai, ekonominiai, politiniai procesai, tokie kaip pabėgėlių integracija, terorizmas, lemia operatyvaus ir atsakingo policijos pareigūnų sprendimų priėmimo svarbą, nes tik vienas neapgalvotas sprendimas ar netinkamas pareigos atlikimas gali policijos pareigūnui ar visuomenei sukelti negrįžtamus padarinius. Tačiau čia susiduriama su baime ar neviseišku įstatymų išmanymu, kai policijos pareigūnas gali delsti atlikti, netinkamai atlikti ar visai neatlikti savo tiesioginių pareigų, tačiau ir už tokius veiksmus policijos pareigūnas gali atsakyti įstatymo numatyta tvarka. Taigi, kur yra tie teisingo sprendimo priėmimo svertai, kai analogų neturinčiose situacijose policijos pareigūnui tenka priimti svarbų, apgalvotą, operatyvų ir teisingą sprendimą. Laikmetis diktuoja naujas situacijas ir, nesant tinkamai parengtai įstatyminei bazei, policijos pareigūnui gali nepavykti išvengti *atsakomybės*, nepaisant to, ar jis veikė ir atliko savo pareigą, veikdamas padidinto pavojaus sąlygomis, ar jausdamas baimę ir, „nepasvėręs“ tinkamo sprendimo, netinkamai atliko ar visai neatliko savo pareigos.

Policijos pareigūnai, vengdami vykdyti pareigas, ne visada reaguoja į teisės pažeidimus, ir dėl to blogėja policijos veiklos efektyvumas, policijos ir visuomenės partnerystė. Policijos pareigūnų *atsakomybės* institutas ne tik drausmina ar įpareigoja policijos pareigūnus tinkamai vykdyti policijos funkcijas ar atsakingai naudoti prievartą, bet taip pat kelia pernelyg didelę *atsakomybės* baimę. Tokia baimė atsiranda dėl pakankamai griežtos *atsakomybės*, susiformavusios teismų praktikos,

menkos pareigūno kvalifikacijos. Manytina, kad tik teoriškai ir praktiškai *profesionaliai* parengti būsimeji policijos pareigūnai įgytų daugiau drąsos ir pasitikėjimo reikalauti, kad asmenys vykdytų pareigūno nurodymus, sumažėtų policijos pareigūnų *atsakomybės* baimė. Jei policijos pareigūnai prieš nepaklusnius ir agresyviai nusiteikusius pažeidėjus drąsiau ir efektyviau naudotų adekvatų teorinių ir praktinių žinių arsenalą, tai sumažėtų asmenų noras priešintis policijos pareigūnui. Tuo pačiu pagerėtų ir policijos veiklos efektyvumas. Tai turėtų teigiamos įtakos policijos ir visuomenės partnerystei.

### 3.6.5 *Būsimųjų policijos pareigūnų ir socialinių pedagogų atsakomybės raiškos ypatumai.*

Palyginus policijos pareigūno ir socialinio pedagogo profesijų sampratą, galima pastebėti, kad abi šios profesinės veiklos yra orientuojamos į asmens poreikių ir teisių apsaugojimą, gynimą, asmenų gerbūvio ir saugumo užtikrinimą, socialinės ir teisinės pagalbos teikimą; jos abi yra socialiai jautrios. Policijos pareigūnas pirmiausia vadovaujasi teoriniais teisės pagrindais ir juos *profesionaliai* taiko praktinėje veikloje. Jis ne tik palaiko viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, bet ir atlieka prevencinę veiklą, būdamas empatiškas, socialiai jautrus, ne tik besilaikantis policijos pareigūno pareiginių nuostatų, bet, reikalui esant, šalia *teisinės atsakomybės* jaučiantis *socialinį atsakingumą*. Socialinio pedagogo profesija reikalauja visuotinės edukacinės funkcijos. Jis turi plėtoti socioedukacinę darbą integralaus humanizmo perspektyvoje. Socialinis pedagogas, dirbdamas su šeimomis, vaikais ir marginaliais turi vykdyti tarpininko ir prevencinę funkciją, „užbėgti už akių“ negatyvioms, tragiškoms, fatalinėms pasekmėms. Įvairiose netradicinėse situacijose jis turi bendradarbiauti su policijos pareigūnais *profesionaliais*, dalintis informacija, kad būtų laiku išvengta neigiamų padarinių. Socialinis pedagogas vykdo prevencinę veiklą. Ši veikla yra labiau susijusi su vaikų ir šeimos socializacija ir mokykloje, ir šeimoje, skatinant ir ugdant pozityvaus elgesio nuostatas. Policijos pareigūnas įgyvendina prevencinę veiklą įsikišdamas į negatyvias situacijas ir, reikalui, esant jas užkardydamas.

Šios dvi profesinės veiklos yra apibūdinamos akcentuojant skirtingą profesinės veiklos lauką ir pobūdį, darbą su skirtingomis asmenų grupėmis, taikant skirtingus veiklos metodus, tačiau tiek policijos pareigūnai, tiek socialiniai pedagogai turi pasižymėti *teisine atsakomybe* ir *socialiniu atsakingumu*, kaip tikri *profesionalai* ir bendruomenės piliečiai. Socialiniai pedagogai ir policijos pareigūnai savo profesinėje veikloje teikia pagalbą skirtingo amžiaus asmenims, dirba skirtingo pobūdžio įstaigose, į pagalbos teikimo procesą įtraukia nevienodus asmenis, institucijas, siekia skirtingo masto socialinių pokyčių.

Empirinio tyrimo rezultatai iš dalies patvirtino teorinės analizės metu gautas išvagas, kadangi išryškėjo tam tikri skirtumai, susiję su respondentų veiklos specifika. Kasdieninėse situacijose socialiniai pedagogai daugiau linkę jausti *socialinį atsakingumą*, kai tuo tarpu policijos pareigūnai labiau jaučia *teisinę*

*atsakomybę*. Konfliktinėse situacijose išryškėjo didesnis policijos pareigūnų *atsakomybės* prieš žmogų bei įstatymą jausmas.

Tačiau socialinė pedagogika ir policijos darbas abi yra socialiai jautrios profesijos ir empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad egzistuoja daugiau panašumų nei skirtumų tarp šių profesijų atstovų, jiems ugdant(is) *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Kritinėse situacijose ir vieni, ir kiti jaučia tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*. Taip pat abiejų profesijų atstovai jaučia tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą* kaip piliečiai ir kaip *profesionalai*. Išryškėjo ir tai, kad respondentų *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui* įtaką daro tiek pareiga laikytis įstatymo, tiek ir baimė būti nubaustiems, jei įstatymas bus pažeistas.

Disertacijos autorius yra linkęs sutikti su empirinio tyrimo metu gautais rezultatais, kadangi tiek policijos pareigūnams, tiek socialiniams pedagogams *atsakomybė* yra vienas iš pagrindinių *profesionalo* bruožų, taigi yra logiška, kad abi šios socialiai jautrios specialybės turi daug panašumų *atsakomybės* ugdymo(si) aspektu.

***Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus tikslinga akcentuoti šiuos aspektus:***

- Būsimųjų *profesionalų* – tiek policijos pareigūnų, tiek socialinių pedagogų *atsakomybė* nepriklauso nuo lyties ir turi būti suprantama vienodai. Studentų – policijos pareigūnų *atsakomybės* formavimuisi didžiausią įtaką darė šeima, t. y. tėvai arba niekas įtakos nedarė, o socialiniams pedagogams – mokytojai ir tik antroje vietoje – tėvai, tačiau lyginant 2015 m. ir 2011 m. studentų atsakymus, didėja ir universiteto daromos įtakos aktualumas. Lyginant 2015 m. ir 2011 m. apklausų rezultatus, studentai tampa *teisiškai atsakingesni*. Studentams, tiek policijos pareigūnams, tiek socialiniams pedagogams, kuriems būdinga *teisinė atsakomybė*, būdingas ir *socialinis atsakingumas*.

- Svarbiausios priežastys, stojant į TPV studijų programą, yra padėti savo šalies žmonėms, lengvo įsidarbinimo galimybės, galimybė atskleisti savo geriausias savybes, noras įgyti policijos pareigūno statusą. Metams bėgant, didesnę svarbą studentams turi socialinės garantijos, t. y. gyvenimas bendrabutyje, patogus apsirengimas – uniforma ir materialinė padėtis – stipendija. Keičiantis laikmečiui, studentams formuojasi naujos vertybės, ugdomi *socialinis atsakingumas*, ir jie linkę padėti savo šalies žmonėms bei nori jiems tarnauti, o, keičiantis vertybėms, studentai vis mažiau renkasi šias studijas iš idėjos, o daugiau nurodo kitas stojimo priežastis. Svarbiausios stojimo priežastys į Socialinės pedagogikos programą yra studijų ir būsimos profesijos pasirinkimas iš idėjos.

- Studento priesaiką priėmę studentai sieja ją su *teisine atsakomybe*, o ekspertai daugiau – su *socialiniu atsakingumu*. Tačiau priesaika XXI amžiuje, kuri yra įtvirtinta naujausiuose teisės aktuose yra naudojama kaip viena iš priemonių, kuria visuomeniniai neteisiniai santykiai paverčiami teisiniais.

- Dėstytojai save laiko *atsakingais* ir, disertacijos autoriaus nuomone, dažniau ryždamiesi pateikti studentui save, kaip asmeninį pavyzdį galėtų sustiprinti studentų *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymą(si). Taip dėstytojai sustiprintų studentų pasiryžimą tapti *profesionalais*. Dėstytojai turi pakankamą potencialą ir supratimą apie *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* ir yra pasirengę ugdyti universitete studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

- Lyginant 2015 m. ir 2011 m. tyrimų rezultatus, studijų metodai vis labiau padeda ugdyti studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, tačiau studentai aiškiau suvokia tipinių (nei netipinių) situacijų metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo procese. Geriausiai buvo įvertinti: grįžtamojo ryšio metodas, mokymasis iš kito žmogaus patirties bei demonstravimas pareigūno konkretaus gero elgesio pavyzdžio ir jo aiškinimas.

- Studentams, kaip būsimiesiems policijos pareigūnams, svarbiausia jausti *teisinę atsakomybę*, o tik po to *socialinį atsakingumą*. Kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės jie pirmenybę teikia *socialiniam atsakingumui*. Būsimiesiems policijos pareigūnams atliekant kasdienes pareigas, lyginant 2015 m. ir 2011 m. tyrimų rezultatus, didėja *teisinės atsakomybės* palyginti su *socialiniu atsakingumu* suvokimas. Konfliktinėse situacijose priimant sprendimą lyginant 2015 m. ir 2011 m. tyrimų rezultatus, didėja respondentų baimė būti nubautiems, jeigu įstatymas bus pažeistas.

### ***BPAUU modelio pritaikomumas Teisės ir policijos veiklos ir Socialinių pedagogų studijų programose***

Pritaikius BPAUU modelį TPV studijų programoje, kurioje ugdomi būsimieji *profesionalai* – policijos pareigūnai, išryškėjo BPAUU modelio dedamosios, kurios padeda ugdyti(s) būsimąjį *profesionalo teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Atlikus tyrimus nustatyta, kad būsimajam *profesionalui* būdinga ir *teisinė atsakomybė*, ir *socialinis atsakingumas*. Mokymosi mokykloje metais didžiausią įtaką *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui darė tėvai. Ši įtaka jiems padėjo formotis *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Išanalizavus stojimo priežastis į pasirinktą TPV studijų programą nustatyta, kad būsimieji policijos pareigūnai renkasi šią profesiją, nes negali savęs įsivaizduoti dirbančių kitą darbą. Taip pat jie teigia, jog šis darbas yra neblogai apmokamas. Taigi šios stojimo priežastys glaudžiai siejasi su darbu ir galima teigti, kad būsimieji policijos pareigūnai renkasi šią profesiją, nes mato save kaip *profesionalą*, tinkamai ir atsakingai atliekantį savo pareigas. Studentų – būsimųjų policijos pareigūnų priimta priesaika, kuri juos įpareigoja kaip būsimuosius policijos pareigūnus *teisinei atsakomybei* (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių), taip pat parodo, kad jie savo profesiją sieja su tinkamai ir pareigingai atliekamu darbu, vadovaujantis įstatymu. Studentai – būsimieji *profesionalai*, ugdydamiesi *teisinę atsakomybę* universitetinėje aplinkoje, nori ir jaučia pareigą laikytis visos universitete numatytos tvarkos, taisyklių ir kompetentingo dėstytojo reikalavimų, o ugdydamiesi *socialinį atsakingumą* nori laikytis kompetentingo

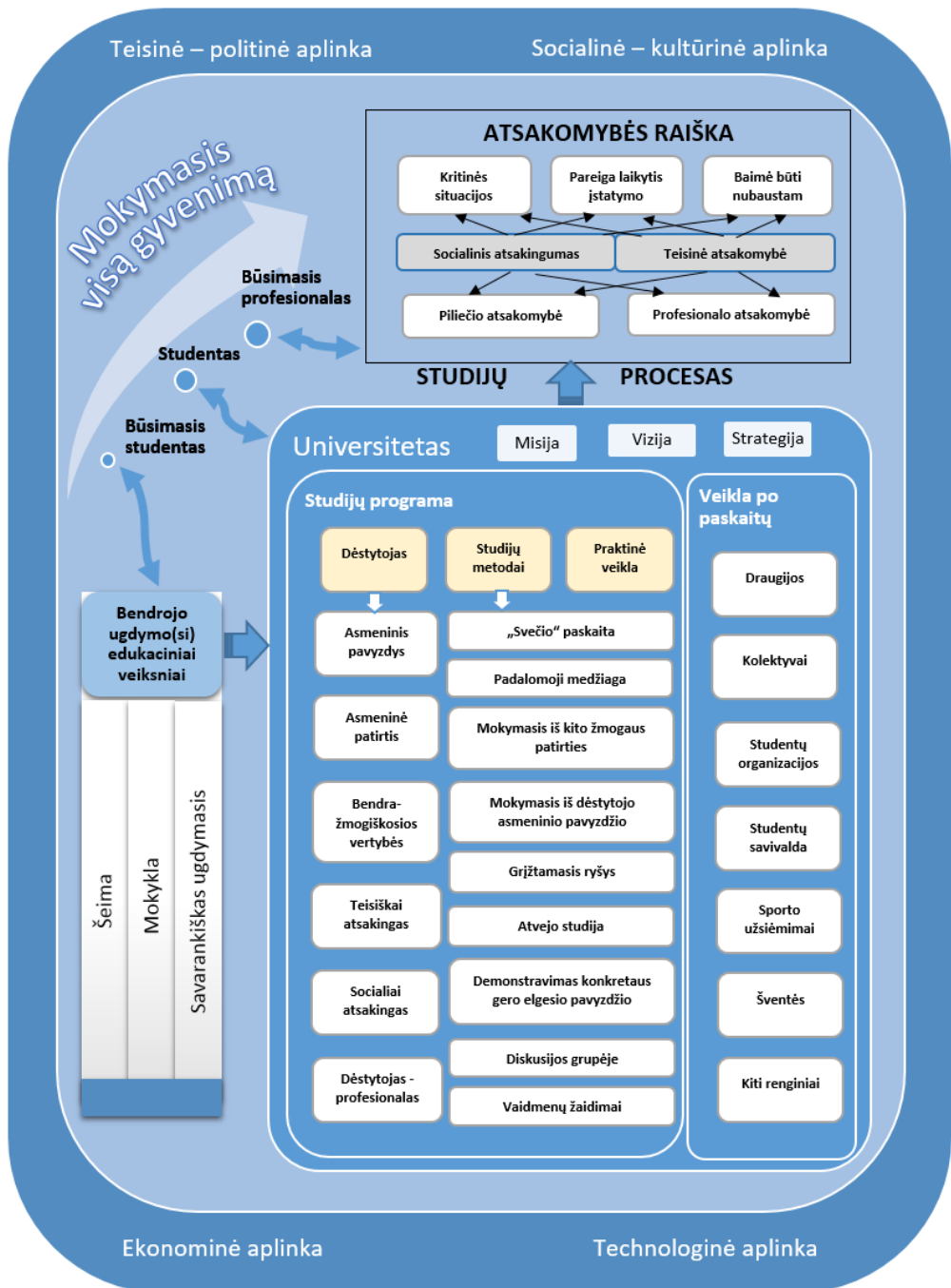
dėstytojo keliamų reikalavimų. Studentai, save matydami gyvenimiškose situacijose, labiausia išryškino tai, kad bijo būti nubausti, todėl jiems būdinga ir *teisinė atsakomybė*, ir *socialinis atsakingumas*. Jie visose gyvenimiškose situacijose nori būti *atsakingi*.

BPAUU modelį pritaikius atliekant papildomą tyrimą Socialinės pedagogikos studijų programoje, kurioje ugdomi būsimieji *profesionalai* – socialiniai pedagogai, išryškėjo šios BPAUU modelio dedamosios. Būsimiesiems *profesionalams* – socialiniams pedagogams būdinga ir *teisinė atsakomybė*, ir *socialinis atsakingumas*. Mokymosi mokykloje metais jiems didžiausią įtaką *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimui darė mokytojai ir tėvai. Ši įtaka jiems padėjo formuotis *teisinei atsakomybei* ir *socialiniam atsakingumui*. Išanalizavus stojimo priežastis į pasirinktą studijų programą nustatyta, kad būsimieji socialiniai pedagogai renkasi šią profesiją iš idėjos. Galima teigti, jog būsimieji socialiniai pedagogai renkasi profesiją vedini kitų kilnių tikslų ir motyvų, tokių kaip altruizmas, tarnavimas visuomenei. Būsimieji socialiniai pedagogai, save matydami gyvenimiškose situacijose, t. y. atliekant kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų, labiau akcentuoja *socialinio atsakingumo* aspektą. Išryškėjo socialinių pedagogų baimė būti nubaustiems, jeigu įstatymas bus pažeistas, tačiau konfliktinėse situacijose jie nėra linkę vadovautis *atsakingumo* prieš žmogų jausmu. Galima teigti, kad būsimiesiems socialiniams pedagogams yra būdinga ir *teisinė atsakomybė*, ir *socialinis atsakingumas*, ir jie išliks teisiškai ir socialiai atsakingais tiek darbinėje veikloje, tiek gyvendami savo asmeninį gyvenimą.

Po atlikto empirinio tyrimo teorinėje dalyje parengtas BPAUU modelis buvo modifikuotas (žr. 3.33 pav.) papildant jį empirinėje dalyje išryškėjusiomis dedamosiomis.

Buvo detalizuotos dėstytojo asmeninės savybės, studijų metodai, kurie padeda studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Studijų procese ir studijų programoje išryškėjo praktinė veikla. Taip pat išryškėjo studentų veikla po paskaitų, t. y. draugijos, kolektyvai, studentų organizacijos, studentų savivaldos veikla, sportiniai užsiėmimai, šventės ir kiti renginiai, kurie padeda studentams – būsimiesiems *profesionalams* ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Po atlikto empirinio tyrimo nustatyta, kad būsimųjų *profesionalų atsakomybė* pasireiškia kritinėse situacijose, kai reikia priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas. Būsimųjų *profesionalų atsakomybę* ugdo tiek pareiga laikytis įstatymo, tiek ir baimė būti nubaustiems, jeigu įstatymas bus pažeistas. Būsimieji *profesionalai* tiek kaip piliečiai, tiek kaip *profesionalai* akcentuoja *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* svarbą.

Apibendrinant galima teigti, kad BPAUU modelis yra tinkamas tiek analizuotoms Teisės ir policijos veiklos bei socialinės pedagogikos studijų programoms, tiek ir kitoms studijų programoms, kuriose ugdoma(si) būsimųjų *profesionalų atsakomybę*.



3.33 pav. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (BPAUU) modifikuotas modelis



### ***Tyrimo ribotumas ir ateities perspektyvos***

Atliktame tyrime analizuotas būsimųjų *profesionalų teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* ugdymas(is) universitete skirtingais laikotarpiais. Modelis pritaikytas tiriant dviejų socialiai jautrų specialybių būsimuosius *profesionalus*, kurie mokėsi I studijų kurse.

Pagrindinis tyrimas atliktas analizuojant TPV studijų programą: jos studentų *atsakomybės* suvokimą, dėstytojo vaidmenį, ugdant būsimųjų *profesionalų atsakomybę* bei ekspertų įžvalgas. Su būsimaisiais socialiniais pedagogais atliktas tik papildomas tyrimas, siekiant nustatyti, kaip teorinis BPAUU modelis gali būti pritaikytas praktikoje, kokiais edukaciniais veiksniais jis gali būti papildytas.

Siekiant gauti daugiau informacijos, ateityje galima plėsti tyrimus ir apklausiant būsimųjų socialinių pedagogų dėstytojus ir ekspertus. Siekiant gauti papildomos informacijos, tikslinga atlikti analizę, kiek ir kokiuose studijų programų moduliuose ugdoma *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*.

Tyrimą būtų galima pakartoti įtraukiant ir kitų kursų studentus bei jų dėstytojus. Būsimuosiuose tyrimuose BPAUU modelį bei parengtą tyrimo metodologiją galima būtų pritaikyti ir kituose Lietuvos universitetuose ugdant kitų specialybių būsimuosius *profesionalus*.

## IŠVADOS

1. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (BPAUU) teorinis modelis akcentuoja:

- *Profesionalo* sampratą, kuri išryškina tokius bruožus, kaip išsilavinimas, kvalifikacija, kompetentingumas, praktinė veiklos patirtis, nuolatinis tobulėjimas, naujų idėjų generavimas, kūrybiškumas, aukštas *atsakomybės* lygis, nepriekaištinga reputacija, pagarbus, objektyvus ir nešališkas elgesys visose situacijose, savalaikis, efektyvus ir atidus pareigų atlikimas.

- *Atsakomybės* sampratą, nurodant, kad *atsakomybė* yra aukščiausia asmens vertybė, etikos, dorovinio elgesio pamatas, vienas iš teisingumo kriterijų ir bruožų, asmenybės savikontrolės ir savimonės mechanizmas, laisvė pasirinkti savo veiksmus ir pareiga atsakyti už savo veiksmus, susijus su teisumo ir kaltės suvokimu; pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas. Išnagrinėjus *atsakomybės* sąvoką filosofiniu, psichologiniu, teisiniu ir socialiniu aspektais, nustatyta, kad būsimąjo *profesionalo* veikla glaudžiai siejasi su *teisine atsakomybe* ir *socialiniu atsakingumu*.

- Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete procesą, susidedantį iš šių etapų: bendrasis ugdymas(is), profesijos pasirinkimas, ugdymas(is) universitete ir būsimąjo *profesionalo atsakomybės* raiška, kaip ugdymo(si) universitete rezultatas. Bendrojo ugdymo(si) etape akcentuoti šeimoms, mokyklos ir savarankiškojo ugdymosi veiksniai. Profesijos pasirinkime akcentuojamos stojimo į pasirinktą studijų programą priežastys. Ugdymo(si) universitete etape akcentuojamas universitetas, studijų programa ir dėstytojo vaidmuo.

2. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete empirinis tyrimas buvo atliktas derinant kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo metodus. Esminis kiekybinio tyrimo metodas studentų apklausa raštu. Jai atlikti buvo naudojamas klausimyno konstruktas (penki klausimų blokai), kurie leido nustatyti studentų asmeninį *atsakomybės* suvokimą, bendrojo ugdymo(si) edukacinių veiksnių ir universiteto įtaką *atsakomybės* ugdymo(si) procese bei ištirti *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* raišką kaip *atsakomybės* ugdymo(si) universitete rezultata. Struktūruotas interviu su dėstytojais įgalino identifikuoti dėstytojo vaidmenį ugdant studentų *atsakomybę*. Gautų rezultatų supratimui pagilinti buvo taikomas kokybinis tyrimas – giluminis interviu su ekspertais, kuris įgalino patikslinti apklausos raštu ir interviu rezultatus bei pateikti gilesnes išvagas.

3. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete empirinis tyrimas atskleidė:

- Studentai būsimieji *profesionalai* jaučia tiek *teisinę atsakomybę*, tiek *socialinį atsakingumą*. Svarbiausios būsimųjų policijos pareigūnų stojimo į TPV studijų programą priežastys: noras tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms; lengvos įsidarbinimo galimybės; galimybė atskleisti savo geriausias savybes; noras įgyti policijos pareigūno statusą. Būsimieji socialiniai pedagogai profesiją renka iš idėjos. Studento priesaika studentams padeda ugdytis *atsakomybę*. Studentai jaučia

pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių bei pareigą būti atsakingais už savo studijas ir sėkmingus egzaminus. Lyginant 2011 ir 2015 metų tyrimų rezultatus, paaiškėjo, kad studijų metodai vis labiau studentams padeda ugdyti(is) *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Studentai aiškiau suvokia tipinių (nei netipinių) studijų metodų naudą *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* formavimo(si) procese. Studentai – būsimieji *profesionalai*, kaip asmeninį gyvenimą gyvenantys žmonės, pirmenybę teikia *socialiniam atsakingumui*, o kaip policijos pareigūnai pirmenybę teikia *teisinei atsakomybei*.

- Būsimųjų policijos pareigūnų ir būsimųjų socialinių pedagogų *atsakomybės* ugdymo(si) lyginamoji analizė atskleidė ugdymo(si) ypatybių panašumus, tačiau išryškėjo ir keletas skirtumų, susijusių su respondentų veiklos specifika. Kasdieninėse situacijose būsimieji socialiniai pedagogai daugiau linkę jausti *socialinį atsakingumą*, o būsimieji policijos pareigūnai labiau jaučia *teisinę atsakomybę*. Konfliktinėse situacijose išryškėjo didesnis būsimųjų policijos pareigūnų *atsakomybės* prieš žmogų bei įstatymą jausmas.

- Dėstytojai *atsakingumą* supranta, kaip vieną iš bazinių asmenybės savybių. Dėstytojai save laiko atsakingais, jie ugdo būsimųjų *profesionalų teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, pasitelkdami studijų procese taikomus metodus, gyvenimiškas situacijas, tačiau dauguma dėstytojų nesiryžta savęs pateikti kaip atsakingumo pavyzdžio. Be dėstytojų studentams ugdyti(is) *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* padeda visa universitetinė aplinka, t. y. bendruomenė, bendramoksliai, grupių vadai, studentų savivalda, asmeninis studentų indėlis į universiteto plėtrą ir jų įtraukimas į universiteto veiklą, taip pat studentų išgyventos situacijos, užsiėmimai sporte ir kitoje veikloje bei laiku ir atsakingai atliktas konkretus darbas.

- Ekspertų nuomone, priežastys, formuojančios studentų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*, yra šie edukaciniai veiksniai – šeima, mokymo įstaigos, valstybės institucijos. Studentų – būsimųjų *profesionalų teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas* universitete ugdomas per studijų procesą, socialinį aprūpinimą, tarpusavio statutinius santykius ir renginius. Studijų metodai, teisės krypties studijos padeda suvokti *teisinę atsakomybę*. *Socialinį atsakingumą* formuoja studijų proceso įgyvendinimo kokybė: skaidrumas, vertinimo objektyvumas, praktikų organizavimas, grįžtamojo ryšio buvimas, komunikacijos organizacijoje efektyvumas, organizacinis klimatas.

Atliktas empirinis tyrimas įgalino konkretizuoti būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete modelį, detalizuojant dėstytojo asmenines savybes ir studijų metodus, kurie padeda studentams ugdytis *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*. Modelis papildytas šiomis dedamosiomis: praktinė veikla ir studentų veikla po paskaitų, t. y. draugijos, kolektyvai, studentų organizacijos, studentų savivaldos veikla, sportiniai užsiėmimai, šventės ir kiti renginiai. Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* raiška papildyta kritinėmis situacijomis, pareiga laikytis įstatymo, baime būti nubaustiems, jeigu įstatymas bus pažeistas, piliečio ir *profesionalo atsakomybės* suvokimu.

## REKOMENDACIJOS

Atliktas būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete (BPAUU) tyrimas leidžia suformuluoti šias rekomendacijas:

### **Universitetų, ugdančių policijos pareigūnus ir socialinius pedagogus, administracijai**

- Labiau įtraukti studentus į universiteto veiklą (kuriant, atnaujinant studijų programas, modulius, svarstant studento priesaikos įteisinimą ir jos esmę, organizuojant seminarus, konferencijas, mokymus aktualiomis mokslinėmis, praktinėmis temomis, ugdančiomis *teisine atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*).

- Suteikti galimybę dėstytojams kelti kvalifikaciją apie inovatyvių studijų metodų panaudojimą studijų programos moduluose, juos periodiškai atnaujinant.

- Analizuoti grįžtamąjį ryšį su studentais apie studijų procesą, *teisinę atsakomybę* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimąsi ir didinti studijų kokybę.

### **Universitetui, ugdančiam policijos pareigūnus**

- Įteisinti studento priesaikos institutą.

### **Dėstytojams**

- Paskatinti dėstytojus teikti save kaip atsakingo dėstytojo pavyzdį.

- Taikyti inovatyvius metodus, kurie skatintų studentus ugdytis *teisine atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

- Vystyti tarp dėstytojo ir studentų paritetinius santykius, kurių pagrindu būtų ugdoma(si) studentų *teisinė atsakomybė* ir *socialinis atsakingumas*.

### **Universitetų, ugdančių policijos pareigūnus ir socialinius pedagogus, studentų savivaldai**

- Užtikrinti, kad pagrindiniuose organizuojamuose renginiuose aktyviau dalyvautų dėstytojų ir studentų bendruomenė.

- Per studentų savivaldos organizuojamus susirinkimus studentams akcentuoti *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą*.

### **Universiteto, ugdančio policijos pareigūnus, studentų savivaldai**

- Priminti studentams apie studento priesaikos instituto reikšmę.

### **Tyrėjams, mokslininkams:**

Tikrinti teorinėje disertacijos dalyje pagrįstą Būsimųjų *profesionalų atsakomybės* ugdymo(si) universitete modelį ir adaptuoti jį kitoms studijų sritims ir kryptims, ugdančioms būsimųjų *profesionalų atsakomybę*.

### **Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos**

- Per seminarus ir mokymus skatinti policijos pareigūnus ugdytis ne tik *teisinę atsakomybę*, bet ir *socialinį atsakingumą*.

- Užtikrinti, kad būsimoji policijos pareigūnai, priimami į tarnybą, būtų *teisiškai* ir *socialiai atsakingi* bei motyvuoti.

- Stiprinti policijos pareigūnų priimamos priesaikos instituto reikšmę, kad visuomeniniai santykiai būtų paverčiami teisiniais santykiais, o policijos pareigūno

priesaika būtų teisės aktas su numatytais pasekmėmis, ją sulaužius, o ne tik deklaratyvus priėmimas ir pasirašymas.

- Tobulinti teisinę bazę, reglamentuojančią policijos pareigūnų tiesioginių pareigų atlikimą tipinėse ir netipinėse situacijose.

- Organizuoti pirmosios ir antrosios grandies policijos pareigūnų mokymus apie elgesį tipinėse ir netipinėse situacijose.

## LITERATŪRA

1. Argandona, A., ir Von Weltzein H.H. (2010). Corporate Social Responsibility: One Size Does Not Fit All. Collecting Evidence from Europe. *Journal of Business Ethics*, 89(3), 221-234.
2. Augienė, D. (2012). Ugdymas karjerai: samprata, struktūra, procesas. Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir prakseologija. *Mokslo leidinys. Sud. A. Gumuliauskienė*, (pp. 204-229). Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
3. Augustinienė, A. (2012). Būsimųjų inžinierių socialinės atsakomybės raida: KTU atvejis // *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 6-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*, 6(1), 53-60.
4. Attaran, S., ir Celik, B.G. (2015). Students' environmental responsibility and their willingness to pay for green buildings. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 16(3), 327-340.
5. Back, K. W. (1987). *Beyond words: The story of sensitivity training and the encounter movement*. Transaction Publishers.
6. Bakria, H.H.M., Saidb, J., ir Karimb, Z.A. (2015). Case Study on Integrity among Royal Malaysian Police (RMP): An Ethical Perspective. *Original Research Article Procedia Economics and Finance*, 28, 121-125.
7. Bakutytė, R. (2015). Humaniško ugdymo tendencijos Lietuvos pedagogikoje (XIX a. pabaiga – XX a. vidurys). *Acta Paedagogica Vilnensia*, 35, 31-43.
8. Bang, H., ir Esmark, A. (2013). *A systems theory of Good Governance* [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-20]. Prieiga per internetą: <[http://www.icpublicpolicy.org/IMG/pdf/panel\\_45\\_s1\\_esmark.pdf](http://www.icpublicpolicy.org/IMG/pdf/panel_45_s1_esmark.pdf)>.
9. Baranauskas, E. (2003). Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*, 37(29), 59-65.
10. Baranova, J. (2002). *Etika: filosofija kaip praktika*. Vilnius: Tyto alba.
11. Barnett, R. (1994). *The Limits of Competence: Knowledge, higher education and society*. Buckingham: SRHE and Open University Press.
12. Baublys, L., Beinoravičius, D., Kaluina, A., Kathrani, P., Malinauskaitė, K., Spruogis, E., ir Venckienė, E. (2010). *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: mes, 341.
13. Bergem, T. (1986). Teachers' Thinking and Behavior. An Empirical Study of the Role of Social Sensitivity and Moral Reasoning in the Teaching Performance of Student Teachers. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 30, 193-203.
14. Berggren, C., ir Olofsson, A. (2015). Self-employment and field of education understood from current entrepreneurship research. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 7(3), 291-302.
15. Berry, R. (1999). *Collecting data by in-depth interviewing*. *Education-Line*. [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-20]. Prieiga per internetą <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000001172.html>.
16. Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė (J. Kuzmickaitė Trans.)*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
17. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
18. Bitinas, B. (2004). *Hodegetika: auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
19. Bitinas, B., Rupšienė, L., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija, I dalis*, Klaipėda: Klaipėda.

20. Bitinas, B. (2011). Disertacinis tyrimas: tikrovės nuotrauka ir kūrybinė intervencija. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 27, 11-21.
21. Bloom, B.S. (1965). *Taxonomy of educational objectives: the classification of educational goals*. New York: Longmans, Green and Company.
22. Briar, C., Liddell, E., ir Tolich, M. (2014). Still working for love? Recognising skills and responsibilities of home-based care workers. *Quality in Ageing and Older Adults, Volume: 15 Issue: 3*.
23. Bryant, D., Peisner-Feinberg, E., ir Miller-Johnson, S. (2000). Head start parents' roles in the educational lives of their children. *Annual Conference of the American Educational Research Association*. New Orleans, LA.
24. Bryce, J., Frigo, T., McKenzie, P, ir Withers, G. (2000). The Era of Lifelong Learning: Implications for Secondary Schools. Camberwell: Australian Council for Educational Research. *Pedagogika*, 116(4), 53-60.
25. Boitier, M. ir Rivière, A. (2013). Freedom and responsibility for French universities: from global steering to local management. DOI <http://dx.doi.org/10.1108/09513571311327480>.
26. Bronfenbrenner, U. (1979). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513.
27. Bush, M.D., ir Kimberly, D.D. (2014). Police Officers as Peace Officers: A Philosophical and Theoretical Examination of Policing from a Peacemaking Approach. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology Police Officers as Peace Officers*, 6(3), 194.
28. Bulajeva, T. (2006). Management of E-learning in Educational Organizations: How to Change the University. In V. Dagiecnė, V.; Mittermeir, R. *Information Technologies at School: 2nd International Conference Informatics in Secondary Schools Evolution and Perspectives*, November 7-11, Vilnius, 137-148.
29. Bulka, S. (2001). Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos bei tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema, *Jurisprudencija*, 19(11), 62-70.
30. Butkienė, G., ir Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas. Pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius.
31. Carney, A.L. (2003). Factors in Instructional Design: Training versus Education. *ITL Conference*. Chicago: Illini Union, 126-138.
32. Carpenter, D. (2015). School culture and leadership of professional learning communities. *International Journal of Educational Management*, 29(5), 682-694.
33. Carroll, A.B. (1999). Corporate Social Responsibility – Evolution of a Definitional Construction. *Business and Society*, 38(3), 268-269.
34. Charles, G.P. (1999). The impact of routing and storage policies on warehouse efficiency. *International Journal of Operations & Production Management*, 19(10), 1053-1064.
35. Chatthong, C., Kovitaya, M., ir Kongjaroen, M. (2014). The Elements of a Learning Model to Enhance Service Mind of Thai Police Officer. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 152, 880-888.
36. Chen, A. Z. (2016). Measuring police role orientations in China: An exploratory study. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 44, 43-67.
37. Chechak, D. (2015). *Professional Dissonance as a Predictor of Job Dissatisfaction and Psychological Distress among Social Work Professionals: A Cumulative Risk Model*. St. John's Newfoundland and Labrador.

38. Chuchai, S., Longthong, N.L., ir Chatwiboon, P. (2015). Effect of Using Movies to Enhance Personal Responsibility of University Students. *Asian Social Science*, 11(5), 1-9.
39. Cohen L., Manion, L., ir Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*. London and New York: Taylor & Francis Group, RoutledgeFalmer.
40. Collins, J., Greeno, L., Resnick, B., Berliner, B., ir Calfee, R. (1992). *Cognition and learning*. B. Berliner & R. Calfee. Handbook of Educational Psychology, New York: Simon & Shuster MacMillan.
41. Compton, B.R., ir Galaway, B. (1999). *Social work processes* (6th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
42. Cotterrell, R. (1997). *Teisės sociologija. Įvadas*. Kaunas: Daugerta, 337.
43. Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design; Choosing among five approaches* Second Edition. SAGE Publications, Inc, 395.
44. Creswell, J.W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Sage, London.
45. Creswell, J.W. (2015). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
46. Crisafulli, S. (2009). *Universiteto studentų profesinės identifikacijos procesas socialinių mokslų studijose*. Daktaro disertacija. Kaunas: Kaunos technologijos universitetas.
47. Crockett, K., E. (2010). *Implementing Oral English Language Acquisition Policy in Career and Technical Education Classes: Changing to a Social Pedagogy*. The University of Texas at Arlington.
48. Čepulienė, G., ir Senkus, V. (2010). Šiuolaikinė Mokykla: Jaunimo Savijauta, Prioritetai Ir Nuostatos: *Jaunųjų Sociologijos Mokslininkų Darbai*, 5.
49. Čiužas, R. (2013). *Mokytojo kompetencijų nuolatinė kaita*. Mokslo darbų apžvalga. Vilnius: Edukologija.
50. Čižas, A. (2001). *Bandymai nusmaigstyti tarptautines studijų gaires*. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika. Konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 42-47.
51. Dahl, D., Fischer, E., Johar, G., ir Morwitz, V. (2015). Doing Well by Doing Good: The Benevolent Halo of Corporate Social Responsibility. *Journal of Consumer Research*.doi: <http://dx.doi.org/10.1086/680089>
52. Daukilas, S. (1998). *Profesionalios asmenybės ugdymo raidos logika*. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas. Lietuvos valstybingumas ir mokykla. V tarptautinė mokslinė konferencija I dalis. Mokslo darbai. 1998 m. rugsėjo 17-18 d. Vilnius: VPU leidykla, 32, 32-37.
53. Daukilas, S. (2001). *Humanization of vocational educational content Pedagogy: Theory and Practice*. Liepāja: Academy of Pedagogy.
54. Deardorff, D. K.(2006). Identification and Assesment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266.
55. Otto, H. U., ir Dewe, B. (2001). Profession. *Otto H.-U./Thiersch, H.(2001): Handbuch Sozialarbeit/Sozialpädagogik*. Luchterhand Verlag. Neuwied. S, 1399-1423.
56. Dharsee, N. (2010). Parental influences on career choices of Secondary School Students in the opinion of Educational Counselor. *Issue 4* (Knowledge Magazine).



57. Duch, R., Przepiorka, W., ir Stevenson, R. (2014). Responsibility Attribution for Collective Decision Makers. *American Journal of Political Science*, 59(2), 372–389.
58. Donaldson, T., ir Preston, L.E. (1995). The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications. *Academy of Management Review*, 20(1), 65-91.
59. Dovydienė, Zapolskienė, Černiauskienė, Jedemskienė, G., Juknevičius, A., ir Paulikas, P. (2012). Studentų akademinio savrankiškumo ugdymo/si aspektai. *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė*, 1(6), 175-181.
60. Duke, D.D (2015). Organizing education: schools, school districts, and the study of organizational history. *Journal of Educational Administration*, 53(5), 682-697.
61. Dwyer, P.C., Maki, A., ir Rothman, A. J. (2015). Promoting energy conservation behavior in public settings: The influence of social norms and personal responsibility. *Journal of Environmental Psychology*, 41, 30-34.
62. Dževečka, A., ir Ramelienė, N. (2000). Pedagogų vertybės ir jų veiksmų problema. *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas. Mokslas – studijos – mokykla – VII tarptautinės mokslinės konferencijos mokslo darbai*. (pp. 68-72, 65) Vilnius: VPU.
63. Edwards, R. (2014). Amateurism and professionalism in work and learning. *Journal of Workplace Learning*, 26(6/7), 406-417.
64. Eidukevičiūtė, J. ir Večkienė, N.P. (2014). Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai*, 4, 37-56.
65. Eliot, M., ir Turns, J. (2011). Constructing professional portfolios: Sense-making and professional identity development for engineering undergraduates. *Journal of Engineering Education*, 100(4), 630-654.
66. *Encyclopedia Americana*. (1981). Grolier.
67. Evetts, J. (2003). The sociology of professional groups: new questions and different explanations in Knowledge. *Work and Society*, 1, 33-55.
68. Fan, X., ir Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 13(1), 1-22.
69. Fehervary, J. (2005). Report on Police Research in the European Union. *Paper presented at European Police. Science and Research Conference, 15–17 June*, (pp. 68-81). Lisbon.
70. Fenwick, T. (2011). Learning 'social responsibility' in the workplace: conjuring, unsettling, and folding boundaries. *Pedagogy, Culture & Society*, 19(1), 83-89.
71. Fenwick, T., Jensen, K., ir Nerland, M. (2012). Sociomaterial approaches to conceptualising professional learning and practice. *Journal of Education and Work*, 25(1), 1-13.
72. Flynn, M. (2004). Challenging poor practice, abusive practice and inadequate complaints procedures: a personal narrative. *The Journal of Adult Protection*, 6(3), 34-44.
73. Francis, J.J., Johnston, M., Robertson, C., Glidewell, L., Entwistle, V., Eccles, M.P., ir Grimshaw, J.M. (2010). What is an adequate sample size? operationalising data saturation for theory-based interview studies. *Psychology and Health*, 25(10), 1229-1245.

74. Frechtling, J. A. (1997). *User-friendly handbook for mixed method evaluations* [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-20]. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=jN8Ff4mTrqC&oi=fnd&pg=PP9&dq=Frechtling,+1997&ots=TkslB8zGrp&sig=Fko4efK5vHM5CLZHRItkmtjHvT w&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Frechtling%2C%201997&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=jN8Ff4mTrqC&oi=fnd&pg=PP9&dq=Frechtling,+1997&ots=TkslB8zGrp&sig=Fko4efK5vHM5CLZHRItkmtjHvT w&redir_esc=y#v=onepage&q=Frechtling%2C%201997&f=false)
75. Frederick, W.C. (1992). Moving to CSR4. *Business Ethics Quarterly*, 2(3), 283-304.
76. Funder, D.C.(1983). Delay of Gratification: Some Longitudinal Personality Correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44.
77. Gage, N.L., ir Berliner, D.S. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera, 623.
78. Gaeta, G.L., ir Maio, A.D. (2015). Post high school education choices in Italy: an empirical analysis. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 7(2), 229-242.
79. Gailienė, I. (2008). *Altruizmas: problema, dilemma ar gyvenimo būdas*. Studijų knyga. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
80. Garnienė, D. (2006). *Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: Parametrai ir realizavimo principai*: Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai, edukologija (07S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
81. Gedminienė, D., ir Gumuliauskienė, A. (2008). Ugdymo kokybės vertinimas bendrojo lavinimo mokykloje: mokytojų ir mokinių požiūris. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21, 75-87.
82. Gedvilienė, G., Kaminskienė, L., Teresevičienė, M. ir Žydžiūnaitė V. (2012). Savimoka ir savarankiškas mokymasis aukštojoje mokykloje: kritinė diskurso analizė, *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 47-60.
83. Germain, C., ir Gitterman, A. (1970). *Life Model of Social Work Practice in Turner*. New York: USA.
84. Girard, N. (2015) Knowledge at the boundary between science and society: a review of the use of farmers' knowledge in agricultural development. DOI <http://dx.doi.org/10.1108/JKM-02-2015-0049>.
85. Gerring, J. (2007). *Is There a (Viable) Crucial-Case Method?* [žiūrėta: 2016-09-15]. Prieiga per internetą: <http://cps.sagepub.com/content/40/3/231.short>
86. Gisselquist, R.M. (2012). Good governance as a concept, and why this matters for development policy. *World Institute for Dvelopment Economics Research*, 30(3).
87. Giussani, L. (2000). Educar é um riso: como criação de personalidade e de história. (N. Oliveira, Trad.). São Paulo: Companhia Ilimitada.
88. Grigas, R. (1995). *Tautos likimas*. Vilnius: Rosma.
89. Grigas, R. (2002). Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai. *Filosofija. Sociologija*, 4.
90. Godvad, P. (2004). *Bendruomenės plėtra*. Kaunas: VDU.
91. Gomez, L. (2014). The Importance of University Social Responsibility in Hispanic America: A Responsible Trend in Developing Countries. DOI 10.1108/S2043-90592014000008013.
92. Grabauskienė, A. (1988). *Darbinis auklėjimas šeimoje*. Kaunas.
93. Gumuliauskienė, A. (2012). Strateginiai švietimo orientyrai ir jų formalizavimas organizacijų lygmeniu. *Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir prakseologija. Mokslo leidinys. Sud. A. Gumuliauskienė*, (pp. 116-134), Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla,

94. Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma Littera.
95. Hamzelou, J. (2015). *Police academy: Back in training* [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-20] Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0262407915315372>
96. Hébert, A., ir Hauf, P. (2015). Student learning through service learning: Effects on academic development, civic responsibility, interpersonal skills and practical skills. *Journal of Studies in International Education*, 16, 37-49.
97. Henderson, A.T., ir Mapp, K.L. (2002). *A new wave of evidence: The impact of family, school, community' connections on student achievement*. Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory.
98. Hess, K.M., ir Wroblewski, H.M. (1992). *Police Operations*. St. Paul, New York, Los Angeles, 21-24.
99. Hildebrand, D. (1950). *Fundamental Moral Attitudes* [interaktyvus], [žiūrėta 2017-01-20]. Prieiga per internetą: <http://www.ewtn.com/library/theology/funmore.htm>
100. Horbačiauskienė, J., ir Gudaitytė, D. (2012). Liberaliojo ugdymo dimensija technologinio universiteto studijose. *Santalka: Filologija, Edukologija*, 20(1), 36-49.
101. Horney, K. (2004). *Neurotiška mūsų laikų asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
102. Hudson, W.D. (1983). *Modern Moral Philosophy*. 2nd ed. London: Macmillan: London and Basigstoke.
103. Yin, R.K. (2003). *Case study research: design and methods*. Thousand Oaks [Calif]. Sage Publications, 181.
104. Ilomaki, L. (2008). *The effects of ICT on school: teacher and students perspectives: Doctoral Dissertation, University of Turku* [žiūrėta: 2016-09-15]. Prieiga per internetą: <http://urn.fi/URN>.
105. Jackūnas, Ž. (2006). *Lietuvos švietimo kaitos linkmės (1988–2005)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
106. Jaffey, P. (2008). Liabilities in Private Law. *Legal Theory. Cambridge University Press*, 14(4), 233-255.
107. Janice Du Mont, J.D., Kosa, D., McDonald, S., Elliot, S., ir Yaffe, M (2015). *Determining Possible Professionals and Respective Roles and Responsibilities for a Model Comprehensive Elder Abuse Intervention: A Delphi Consensus Survey*. DOI: 10.1371/journal.pone.0140760
108. Janušauskaitė, A. (2012). Atsakomybės ir profesinės kompetencijos svarba teisininko veikloje, (8). *Mokslinių straipsnių rinkinys. „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“ 8 Scientific articles*, 119-129.
109. Jatkauskienė, B., ir Le Boterf, G. (2012). Universiteto dėstytojų profesionalizacijos eskizas. *Adragogika*, 1(3).
110. Jatkauskienė, B., Eidukevičiūtė, J., ir Večkienė, N.P. (2014). Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai*, 4, 37-56.
111. Jeppsson, Sofia, M. I. (2015). *Responsibility problems for criminal justice* [žiūrėta: 2016-08-17]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00821>
112. Jezierska-Wiejak, E. (2014). Family and Educational Institutions (Kindergarten and School) as the Areas of Experiencing Values. *Pedagogika*, 116(4), 59-70.

113. Jovaiša, L. (1995). *Hodegetika*. Vilnius: Suaugusiųjų profesinio mokymo ir konsultavimo centras: Agora.
114. Jovaiša, L. (2004). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
115. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
116. Jovaiša, L. (2011). *Edukologija, I tomas*. Vilnius: Agora.
117. Jucevičienė, P. (2007). *Besimokantis miestas. Žinių ir besimokančios visuomenės link*. Kaunas: Technologija, 138.
118. Jucevičienė, P. (2013). Požiūris į ugdymą – edukacinės ir mokymosi aplinkų santykio conceptualus pagrindas. Iš *Leonas Jovaiša: Nuo pedagogikos edukologijos link*. Sudarytoja V. Aramavičiūtė. VU, 33-65.
119. Jucevičienė, P. (2008). Educational and learning environments as a factor for socioeducational empowering of innovation. *Socialiniai mokslai, 1(59)*, 58-70.
120. Jucevičienė, P., ir Simonaitienė, B. (2008). *Tarpdalykinės magistrantūros programa ir jos įgyvendinimo modelis, adaptuotas darnaus vystymosi programai*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 35-70.
121. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
122. Juozaitis, A. M. (2008). *Andragogų praktikų neformaliojo mokymosi modelis*. Monografija. Vilnius: Garnelis.
123. Juraševič, N.M. (2001). Teisinės sąmonės vaidmuo kuriant teisinę valstybę. *Jurisprudencija, 19(11)*, 19-22.
124. Jurevičiūtė, K. (2004). Akademinio jaunimo profesinis pašaukimas: realusis ir idealusis modelis. *Acta pedagogica Vilnensia, 13*, 72-80.
125. Kalesnykas, R. (2000). *Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas*. Vilnius: LTA leidybos centras.
126. Kalantari, S., Mirshekari, L., Kerami, A., Vahed, A. S., Salehi, A., Momeni, H., Seraji, A., ir Faraji, M. (2014). A study on the ethical components of nursing practice (moral distress, ethical sensitivity, ethical decision). *Middle – East Journal of Scientific Research, 19(6)*. 740-746.
127. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus, 198.
128. Kietavičienė, O. (2011). Ugdomojo vadovavimo taikymas kaip edukacinės praktikos naujovė mokant technologijų pagrindinėje mokykloje. *Pedagogika, 102*, 9-15.
129. Klanienė, I., Litvinas, Š., ir Gelžinienė, J. (2011). Studentų socialinės atsakomybės ugdymas/is savanoriška veikla. *Tiltai, 3*, 159-168.
130. Klimašauskienė, I. (2003). Tradicinis ir šiuolaikinis aukštasis mokslas: žinių kūrimo aspektas. *Aukštasis mokslas žinių visuomenei. (Konferencijos pranešimų medžiaga)*. Kaunas: Technologija.
131. Kornbeck, J. (2002). Reflections on the Exportability of Social Pedagogy and its Possible Limits. *Social work in Europe, 37-49*.
132. Kolberg, L. (1980). *Stages of Moral Development as a basis for Moral Education*. Birmingham: Alabama.
133. Krajewski-Jaime, E. R., Brown, K. S., Ziefert, M., ir Kaufman, E. (1996). Utilizing international clinical practice to build inter-cultural sensitivity in social work students. *Journal of Multicultural Social Work, 4(2)*, 15-29.

134. Kregždė, S. (1994). Profesionalo asmenybės savybių savikorekcijos psichologinės prielaidos. *Policijos pareigūnų profesinės, dorovinės bei psichologinės savybės ir jų ugdymas. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga*. Sud. R. Tidikis. Vilnius.
135. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 249.
136. Lange, D., Washburn, N.T. (2012). Understanding attributions of corporate social irresponsibility. *Academy of Management Review*, 37(2), 300-326.
137. Lastauskienė, G. (2002). *Teisinės sankcijos kaip teisinio teksto elementai ir teisinių imperatyvų garantas*. Daktaro disertacija (01S), Vilnius: LTU.
138. Lastauskienė, G. (2001). Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška. *Jurisprudencija*, 19(11), 161-167.
139. Laurinavičius, A. (1997). Policijos pareigūnų drausminė atsakomybė. *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras, 7(8), 135.
140. Laurinavičius, A. (2003). *Tarnybinė teisė: statutinės valstybės tarnybos teisinis reguliavimas*. Vilnius: LTU, 203.
141. Laurinavičius, A. (2004). Etikos kodeksų veiksmingumas ir statutinės tarnybos reputacija. *Jurisprudencija*, 63(55), 72-86.
142. Latygovskaya, T., Bukharina, Z., ir Chubik, A. (2015). Professionalism as a Generalized Typical Model of a Professional in the Higher Education System. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 206, 374-377.
143. Laužikas, J. (1993). *Švietimo integracijos pagrindai*. Vilnius: Pedagoginiai raštai.
144. Le Boterf, G. (2010). *Dar kartą apie kompetenciją. 15 pasiūlymų įprastoms idėjoms išplėtoti*. Klaipėda: KU leidykla.
145. Le Boterf, G. (2012). Construire les compétences individuelles et collectives, Ed d'Organisation. *Question (s) de management*, 1.
146. Legowiz, E. (1994). Apie policijos profesinės etikos reikšmę. *Policijos pareigūnų profesinės, dorovinės bei psichologinės savybės ir jų ugdymas. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga*. Sud. R. Tidikis. Vilnius.
147. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
148. Leliūgienė, L. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 16, 84.
149. Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Akademija.
150. Levett-Jones, T., Kenny, R., Van der Riet, P., Hazelton, M., Kable, A., Bourgeois, S., Luxford, Y. (2004). Exploring the information and communication technology competence and confidence of nursing students and their perception of its relevance to clinical practice. *Nurse Education Today*, 29(6), 612-616.
151. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius, 1992.
152. Lietuvos Respublikos *Administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. (1985) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FC2B71C84492>
153. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2001 m. gruodžio 14 d. Nr. 1667 Dėl Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.161532>

154. Lietuvos Respublikos *Baudžiamojo proceso kodeksas*. (2003) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=319053&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=319053&p_query=&p_tr2=)
155. Lietuvos Respublikos *Civilinis kodeksas*. (2000) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=107687](http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687)
156. Lietuvos Respublikos *Civilinio proceso kodeksas*. (2000) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=162435&Condition2=>
157. Lietuvos Respublikos *Policijos veiklos įstatymas*. Nr.VIII-2048 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777. Nr. 101. [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=416622](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416622)
158. Lietuvos Respublikos 2012-11-28 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 1482 *Dėl 2014-2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo*. Valstybės žinios, 2012-12-11, Nr. 144-7430.
159. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. V-501 „Dėl laisvųjų suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2011-01-22, Nr. 9-399.
160. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. spalio 3 d. nutarimu Nr. 1094 *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 metų veiklos prioritetai* [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <http://lr.lt/lt/veikla/vyriausybes-veiklos-prioritetai>
161. *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“* [žiūrėta: 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuva2030.lt>
162. Lietuvos Respublikos Seimas. (2010). *Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašas*. (2010 m. gegužės 4 d. Nr. 56-2761) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=372306&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372306&p_query=&p_tr2=)
163. Lileikis, S. (2007). *Jaunuolių altruizmo ugdymas: sociokultūrinis kontekstas: asmenybės socializacijos perspektyva*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
164. Lofland, J., ir Lofland, L. (1995). *Analysing social settings*. Belmont, CA: Wadsworth.
165. Longworth, N. (2007). *Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for a Learning Century*. London: Kogan Page.
166. López, L.H., Petra de Saá Pérez, P. de S., Rodríguez, J.L.B. ir Almeida, D.G. (2015) Self-assessment of competences in management education. *International Journal of Educational Management*, 29(5), 627-644.
167. Lowendahl, B.R. (2005). *Strategic Management of Professional Service Firms, 3rd ed. Copenhagen: Copenhagen Business School Press, 209.*
168. Lietuvos Respublikos Seimas. (2007). *Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymas* (2007 m. balandžio 19 d. [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=295954](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295954)
169. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2008-12-04 d. patvirtintas įsakymas „Dėl institucijų tipų klasifikatorių yra bendrojo lavinimo mokyklos“ [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <http://www.itc.smm.lt/klasifikatoriai/smm-ministro-patvirtinti-klasifikatoriai/>

170. Lune, H., Pumar, E. S., ir Koppel, R. (2010). Quantitative Data Analysis. In Perspectives in Social Research Methods and Analysis. *A Reader for Sociology, Sage Publications*, 445.
171. Mabry, L. (2008). Case study in Social Research. *Social Research Methods*. Sage Publications, 631.
172. Madan, M., ir Nalla, N.K. (2015). Exploring citizen satisfaction with police in India: The role of procedural justice, police performance, professionalism, and integrity. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 38(1), 86-101.
173. Mack, N., Woodsong, C., MacQueen, K.M., Guest, G., ir Namey, E. (2005). Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide. FLI [žiūrėta: 2016-09-16]. Prieiga per internetą: <http://web.mit.edu/richh/www/writings/doc-framework-decisions.pdf>
174. Macijauskienė, R. (2000). Prokuratūros ir policijos pareigūnų drausminės atsakomybės aspektai. *Jurisprudencija*, 16(8), 27-39.
175. Makštutytė, R., ir Vaškevičiūtė, L. (2011). Socialinio darbuotojo profesionalumas komunikacinės kompetencijos aspektu. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 8(2), 23-37.
176. Malinauskas, R. (2002). Būsimųjų sporto pedagogų socialinės atsakomybės ypatumai socialinio rengimo požiūriu. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 9, 45-51.
177. Malinauskas, R. (2004). Socialinio rengimo įtaka sporto pedagogų socialiniams įgūdžiams. *Acta paedagogica Vilnensia*, 12, 1-8.
178. Malinauskienė, D., ir Lukavičienė, V. (2012). Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos – veiksnys, sąlygojantis vaikų ugdymo(si) kokybę. Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir prakseologija. *Mokslų leidinys. Sud. A. Gumuliauskienė*, (pp. 135-146), Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
179. Maran, D.A., Varetto, A., Zedda, M., ir Franscini, M. (2014). Stress among Italian male and female patrol police officers: a quali-quantitative survey. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 37(4), 875-890.
180. Maslow, A.A. (1968). Some Educational Implications of the Humanistic Psychologies. *Harvard Educational Review*, 38(4), 685-696.
181. Maslow, A.H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofija.
182. McDonald, J.R. (2015). Developing a peace course in police studies: how a culture of peace can enhance police legitimacy in a democratic society. *Journal of Peace Education*, 12, 74-91.
183. McLaughlin, H. T. (1997). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
184. Menasco, M.A. (2015). Delinquency, Gender, and Social Control within the Familial Context, in Sheila Royo Maxwell, Sampson Lee Blair (ed.) *Violence and Crime in the Family: Patterns, Causes, and Consequences (Contemporary Perspectives in Family Research, Volume 9)* Emerald Group Publishing Limited, 341-382.
185. Mendelė – Leliūgienė, M. (2012). *Socialiai atsakingos asmenybės ugdymo modelis*. Vilnius.
186. Merkys, G. (1999). Empirinė – analitinė paradigma ir šiuolaikinis socialinis tyrimas. *Filosofija, sociologija*, 3, 53-64.

187. Meuser, M., ir Nage, U. (1997). *Das ExpertInneninterview – Wissenssoziologische Voraussetzungen und methodische Durchführung*. Handbuch Qualitative Forschungsmethoden in der Erziehungswissenschaft. Juventa Verlag.
188. Miechelsen, G., ir Rieckmann, M. (2008). *Internationaler Masterstudiengang „Sustainable Development and Management“*. Band 2: Einführung in nachhaltige Entwicklung. Verlag fuer akademische Schrift.
189. Mikantavičienė, S. (1994). Visuomenės poreikiai ir juos atitinkančios policininkų savybės. *Policijos pareigūnų profesinės, dorovinės bei psichologinės savybės ir jų ugdymas. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga*. Sud. R. Tidikis. Vilnius.
190. Miller, S. (2015). Joint Epistemic Action and Collective Moral Responsibility. *Journal Social Epistemology* 29, 280-302.
191. Millerson, G. (1964). *The Qualifying Associations: A Study in Professionalization*. London: Routledge & Kegan Paul.
192. Michelsen G., Siebert H. ir Lije J. (2011). *Nachhaltigkeit lernen*. Suedost Verlags Service.
193. Misiūnas, E. (2008). Policijos pareigūno teisinio statuso elementų pusiausvyros problema. *Jurisprudencija*, 4(106), 100-107.
194. Misiūnas, E. (2010). *Policijos pareigūnų teisinis statusas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: MRU.
195. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra, 548.
196. Mocetti, S. (2012). Educational choices and the selection process: before and after compulsory schooling. *Education Economics*, 20(2), 189-209.
197. Monkevičienė O. (2008). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos. *Pedagogika: mokslo darbai*, 91, 66-73.
198. Mohamed, Al-E., M., Donkers, J. Wajid, G. ir van Merrienboer, J. J. G. (2014). A Delphi study of medical professionalism in Arabian countries: The Four-Gates model. *Medical Teacher*. Apr2014 Supplement, 36(9).
199. Mohanty, I., ir Rammohan, A. (2015). Child schooling in India: the role of gender. *Indian Growth and Development Review*, 8(1), 93-108.
200. Moore, A.D. (2015). *Waiving Privacy Rights: Responsibility, Paternalism, and Liberty* [žiūrėta: 2016-08-17]. Prieiga per internetą: [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2673717](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2673717)
201. Morawski, L (2000). *Wstęp do prawozwawstwa*, Toruń .
202. Morkevičius, V., Telešienė, A., ir Žvaliauskas, G. (2008). *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir text analysis suite: Pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas*. (Projektas „Empirinių duomenų ir informacijos HSM tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)“ No. SFMIS Nr. BPD2004-ESF-2.5.0-03-05/0042). Kaunas.
203. Mowrer, O. (1961). *The crisis in psychiatry and religion*. Oxford, England: Van Nostrand The crisis in psychiatry and religion, 264.
204. Mozūraitė, V. (2001). *Profesinė etika*. Vilnius: VU KF, 65.
205. Murtaza, A., Khan, A. M., Khaleeq, A. R., ir Saeed, S. (2012). An Evaluation of Classroom Management in Effective Teaching. *International Journal of Business & Social Science*, 3(3), 201-209.
206. Numavičius, Z., ir Maksimaitis, M. (1989). *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius.
207. Navaitis, G. (2007). *Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams*. Vilnius: Kronta.



208. Nielsen, J. (2003). *Recruiting Test Participants for Usability Studies* [žiūrėta: 2016-09-16]. Prieiga per internetą: <http://www.useit.com/alertbox/20030120.html>.
209. Normore, A.H., Bone, D., Jones, J., ir Spell, S. (2015). To Protect and Educate: Legal Mandates and Complex Leadership of School Resource (Police) Officers. *Advances in Educational Administration*, 24, 201-220.
210. Ogowewo, B. O. (2010). Factors influencing career choice among secondary school students: Implications for career guidance. *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5(2), 451.
211. Okoye, A. (2009). Theorising Corporate Social Responsibility as an Essentially Contested Concept: Is a Definition Necessary? *Journal of Business Ethics*, 89(4), 613-627.
212. Othman, R., Omar, N., Azam, A., Shafik, I., Wan Ahmad Farouq, W.A., Rustam, N. ir Aris, N.A. (2014). Influence of Job Satisfaction and Codes of Ethics on Integrity among Police Officers. *Original Research Article Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 145, 266-276.
213. Owie, I. (2003). Teaching, apriori or aposteriori decision: A preliminary analysis of effective impact. *African Journal of Studies in Education*, 1, 21-29.
214. Payne, M. (1996). *What is professional social work?* Veptune Press.
215. Palidauskaitė, J. (2001). *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija, 51-73.
216. Palujanskienė, A., ir Pugevičius, A. (2004). Karjeros samprata pedagogo darbe. *Pedagogika*, 70, 143-148.
217. Parlamentinės Asamblėjos deklaracijos dėl policijos 690 (1979) rezoliucija. Priimta 1979 metų gegužės 8 dieną Parlamentinėje Asamblėjoje. Asamblėja.
218. Parsons, T. (1939). The Professions and Social Structure. *Social Forces*, 17(4), 460, 536.
219. Parsons, T. (1968). The Professions and Social Structure“ in: T. Parsons, *Essays in sociological theory*. New York: The Free Press; London: *Collier-Macmillan*, 34-49.
220. Patton, M.Q. (1990). *Hov to Use Qualitative Methods in Evaluation*. California: Sage Publication, Inc.
221. Peralta, H., ir Costa, F. (2007). Teacher’s Competence and Confidence regarding the use of ICT. *sisifo/Educational Sciences Journal*, 3, 75-84.
222. Perry, J.E. (2008). Thinking Like A Professional. *Journal of Legal Education. Asociation of American Law School*, 58(2), 159-165.
223. Pickard, H. (2015). Choice, deliberation, violence: Mental capacity and criminal responsibility in personality disorder. *International Journal of Law and Psychiatry*, 40, 15-24.
224. Pileckaitė, R., ir Tandzegolskienė, I. (2010). Socialinių mokslų srities studentų savarankiškos veiklos raiška universitetinėse studijose. *Pedagogika*, 97, 43-49.
225. Pocevičienė, R. (2012). Vaiko laisvės ir atsakomybė fenomeno interpretacijos šiuolaikinėje ugdymo teorijoje ir praktikoje. Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir prakseologija. *Mokslų leidinys. Sud. A. Gumiliauskienė, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla*. 89-114.
226. Pollard, A. (2006). *Refleksyvusis mokymas*. Vilnius: Garnelis.
227. Poviliūnas, A. (2011). Profesinės veiklos lauko tyrimo ypatumai. Sociologijos teorija ir metodologija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2(29), 5-15.

228. Poškus, K. (1986). *Mokytojo kūrybinė asmenybė*. Kaunas: Šviesa.
229. Prakapa, R., ir Čepaitė, V. (2011). Kritinio mąstymo ugdymo galimybės teisinio ugdymo pamokose. *Socialinis darbas*, 10(2), 181-192.
230. Pukelis, K. (2004). *Mokytojų rengimo idealinio modelio parametrai*. Kaunas: VDU leidykla.
231. Pukėnas, K. (2009). *Kokybinių duomenų analizės SPSS programa*. Mokomoji knyga. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
232. Radelbach, A. Wranksowska, S., ir Ziembinski, Z. (1993). *Zarys teorii panstwa i prawa*. Warszawa: *Wyd-wo naukowe PWN*, 296.
233. Rajeckas, V. (1997). *Mokymo metodai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
234. Rajeckas, V. (1999). *Pedagogika – ugdymo mokslas ir menas*. Vilnius.
235. Rajeckas, V. (2002). Mokymas – ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje pagrindas. *Pedagogika*, 33-37.
236. Ralys, K. (2009). *Rengimo šeimai pagrindai. Profesionalų ir bendruomenės praktika, rengiant jaunimą šeimai*. Studijų knyga. Vilnius: VPU.
237. Ramasastry, A. (2015). Corporate social responsibility versus business and human rights: Bridging the gap between responsibility and accountability. *Journal of Human Rights*. 14(2), 237–259.
238. Ramsden, P. (2000). *Kaip mokyti aukštojoje mokykloje*. Vilnius: Aidai, 106.
239. Redford, L., ir Ratlif, K.A.(2015). Perceived moral responsibility for attitude-based discrimination. *British Journal of Psychology*, 55(2), 279–296.
240. Risen, D.M. , Tripses, J., ir Risen, A. (2015), Role of School Leaders in Interdisciplinary Connections in Special Education, in Jeffrey P. Bakken , Festus E. Obiakor (ed.) *Interdisciplinary Connections to Special Education: Important Aspects to Consider (Advances in Special Education, Volume 30A) Emerald Group Publishing Limited*, 95-117.
241. Roberg, R., ir Bonn, S. (2004). Higher education and policing: where are we now? *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 27(4), 469-486.
242. Roman, C., Roman, A., ir Boghiu, A. (2012). The new gowernance and globalization. *Theoretical and Applied Economics*, 19(1), 113-126.
243. Rotter, J.B. (1966). Generalized Eexpectancies for Intemal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monography*, 80(1), 1-28.
244. Ruiz Mora, I.M., ir Mar Soria Ibáñez, M. (2009). Responsabilidad Social en las Universidades de España. *Razón y Palabra*, 70, 1-2.
245. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Metodinė knyga. Klaipėda.
246. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., ir Stanišauskienė, V. (2009). Suvokiami ir patiriami neformaliojo švietimo tikslai. *Tiltai*, 47(4), 85-205.
247. Ruškus, J. (2016). Kiek meilė savo artimui būdinga Lietuvos švietimui? [interaktyvus] [žiūrėta 2017-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/lt/kiem-meile-savo-artimui-budinga-lietuvos-svietimui/>
248. Russell, E. O. (2010). *CEO and CSR: business leaders and corporate social responsibility*. Doctoral Thesis. The Robert Gordon University, UK.
249. Saladin, P. (1984). *Verantwortung als Staatsprinzip. Ein neuer Schlüssel zur Lehre vom modernen Rechtsstaat*. Bern und Stuttgart: Verlag Paul Haupt.

- 250.Samašonok, K., ir Šimkovič, J. (2012). Vilniaus kolegijos verslo vadybos fakulteto studentų socialinės kompetencijos kaita studijų procese. *Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė“*, Kaunas: Kauno kolegija.
- 251.Savickienė, I. (2006). Universitetinių studijų kokybės gerinimo prioritetai studentų ir dėstytojų požiūriu. *Aukštojo mokslo mokybė*, 3, 68-80.
- 252.Schoenfeld, R.S., ir Dinse, J. (2015), Dare Greatly to Enhance Your School’s Climate: Through Acceptance, Relational Trust, and Creating a Sense of Belonging, in Christa Boske , Azadeh F. Osanloo (ed.) *Living the Work: Promoting Social Justice and Equity Work in Schools around the World (Advances in Educational Administration, Volume 23) Emerald Group Publishing Limited*, 265-282.
- 253.Scott, A.J., Nixon, K. ir Sheridan, L. (2013). The Influence of Prior Relationship on Perceptions of Stalking. *Criminal Justice and Behavior*, 40(12), 1434-1448.
- 254.Scott , D. (2014). Academic and Professional Knowledge in the Professional Doctorate. DOI 10.1108/S1479-362820140000013000.
- 255.Sejjaaka, S.K. ir Kaawaase, T.K. (2014). *Professionalism, rewards, job satisfaction and organizational commitment amongst accounting professionals in Uganda. Journal of Accounting in Emerging Economies*, 4(2), 134-157.
- 256.Selelionytė, S. (2006). Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*, 1(79), 102-112.
- 257.Seligman, M.E.P., ir Csikszentmihalyi, M. (2014). *Positive psychology: An introduction*. American Psychology.
- 258.Sidaravičiūtė, L. (2002). Studentų nuomonės karjeros aspektu tyrimas. *Tiriamieji/kūrybiniai tyrimai*, 4(1), 165-171.
- 259.Sirghani, M., Sirghani, S., Entezari, A., ir Keramatnia, M. (2013). From good governance to Human rights development. *Advances in Environmental Biology*, 7(8), 1498-1504.
- 260.Skaistys, A. (2003). *Priesaikos instituto ištakos, paskirtis, etiniai ir teisiniai aspektai bei veiksmingumas*. Mokslinis referatas. Vilnius.
- 261.Smalskys, V., ir Bubnys, G. (2005). Policijos struktūrų valdymas ir personalo rengimas naujosios viešosios vadybos kontekste. *Viešoji politika ir administravimas*, 13, 92-98.
- 262.Smalskys, V. (2008). Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. *Viešoji politika ir administravimas*, 23, 88-97.
- 263.Spencer, K. B., Katherine, S., B. Charbonneau, Amanda B., Ch., K., Jack, G. (2016). Implicit Bias and Policing. *Social & Personality Psychology Compass*. Jan2016, 10(1) 50-63.
- 264.Socialinio pedagogo rengimo standartas, (2008). Vilnius: Profesinio mokymo metodikos centras.
- 265.Sohn, H. (2015). Education and Self-Awareness of Health: Toward a Better Understanding of Self-Rated Health, in Jennie Jacobs Kronenfeld (ed.) *Education, Social Factors, and Health Beliefs in Health and Health Care Services (Research in the Sociology of Health Care, Volume 33) Emerald Group Publishing Limited*, 85-103.
- 266.Stančikaitė, R. (2000). Fenomenologinė mokytojo darbo įprasminimo analizė. *Pedagogika*, 40, 95-105.

267. Stanišauskienė, V. (2000). Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
268. Svirskytė, K. (2008). *Šeimos ryšys su mokykla – mokyklos vadybinės sistemos sudedamoji dalis*. Magistro darbas: VPU.
269. Šatas, J. (2004). *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius.
270. Škudienė, V. (2005). Pagrindinių vadybos studijų kokybė kintančioje universiteto erdvėje. *Quality of Higher Education: ERIC*.
271. Šumskaitė (2012). Besikeičiantis dėstytojų ir studentų mokymo (si) vaidmuo rengiant apskaitos specialistus. [žiūrėta: 2016-09-16]. Prieiga per internetą: [http://eif.viko.lt/uploads/file/eif\\_konf\\_2012/Sumskaite.pdf](http://eif.viko.lt/uploads/file/eif_konf_2012/Sumskaite.pdf)
272. Švedaitė – Sakalauskė, B. (2012). Kodėl refleksija? Apie socialinį darbą kaip refleksyvų profesionalumą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 6.
273. Orte, C., Ballester, L., March, M.X., Amer, J., Vives, M., Pozo, R., (2015) The Strengthening Families Programme in Spain: a long-term evaluation. *Journal of Children's Services*, 10(2), 101-119.
274. Taub, R. (2015). A New Educational Reform in Israeli High Schools Affecting Teachers Motivation and Perception of the Teaching Profession. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 209, 503-508.
275. Tauginienė, L. (2013). *Socialinė atsakomybė universiteto mokslinės veiklos valdyme*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. Socialiniai mokslai, Vadyba ir administravimas. Vilnius.
276. Teresevičienė, M. (1997) Grupės nuolatinio mokymosi sistemoje: mokymosi mažose grupėse principai [Groupings in the System of Life-long Learning: Learning Principles in Small Groups].
277. Teresevičienė, M. (2007). Mokymosi bendradarbiaujant mažose grupėse metodai. *Pedagogika*, 34, 61-70.
278. Teisės studijų krypties aprašo Nr. V-1385 LR Švietimo ir mokslo ministro 2015 m. liepos 23 d. įsakymas Nr. V-831 („Dėl teisės studijų krypties aprašo patvirtinimo“). Įsakymas paskelbtas: TAR 2015-07-23, i. k. 2015-11598; [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c7d77990312011e5b1be8e104a145478>
279. Thoits, P.A. (2013). *Self, identity, stress, and mental health*. Handbook of the Sociology of Mental Health, Springer, Dordrecht, NL, 357-377.
280. Tidikis, R. (1994). *Policininko etikos bruožai*. Vilnius, 35.
281. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU leidybos centras.
282. Tight, M. (2007). *Kertinės suaugusiųjų švietimo ir mokymo idėjos*. Vilnius: Kronta.
283. Tolutienė, G. (2014). Profesionalumo tobulinimas tutoriaus veiklos kontekste: teoriniai ir empiriniai aspektai. *Andragogika*, 1(5).
284. Umbrasas, A. (2009). *Konsultacija*. Lietuvių kalbos institutas, Terminologijos centras.
285. Urnėžienė, E., ir Tučienė, J. (2014). Ikimokyklinio ugdymo pedagogo, kaip lyderio, vadybinis kompetentingumas. *Andragogika*, 1(5).
286. Uzdila, J. (1993). *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius.
287. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 348-356.
288. Vaišvila, A. (2004). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 113.

289. Vaišvila, A. (2009). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, Vilnius, 456.
290. Vaišvila, A. (2006). Teisės aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose. *Jurisprudencija*, 8(86), 7-17.
291. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
292. Valantinienė, I., ir Emeljanovas, A. (2010). *Lietuvos sporto vadybos specialistų požiūris į bendrųjų kompetencijų ugdymą* [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2010/2/169-178.pdf>
293. Vansevičius, S. (2000). *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius, 225.
294. Vasiliauskas, R., ir Gaižutis, A. (2007). *Modulis: Aukštojo mokslo filosofija. Aukštosios mokyklos dėstytojų pedagoginių kompetencijų bei gebėjimo taikyti šiuolaikines studijų technologijas tobulinimas. Mokomoji medžiaga*. Vilnius: Petro ofsetas.
295. Vasiljevičienė, N. (1998). Elgesio technologija ir etika: prieštarumas ar suderinamumas. *Humanistica*, 2.
296. Vasiljevičienė, N. (2006). *Organizacijos etika: institucinės etikos vadybos sistemos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
297. Vasiljevičienė, N. (2012). Permaštant integralumo vertybę. *Societal Innovations for Global Growth*, 1026.
298. Vasiljevičienė, N. ir Štreimikienė, D. (2004). Etiniai darnaus vystymosi aspektai ir jų ryšys su socialinėmis ir aplinkosauginėmis darnaus vystymosi dimensijomis. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 3.
299. Vasiljevičienė, N. (2011). Akademinio integralumo įtvirtinimo iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo institucijoms. In: *Mokslas ir etika: konferencijos programa, pranešimų tezės, straipsniai* (p. 90-107). Vilnius, Lietuva 2011 m. gruodžio 10 d.
300. Velotti, L., Botti, A., ir Vesci, M. (2012). Public – private partnerships and net – work governance. *Public Performance & Management Review* 36.
301. Vengerov, A. B. (2005). *Valstybės ir teisės teorija*. Maskva.
302. Visuomenės saugumo krypties aprašas (2014) [žiūrėta: 2016-09-17]. Prieiga per internetą:  
[http://www.skvc.lt/uploads/documents/files/Kokyb%C4%97s%20u%C5%BEtikr%C4%97nimas/krypciu\\_aprasai/Visuomense\\_saugumo\\_aprasas.pdf](http://www.skvc.lt/uploads/documents/files/Kokyb%C4%97s%20u%C5%BEtikr%C4%97nimas/krypciu_aprasai/Visuomense_saugumo_aprasas.pdf)
303. Vyšniauskienė, D., ir Minkutė, R. (2008). *Socialinės veiklos profesinė etika*. Kaunas: Technologija, 14, 115-116, 252, 256.
304. Vitkus, G., ir Kupčikienė, I. (2003). Nuo asmeninės vertybinės brandos iki socialinės bendruomeninės atsakomybės. *Gyvenimo ir tikėjimo institutas. Neformalus katalikiškas suaugusiųjų švietimas. Konferencijos medžiaga*.
305. Walker, J, ir Crawford, K. (2014). *Social Work and Human Development*. London: Sage/Learning Matters.
306. Weaver, H. N. (1999). Indigenous people and the social work profession: Defining culturally competent services. *Social Work*, 44(3), 217-225.
307. Witt, L.A (1990). Person-situation Effects and Gender Differences in the Prediction of Social Responsibility. *Journal of Social Psychology*, 130(4), 543-554.
308. Zwetsloot, G.I.J.M. (2003). From management systems to Corporate Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 44(2-3), 201-208.
309. Želvys, R. (1994). *Paauglio psichikos vystymasis*. Vilnius: Lietuvos mokytojų kvalifikacijos institutas.

310. Žemaitis, V. (1983). *Dorovės sąvokos*. Vilnius: Mintis, 20, 71-73.
311. Žemaitis, V. (1995). *Atsakomybė*. Vilnius: Ethos.
312. Žemaitis, V. (2000). *Laisvės paradigma*. Vilnius: Ethos.
313. Žydžiūnaitė, V. (2007). Šiuolaikinių socialinių tyrimų metodologinės ir konceptualios problemos. *Socialiniai mokslai*, 1(55).
314. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: Struktūra ir strategijos mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
315. Žilinskas, D. (1999). *Žmogaus teisės ir policijos veikla*. Vilnius.
316. Žorga, S. (2006). *Competences of a supervisor*. Ljetopis socijalnog rada, 14(2), 433-441.

## MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS STRAIPSNIAI

### *Straipsniai ir tezės konferencijos medžiagoje ISI Proceedings duomenų bazėje*

1. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2009). Training practice – the premise for professionalism of a future Office of law enforcement // Changes in social and business environment: proceedings of the 3rd international conference / Kaunas University of Technology, Panevėžys Institute, Martinther University, University of Tartu, Institute for Social Research. Kaunas: Technologija. ISSN 1822-7090. 2009, t. 3, p. 279-288. [Conference Proceedings Citation Index] [M. kr. 07S].
2. Bankauskienė, N., Nedzinskas, E., ir Janušauskas, A. (2009). Education of general abilities preparing engineers and judicial officers (the case of Kaunas University of Technology and Mykolas Romeris University) // Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development: conference proceedings: October 1 – 3, 2009, Kaunas University of Technology, Kaunas, Lithuania. Kaunas: Technologija, 2009. ISSN 1822-8070. p. 166-177: lent. [Conference Proceedings Citation Index] [M. kr. 07S].

### *Straipsniai ir konferencijų pranešimai leidiniuose, įtrauktuose į tarptautines duomenų bazes*

1. Bankauskienė, N., Nedzinskas, E., ir Janušauskas, A. (2010). Studentai apie mokomąją būsimojo policijos pareigūno praktiką // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (4 ): mokslinių straipsnių rinkinys = Security of society and public order: proceedings of scientific articles (4) [elektroninis išteklius] / Mykolo Romerio universitetas. Viešojo saugumo fakultetas. – 1 elektron. opt. diskas. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas. ISSN 2029 – 1701. 2010, [Nr.] (4), p. 4-14. [CEPOL Research and Science Database] [M. kr. 01 S].
2. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2009). Sąvokų atsakingumas ir atsakomybė semantiniai ryšiai su etikos kategorijomis // Jaunųjų mokslininkų darbai = Journal of young scientists / Šiaulių universitetas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. ISSN 1648-8776. 2009, [Nr.] 1(22), p. 136-144. [CEEOL; Index Copernicus] [M. kr. 07S]
3. Nedzinskas, E. (2009). Būsimųjų teisėsaugos pareigūnų mokomoji praktika: edukacinis aspektas // Vadyba: mokslo tiriamieji darbai / Vakarų Lietuvos verslo kolegija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISSN 1648-7974. 2009, Nr. 2(14), p. 113-118. [IndexCopernicus; CEEOL] [M. kr. 07S].

### ***Straipsniai užsienio recenzuojamuose leidiniuose***

1. Nedzinskas, E. (2013). Educational Value of Practice in Specialist Training. // *Инновации в технологиях и образовании: сборник статей VI международной научно – практической конференции (17 – 18 мая 2013 г.): 4 часть / Кузбасский государственный технический университет имени Т. Ф. Горбачева, Великотырновский университет им. Святых Кирилла и Мефодия Филиал КузГ, p. 72-76.*
2. Bankauskienė, N., ir Nedzinskas, E. (2013). Social responsibility and legal responsibility of police officers. // *Bezpieczenstwo w procesach globalizacji – dzis I jutro / Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach; pod redakcja Zbigniewa Grzywny. Katowice: Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach, 2013. ISBN 9788387296544. p. 9-18.*
3. Nedzinskas, E. (2012). Police officers' liability and social responsibility // *Bezpieczenstwo – ujecie kompleksowe / Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach; pod redakcja Zbigniewa Grzywny. Katowice: Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach, 2012. ISBN 9788387296247. p. 455-466. [M.kr. 07S].*

### ***Straipsniai recenzuojamoje Lietuvos konferenciju medžiagoje***

1. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2016). Socialinės atsakomybės ugdymas studijų procese // *Iššūkiai ir socialinė atsakomybė versle. Challenges and Social Responsibility in Business. Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kolpingo kolegija, Kaunas, 2016. ISSN 2029-7130.*
2. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2012). Inovatyvių metodų taikymas kintančioje teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programoje // *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 6-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys = Competence of contemporary specialist: the unity of theory and practice: 6-th international conference selected papers: Kaunas, 2012 / Kauno kolegija, Kaunas. ISSN 2029-4557. 2012, [Nr.] 6(1), p. 140-150. [M. kr. 07S].*
3. Bankauskienė, N., ir Nedzinskas, E. (2011). Profesinis rengimas: bendrųjų gebėjimų ugdymas universitete. // *Vadyba: mokslo tiriamieji darbai / Vakarų Lietuvos verslo kolegija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISSN 1648-7974. 2011, Nr. 1(20), p. 13-18.*
4. Bankauskienė, N., ir Nedzinskas, E. (2010). Teachers about responsibility training of future specialists // *Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development: conference proceedings: October 7 – 8, 2010, Kaunas University of Technology, Kaunas, Lithuania. Kaunas: Technologija, 2010. ISSN 1822-8070. p. 86-90. [M. kr. 07S].*



5. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2010). Policijos veiklos bakalauro studijų programos analizė Europos kvalifikacijų sąrangos (EKS) kontekste. // Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose. Kauno kolegija. Kaunas: Kauno kolegija. ISSN 1822-7244. 2010, d. 7, p. 18-26.

### ***Pranešimai disertacijos tematika***

1. Tarptautinėje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Socialinė atsakomybė profesinėje veikloje“, vykusioje 2016 m. kovo 24 d. Kolpingo kolegijoje (Kaunas, Lietuva). Pranešimo tema: „Socialinės atsakomybės ugdymas studijų procese“.
2. VI-joje tarptautinėje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė“, vykusioje 2012 m. gegužės 4 d. Kauno kolegijoje (Kaunas, Lietuva). Pranešimo tema: „Inovatyvių metodų taikymas kintančioje teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programoje“.
3. Tarptautinėje mokslinėje – metodinėje konferencijoje „Regioninės problemos: Ekonomika, Vadyba, Technologijos“, vykusioje 2011 m. spalio 28 d. Vakarų Lietuvos verslo kolegijoje (Klaipėda, Lietuva). Pranešimo tema: „Profesinis rengimas: bendrųjų gebėjimų ugdymas universitete“.
4. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development“, vykusioje 2010 m. spalio 7 – 8 d. Kauno technologijos universitete (Lietuva). Pranešimo tema: „Teachers about responsibility training of future specialists“.
5. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development“, vykusioje 2009 m. spalio 1 – 3 d. Kauno technologijos universitete (Lietuva). Pranešimo tema: „Education of general abilities preparing engineers and judicial officers (the case of Kaunas University of Technology and Mykolas Romeris University)“.
6. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Changes in social and business environment“, vykusioje 2009 m. lapkričio 4 – 5 d. Kauno technologijos universitete (Panevėžys, Lietuva). Pranešimo tema: „Training practice – the premise for professionalism of a future Office of law enforcement“.
7. Lietuvos universitetų edukologijos krypties doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencijoje „Tarpdisciplininių tyrimų link“, vykusioje 2009 m. kovo 20 d. Šaulių universitete (Šiauliai, Lietuva). Pranešimo tema: „Sąvokų atsakingumas ir atsakomybė semantiniai ryšiai su etikos kategorijomis“.
8. Tarptautinėje mokslinėje – metodinėje konferencijoje „Regioninės problemos: Ekonomika, Vadyba, Technologijos“, vykusioje 2009 m. spalio 30 d. Vakarų Lietuvos verslo kolegijoje (Klaipėda, Lietuva). Pranešimo tema: „Būsimųjų teisės saugos pareigūnų mokomoji praktika: edukacinis aspektas“.

9. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development“, vykusioje 2008 m. spalio 2 – 4 d. Kauno technologijos universitete (Lietuva). Pranešimo tema: „Immigration in Lithuania: influence for University Education“.
10. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development“, vykusioje 2008 m. spalio 2 – 4 d. Kauno technologijos universitete (Lietuva). Pranešimo tema: „Professional career of the students of faculty of public security“.

### **KITOS PUBLIKACIJOS**

1. Nedzinskas, E. (2008). Immigration in Lithuania: influence for University Education // Global cooperation in engineering education: innovative technologies, studies and professional development: international conference proceedings, October 2-4, 2008, Kaunas, Lithuania. ISSN 1822-8070. 2008. p. 143-146.
2. Nedzinskas, E., Janušauskas, A., Vepšta, P., Velička, V., Joneikis, D. ir Uleckas, A. (2008). Nepilnamečių nusikalstamumo aspektai Lietuvoje. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (2): mokslinių straipsnių rinkinys / Mykolo Romerio universitetas. Viešojo saugumo fakultetas: [Elektroninis išteklius]. 2008. ISSN 2029-1701. p. 177-186.
3. Nedzinskas, E., ir Janušauskas, A. (2008). Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje // Vadyba: mokslo tiriamieji darbai / Vakarų Lietuvos verslo kolegija. ISSN 1648-7974. 2008, Nr. 2 (13). p. 107-110. Prieiga per internetą: <<http://www.vlvk.lt/?cat=1>>.

SL344. 2017-04-12, 15.25 leidyb. apsk. I. Tiražas 16 egz. Užsakymas 133.  
Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas  
Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas

**BŪSIMŪJŲ PROFESIONALŲ ATSAKOMYBĖS UGDYMO(SI)  
UNIVERSITETE KLAUSIMYNAS**

*Gerbiamas studente,*

Šia apklausa siekiama išsiaiškinti, kaip studijos universitete ugdo būsimumų *profesionalų* žinias, gebėjimus, asmens savybes, ypač – *atsakomybę*, kuri yra labai svarbi būsimojo *profesionalo* darbui. Prašome drąsiai pareikšti savo nuomonę, apklausa yra anoniminė – bus skelbiami tik apibendrinti tyrimo rezultatai.

Dėkojame už Jūsų nuoširdžius atsakymus!

*Profesionalas* savo darbe susiduria su sprendimais, kurių priėmimui svarbu **TEISINĖ ATSAKOMYBĖ IR SOCIALINIS ATSAKINGUMAS**.

**TEISINĖ ATSAKOMYBĖ** – tai teisės reguliuojama pareiga atsakyti už savo veiksmus, poelgius ir juos vertinti; šią pareigą sąlygoja *atsakomybė* prieš įstatymą; neretai žmogui *teisinę atsakomybę* primena baimė, kad nusikaltus bus baudžiama pagal atitinkamą įstatymą.

**SOCIALINIS ATSAKINGUMAS** – tai asmeniškai pripažįstamų bendražmogiškų vertybių sąlygotas rūpinimasis kitu (-ais) žmogumi (-ėmis), pagalba jam (-iems), noras būti teisingam santykiuose su žmogumi (-ėmis), reiklumas, kad ir kitas (-i) būtų teisingas (-i).

**1. Ar galite pasakyti, kad Jums būdinga (pažymėkite taip X):**

Atsakomybės rūšys	Taip	Iš dalies	Ne
<i>Teisinė atsakomybė</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Socialinis atsakingumas</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**2. Jeigu į prieš tai buvusį klausimą atsakėte teigiamai, atsakykite ir į šį klausimą: Kur susiformavote (pažymėkite X Jums tinkamą (-us) variantą (-us)):**

Atsakomybės rūšys	Šeimoje	Mokykloje	Savarankiškai	Universitete
<i>Teisinė atsakomybė</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Socialinis atsakingumas</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**3. Ar galite pasakyti, kad mokymosi mokykloje metais DIDŽIAUSIĄ įtaką Jums darė („X“ pažymėkite tik vieną atsakymą):**

Asmenys	Atsakymai
1. Tėvai (ar vienas iš jų)	<input type="radio"/>
2. Giminės (ar vienas iš jų)	<input type="radio"/>
3. Kiemo, gatvės draugai	<input type="radio"/>
4. Mokytojai (ar vienas iš jų)	<input type="radio"/>
5. Sporto komandos draugai	<input type="radio"/>
6. Kokio nors laisvalaikio būrelio draugai (ar vienas iš jų)	<input type="radio"/>
7. Kiti (nurodykite)	<input type="radio"/>
8. Niekas įtakos nedarė	<input type="radio"/>

**4. Ar ši įtaka (žr. 3 klausimo atsakymus) padėjo susiformuoti Jūsų *TEISINEI ATSAKOMYBEI* ir *SOCIALINIAM ATSAKINGUMUI*? (pažymėkite taip X).**

Atsakymai	<i>TEISINEI ATSAKOMYBEI</i>	<i>SOCIALINIAM ATSAKINGUMUI</i>
1. Taip	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
2. Šiek tiek	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
3. Ne	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
4. Atvirkščiai, trukdė	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
5. Negaliu pasakyti, nes nežinau	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**5. Ar galite pasakyti, kad dar mokydamasis mokykloje buvote susipažinęs su išvardintomis taisyklėmis ir jų laikėtės?** (nurodykite Jums tinkamus variantus pažymėdami taip X).

Taisyklės	Buvau susipažinęs	Ne tik šias taisykles žinojau, bet ir jų laikiausi	Šias taisykles žinojau, bet jų nesilaikiau	Šias taisykles žinojau ir kai kada jų laikiausi	Šių taisyklių nežinojau
1. Mokyklos vidaus darbo tvarkos taisyklės	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
2. Kelių eismo taisyklės	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
3. Priešgaisrinės saugos taisyklės	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
4. Mokinių elgesio taisyklės	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**6. Kodėl pasirinkote studijas šioje studijų programoje** (nurodykite Jums tinkamus variantus pažymėdami taip: ypač svarbus veiksnys – 4, nesvarbus –1; jeigu Jums tinkamo (ų) veiksnio (ų) neradote tarp pateiktų variantų, parašykite pats skyrelyje „kita“, prie kiekvieno veiksnio pažymėdami jo svarbumą).

Priežastys	Atsakymas
Noriu įgyti savo srities <i>profesionalo</i> statusą	
Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms	
Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos (altruizmas, savirealizacija)	
Manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes	
Negaliu išsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą	
Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, uniforma, gauti padidintą stipendiją nei kituose universitetuose	
Manau, kad bus lengva įsidarbinti policijoje ar kitoje teisėsaugos įstaigoje	
Darbas mano profesinės srities neblogai apmokamas	

7. Nurodykite, ką Jums reiškia duota studento priesaika. Įvertinkite visus teiginius. (tikrai taip – 4, tikrai ne – 1).

Teiginiai	Vertinimas
Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką	
Padaeda susikaupti sėkmingoms studijoms, jaučiant <i>socialinį atsakingumą</i> įvairiose studijų situacijose	
Įpareigoja kaip žmogų <i>teisinei atsakomybei</i> , pirmiausia – vykdyti studento pareigas	
Įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną <i>teisinei atsakomybei</i> (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių)	
Padaeda nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate <i>teisiškai atsakingas</i> prieš įstatymą	
Padaeda nuolat prisiminti, kad jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisideda, kad jūs galėtumėte studijuoti	
Padaeda nuolat prisiminti, kad jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes jie mokėdami mokesčius prisideda, kad būtų finansuojamos Jūsų studijos	

8. Ar studijų metu Jūs išgyvenate šiuos jausmus ir mintis?

a) jeigu – taip, ar jie Jums padeda ugdytis **TEISINĘ ATSAKOMYBĘ?** (kas yra **TEISINĖ ATSAKOMYBĖ**, žr. 1 psl.) (tikrai taip – 4, tikrai ne – 1).

b) 5 – tokie jausmai ir mintys nekyla.

Jausmai, mintys	Vertinimas
Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokyti	
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu	

**9. Ar studijų metu Jūs išgyvenate šiuos jausmus ir mintis?**

**a) jeigu – taip, ar jie Jums padeda ugdyti *SOCIALINĮ ATSAKINGUMĄ*? (kas yra *SOCIALINIS ATSAKINGUMAS*, žr. 1 psl.) (tikrai taip – 4, tikrai ne – 1)**

**b) 5 – tokie jausmai ir mintys nekyla.**

Jausmai, mintys	Vertinimas
Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis	
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu	

**10. Kurie lentelėje nurodyti studijų metodai padeda ugdyti *TEISINĘ ATSAKOMYBĘ*? (kas yra *TEISINĖ ATSAKOMYBĖ*, žr. 1 psl.) Nurodykite Jums tinkamus variantus, pažymėdami:**

- labai padeda – 5,
- daugiau padeda negu nepadeda – 4,
- Iš dalies padeda – 3,
- daugiau nepadeda negu padeda – 2,
- visiškai nepadeda – 1.
- nežinau, nes tokie studijų metodai nebuvo taikyti – N/A

Studijų metodai	5	4	3	2	1	N/A
Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Atvejo studija, kai plačiai pristatomas realybėje įvykęs įvykis (raštu, gali būti papildytas filmuota medžiaga), o jo pabaigoje pateikiami klausimai, į kuriuos reikia atsakyti	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Padalomoji medžiaga (pvz., paskaitos skaidrės)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Diskusijos grupėje	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Įtraukianti paskaita, kai dėstytojas pateikia studentams klausimų ir skatina dialogą tarp jo ir studento	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Grįžtamasis ryšys, kai dėstytojas ne tik pažymi, bet ir žodžiu paaiškina studentui, ką pastarasis atsakė gerai, o ko dar reikia pasimokyti	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

<b>Studijų metodai</b>	<b>5</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>N/A</b>
Mokymasis iš kito žmogaus patirties, (patyrusio specialisto veiklos stebėjimas ir aptarimas)	○	○	○	○	○	○
Paskaita (dėstytojo informacija perduodama žodžiu bei iliustracijomis)	○	○	○	○	○	○
Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (išryškinama teisinga mąstymo eiga)	○	○	○	○	○	○
Problemų išryškėjimas ir sprendimas	○	○	○	○	○	○
Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio	○	○	○	○	○	○
Demonstravimas profesionalo konkretaus gero elgesio pavyzdžio (video medžiaga) ir jo aiškinimas	○	○	○	○	○	○
Seminaras (tai galimybė 8-20 studentų intelektualiai padiskutuoti apibrėžta tema)	○	○	○	○	○	○
Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis	○	○	○	○	○	○
„Svečio“ (kito dėstytojo ar pakviesto profesionalo) paskaita	○	○	○	○	○	○
Debatai (diskusija, kurios metu pagrindžiami vienas kitam priešingi požiūriai į problemą, tokia diskusija vykdoma pagal nustatytas taisykles, o laimi tas, kurio argumentai labiau įtikinami)	○	○	○	○	○	○
Kompetencijos portfelio rengimas (tai – kompetencijų reprezentuojančių dokumentų, faktų ir darbų rinkinys)	○	○	○	○	○	○
Minties struktūros išreiškimas (idėjų žemėlapiai, koncepcijų žemėlapiai)	○	○	○	○	○	○
Mokymosi kontraktas, jis suprantamas, kaip susitarimas tarp dėstytojo ir besimokančiojo, kuriame nurodoma, ką studentas pasižada išmokti, atlikti, kokias sąlygas tam suteiks dėstytojas)	○	○	○	○	○	○
Mokymasis veikloje – tai nuolatinė refleksija ( savęs klausinėjimas Ką darau? Kaip darau? Kodėl darau? Kaip tai atlikti geriau?), atliekant tam tikrą veiklą	○	○	○	○	○	○
Mokymosi (refleksijos) dienoraštis (skatina besimokantįjį galvoti, ko ir kaip mokosi, ką išmoko, ir tai laisva forma, savais žodžiais aprašyti)	○	○	○	○	○	○
Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga	○	○	○	○	○	○
Projektai (atliekami visą semestrą savarankiški darbai, skirti projektuoti konkrečią veiklą ar techninę sistemą, sprendžiant kurią nors problemą)	○	○	○	○	○	○
Simuliacijos (pvz. kompiuterinės animacinės, imitacinės programos)	○	○	○	○	○	○
„Smegenų (proto) šturmas“ (jo metu pasiūloma kur kas daugiau idėjų nei veikiant pavieniui)	○	○	○	○	○	○
Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse	○	○	○	○	○	○
Vaidmenų žaidimai (besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis)	○	○	○	○	○	○



**11. Kurie lentelėje nurodyti studijų metodai padeda ugdyti *SOCIALINĮ ATSAKINGUMĄ*? (kas yra *SOCIALINIS ATSAKINGUMAS*, žr. 1 psl.) nurodykite Jums tinkamus variantus, pažymėdami:**

- labai padeda – 5,
- daugiau padeda negu nepadeda – 4,
- Iš dalies padeda – 3,
- daugiau nepadeda negu padeda – 2,
- visiškai nepadeda – 1.
- nežinau, nes tokie studijų metodai nebuvo taikyti – N/A

<b>Studijų metodai</b>	<b>5</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>N/A</b>
Studentų mokymasis grupėje vieniems iš kitų	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Atvejo studija, kai plačiai pristatomas realybėje įvykęs įvykis (raštu, gali būti papildytas filmuota medžiaga), o jo pabaigoje pateikiami klausimai, į kuriuos reikia atsakyti	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Padalomoji medžiaga (pvz., paskaitos skaidrės)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Diskusijos grupėje	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Įtraukianti paskaita, kai dėstytojas pateikia studentams klausimų ir skatina dialogą tarp jo ir studento	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Grįžtamasis ryšys, kai dėstytojas ne tik pažymi, bet ir žodžiu paaiškina studentui, ką pastarasis atsakė gerai, o ko dar reikia pasimokyti	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Mokymasis iš kito žmogaus patirties, (patyrusio specialisto veiklos stebėjimas ir aptarimas)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Paskaita (dėstytojo informacija perduodama žodžiu bei iliustracijomis)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Parodymas demonstruojant ir aiškinant veiklos etapus ar reiškinio sudedamąsias dalis (išryškinama teisinga mąstymo eiga)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Problemų išryškinimas ir sprendimas	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Mokymasis iš dėstytojo asmeninio pavyzdžio	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Demonstravimas profesionalo konkretaus gero elgesio pavyzdžio (video medžiaga) ir jo aiškinimas	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Seminaras (tai galimybė 8-20 studentų intelektualiai padiskutuoti apibrėžta tema)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Savarankiškos studijos, atliekant namų užduotis	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
„Svečio“ (kito dėstytojo ar pakviesto profesionalo) paskaita	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Debatai (diskusija, kurios metu pagrindžiami vienas kitam priešingi požiūriai į problemą, tokia diskusija vykdoma pagal nustatytas taisykles, o laimi tas, kurio argumentai labiau įtikinami)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Studijų metodai	5	4	3	2	1	N/A
Kompetencijos portfelio rengimas (tai – kompetenciją reprezentuojančių dokumentų, faktų ir darbų rinkinys)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Minties struktūros išreiškimas (idėjų žemėlapiai, koncepcijų žemėlapiai)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Mokymosi kontraktas, jis suprantamas, kaip susitarimas tarp dėstytojo ir besimokančiojo, kuriame nurodoma, ką studentas pasižada išmokyti, atlikti, kokias sąlygas tam suteiks dėstytojas)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Mokymasis veikloje – tai nuolatinė refleksija (savęs klausinėjimas Ką darau? Kaip darau? Kodėl darau? Kaip tai atlikti geriau?), atliekant tam tikrą veiklą	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Mokymosi (refleksijos) dienoraštis (skatina besimokantį galvoti, ko ir kaip mokosi, ką išmoko, ir tai laisva forma, savais žodžiais aprašyti);	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Naujausių publikacijų paieška ir apžvalga	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Projektai (atliekami visą semestrą savarankiški darbai, skirti projektuoti konkrečią veiklą ar techninę sistemą, sprendžiant kurią nors problemą)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Simuliacijos (pvz. kompiuterinės animacinės, imitacinės programos)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
„Smegenų (proto) šturmas“ (jo metu pasiūloma kur kas daugiau idėjų nei veikiant pavieniui)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Užduočių ar jų kompleksų skyrimas atlikti besimokantiems grupėse	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Vaidmenų žaidimai (besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**12. Savo srities profesionalas tik dirba, bet ir gyvena savo asmeninį gyvenimą. Įsivaizduokite, kad jau esate policijos pareigūnas. Ką jaustumėte kaip savo srities profesionalas ir kaip asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus? (kiekviename stulpelyje pažymėkite „X“ tik vieną atsakymą).**

Savijauta	Kaip savo srities profesionalas	Kaip savo asmeninį gyvenimą gyvenantis žmogus
Jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Daugiau jausčiau <i>teisinę atsakomybę</i> negu <i>socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Daugiau jausčiau <i>socialinį atsakingumą</i> negu <i>teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Jausčiau ir <i>teisinę atsakomybę</i> , ir <i>socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

## ***Sveikiname, Jūs jau atsakėte į pusę klausimų!***

**13. Įsivaizduokite, kad esate savo srities profesionalas. Ką jaustumėte, atlikdamas kasdienes pareigas, nereikalaujančias priimti ypač svarbių sprendimų? (X galite pažymėti tik vieną atsakymą).**

<b>Jaučiau</b>	<b>Atsakymas</b>
<i>Teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>
<i>Socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>
<i>Daugiau teisinę atsakomybę negu socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>
<i>Daugiau socialinį atsakingumą negu teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>
<i>Ir teisinę atsakomybę, ir socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>

**14. Įsivaizduokite, kad esate savo srities profesionalas. Ką jaustumėte, jeigu tektų priimti ypač svarbius sprendimus, nuo kurių priklausytų žmogaus likimas? (X galite pažymėti tik vieną atsakymą).**

<b>Jaučiau</b>	<b>Atsakymas</b>
<i>Teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>
<i>Socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>
<i>Daugiau teisinę atsakomybę negu socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>
<i>Daugiau socialinį atsakingumą negu teisinę atsakomybę</i>	<input type="radio"/>
<i>Ir teisinę atsakomybę, ir socialinį atsakingumą</i>	<input type="radio"/>

**15. Ar galite pasakyti, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose Jūsų priimamą sprendimą įtakoja atsakingumo prieš žmogų jausmas? (nurodykite Jums tinkamą variantą pažymėdami taip X).**

<b>Variantai</b>	<b>Atsakymas</b>
1. Taip	<input type="radio"/>
2. Ne visada	<input type="radio"/>
3. Ne	<input type="radio"/>

**16. Ar galite pasakyti, kad apsisprendimo reikalaujančiose konfliktinėse situacijose Jūsų priimama sprendimą įtakoja (nurodykite Jums tinkamą variantą pažymėdami taip X).**

**a) pareiga laikytis įstatymo**

Variantai	Atsakymas
1. Taip	<input type="radio"/>
2. Ne, nes susijaudinęs užmirštu visas taisykles	<input type="radio"/>
3. Ne visada	<input type="radio"/>
4. Ne, nes ir kiti įstatymų dažniausiai nesilaiko	<input type="radio"/>

**b) baimė būti nubaustam, jeigu įstatymas bus pažeistas**

Variantai	Atsakymas
1. Taip	<input type="radio"/>
2. Ne, nes susijaudinęs užmirštu visas baimes	<input type="radio"/>
3. Ne visada	<input type="radio"/>
4. Ne, nes kaip nors išsisuksiu	<input type="radio"/>

**17. Nurodykite kokio tipo mokyklą baigėte (nurodykite Jums tinkamus variantus pažymėdami taip X).**

Mokyklos tipas	Atsakymas
1. Gimnazija	<input type="radio"/>
2. Vidurinė mokykla	<input type="radio"/>
3. Kita (nurodykite įrašydami)	<input type="radio"/>

**18. Ar mokate už studijas universitete (nurodykite Jums tinkamą variantą pažymėdami taip X).**

Variantai	Atsakymas
1. Taip	<input type="radio"/>
2. Ne	<input type="radio"/>

**19. Koku pažymių vidurkiu baigėte pirmuosius studijų metus?** (pažymėkite Jums tinkamą atsakymą taip X).

Vidurkiai	Atsakymas
5-6	<input type="radio"/>
6,1 -7	<input type="radio"/>
7,1 -8	<input type="radio"/>
8,1-9	<input type="radio"/>
9,1-10	<input type="radio"/>
dar negaliu pasakyti, nes turiu skolą (-ų)	<input type="radio"/>

**20. Jūsų tėvų išsilavinimas** (pažymėkite Jums tinkamą atsakymą taip X).

Variantai	Atsakymai
1. Abu baigę aukštąją mokyklą	<input type="radio"/>
2. Vienas iš jų baigęs aukštąją mokyklą	<input type="radio"/>
3. Abu baigę aukštesniąją mokyklą	<input type="radio"/>
4. Vienas iš jų baigęs aukštesniąją mokyklą	<input type="radio"/>
5. Abu baigę viduriniąją mokyklą	<input type="radio"/>
6. Vienas iš jų baigęs viduriniąją mokyklą	<input type="radio"/>
7. Abu baigę pagrindinę mokyklą	<input type="radio"/>
8. Vienas iš jų baigęs pagrindinę mokyklą	<input type="radio"/>

**21. Jūsų lytis** (nurodykite Jums tinkamą variantą pažymėdami taip X).

Lytis	Atsakymas
1. Vyras	<input type="radio"/>
2. Moteris	<input type="radio"/>

***Dėkojame už atsakymus!***

## 2 PRIEDAS

**1 lentelė.** Ryšiai tarp *teisinės atsakomybės* ir respondentų demografinių charakteristikų.

Nominaliniai kintamieji	Kramerio koef.	p-reikšmė
Lytis	0,050	0,482
Mokykla	0,105	0,324
Mokama studijų vieta	0,008	0,906
Ranginiai kintamieji	Spirmeno koef.	p-reikšmė
Tėvų išsilavinimas	0,026	0,711
Pažymių vidurkis	0,132	0,060

**2 lentelė.** Ryšiai tarp *socialinio atsakingumo* ir respondentų demografinių charakteristikų.

Nominaliniai kintamieji	Kramerio koef.	p-reikšmė
Lytis	0,101	0,151
Mokykla	0,168	0,056
Mokama studijų vieta	0,061	0,380
Ranginiai kintamieji	Spirmeno koef.	p-reikšmė
Tėvų išsilavinimas	-0,011	0,876
Pažymių vidurkis	0,089	0,206

**3 lentelė.** Ryšys tarp tėvų išsilavinimo ir *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimo šeimoje

<i>Atsakomybės formavimas</i>	Kramerio koef.	p-reikšmė
<i>Teisinės atsakomybės formavimas</i>	0,152	0,697
<i>Socialinio atsakingumo formavimas</i>	0,203	0,299

**4 lentelė.** Ryšys tarp mokyklos tipo ir *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* susiformavimo mokykloje

<i>Atsakomybės formavimas</i>	Kramerio koef.	p-reikšmė
<i>Teisinės atsakomybės formavimas</i>	0,039	0,853
<i>Socialinio atsakingumo formavimas</i>	0,087	0,453

### 3 PRIEDAS

**1 lentelė.** Ryšys tarp veiksmų, dariusių įtaką mokykloje ir *teisinės atsakomybės bei socialinio atsakingumo* suvokimo

<i>Atsakomybės formavimas</i>	<b>Kramerio koef.</b>	<b>p-reikšmė</b>
<i>Teisinės atsakomybė</i>	0,176	0,497
<i>Socialinis atsakingumas</i>	0,159	0,639

**2 lentelė.** Ryšiai tarp *teisinės atsakomybės* ir *socialinio atsakingumo* suvokimo bei taisyklių laikymosi

<b>Taisyklės</b>	<b>Kramerio koef.</b>	<b>p-reikšmė</b>
<i>Teisinė atsakomybė</i>		
Mokyklos vidaus taisyklės	0,085	0,832
Kelių eismo taisyklės	0,150	0,329
Priešgaisrinės saugos taisyklės	0,245	0,016
Mokinių elgesio taisyklės	0,085	0,829
<i>Socialinis atsakingumas</i>		
Mokyklos vidaus taisyklės	0,266	0,006
Kelių eismo taisyklės	0,077	0,876
Priešgaisrinės saugos taisyklės	0,125	0,526
Mokinių elgesio taisyklės	0,159	0,269

## 4 PRIEDAS

**1 lentelė.** Ryšiai tarp *teisinės atsakomybės*, *socialinio atsakingumo* būdingumo ir stojimo į Teisės ir policijos veiklos studijų programą priežasčių

<b>Stojimo į TPV programą priežastys</b>	<b>Koeficientas</b>	<b><i>Teisinė atsakomybė</i></b>	<b><i>Socialinis atsakingumas</i></b>
Noriu įgyti policijos pareigūno statusą	Spirmeno koreliacijos koef.	0,057	-0,05
	p-reikšmė	0,423	0,486
Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms	Spirmeno koreliacijos koef.	0,077	0,102
	p-reikšmė	0,283	0,156
Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos	Spirmeno koreliacijos koef.	-0,011	0,006
	p-reikšmė	0,883	0,933
Manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes	Spirmeno koreliacijos koef.	0,085	0,016
	p-reikšmė	0,234	0,821
Negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą	Spirmeno koreliacijos koef.	0,124	-0,028
	p-reikšmė	0,088	0,698
Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose	Spirmeno koreliacijos koef.	-0,057	0,015
	p-reikšmė	0,442	0,838
Manau, kad bus lengva įsidarbinti	Spirmeno koreliacijos koef.	-0,04	-0,074
	p-reikšmė	0,58	0,307
Policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas	Spirmeno koreliacijos koef.	0,131	0,022
	p-reikšmė	0,074	0,762



## 5 PRIEDAS

**1 lentelė.** Studento priesaikos vertinimas 2011 ir 2015 metais

Teiginys	2011 m. vertinimų vidurkis	2015 m. vertinimų vidurkis	t statistika	Laisvės laipsniai	p-reiškė	Vidurkių skirtumas	Standartinių paklaidų skirtumas
Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką	2,98	3,26	-1,970	184	0,050	-0,280	0,142
Padedą susikaupti sėkmingoms studijoms, jaučiant <i>socialinį atsakingumą</i> įvairiose studijų situacijose	2,57	3,06	-3,534	203	0,001	0,495	0,140
Įpareigoja kaip žmogų <i>teisinei atsakomybei</i> , pirmiausia – vykdyti studento pareigas	3,41	3,64	-2,348	177	0,020	0,229	0,097
Įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną <i>teisinei atsakomybei</i> (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių)	3,16	3,59	-3,694	160	0,000	0,433	0,117
Padedą nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate <i>teisiškai atsakingas</i> prieš įstatymą	2,87	3,25	-2,849	201	0,005	0,379	0,133
Padedą nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisidedą, kad Jūs galėtumėte studijuoti	2,67	3,02	-2,267	203	0,024	0,349	0,154
Padedą nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes jie mokėdami mokesčius prisidedą, kad būtų finansuojamos Jūsų studijos	1,90	3,02	-7,302	202	0,000	1,121	0,153

**2 lentelė.** Ryšiai tarp *teisinės atsakomybės, socialinio atsakingumo* ir teiginių apie studento priesaiką

<b>Teiginiai apie studento priesaiką</b>	<b>Koeficientas</b>	<b>Teisinė atsakomybė</b>	<b>Socialinis atsakingumas</b>
Tai įžanga į tikrąją policijos pareigūno priesaiką	Spirmeno koreliacijos koef.	0,046	-0,014
	p-reikšmė	0,523	0,846
Padeda susikaupti sėkmingoms studijoms, jaučiant <i>socialinį atsakingumą</i> įvairiose studijų situacijose	Spirmeno koreliacijos koef.	0,121	0,029
	p-reikšmė	0,089	0,680
Įpareigoja kaip žmogų <i>teisinei atsakomybei</i> , pirmiausia – vykdyti studento pareigas	Spirmeno koreliacijos koef.	0,236	0,111
	p-reikšmė	0,001	0,114
Įpareigoja kaip būsimąjį policijos pareigūną <i>teisinei atsakomybei</i> (pvz. pasižadėjimas laikytis vidaus tvarkos taisyklių)	Spirmeno koreliacijos koef.	0,242	0,159
	p-reikšmė	0,001	0,024
Padeda nuolat, ne tik studijose, bet ir kitur gyvenime prisiminti, kad esate <i>teisiškai atsakingas</i> prieš įstatymą	Spirmeno koreliacijos koef.	0,131	0,004
	p-reikšmė	0,063	0,957
Padeda nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš tėvus, nes jie savo lėšomis prisideda, kad Jūs galėtumėte studijuoti	Spirmeno koreliacijos koef.	-0,017	-0,107
	p-reikšmė	0,809	0,128
Padeda nuolat prisiminti, kad Jūs, kaip studentas, esate atsakingas prieš Lietuvos žmones, nes jie mokėdami mokesčius prisideda, kad būtų finansuojamos Jūsų studijos.	Spirmeno koreliacijos koef.	0,055	0,016
	p-reikšmė	0,444	0,827

**3 lentelė.** Respondentų nuomonė apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *teisinę atsakomybę*

Teiginys	2011 m. vertinimų vidurkis	2015 m. vertinimų vidurkis	t statistika	Laisvės laipsniai	p-reiškėmė	Vidurkių skirtumas	Standartinių paklaidų skirtumas
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	3,04	3,22	-1,559	194	0,121	-0,174	0,112
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis	3,19	3,31	-1,175	197	0,241	-0,127	0,108
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	3,34	3,48	-1,433	181	0,153	-0,136	0,095
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	3,19	3,64	-4,202	170	0,000	-0,439	0,104
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu.	3,68	3,71	-0,371	188	0,711	-0,030	0,081

**4 lentelė.** Respondentų nuomonė apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdyti socialinį atsakingumą

Teiginys	2011 m. vertinimų vidurkis	2015 m. vertinimų vidurkis	t statistika	Laisvės laipsniai	p-reiškėmė	Vidurkių skirtumas	Standartinis paklaidų skirtumas
Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	2,7468	3,2020	-3,604	160	0,000	-0,455	0,126
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	2,9647	3,2941	-2,729	176	0,007	-0,329	0,121
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokyti ir mokytis	2,9565	3,2571	-2,606	186	0,010	-0,301	0,115
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	3,1444	3,3905	-2,151	187	0,033	-0,246	0,114
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	3,1798	3,4953	-2,742	176	0,007	-0,315	0,115
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu.	3,6000	3,6226	-0,238	191	0,813	-0,223	0,095

## 6 PRIEDAS

**1 lentelė.** Socialinių pedagogų *teisinę atsakomybę* ir *socialinį atsakingumą* formuojančių veiksnių homogeniškumo tyrimas

Taisyklės	$\chi^2$	p-reikšmė
<i>Teisinė atsakomybė</i>		
Šeimoje	0,658	0,417
Mokykloje	2,497	0,114
Savarankiškai	1,432	0,231
Universitete	7,720	0,005
<i>Socialinis atsakingumas</i>		
Šeimoje	0,096	0,757
Mokykloje	20,742	0,000
Savarankiškai	3,083	0,079
Universitete	16,760	0,000

**2 lentelė.** Socialinio pedagogo ir policijos pareigūno stojimo priežasčių svarbos palyginimas

Stojimo priežastys	Sritis	Vertinimų Vidurkis	t	df	p-reikšmė
1.1 Noriu įgyti socialinio pedagogo / policijos pareigūno statusą	Socialinis pedagogas	3,38	1,336	65	0,186
	Policijos pareigūnas	3,18			
1.2 Noriu tarnauti ir padėti savo šalies žmonėms	Socialinis pedagogas	3,28	-3,236	145	0,002
	Policijos pareigūnas	3,68			
1.3 Pasirinkau šias studijas ir būsimą profesiją iš idėjos	Socialinis pedagogas	2,41	2,888	62	0,005
	Policijos pareigūnas	1,83			
1.4 Manau, kad ši profesija man padės atskleisti pačias geriausias mano asmenybės savybes	Socialinis pedagogas	3,23	-0,859	65	0,394
	Policijos pareigūnas	3,34			
1.5 Negaliu įsivaizduoti savęs, dirbančio kitą darbą	Socialinis pedagogas	2,30	-3,570	60	0,001
	Policijos pareigūnas	2,99			
1.6 Mokydamasis šioje aukštojoje mokykloje galiu būti aprūpintas bendrabučiu, turėti geresnes sąlygas nei kituose universitetuose	Socialinis pedagogas	2,08	-0,641	68	0,524
	Policijos pareigūnas	2,20			
1.7 Manau, kad bus lengva įsidarbinti	Socialinis pedagogas	2,13	-6,648	60	0,000
	Policijos pareigūnas	3,31			
1.8 Socialinio pedagogo / policijos pareigūno darbas neblogai apmokamas	Socialinis pedagogas	1,90	-4,336	72	0,000
	Policijos pareigūnas	2,60			

**3 lentelė.** Socialinių pedagogų / policijos pareigūnų nuomonė apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *teisinę atsakomybę*

Norai ir pareigos	Sritis	Vertinimų Vidurkis	t	df	P-reikšmė
Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	Socialinis pedagogas	3,16	-1,034	63	0,305
	Policijos pareigūnas	3,33			
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	Socialinis pedagogas	3,24	-0,083	63	0,934
	Policijos pareigūnas	3,25			
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis	Socialinis pedagogas	3,18	-0,975	68	0,333
	Policijos pareigūnas	3,31			
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	Socialinis pedagogas	3,37	-0,982	60	0,330
	Policijos pareigūnas	3,49			
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	Socialinis pedagogas	3,38	-2,050	145	0,042
	Policijos pareigūnas	3,66			
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu.	Socialinis pedagogas	3,67	-0,777	66	0,440
	Policijos pareigūnas	3,75			

**4 lentelė.** Socialinių pedagogų / policijos pareigūnų nuomonė apie norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis *socialinį atsakingumą*

Norai ir pareigos	Sritis	Vertinimų Vidurkis	t	df	p-reikšmė
Jaučiu pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už mane žino, ko reikia	Socialinis pedagogas	3,08	-1,544	62	0,128
	Policijos pareigūnas	3,35			
Noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis	Socialinis pedagogas	3,08	-1,973	69	0,053
	Policijos pareigūnas	3,39			
Jaučiu pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis	Socialinis pedagogas	3,13	-1,262	75	0,211
	Policijos pareigūnas	3,31			
Noriu laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes esu įsitikinęs, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti	Socialinis pedagogas	3,35	-0,626	81	0,533
	Policijos pareigūnas	3,44			
Jaučiu pareigą būti atsakingu už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą galiu būti pašalintas iš universiteto	Socialinis pedagogas	3,48	-0,225	63	0,823
	Policijos pareigūnas	3,51			
Noriu būti atsakingas už savo studijas, nes esu pareigingas žmogus, žinantis, ko siekiu.	Socialinis pedagogas	3,63	-0,178	69	0,859
	Policijos pareigūnas	3,65			



## TYRĖJO KOMPETENCIJOS

### Išsilavinimas

- 1994 – 1998 m. Lietuvos teisės akademija, Teisės ir policijos veiklos programa, teisės bakalauras
- 1999 – 2001 m. Lietuvos teisės universitetas, Teisės ir policijos veiklos programa, teisės magistras

### Praktinė patirtis

- 1995 – 1996 m. Lazdijų rajono policijos komisariato (toliau – PK) Viešosios policijos Patulinės tarnybos būrys, policininkas
- 1998 – 2000 m. Palangos miesto (toliau – m.) PK Kriminalinių nusikaltimų tyrimo poskyris, jaunesnysis inspektorius
- 2000 – 2001 m. Palangos m. PK Kvotos poskyris, kvotėjas inspektorius
- 2001 – 2002 m. Tardymo poskyris prie Palangos m. PK, laikinai einantis tardytojo pareigas
- 2002 – 2003 m. Tardymo skyrius prie Kauno m. vyriausiojo policijos komisariato (toliau – VPK) Centro PK Nusikaltimų tyrimo skyrius, tardytojas kapitonas
- 2003 – 2004 m. Kauno m. VPK Centro PK Kriminalinės policijos Nusikaltimų tyrimo skyrius, tyrėjas inspektorius
- 2004 – 2005 m. Kauno m. VPK Centro PK Kriminalinės policijos Nusikaltimų tyrimo skyrius, tyrėjas komisaras inspektorius
- 2005 – 2008 m.; 2010 m. Mykolo Romerio universiteto Kauno policijos fakulteto (nuo 2008 Viešojo saugumo fakulteto) Policijos veiklos katedra, l. e. p. katedros vedėjas
- 2005 – 2012 m. Mykolo Romerio universiteto Kauno policijos fakulteto (nuo 2008 Viešojo saugumo fakulteto) Policijos veiklos katedra, lektorius.
- 2016 iki dabar, Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla, Navigacijos katedra. Dėstomi dalykai: Teisės pagrindai, Transporto teisė, Jūrų teisė, Komercinė jūrų teisė

### Administracinė patirtis

- 2005 – 2006 m. vadovauta kuriant Visuomenės saugumo krypties neuniversitetinių studijų Policijos veiklos programą Mykolo Romerio universiteto Kauno policijos fakultete. Kurta, dalyvauta kūrime, derinime su Policijos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija ir Klaipėdos policijos mokykla, šie studijų dalykai: Kriminalinės policijos veikla,

Policijos įstaigų prevencinė veikla, Policijos administracinė veikla, Viešosios policijos veikla, Tarptautinis policijos bendradarbiavimas, I, II ir III kursų mokomųjų praktikų programos.

- 2010 m. atnaujintos Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės krypties Teisės ir policijos veiklos bakalauro studijų programos: Užsienio šalių policijos organizacijos, Operatyvinė veikla, IV kurso mokomoji praktika, Tarptautinės policijos organizacijos.
- 2010 m. kurta ir dalyvauta kuriant Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės krypties Teisės ir ikiteisminio tyrimo bakalauro studijų programos dalyką Operatyvinės veiklos pagrindai.
- 2011 m. kurta ir dalyvauta kuriant Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Visuomenės saugumo krypties, Policijos veiklos bakalauro studijų programos šiuos dalykus: Operatyvinės veiklos pagrindai, Užsienio šalių policijos organizacijos, III kurso mokomosios praktikos programa.

### **Seminarai, kursai, stažuotės**

- 2006 m. gegužės 3 – 5 d. CEPOL (European Union Agency for Law Enforcement Training) kursai „Information on Research and Science (for Trainers)“, Vilnius, MRU.
- 2006 m. rugsėjo 27 d. seminaras dėstytojams „Efektyvų mokymąsi skatinančios mokymo strategijos: pratybų ir seminarų vedimas“, Vilnius, MRU.
- 2006 m. lapkričio 14 d. Europos Studentų Teisinių Asociacijos (ELSA) atvira diskusija – seminaras „Policija ir teisingumas: kartu ar atskirai“?
- 2006 m. gruodžio 1 d. Lietuvos teisininkų draugijos (LTD) Kauno skyriaus mokslinė – praktinė konferencija „Lietuvos teisinių institucijų ikiteisminio tyrimo problemos“, skaitytas pranešimas tema „Ikiteisminis tyrimas“, Kaunas.
- 2008 m. birželio 26 d. d. „Amerikos kriminologų asociacijos“ prezidento profesoriaus Chris W. Eskridge viešoji paskaita „Terorizmas ir globalizacija“.
- 2009 m. lapkričio 24 d. Londono universiteto Edukologijos instituto profesoriaus Ronald Barnet paskaita „Iššūkiai universitetams: pavojai ir galimybės“, Kaunas, KTU.
- 2010 m. sausio 19 d. ir kovo 16 d. doc. dr. Gintauto Cibulsko seminaras „Kiekybinio tyrimo duomenų rinkimo instrumento parengimo ypatumai“ plėtotos tiriamosios veiklos ir profesinio tobulėjimo kompetencijos, Kaunas, KTU.
- 2010 m. birželio 22 d. KTU prof. habil. dr. Palmiros Jucevičienės seminaras „Edukologijos ir žinių vadybos sąsajos“, Kaunas, KTU.
- 2010 m. liepos 1 – 2 d. mokymai „Dėstytojų kvalifikacijos kėlimo mokymai apie dalykų konstravimo ypatumus“, Vilnius, MRU.
- 2010 m. spalio 12 – 16 d. stažuotė Vokietijos aukštojoje policijos mokykloje, Vokietija, Frankfurt – Hahn.

- 2011 m. gruodžio 7 d. KTU prof. dr. Nijolės Bankauskienės seminaras „Europos mokymosi visą gyvenimą kompetencijų raiška“, Kaunas, KTU.
- 2012 m. spalio 16 – 19 d. prof. habil. dr. Andrey Pavlenko tęstinio mokymosi kursų programa „Technologinės ontologija ir stebėseną“, Kaunas, KTU.
- 2012 m. gruodžio 12 d. Haifos universiteto (Izraelis) profesoriaus Hanan Alexander viešoji paskaita „Aukštasis mokslas Izraelyje: problemos ir perspektyvos ugdant demokratiškos visuomenės piliečius“, Kaunas, KTU.
- 2012 m. gruodžio 12 d. Haifos universiteto (Izraelis) profesoriaus Hanan Alexander viešoji paskaita „Edukacinių tyrimų paradigmos“, Kaunas, KTU.
- 2013 m. vasario 26 – 28 d. dr. Zdenkos Sokoličkovos (Hradec Kralove universitetas, Čekija) užsiėmimai „Study culture? What for“? Kaunas, KTU.
- 2013 m. balandžio 23 d. prof. M. Rozita (Latvijas Turība University Faculty of International Tourism) seminaras „Competence based learning Internationalization of Curriculum Inovative teaching method“, Kaunas A. V. Graičiūno aukštoji vadybos mokykla.
- 2013 m. gegužės 10 d. Lietuvos teisininkų draugijos (LTD) konferencija „Teisininkai politikoje: pareiga šaliai, profesinis tobulėjimas ar kita“? Vilnius, VU.
- 2017 m. kovo 21 d. dr. Monikos Pfaller-Rott kvalifikacijos tobulinimo seminaras „Socialinis darbas su socialinės rizikos grupėje esančiais vaikais ir šeimomis: tarptautinė patirtis“. Kaunas, Kolpingo kolegija.